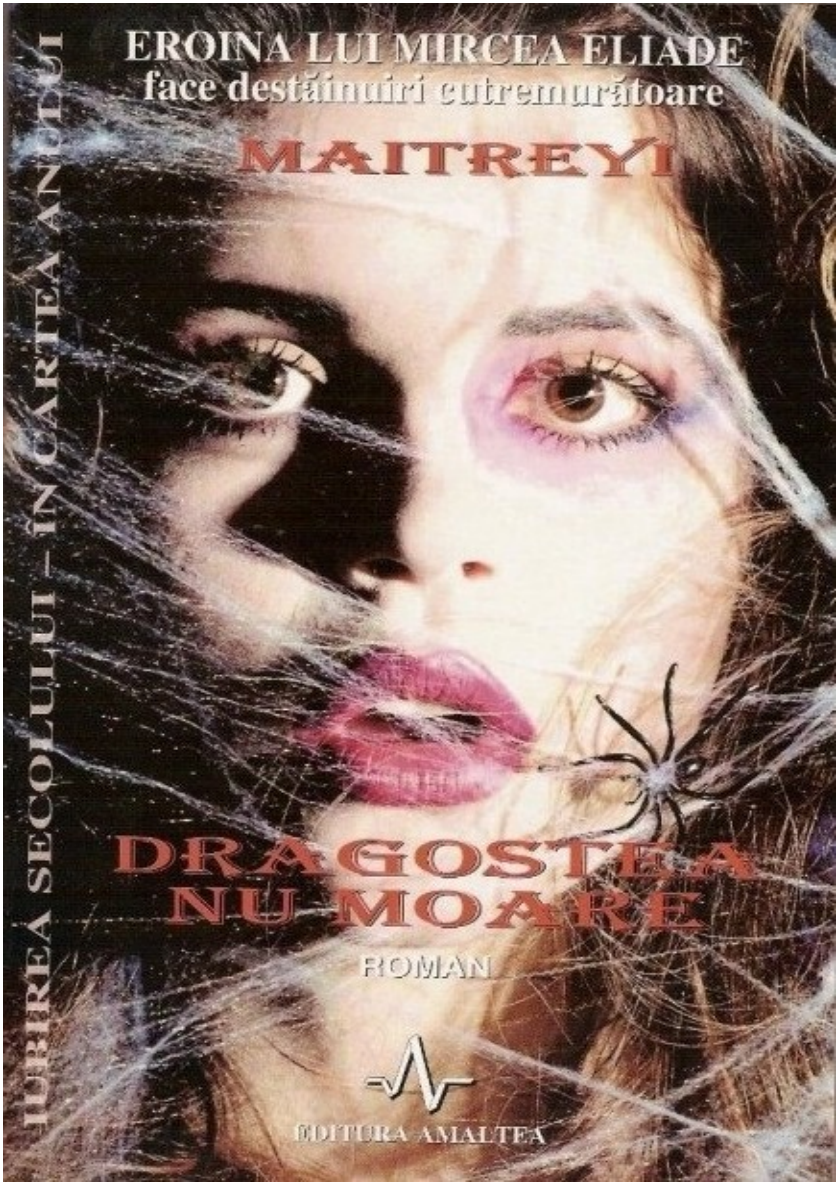
IUBIREA SECOLULUI – ÎN CĂRȚILE ANULUI
EROINA LUI MIRCEA ELIADE
face destăinuiri cutremurătoare
MAITREYI
DRAGOSTEA NU MOARE
ROMAN
EDITURA AMALTEA

MAITREYI DEVI

DRAGOSTEA NU MOARE

— roman —

Versiunea românească de
ȘTEFAN DIMITRIU ȘI THEODOR HANDOCA

Editura ROMANUL 1992
Editura AMALTEA, 1999

Maitreyi Devi
Na Hanyate 1974
It Does Not Die 1976

CUPRINS

Partea întâi

Partea a doua

Partea a treia

Partea a patra

Glosar

Postfață

Imagini

Partea întâi

ÎNTÂI SEPTEMBRIE 1972. ZIUA MEA DE NAȘTERE. Voi, dragii mei prieteni Goutami și Parbati, voi ați fost cei care ați insistat să mi-o sărbătoresc, dar nici n-ați bănuit că-n seara asta, pe când răsunau muzica și recitările și râsetele, eu am fost tot timpul cu gândul departe. Vârtejul timpului, răscolitor, m-a răvășit și m-a purtat cu sine, nu înainte, spre viitor, ci înapoi, adânc în trecut.

E miezul nopții, poate fi și două noaptea. Sunt singură, pe verandă. De aici nu pot cuprinde tot cerul cu privirea. Jumătate din Ursa Mare, ca un etern semn de întrebare privește în jos, către mine — întrebări peste întrebări. Dar de ce revine această întrebare în mine, peste atât amar de vreme? Obișnuiam să mă întreb uneori de ce mi-a fost dat să trăiesc o asemenea întâmplare fără urmări. Acum văd că ea n-a avut nici început, nici sfârșit. Stelele sunt strălucitoare, ele au fost martore ale suferințelor unor oameni fără de număr, întocmai cum astăzi mă urmăresc pe mine. Stelele îmi cheamă întreaga ființă. Mă simt de parcă n-aș fi aici, dar mai sunt încă aici. Aș putea să plec vreodată în altă parte? Aceasta e lumea mea. În patul lui, soțul meu doarme liniștit. Câtă încredere are în mine. El nici nu mă cunoaște prea bine; deși mă iubește atât. Sunt întru totul a lui, dar poate că el a simțit că pentru mine mai există ceva. Totuși, nu are regrete, cum nu am nici eu. Viața mea e împlinită.

Tot ce-aș fi putut dărui lumii, simt că am dăruit. Știu că am cunoscut bucuria iubirii absolute, a adorației ce arde ca flacăra nestinsă. Mi-am găsit rostul și împlinirea dăruindu-i lui Guru al meu tot ce aveam mai bun în mine

și atunci, de ce, începând de ieri, viața mea s-a schimbat într-atât?

Ce tulburătoare nemulțumire răscolește nisipul fierbinte al Saharei și amenință să-mi acopere lumea mea roditoare, frumoasă și vie! Știu că sub acest acoperământ totul s-a păstrat cum a fost. Imaginea mea e neclintită în adâncurile minții bărbatului meu adormit, așa cum a fost totdeauna, iar micuțul meu nepot, care doarme acum cuibărit lângă părinții lui, va coborî în goană scara mâine dimineață și va veni să mă îmbrățișeze ca în fiecare zi. Lumea mea este încă aceeași — duioasă, plină de viață și verde. Acum mă tem pentru că simt dogoarea lavei topite ce-amenință s-o cotropească. Nu, nu e lavă. E poate aur topit. Și știu că nu vreau să mă feresc de arșița lui, pentru că îmi aduce bucurie. Îmi amintesc poemul acela: „Când totul se transformă în cenușă, ceva mai rămâne întreg”. E tocmai acest ceva, reminiscența, ceea ce nu a ars. Ce agonie, aceste ultime două zile! Trăiesc dorul misterios pe care Kalidasa[1] îl descrie în „Sakuntala”: „Văzând o imagine dulce, auzind un sunet armonios, chiar și oamenii fericiți își pierd liniștea, poate că-și amintesc o iubire uitată dintr-o altă viață”.

Nu, la mine nu e vorba de o altă viață și nici nu e în trecut, s-a petrecut ieri, acum numai patruzeci și doi de ani. Am pășit cu patruzeci și doi de ani îndărăt. Pentru noi, ființele omenești, e o perioadă lungă, dar cât de puțin înseamnă în eternitate! Timpul nu își aruncă nicăieri ancora. Nu are față, ori spate, ori laturi. Timpul nu are nici răsărit, nici apus. Numai pentru a mă exprima pe mine, infinitul devine finit. Brusc, astăzi, pentru mine s-au șters limitele a patruzeci și doi de ani. Și m-am trezit în eternitate. Nu mai am trecut sau viitor. Sunt c-un picior în 1972, iar cu celălalt, în 1930.

S-a întâmplat în dimineața zilei de întâi septembrie

[1] faimos dramaturg sanscrit, din sec. al IV-lea al erei noastre. A scris drame ca **Sakuntala** sau **Kajuntala**

1972. Cu o zi înainte, un vechi prieten, Gopal, mi-a telefonat după mulți ani:

M-a întrebat:

— Amrita[2], ți-l amintești pe Mircea Euclid[3]?

— Da, un pic, am ezitat eu. De ce mă întrebi?

— Unul din prietenii lui a venit aici. Euclid a fost studentul tatălui tău. Cum el nu mai este, ar vrea să te vadă pe tine, a răspuns Gopal, neatent.

M-a străfulgerat o scânteie de bucurie. La celălalt capăt al firului, Gopal devenise nerăbdător.

— De ce taci? N-aș putea veni cu el la tine acum?

— Nu, nu! M-am oprit o clipă, căutându-mi cuvintele. Am să merg eu la el, mâine. Dă-mi adresa.

Ploua de dimineață. Am avut norocul să găsesc un taxi și să ajung la vreme. „De ce mă duc acolo? mă întrebam în gând. De ce-oi fi atât de nerăbdătoare să aflu vești despre un om care nici măcar nu mi-a răspuns la scrisori? Simplă curiozitate, mă linișteam singură. Nu e nimic rău în asta. Vreau să știu ce mai face o persoană pe care am cunoscut-o cândva". Ca să fiu sinceră, trebuie să recunosc că m-am cam gătit, cum ar fi făcut orice femeie. Mi-am îmbrăcat un sari foarte frumos. Pe când stăteam în fața oglinzii, m-am întristat văzând cum arăt. Timpul distruge tot ce avem prețios, el nimicește orice, sfărâmă și sleiește. Oare așa e? Oare timpul nu face decât să îmbătrânească lumea? Oare nu ne și întinerește, totodată? Da, trupul îmi este bătrân, dar mintea? Sufletul lacom să afle vești despre Mircea Euclid este tânăr acum. Și el este creația timpului. Cândva, în tinerețe, am scris un poem:

Timpul care a fost înapoi
E acum înainte

---

[2] nectarul nemuririi, băutură a zeilor și a oamenilor hărăziți să ajungă la zei. Nume feminin sugerând nemurirea

[3] Este vorba, evident, de Mircea Eliade.

Fața lui fără văl se acoperă cu o mătase-nstelată,
Cine i-a dat veșmânt și podoabă?
Cum s-a născut spectacolul lui trecător?
În curgerea pe nesimțite a timpului
În mișcarea lui fără formă
Cine-nflorește florile?
În fiece clipă noi forme apar
Din oceanul pustietății
Și cad pe țărmul nețărmurit.
Valurile îmblânzesc o iluzie a morții.

Pe când scriam acest poem, nu am știut că ceea ce părea sfârșit poate reîncepe, că ceea ce părea bătrân întinerește și că înseși noțiunile de tânăr și bătrân sunt niște iluzii. Așezată în mașina care înainta în viteză, am râs încetișor de mine însămi. De ce m-am gătit oare, de ce m-am întristat văzându-mi înfățișarea? Doar nu pe Mircea îl voi întâlni. Voi întâlni numai un străin care vine din țara lui.

Ușa era deschisă. Străinul avea fața bronzată, nu tenul acela alb obișnuit la europeni. Era de înălțime mijlocie și mă aștepta în picioare. A spus: „Sunt Sergui Sebastian” și, prinzându-mi mâna în palma lui, mi-a sărutat-o ceremonios. La acest gest familiar, zilele de mult uitate ale tinereții mele s-au clintit greoi, revenindu-mi în minte. „Dumneavoastră sunteți Amrita[4]?” m-a întrebat el. Știam că străinul acesta privește prin mine spre altă Amrita. Admirația și surpriza cuprinse în simpla lui întrebare nu puteau fi stârnite de această Amrită cu părul încărunțit și cu fața ridată. Mă urmărea cu ochii ficși și vederea lui pătrundea până foarte departe. Știam că o privea pe Amrita anilor '30.

— Mă cunoașteți? am întrebat eu calmă. Bărbatul a zâmbit.

— În țara mea vă cunoaște toată lumea. Sunteți eroina

[4] Desigur, este vorba de Maitreyi însăși.

unui basm.

— De ce? Din cauza cărții lui Euclid?

— Da, cartea asta ne-a povestit despre dumneavoastră. El a vrut să vă ia în căsătorie, dar tatăl dumneavoastră s-a opus. Sunteți o hindu, iar el e creștin.

— Ce prostie! am ripostat eu.

— Vreți să spuneți că nu e adevărat?

Sergui era vizibil surprins de vehemența mea.

— Ce legătură are povestea asta cu religiile hindu sau creștină? Nu a fost vorba decât de vanitatea lui. Mândria lui a fost rănită, nimic altceva.

Ne-am așezat amândoi și am rămas o vreme tăcuți. Apoi eu am spus:

— Zilele astea se împlinesc patruzeci și doi de ani de când a plecat Mircea. Ocazional, am auzit vorbindu-se despre această carte care are drept titlu numele meu, dar n-am întrebat pe nimeni, niciodată, despre ce este vorba în ea. E un roman sau o carte de poezie sau de eseuri? Am neglijat să mă informez. Dar acum vă întreb, spuneți-mi, ce conține cartea?

Am spus toate acestea zâmbind cu indiferență. Mă felicitam în sinea mea pentru nonșalanța cu care o făcusem. Cât de simplu îmi venea să întreb acum. De ce nu putusem s-o fac timp de atâția ani? Aceea fusese, cu siguranță, o altă Amrita. Ce legătură aveam eu cu Amrita de acum patruzeci și doi de ani, cu eroina cărții?

Răspundeam eu pentru faptele ei? Mai putea *karma*[5] ei să se răsfrângă asupra-mi? Am auzit că nici pentru crimă nu mai ești condamnat, dacă au trecut doisprezece ani. Atunci, pentru ce să-mi fie rușine? Și totuși, știam răspunsul. Pentru că eu sunt o moralistă. Pe mine însămi mă judec întotdeauna cu asprime și nu-mi trec cu vederea nici o slăbiciune. Prietenii nu-mi mărturisesc niciodată greșelile lor. Eu rămân pe înaltul piedestal al

[5] forță impersonală care, în credința hindusă, face bilanțul vieților, determinând astfel natura reîncarnărilor următoare

onoarei. De câte ori mi-am amintit de Mircea, m-am încruntat în sinea mea. Cum s-au putut întâmpla toate? Cum de m-am putut învoi? Cândva, simțământul adânc de rușine și vinovăție m-a făcut să-i alung amintirea adânc, în subconștient. Și iată că astăzi am putut vorbi cu atâta ușurință...

Sergui a spus:

— E un roman autobiografic. Știți, a continuat el cu entuziasm, știți că, citindu-l, noi am cunoscut Calcutta, am cunoscut societatea indiană, viața indiană. La noi în țară, cartea a stârnit o mare emoție. Se citește ca o tragedie. Suferința lui, agonia apar în carte ca niște picături de sânge.

Sergui nu vorbește bine englezește. Începe să-mi povestească, șovăind, romanul. Eu țin minte numele familiare. Ele bat în inima mea și, una câte una, încuietorile se desfac, dezvăluind treptat încăperea închisă atât amar de ani. Înlăuntrul încăperii e beznă, dar acum știu tot ce se află acolo. Sunt ispitită să intru, dar ezit cuprinsă de temeri.

— Sergui, te rog, fă-mă să aflu adevărul. Ce se spune despre mine în această carte?

Îmi pledez cauza surâzând, iar el, cu pronunția lui continentală, în care „t”-ul englezesc sună moale, povestește:

— Întâi, ea iubește un copac.

Cuvintele cad ca niște raze de lună în inima mea. O lampă a amintirii începe să scânteieze.

— E adevărat, oftez eu, e adevărat. Dar spune-mi, există în această carte ceva de care ar putea să-mi fie rușine?

Cu ochii lăsați în jos, Sergui bâiguie:

— El a scris că obișnuiați să-l vizitați noaptea. — Revoltător! Crede-mă, Sergui, nu e adevărat! Aproape că am țipat.

— Da, da, mă consolează Sergui. E evident. El nici n-a

fost în stare să vă descrie, așa încât a trebuit să spună că veneați pe întuneric. Nu a avut cum să facă altfel.

Sergui continuă să povestească. Mă simt fără apărare. Mă pregătisem să accept un adevăr neplăcut, dar mă trezesc silită să văd că sunt victima unei minciuni supărătoare. Stingându-și țigara în scrumieră, el a zis:

— Vă rog să mă iertați. Vă voi spune totul. Trebuie să spun adevărul.

— Spune-mi Sergui, ce nevoie era să-mi folosească numele?

Oare nu e vorba de o calomnie? am întrebat eu scurt.

— El n-a putut să se smulgă magiei numelui dumneavoastră. Dacă ați ști prin ce cumplită agonie i-a fost dat să treacă atunci! Dacă ați citi cartea, v-ați scălda în lacrimi.

— Dar de ce a trebuit să scornească minciuni? Nu m-am dus niciodată noaptea la el. De ce aceste calomnii?

— Imaginația. Și-a găsit un refugiu în lumea fanteziei. A fost singura cale de a scăpa de suferință. Nu v-a uitat nici astăzi. Sergui vorbea pentru a-mi face plăcere.

— Ah, ce scuză pentru minciună! Dacă într-adevăr era atât de îndrăgostit de mine, de ce a fugit la o simplă dojană a tatălui meu? Nu-mi datora chiar nimic? Ai mai pomenit asemenea lașitate?

— Ba bine că nu... zâmbi Sergui. Istoria e plină de astfel de întâmplări. Dumneavoastră erați, în vremea aceea, o copilă de șaisprezece ani, iar el un tânăr de douăzeci și trei. Ce păcat că tatăl dumneavoastră v-a distrus viața!

Vocea lui era plină de compasiune.

Împietrisem. Oare ce voia să spună omul acesta?

— Sergui, cât de multe știi tu despre viață? Cine mi-ar fi putut-o distruge pe-a mea? Am avut o viață bogată. Mi-am întemeiat un cămin ideal. Am trăit fericită, înconjurată de copii și nepoți. Sunt atât de mulți cei care mă iubesc și mă respectă. Mi-a fost dăruită afecțiunea Învățătorului meu, față de care Mircea nu putea să-și ascundă gelozia.

Am încercat extazul, dincolo de rațiune și de cuvinte. Ar mai putea, cumva, să existe un colțișor uitat, pentru un băiat de 23 de ani, în mintea mea de femeie de 58 de ani?

Discuția mă prinsese foarte puternic, o arteră începuse să-mi zvâcnească periculos în tâmplă și-mi era teamă de un atac cerebral. Sergui mă privea cu un surâs încărcat de regret.

— Nu, nu v-ați irosit viața. Dar ea ar fi putut fi altfel.

— Cu asta sunt de acord, dar așa a fost să fie. Încercând să schimbe subiectul, Sergui spuse:

— Am acasă primul dumneavoastră volum de poeme.

Pronunța cu dificultate titlul cărții în limba bengali. După ce Mircea a trebuit să-și părăsească țara, am găsit acest volum la el în bibliotecă.

— Spune-mi, cum arată această carte?

— Îmbrăcată-n albastru, cu un model floral auriu imprimat la mijloc.

Așa era. Dar cât de departe păreau acele zile de demult. L-am întrebat zâmbind:

— De unde-ai știut că-i cartea mea?

— Pe ultima pagină albă, a cărții, în partea stângă, aproape de copertă, ați scris cu mâna tremurândă „Mircea, Mircea, Mircea, i-am spus mamei că m-ai sărutat numai pe frunte”.

Sergui încă nu-și terminase fraza, când sângele meu a început parcă să-mi clocotească. O senzație ciudată îmi coborâse în tălpi. Stăteam pe un divan moale, picioarele mele apăsau puternic podeaua, dar am simțit deodată că mă înalț. Părea că plutesc și că rămăsesem atârnată în vid, fără nici un suport. Picioarele nu-mi mai atingeau pământul, încăperea nu mai avea acoperiș. Da, știu, mă uitam la Sergui, care zâmbea ușor, la fel ca și mine. în timp ce o senzație ciudată mă cuprinsese. Mă transformasem într-o picătură de argint viu, incapabilă să stea o clipă locului. Mă aflam din nou pe veranda casei

noastre din Bhowanipur. Lespezile albe și negre ale podelei semănau cu o tablă de șah. Mă aplecasem spre suprafața aceea netedă și lucioasă. Țineam în mâini cartea da, eu sunt aceasta, în mod sigur sunt eu! Și într-o clipă, înlăuntrul meu, lacrimile acelei dimineți au reînviat, izbucnind ca un râu nestăvilit. Cum de vorbesc cu acest străin? Mă întreb singură. Știam că-mi odihneam brațul pe marginea canapelei, și totuși am simțit dedesubt atingerea blândă și rece a pardoselei de piatră. Khoka stă în fața mea; pot să-i văd degetele de la picioare, cu unghii murdare, și marginea sărăcăciosului său *dhuti*[6] măturând podeaua. E dimineață, poate dimineața zilei de 20 septembrie 1930. Cu două zile înainte, Mircea ne părăsise. Khoka îmi vorbește. Pot să-l aud perfect. „Ru, scrie repede!” Apoi, schimonosindu-și fața, îmi șoptește: „Spionii sunt peste tot”. Khoka glumește chiar în probleme serioase, deși ceea ce-mi spune acum e adevărat. Nu-mi era rudă, dar îl simțeam ca pe-un frate. Bunica mea o adoptase pe mama lui și-o crescuse până la măritiș. Îi spuneam mătușa Kutti. Ea avusese optsprezece copii, astfel c-o duceau într-o necontenită mizerie. Khoka și sora sa Shanti stăteau mai mult pe la noi. Erau prietenii noștri, ne jucam împreună, dar nu se bucurau și de respectul nostru; așa se-ntâmplă cu toți cei care trăiesc din mila altora: se bucură de generozitate, nu însă și de considerație. Nici Mircea nu-l prea plăcea pe Khoka, dar din alte motive, și anume pentru că îmi provoca mereu buna dispoziție. Căci Khoka vorbea despre cele mai mărunte lucruri cu o astfel de mimică, încât nu puteai să nu râzi în hohote. Mircea nu înțelegea, însă, jumătate din ceea ce spunea el atunci, și de aceea, în loc să râdă, bombănea. Țin minte că odată am prins o nouă perdea la ușa bibliotecii. Și atunci, ca și acum, aveam o adevărată pasiune să schimb perdelele. Khoka a intrat în cameră și a tras în așa fel de perdea, ca și cum numai cu mare

[6] piesă de îmbrăcăminte bărbătească, lungă și creață în talie

greutate ar fi fost în stare s-o dea la o parte și să intre. Am râs foarte mult de mimica și de gesturile lui, în timp de Mircea — mai mohorât ca niciodată — a întrebat:

— Ce face omul acesta?

— Se prostește! Spune că schimb des perdelele. Iar când voi avea propria-mi casă, voi atârna atâtea perdele la uși, încât vizitatorii vor fi pur și simplu istoviți tot trăgându-le una după alta. În acest timp, Khoka mima efortul cuiva care-ar fi încercat să pătrundă la mine în casă. Dar de ce ești atât de posomorât?

— Spune-mi, care este tâlcul ascuns al acestui fapt? m-a-ntrebat Mircea.

— Nu există nimic ascuns, e doar o glumă nevinovată.

Acesta era Mircea, încercând totdeauna să caute un înțeles ascuns.

— Cum poate să-ți placă unul ca ăsta? m-a-ntrebat. E un bufon.

Din păcate, acum depindea de Khoka. Cine altcineva ar fi putut să-i vorbească despre mine, dacă nu Khoka?

— Scrie repede, dragă Ru, murmura Khoka. Dacă unchiul mă va găsi aici, va fi din cale-afară de furios. Poate să mă dea și afară din casă.

Încerc să scriu. Nu mai găsesc cuvintele, teama m-a paralizat. Ce se va întâmpla — mă gândesc — dacă Mircea spune adevărul? El știe că eu mint rareori și eu știu, de asemenea, că nici el n-o face. Dar acum mint, o fac pentru el, vreau să-l salvez. Îmi dau dintr-o dată seama că nu e întotdeauna rău să minți. Ce idee! Cum pot uneori să gândesc așa? Cum spunea mama, o greșeală te duce spre alta, o minciună urmează alteia și astfel adevărul nu mai poate ieși la lumină. Cum am putut ajunge atât de jos? Ce va spune mentorul meu? Oare nu i-am promis să-mi îndrept chipul numai spre soare? Oare nu mi-am promis mie însămi să rămân întotdeauna pură, neatinsă de păcat? Am căzut, iată! Mă văd deschizând cartea și scriind în ea. Mâna îmi tremură, cuvintele

dansează bezmetic, linia scrisului e șerpuitoare. Privesc scena. Astfel, din adâncimi profund întunecate, trupul meu de șaisprezece ani licărește din nou pe ecran. Părul mi-i încâlcit, nu l-am mai pieptănat de trei zile. De trei zile n-am mâncat altceva decât sucuri de fructe. Nu voi mai mânca niciodată. Îmi voi tăia părul. Îmi voi sfâșia marginile sariului.

Mama va trebui să învețe o lecție. Când mama ei, *didima*[7] mea, va veni, va trebui să-i spună tot, pentru că ea va întreba în mod sigur: „Ce i s-a întâmplat lui Ru?” Știu ce-și va spune și bunica: „Fata asta a devenit *svayamvara*[8], nu mai poate fi măritată cu nimeni altcineva”. Dar nu va îndrăzni niciodată să rostească vreun cuvânt, din cauza tatălui meu. Iată deci cât de multe persoane intimidate de un singur om. Astfel îi scriu lui Mircea că nu trebuie să mărturisească prea mult. Oare va înțelege? Dar aproape că nu pot scrie, engleza mea pare a fi și ea înspăimântată, cuvintele fug de mine.

Brusc, am fost întreruptă de vocea lui Sergui:

— Mircea își arată vârsta mai mult decât dumneavoastră.

Sergui nu-și dădea seama că eu nu-l ascultasem. Pe unde m-am pierdut atâta timp? Unde-o mai fi Khoka? El s-a transformat acum într-un bătrân istovit și trăiește pe undeva, prin Kalighat. Oare această pardoseală de marmură a ajuns aici adusă de covorul fermecat? Oh, ce minune! Așa cum spune cântecul: „Te-am văzut cu lumina ochilor în afara mea, atunci era lumină. Acum, când întunericul coboară, te văd înăuntrul meu”. Poate cineva să vadă fără lumină? Există oare o altă licărire, în afară de licărul luminii pe care-l simte fiecare? Eu sunt atee, aproape agnostică. Oare voi începe, de-aici înainte,

[7] mama mamei

[8] o fată care și-a ales singură bărbatul. În India antică, fetele din societatea înaltă își alegeau soții cu prilejul unor reuniuni organizate special în acest scop

să cred în supranatural? Pentru că tocmai acum, într-o anume clipă, sau dincolo de timp, s-a întâmplat ceva care nu este amintire, simplă reînviere a trecutului, ci o veritabilă transpunere a unui timp în altul. Am fost transpusă în dimineața zilei de 20 septembrie 1930. Am simțit suprafața lustruită a pardoselei reci de marmură, iar ochii mei erau plini de lacrimi gata să se nască. Îmi era foame din pricina celor trei zile în care nu mâncasem nimic, ezitam în fața micilor probleme de ortografie? Nu găsesc cuvinte în stare să exprime această imensă experiență a trecutului. 1972 fuziona cu 1930!

Vorbeam în tihnă cu Sergui, dar totul în mine tremura și se zbuciuma, ca o frunză fragilă, lovită de furtună. Nu mai puteam să-mi recapăt încrederea în mine. Acum sunt aici, îmi spuneam, dar în momentul următor cine știe unde voi fi? Sunt sigură, întâmplarea se va repeta, voi fi din nou întoarsă în trecut. Știu că timpul nu răsare și nu apune, nu are început sau sfârșit. Totuși mi-e frică de această nouă experiență. Mi-e frică să intru în lumea misterioasă a infinitului.

Experiența de astăzi a fost devastatoare, mi-a zdruncinat cu totul vechile credințe. Cine mă va salva acum? Am început să cer ajutorul celui pe care-l ador cel mai mult și azi, ca și în 1930. „Nu mă părăsi, Învățătorule, vino iar în inima mea. Nu mai am nevoie de nimeni. Nimic altceva nu am în viață. N-am avut niciodată.

Acoperindu-mi trecutul, prezentul și viitorul, prezența ta este o sărbătoare continuă. N-am uitat nimic. Oare stă în putința unui străin să-mi năruie astăzi liniștea printr-o conversație oarecare? Se poate stinge, poate muri lumina stelei mele polare? Mă voi prăbuși pentru totdeauna?”

La despărțire, Sergui mi-a sărutat din nou mâna. O nouă străfulgerare m-a străbătut din tălpi până-n creștetul capului. M-am controlat greu — ne aflam în Gol Park, în 1972. În 1930, prin aceste locuri domnea încă jungla. Încercam să mă readun, să mă regăsesc. Ținându-

mă de portiera mașinii, căutam să mă conving că este într-adevăr un *taxi Ambassador* și nu o limuzină *Chevrolet*. Dar îmi era imposibil să-mi recapăt liniștea. Lumea mea se rotea, se rotea nebunește în jurul axei sale și ceea ce fusese odată se reîntorcea.

Primul nostru automobil a fost un Chevrolet, înalt și confortabil — nimeni nu mai apreciază acum tipul acesta de mașină, — dar pentru noi era o minunăție. Când Mircea mi-a oferit brațul, ca să cobor din el, l-am întrebat:

— Crezi că am nevoie de ajutor, ca să descind de la această mică înălțime?

— Așa e obiceiul pe la noi: să ajutăm o femeie să coboare din mașină ori să-i sărutăm mâna când o întâlnim sau când ne despărțim de ea.

— Obicei?

— Exact. Altfel, poți fi considerat lipsit de bună creștere, necivilizat. La voi nu există astfel de obiceiuri?

— Nici vorbă. Numai când îi salutăm pe cei mai în vârstă, trebuie să le atingem picioarele și apoi să ne atingem propria frunte: asta înseamnă că le-am șters praful de pe picioare, pentru a le arăta respectul pe care li-l purtăm, și se numește *pranam*[9]. Vârstnicii îi binecuvântează, în astfel de situații, pe tineri, atingându-le capetele. Cei egali își lovesc reciproc palmele una de alta și își ating frunțile — iar asta se numește *namaskar*[10]. Dar nimeni nu-și mai bate capul cu asta acum. Eticheta se învață la Thakur Bari[11]. Rabi Thakur[12] te învață la școala Santiniketan[13] toate regulile bunelor maniere. Acolo, studenții se salută unul pe altul lovindu-și palmele. Cei din afara școlii râd de ei. Când Cineva spune; „E gen

[9] mod în care cei tineri îi salută pe cei mai în vârstă
[10] formă de salut între cei egali, prin alipirea palmelor
[11] casa strămoșească a familiei Thakur. Thakur era în mod incorect pronunțat de britanici Tagore
[12] poetul Rabindranath Thakur (Tagore). Rabindra înseamnă „marele soare”, înțeles care oferă prilejul unor jocuri de cuvinte
[13] „sălaș al păcii” - numele școlii, fondate de Rabindranath

Rabindrik[14]”, asta înseamnă „prea elegant”.

— Ar face omul acela orice pentru tine? m-a întrebat Mircea, vexat.

— Da, sigur, i-am spus. Acel om umple cerul de stele, pune cuvinte frumoase în gura noastră și ne umple inima de-o dragoste duioasă. I-am recitat chiar o poezie: „Cerul meu se-mpodobește noaptea cu stele iar pădurile înfloresc dimineața, când el este cu mine”.

Ascultând toate acestea, Mircea Euclid mă străpunse cu privirea: — Ce-ai spus? Cum poți vorbi astfel despre altcineva? Nu te înțeleg.

— Cui ce-i pasă? i-am răspuns.

Când m-am întors, am găsit-o pe nora mea, Lekha, așteptându-mă.

— Unde-ai plecat așa zorită? Ai uitat de întâlnirea cu Khagen-babu? Te-a așteptat până adineaori.

Mă tem de această fată. E foarte ageră și stă tot timpul prin preajma mea. Cred că bănuiește ceva. Trebuie să fiu atentă. Am întrebat-o despre Khagen-babu și despre altele. I-am ascultat răspunsurile cu un aparent interes și cu zâmbetul pe buze. Dar îmi era foarte greu să-mi păstrez calmul. Neliniștea nu mă părăsise. Continuam să tremur în mine însămi. Asta nu trebuia să se întâmple. Astfel că am râs puțin — un râs cam forțat. Fata îmi vorbește despre sărbătorirea zilei mele de naștere. Mimez interesul, dar n-am chef să vorbesc despre asta. Nu știu cum, în decurs de numai câteva ore, perspectivele vieții mele s-au schimbat într-atât. Prietenii îmi vor sărbătorii ziua de naștere, dar nici nu-mi pasă. Cu ce mă voi alege din respectul lor? Pot ei să-mi redea liniștea pierdută? În unda liniștită a vieții mele, Sergui a aruncat o pietricică. Iar acum cercurile se lărgesc. Știu că asta nu se va sfârși curând, speranța de a-mi recăpăta calmul e încă departe. Munca, obligațiile sociale, datoria față de națiune — ducă-se toate la naiba! Nu vreau nimic altceva, decât să mă

[14] tagorean

întorc iarăși în anul 1930. Să-l văd din nou. Mircea! Mircea! Mi-am înălțat mâna și-am observat-o pe Lekha privindu-mă cu atenție.

— Ma[15], iar te dor ochii? Vrei să-ți aduc picăturile?

Am trecut totuși cu succes peste primejdiile din seara aniversării mele. Mi-am ascuns cât am putut de bine gândurile. Am îmbrăcat un sari nou, am recitat cu poftă poezii și am ascultat muzica ce-mi era dedicată. Agitația mea a trecut, pentru unii, pe seama faptului că aș suferi de boala lui Parkinson.

Am rămas pe verandă de pe la miezul nopții, până când s-au arătat zorii. Până când stelele au început să dispară. Aici nu avem acces la terasa de deasupra casei. Și nu pot cuprinde întreg cerul. Țin minte că în prima seară când am fost *pe terasă*, Mircea s-a arătat încântat.

— Știi, în țara noastră nu avem asemenea *terase*.

— Ce ciudat! Atunci cum puteți urmări stelele și soarele?

— Doar astronomii urmăresc soarele și stelele. Lumii obișnuite nici nu-i pasă de ele.

— Aici, oamenii își încep ziua salutând soarele.

— Și tu?

— Eu am soarele și înlăuntrul meu și în afara mea, fără nici o deosebire; zi și noapte, sunt în continua lui adorație.

Mircea mă privea clipind din ochi.

— Explică-mi ce vrei să spui. Și apoi, dintr-o dată: Trebuie! — N-am s-o fac. Tot n-ai înțelege.

Fața i se întunecă.

— Vrei să mă umilești. Dar să știi că nu sunt chiar așa de prost. Trebuie, numai, să-mi spui cine este soarele tău.

— *Guru* al meu, pentru că el îmi arată această lume minunată.

— Se arată numai pe sine sau, în aceeași măsură, și

[15] adresare universală către femeile indiene, pentru a arăta respectul sau afecțiunea ce li se poartă

alte lucruri?

— Eu pot pătrunde totul prin lumina sa.

— De exemplu?

— De pildă, pe tine.

Ochii îmi scânteiau de bucurie. Simțeam că lui Mircea i-a plăcut această replică.

— N-ai vrea să-l citim împreună pe Whitman în această seară?

— Nu-mi place Whitman. Este prea sec. Mi-ar plăcea să-l citim pe Shelley. *The Sensitive Plant*.

Dar acum trebuie să mă duc la culcare. Mâine mă așteaptă o groază de lucruri de făcut — mai cu seamă seminarul -, de ce e nevoie să stau și să visez la ce s-a întâmplat cu atâta vreme în urmă? Cine este Amrita aceea, unde este acel Mircea? Dacă ne-am reîntâlni acum, nici nu ne-am recunoaște unul pe celălalt.

Zilele trec dar eu nu sunt capabilă să rămân în prezent; tot timpul, mă întorc ia casa din Bhowanipur, în anul 1930.

Nu-mi reamintesc nici ziua, nici luna când Mircea a intrat pentru prima oară în casa noastră sau când l-am întâlnit pentru prima dată. Tatăl meu era un mare învățat. De fapt, un geniu multilateral. Cu numai șase ani înainte fusese lector într-un colegiu dintr-un oraș provincial din estul Bengalului. De curând stabilit la Calcutta, avusese la dispoziție doar puțin timp pentru a-și câștiga o uriașă faimă. Este bine cunoscut pentru erudiția sa și temut pentru aceasta. Învățătura sa e agresivă, argumentele lui te pot reduce ușor la tăcere, este foarte priceput în acest joc. Totuși, are un farmec hipnotic. Lumea se atașează de el. Studenții îi sunt devotați și ar trece peste orice obstacole pentru a-i veni în ajutor. Și el îi iubește. Este un anumit fel de dragoste, lipsită de simpatie. Îi iubește și el, dar pentru plăcerea lui, nu a lor. De exemplu, pe mine mă iubește nu atât pentru mine, cât pentru el. „Ia uitați-vă la fata mea, nu-i așa că-i drăguță? Ce bijuterie de copil!

Vorbește curent engleza, scrie versuri bune, este fata mea, nu-i așa?” Tatăl meu se mândrește cu mine, și totuși știu că, dacă aș greși cât de puțin, el n-ar ezita să mă sfărâme. Simpatiile și antipatiile noastre trebuie să fie imateriale. Și trebuie să fim veseli sau fericiți la comanda sa.

Mama, însă, este o fire opusă. Era minunată în 1930. Înaltă și dreaptă, ea se mișca prin casă ca o rază de lună. Tata era încântat de frumusețea ei, dar ea parcă nici nu observa asta. Nu-și făcea niciodată probleme în ceea ce privește îmbrăcămintea, toaletele ei erau întotdeauna simple. Nu-i păsa de propriile-i plăceri sau înlesniri. Singura ei dorință era ca tata să fie fericit, iar tata o lăsa să-și satisfacă această dorință. Dar când se întâmpla să nu fie în apele sale, el se dezlănțuia în așa fel, încât mama începea să fie îngrijorată de sănătatea lui. Mamei îi plăceau versurile din *Vaishnava*[16]. O auzeam adeseori recitând aceste două versuri din *Radha*[17]: „*Dorința de a-ți plăcea ție însuți este un capriciu, Dorința de a fi pe placul lui Krishna*[18] *înseamnă dragoste*”.

Mama era întotdeauna dornică să placă nu doar soțului ei, ci tuturor celor ce-o înconjurau. Inima ei era plină de bunătate și de gingășie, ca o cupă plină de nectar. Pe vremea aceea ne vizitau mulți străini. Casa noastră zumzăia de discuții literare și filosofice. Dintre vizitatorii obișnuiți, mi-i aduc aminte pe Stella Kramrish și pe profesorul Tucci. Profesorul Tucci arăta ca un student. O șuviță rebelă de păr îi acoperea din când în când toată fața, iar el și-o împingea înapoi cu un gest automat. Minunata sa soție purta întotdeauna un colier de perle. Profesorul Tucci cunoștea douăsprezece limbi și vorbea

[16] adorator al lui Vișnu (Krishna). Sectă care adoră zeul ca dragoste. Iubirea Radhei și a lui Krishna reprezintă iubirea dintre muritori și Puterea supremă

[17] soția lui Krishna, păstoriță

[18] cel mai popular și mai vechi dintre zeii mitologiei vedice, a opta reîncarnare a zeului Vișnu

curent bengali. Datorită acestor vizitatori, obiceiurile noastre au început să se schimbe: încet-încet, ne occidentalizam. Faptul era posibil și pentru că bunica mea, *thakurma*[19], mama tatălui meu, murise cu un an în urmă. Altfel, așa ceva n-ar fi fost cu putință niciodată. Îmi aduc aminte un incident în 1927, când tata și-a cumpărat o masă mare de mahon. Ea a privit-o un timp cu ochii larg deschiși și nu și-a mai învârtit pe degete rozariul ei de aur: „Aveți de gând să mâncați pe ea? Mai degrabă ați putea s-o folosiți pentru dormit. E mare cât un pat!" a exclamat bunica, dezaprobator. Știind că este inutil să obiecteze, ea suspină și spuse: „La urma urmei, nu-i decât o bucată mare de lemn". Bunica evita sufrageria. Dezaprobarea față de stilul occidental de a servi masa era totală. Când a văzut prima oară tacâmurile, a exclamat: „De ce aveți nevoie de atâtea instrumente pentru a mânca?" Într-un fel, cred că ea chiar ar fi dorit ca unul dintre invitați să-și înțepe limba în furculiță, pentru a primi astfel o lecție. Dar noi, tinerii, iubeam schimbarea. Și, în timp ce înaintam din copilărie în adolescență și din adolescență în tinerețe, am cunoscut marile personalități ale Bengalului. Felul lor de viață, manierele, mobila din casă, stilul, în general totul era diferit față de ceea ce văzusem în orașul de provincie din estul Bengalului. În acele vremuri, cuvântul la modă era „elita", pentru ceea ce astăzi numim „burghezia". Dar „burghezia" are o urmă de răutate, manifestă un soi de *vendetta*. „Elita" nu era așa. O altă expresie la modă pe-atunci era „crema Calcuttei" (dar cum azi crema se amestecă mereu cu lapte sau chiar cu apă...). Cea mai mare personalitate a acestei înalte societăți era poetul Rabi Thakur, sau Rabi-babu, cum îi spuneam atunci. Tatăl meu mă ducea în mod frecvent la el, de la vârsta de 13 ani, sperând ca astfel să-mi poată conduce talentul poetic spre împlinire. Tata descoperise câteva idei filosofice în

[19] mama tatălui

poeziile mele și era convins că, peste o vreme, voi deveni sau un mare filosof sau un mare poet. I-am distrus rând pe rând aceste speranțe. Tata mă lua cu el la Poet, ca să-i arăt poeziile mele, dar ne petreceam timpul recitându-i propriile poezii. Îi plăcea să și le audă rostite de mine, și câteodată, ca să mă încurajeze spunea: „Îmi spui poeziile mai bine decât o fac eu însumi”. Știam că nu acesta este adevărul și că o zicea ca să-mi facă plăcere. Și totuși încercam o satisfacție supremă. Mă gândeam: *Primesc atât de multe de la el, si e o binecuvântare doar simplul fapt de a-i sta alături, dar eu nu am ce să-i dau în schimb, decât această mică distracție*. Deși mă simțeam mică în fața puternicei sale personalități, deși vocea mi se sugruma și nu reușeam să-mi mai găsesc cuvintele, totuși niciodată nu m-am sfiit să-i recit poeziile. Odată i-am recitat pe dinafară lungile poeme din „Jeevan Devata”, unul câte unul. M-a ascultat zâmbind, iar când am terminat mi-a spus, privindu-mă afectuos:

— Înțelegi aceste poeme?

— Da, da, cu siguranță, i-am răspuns, explicând dintr-o răsuflare înțelesul ascuns din *Sonar Tari, Kautukamayee* și *Hriday Jamuna*, așa cum aflasem de la tata. Țineam un adevărat discurs filosofic. Zâmbind, el m-a întrerupt pe la jumătate. Îmi închipui acum cât de ciudat trebuie să fi sunat filosofia aceea atât de alambicată în gura unei fetițe de 14 ani. A spus:

— De ajuns, de ajuns! Deocamdată, citește cât de mult. Iar la timpul potrivit, vei înțelege singură totul. Ciripitul păsărilor are și el un loc în viața lumii dar ele nu o știu și nici nu e nevoie s-o știe. Recită mai departe pentru plăcerea ta. Explicațiile filosofice ale altora nu-ți vor fi de nici un folos.

Un învățăcel rus obișnuia să ne viziteze și el în acea perioadă. Cred că se numea Bogdanov. Toți elevii străini care frecventau Santiniketan-ul veneau și la tata și se întrețineau cu el. Cu toții căutau adevărul. Nimeream în

toiul unor discuții savante. O atmosferă de erudiție plutea în jurul nostru ca o ceață groasă și o ființă tânără ca mine putea doar să întrezărească unele lucruri. Totuși îmi plăcea să mă las înșelată privind la această lume printr-un văl de inaccesibile idei, pentru mine de neconceput. Filtrată prin această ceață, lumina soarelui cădea asupra mea, ținându-mă caldă și trează. Pe de o parte, am simțit prezența vie a unei mari personalități și frumusețea puterii sale creatoare, iar pe de altă parte o căutare a absolutului, căutarea cea veșnic fără de răspuns, care-și juca umbra și lumina deasupra minții mele neastâmpărate, tinere și clocotitoare.

Casa noastră era diferită față de cele ale rudelor și prietenilor noștri, iar eu păream de nepătruns pentru amicii studenți. Mă tachinau uneori, pentru că aveam o privire pierdută, căreia-i scăpau lucrurile apropiate. Pe vremea noastră, băieții și fetele se întâlneau rar. Firește, nu eram în *purdah*[20]. Rareori le vorbea mama prietenilor tatei, ea era mult mai liberă față de studenți. Eu nu simțeam însă nici o restricție. În provincialul oraș Chittagong, mama stătea în spatele perdelei de bambus și asista tăcută la discuțiile literare pe care tata le avea cu colegii săi, în bibliotecă. Le trimitea oaspeților, din locul ei nevăzut, *pan*[21] și băuturi reci. Dar, după venirea noastră la Calcutta, aceste restricții au fost cu totul înlăturate. Mama nu și-a mai ascuns deloc chipul sub văluri. Purta pantofi, lucru care-o deranja pe bunica. Am vizitat colegiile de băieți, însoțită și încurajată de tata, recitând poezii cu diferite ocazii. Nici o altă fată nu făcea așa ceva în vremea aceea. Era un act de răzvrătire, atât din partea mea, cât și din partea tatălui meu. Dar, bineînțeles, rareori am vorbit cu băieții — un văl nevăzut

[20] „perdeaua” - femeile drept credincioase rămâneau de obicei nevăzute străinilor, în spatele perdelei

[21] frunza nucului betel, mestecată în scopuri digestive, în general după mese

ne acoperea fețele. Ezitam să intrăm în vorbă cu bărbații. Dacă vreunul dintre studenții tatei îl însoțea până la mașină, adâncit cu el în cine știe ce conversație, trebuia să-i urmez în tăcere, cu privirile în pământ. Nici nu mi-ar fi trecut prin minte să mă alătur lor, deși mă simțeam în largul meu cu bărbații în vârstă. Eram niște creaturi ciudate nu pentru că n-aș fi vrut să vorbesc cu ei, așa cum și ei și-ar fi dorit. Atunci, de ce nu o făceam? Nu ne oprea nimeni, și totuși nu puteam. În fața prezenței masculine, mai cu seamă în fața tinerilor, exceptând bineînțeles rudele, înghețam. La fel și băieții. *Purdah*-ul îi afecta, în egală măsură, și pe bărbați ca și pe femei. Efectul acesta tabu, venind din vremuri străvechi, rezista cu încăpățânare. Ar părea absurd dacă am susține că nu am înțeles niciodată de ce a fost impus cândva acest tabu, care era substratul său. În familiile intelectuale, ca aceea a noastră, discuțiile despre sex erau interzise. Nimeni nu vorbea despre așa ceva, nici cărți despre sex nu aveam în casă. Nu încăpea nici o aluzie în legătură cu sexul, cu îmbrățișatul, cu sărutatul. N-am văzut niciodată bărbați și femei ținându-se de mână. Puteam bănui, în chip indirect, existența unei lumi necunoscute nouă, dar nu cunoșteam nimic precis. Romanele ne erau selectate de cei mari. Chiar câteva cărți ale unor autori celebri ne-au fost interzise. Îmi aduc aminte de trei dintre ele. Prima era de Bankim Chandra, *Krishna Kanta's Will*. O văduvă seduce un bărbat însurat, lucrul cel mai demn de dispreț cu putință pentru că o văduvă nu avea voie să se căsătorească, iar divorțul era interzis. A doua era de același autor, *Bisha Briksha (Copacul otrăvit)*. O orfană nevinovată se îndrăgostește de protectorul ei, un om de asemenea însurat. Până la urmă, orfana se sinucide. Cartea lui Rabi Thakur *Chokher Bali (Praf in ochi)* era de asemenea interzisă. Din nou povestea unei tinere văduve, sedusă de vărul soțului ei, de asemenea căsătorit, după care îl izgonește. Dar aveam în schimb permisiunea de a

citi cartea sa *Nouka Dubi (Naufragiul)*. Este povestea unei mirese care, după un naufragiu, se iubește cu alt bărbat pe care-l ia, din greșeală, drept soțul ei. Dar când descoperă că s-a înșelat, pleacă în căutarea soțului cu care era căsătorită legitim. După multe peripeții îl găsește. Această carte susține ideologia hindu asupra căsătoriei, în care imaginea soțului și legământul căsătoriei sunt importante, nu dragostea pentru o anumită persoană.

Dar într-o zi am mâncat fructul oprit. Am luat coperțile de la *Naufragiul*, am pus *Praf în ochi* între ele și am citit liniștită. N-am înțeles niciodată de ce această carte nu ne este permisă. Totuși am ezitat să vorbesc despre ea cu studenții indieni ai tatălui meu. Eram mai liberă cu studenții străini. În privința asta, tata îmi dădea libertatea să fac ce vreau.

Cam în vremea aceea, o pereche de ruși a sosit la Calcutta, prezentând câteva spectacole de magie, la Teatrul Globe. Toată Calcutta vorbea despre cei doi. Tata a spus să mergem să-i vedem. Doamna era foarte elegantă. Purta o rochie lungă de mătase neagră cu care mătura podeaua; și-a pus la ochi o eșarfă neagră. Stătea legată la ochi, fără să vadă nimic, în mijlocul scenei, emanând o misterioasă spiritualitate și cerând spectatorilor să-i pună întrebări, dar fără să le rostească. Un bărbat din public s-a ridicat și a rămas tăcut în picioare. Foarte arătosul ei tânăr soț s-a apropiat de el și i-a luat pulsul. În momentul acela, doamna de pe scenă formulă atât întrebarea nerostită, cât și răspunsul. De exemplu, spunea: „Întrebați câte bețe aveți în cutia de chibrituri? Ei bine, numărați — sunt cincizeci. Întrebați dacă soția dumneavoastră vă este credincioasă? Da, este, dar dumneavoastră nu-i sunteți”. Sala izbucni în hohote de râs, spre disperarea celui tachinat. Tata spuse: „Această vrăjitoare este periculoasă. Trebuie să o punem la încercare”. Și astfel a întâlnit perechea de magicieni. În

acele vremuri, adică de pe la mijlocul secolului al XIX-lea și în primii 20-30 de ani ai secolului XX, notabilitățile ezitau să-și manifeste credulitatea. Oamenii erau raționali, nu superstițioși. Încet-încet, timpul se întoarce, și chiar și cei mai occidentalizați au devenit acum mai obscurantiști decât erau pe vremea noastră. Trucurile scamatoricești sunt luate drept efecte Yoga. Oamenii frustrați de astăzi au început din nou să creadă în supranatural, astfel încât, potrivit cererii, numărul șarlatanilor a crescut. Nici oamenii de știință nu sunt mai puțin creduli decât poporul de rând și nici bărbații decât femeile. Dar în zilele tinereții noastre, cei cu educație nu acceptau situațiile supranaturale fără o minuțioasă verificare. Cât despre magicieni aceia, tata avea bănuiala că și-au plantat oamenii lor în mijlocul auditoriului. Așa că i-am spus: „De ce nu întrebi chiar tu?” — „Doamne, cum să îndrăznesc? Cine știe ce-ar putea să toarne vrăjitoarea?”

La întâlnirea cu magicienii, au venit câteva persoane distinse, mai ales profesori și scriitori. Jocul a continuat după ceai. Bărbatul lua pulsul iar femeia dezvăluia întrebarea nerostită. Când mi-a venit rândul, am hotărât s-o pun la încercare. Mă gândeam la ceva în bengali, ca s-o încurc. Așa că mi-am spus: „Care este titlul ultimei mele poezii?” Doamna se bâlbâi, însă până la urmă a spus cuvântul care trebuie, dar cu o pronunție defectuoasă: „*Bhogapatra*” adică „*Cupa plăcerii*”. Un tânăr profesor remarcă: „Simplă citire a gândurilor”. Iar tata spuse: „Măcar dacă asta ar explica totul”.

Într-o zi, împreună cu perechea de magicieni, am mers la teatrul *Empire*, la un spectacol de operă italiană. Pe atunci, urechile noastre nu erau obișnuite să aprecieze muzica occidentală. Unii o descriau ca pe urletul șacalilor și lătratul câinilor. Acum, în epoca tranzistoarelor și a casetofoanelor, poți asculta Beethoven sau muzică de jazz peste tot, chiar și la mahala, ceea ce era de

neînchipuit atunci. Muzica occidentală era numai pentru cei ce avuseseră privilegiul de a primi o educație europeană timp de două-trei generații, și care erau numiți *ingabangas*, anglo-bengalezi. În camera lor de zi, tinerele fete de măritat cântau la pian cu degete nervoase, pentru a fi cât mai mult pe placul pretendenților, în timp ce părinții lor le priveau mândri nevoie mare. Desigur, nu mi-a făcut plăcere opera italiană, și totuși nu admiteam așa ceva, căci îmi dădea un sentiment măreț — mă simțeam adultă — și mai era și de bonton să pretinzi că ești cunoscător, ca să nu pari prost. Am privit opera fără să mă concentrez, cu gândurile plecate aiurea, așa cum făceam de obicei. Atunci, deodată, prin întuneric, rusul — care stătea lângă mine își strecură brațul drept pe după umerii mei și mă trase spre el. Eram ignorantă în aceste probleme, dar puteam totuși acționa așa cum se cuvine. Printr-o smucitură, i-am înlăturat mâna, dar el și-o puse la loc ca un automat. Atunci, neliniștită, m-am gândit la o cale. Nu puteam să fac o scenă acolo sau să cer ajutorul părinților. Așa că mi-am scos sandala din piciorul drept și i-am pus-o pe genunchi. „Am să te bat cu sandala!” am spus în șoaptă. Săritura s-a produs în direcție opusă. Rusul și-a tras atunci mâna înapoi, la fel de repede cum și-o pusese. Când am venit acasă și i-am povestit mamei incidentul, ea l-a întrebat pe tata:

— De ce trebuie să-i primim în casă pe toți acești europeni scârboși? Dar tata era aproape amuzat. El cunoștea bine lumea occidentală și i-a spus mamei:

— Amrita va întâlni în viața ei fel de fel de bărbați, va ieși în lume, se va amesteca printre oameni. Nu va rămâne acasă cu tine. Așa că, dacă exersează puțin, va putea să devină într-o zi o altă Sarojini Naidu[22].

Dar ceea ce ne-a șocat în egală măsură, și pe mine și pe mama, a fost că tata nu s-a supărat în nici un fel pe magicieni. Nici măcar n-a anulat aranjamentul pe care-l

[22] poetă și politiciană de reputație. Și-a scris poeziile în limba engleză

făcuse cu Rabi Thakur. Îi vorbise Poetului despre puterile lor ciudate și acesta era dornic să-i întâlnească. Nu era un credul, dimpotrivă, era un om foarte rațional, dar spiritul cunoașterii nu avea limite. După el, era mai corect să studiezi lucrurile neobișnuite, decât să le dai la o parte. A fost deci fixată o zi când tata și cu mine trebuia să-i ducem la el.

— *Baba*[23], nu voi merge cu ei, rusul e un netrebnic.

— De ce? Totul a fost aranjat, ce va gândi Poetul dacă tu nu apari? Trebuie să întâlnești tot felul de oameni, în situații dintre cele mai diferite, și sunt singur că întotdeauna vei acționa așa cum se cere. Cu puterea minții tale, a bunului simț și a bunătății din tine, vei putea face față cu seninătate tuturor vicisitudinilor vieții. Crezi că trebuie să te ascunzi într-o gaură, pentru că prin apropiere sunt și oameni răi?

În ziua următoare i-am luat pe ruși și i-am dus la Poet. Cei trei ne așteptau în salon. Parcă-l văd și acum — aranjat într-un stil pur indian, divanele și sofalele erau joase, foarte neobișnuite pentru anii '30, iar pernele erau făcute dintr-o țesătură fină japoneză. Rabi Thakur își petrecea o groază de timp cu decorarea casei. Printre indieni, era un maestru în această privință; dar în ce privință nu era un maestru? Am urcat la etaj, în camera lui de lucru, ca să-l anunț despre sosirea noastră. Ne aștepta. Văzându-mă, s-a ridicat zâmbind. „Hai să mergem s-o întâlnim pe vrăjitoare!” Am coborât pe scara în spirală. Când am intrat în salon, toți s-au ridicat în picioare, fascinați de magnifica sa apariție. După ce au fost schimbate câteva cuvinte de politețe, rusoaica și-a legat o bucată de mătase albastră la ochi. Soțul ei i-a luat pulsul Poetului. Dar ea nu spunea încă nimic. Se putea observa zbuciumul ei, lupta sa cu un inamic nevăzut, dar nu putea îngăima nimic. Rabi Thakur nu voia să-i pună în încurcătură, era mai degrabă curios să vadă ce se

[23] tată

ascunde în spatele acestui mister.

— Să scriu întrebarea? a întrebat el îndatoritor.

Femeia parcă s-ar fi trezit din vis. A spus cu voce ascuțită: — Da, s-ar putea să fie de folos.

Poetul a scris întrebarea pe o foaie de hârtie și-a pus-o în cartea pe care-o avea în mână. Totuși, ea nu putea spune nimic. Sudoarea îi îmbrobonase fruntea. S-a ridicat și a început să umble prin cameră.

— Este un zid în fața mea, am ca un zid în fața mea. Și, cu pași mari, a ieșit pe verandă.

— Nu pot vedea nimic, nimic! strigă ea, părăsindu-și soțul care rămăsese uluit în salon, și fugi afară, în stradă. El o urmă. Ce rânjete de satisfacție trebuie să fi înflorit pe fețele vânzătorilor de la magazine, care-i vedeau pe cei doi. alergând de nebuni pe străzile gălăgioase din Chitpur. Închipuindu-mi toate acestea, am început să râd. Iritat, tata a ieșit după ei. „Așteaptă aici, mi-a spus. Îi voi aduce înapoi”. Poetul remarcă sarcastic credulitatea echipei tată-fiică.

— Ce poți să aștepți mai mult de la profesori? râse el. Tata era chiar necăjit. Se simțea umilit că vrăjitoarea putuse să citească în mintea sa, nu însă și în cea a lui Rabindranath[24] Thakur. Și astfel s-a încheiat povestea cu rușii.

După câte mi-aduc aminte, în această perioadă Mircea obișnuia să-l viziteze pe tata. Dar nu l-am remarcat. Într-o după-amiază, tata se afla la biroul său iar în fața sa stătea Mircea. Tata m-a chemat să mi-l prezinte:

— Aceasta este fiica mea.

Și întorcându-se spre mine:

— Acesta este studentul Mircea Euclid.

Mircea s-a ridicat. Am observat că purta ochelari cu lentile groase, părul său era moale, fața pătrată, fruntea boltită, pometii obrajilor osoși și buzele delicate. Îmi place obiceiul europenilor de a se ridica atunci când întâmpină

[24] Rabi Thakur (Tagore)

o femeie. Băieților noștri nu le pasă niciodată de asta. Stau așezați picior peste picior și nici nu te bagă în seamă, ori sunt excesiv de servili.

— Mircea nu e mulțumit de actuala sa locuință, așa că l-am invitat să stea la noi. Pregătește o cameră pentru el, mi-a spus tata. Pentru o clipă, inima mi-a tresărit. Am spus, ezitând:

— *Baba*, de ce trebuie să locuiască un englez la noi?

Tata a fost surprins de obiecția mea. Puțin enervat, mi-a răspuns prudent în bengali:

— Nu este un englez, Ru. Vine dintr-o mică țară europeană. Și chiar dacă era englez, ce-ar fi fost? Pentru asta ai șovăit atâta?

L-am privit cu atenție pe Mircea Euclid. Nu-i englez. Tenul său este alb, dar nu are părul roșcat, ci negru și pieptănat pe spate, â la Albert, cum spuneam noi. Și-a fixat ochii pe mine pentru o clipă și apoi și-a întors privirea în altă parte. Obiecția mea nu era îndreptată anume împotriva englezilor; am preferat să spun așa, mi se părea că sună mai „drăguț”.

În timpul acela, datorită frecventelor vizite ale străinilor și, de asemenea, datorită legăturilor noastre cu „elita societății”, care se înmulțeau de la o zi la alta, o schimbare evidentă s-a petrecut cu mobila și cu interiorul modestei noastre locuințe. Tata și cu mine vizitasem o mare casă de licitații, Egbert Andrews, de unde ne-am cumpărat mobilă. Alămurile lucrate la Delhi și Knapur le-am lustruit singură. Am dat strălucire, de asemenea, clanțelor și încuietorilor. Aceste lucruri erau și mai sunt încă ignorate în casele indienilor din clasa de mijloc. Era dificil să menții, așa cum ai fi dorit, o casă ca a noastră pe jumătate occidentalizată, pe jumătate tradițională. Pe de o parte, eram prea mulți oameni în ea și, pe de altă parte, rudele noastre de la țară soseau, atunci ca și acum, în număr mare, pe anunțate și pe neanunțate. Unii veneau pentru tratament, alții pentru purificare în Gange, în

timpul eclipsei sau al solstițiului, alții pentru a-i oferi *puja* zeiței Kali[25] din Kalighat. Mama n-a refuzat pe nimeni niciodată. Atunci când bolnavii veneau pentru consultații medicale, ea îi primea ca o infirmieră. Mama provenea dintr-o familie brahmană și nu se ducea la Kalighat ori să se scalde în Gange, dar dacă o rudă religioasă venea din satul natal, o trimitea zilnic la Kalighat și se îngrijea să avem vase pline cu apă din Gange, aduse cu Chevrolet-ul nostru. Ușa mamei rămânea întotdeauna deschisă, tuturor. Dar eu aveam de suferit. Numai de puțină vreme dăduse peste mine norocul de-a avea camera mea. Și totuși, nu eram tocmai singură — Shanti și sora mea mai mică, Sabi, dormeau noaptea cu mine — dar camera era a mea. Mi-am aranjat-o cu mobilă joasă. Chiar am tăiat din picioarele unui pat victorian, pentru a-l face să arate mai oriental. Nu-mi place înghesuiala. Erau foarte puține lucruri în cameră, mai degrabă pustiu. Pe pardoseala de marmură, dalele albe și negre alternau, netede și lucioase, ca o tablă de șah.

Camera mea era întotdeauna parfumată cu tămâie și flori. Oricine simțea că este mai mult decât o cameră de locuit, era un templu, zeitatea sa avându-și imaginea pe peretele din față: o poză a lui Rabi Thakur purtând o scufă de catifea. Un tablou ciudat: oriunde-ai fi mers, ochii aceia te urmăreau. Priveau fix la mine. Prietenul meu Gopal, care se pricepea la fotografii, mi-a explicat că fotografiile arată în acest fel dacă cel fotografiat privește direct în obiectiv. Dar eu nu l-am crezut niciodată. Mi se părea că fotografia aceea mă veghează întotdeauna. Îmi plăcea camera, acolo era lumea mea misterioasă. Dar ori de câte ori apăreau rudele de la țară, trebuia s-o eliberez, deoarece era singura disponibilă în casă. Oaspeții își ștergeau mâinile de perdele, murdăreau pereții proaspăt spălați și clanțele ușilor, pătau masa și pângăreau

[25] (Devi Kali - zeița neagră) divinitate dual, blajină și aspră, adorată adesea ca personificare a mâniei sau a sorții rele

divanul, tăvălindu-se pe el și bătându-și joc de eforturile mele de înfrumusețare a casei. Se delectau cu o scufundare în Gange, în momentele prielnice, apoi apăreau veseli acasă. În urma lor, trebuia să curăț, să spăl, să lustruiesc totul din nou. Mama nu se necăjea. Nu o interesau astfel de lucruri de suprafață — pentru ea numai ființele omenești erau importante. Să jignești o persoană cu astfel de lucruri insignifiante era de neconceput pentru ea. N-o interesa dacă așternuturile se îmbâcseau sau dacă pereții erau pătați. Pe mine, însă, mă interesa.

Îmi plăcea să citesc poezie stând într-o frumoasă cameră aranjată după gustul meu. Îmi plăcea, de asemenea, să aud de la unchiul meu istorisiri despre lupta pentru libertate — de fapt, lupta se desfășura chiar în jurul nostru, și totuși ne lăsa neatinși. Unchiul Mantu era vărul tatei. Trăia împreună cu noi și era educat de tata. Era naționalist. Fratele său mai mare fusese închis. Mă simțeam foarte mândră de asta și povesteam la școală, cu seriozitate, despre aventurile sale. Dar tata nu ne încuraja niciodată zelul patriotic. Întotdeauna minimaliza acțiunile anarhiștilor și ne combătea când le elogiam sacrificiul. Acum, când privesc înapoi, realizez ce mit am creat noi și anume că întreaga națiune s-a ridicat împotriva Britaniei. Mulți dintre cei educați sau puternici nu credeau că Imperiul Britanic se va destrăma vreodată și nici nu o doreau. Am auzit deseori spunându-se: „Cum se poate scăpa de britanici în acest mod?” Bineînțeles, nu se sugera nici o altă variantă. Este cert că actele anarhiștilor înfierbântau mintea unor tineri ca noi, așa cum au făcut apoi nonviolența și bătrânețea, mișcarea Dandi March, atunci când, cu bastonul în mână, slab și firav, Gandhi i-a condus pe cei ce-l urmau până la ocean, ca să sfărâme legea sării. Înconjurată de mare, India nu avea permisiunea de a produce sare. Aceasta trebuia să fie importată. Gandhi nu era de acord cu legea

nedreaptă, impusă de un guvern străin și lipsit de înțelepciune. Datorită împotrivirii tatei, n-am putut să particip la entuziasmul general, și totuși cele întâmplate ne-au mișcat profund. Dar făceam ceea ce puteam. Am renunțat în totalitate la folosirea obiectelor străine. Deci remarca mea era oarecum îndreptățită: „De ce trebuie să acceptăm ca un englez să locuiască la noi?” Dar adevăratul motiv al obiecției mele era mai mult de ordin personal decât național. Îmi era teamă că mi se va cere din nou să eliberez camera mea pentru acest străin. Dar tata m-a liniștit în această privință. Putea să locuiască în camera din față, la parter. Puteam trage un paravan, pentru ca Mircea să împartă camera aceea cu Mantu. În partea din față a camerei, Mantu a locuit până s-a căsătorit și apoi a fost folosită drept sală de așteptare pentru vizitatori. Mircea Euclid locuia în partea din spate, către mijlocul casei.

În seara aceea, tata mi-a dat cartea lui Rabindranath, *Naționalismul*. „Citește-o — mi-a zis. Sunt oare toți englezii inamicii noștri? Va veni o zi când patriotismul va fi considerat drept crimă”.

În noaptea aceea, am răsfoit cartea, apoi mi-a ieșit de tot din cap. Ca întotdeauna, îmi dădea cărți care erau deasupra înțelegerii mele. Dar mie îmi plăcea să citesc acele cărți care parcă se jucau de-a v-ați-ascunselea cu mine. Viziunea unei lumi misterioase și de nepătruns era sursa de inspirație a poeziilor mele.

Totul a fost aranjat în câteva zile. Împărțirea în două nu a făcut camera prea mică. Am mobilat-o simplu. Un pat îngust, o masă de scris, un scaun și o canapea de răchită — asta era aproape totul. O lampă cu picior și cu abajur alb trona în mijloc, lângă masa de scris. După câteva zile, Mircea Euclid a închiriat un pian.

La micul dejun, tata discuta diferite lucruri. Odată, el a sugerat să studiem împreună sanscrita. „Nu ți-ar ajuta să-ți începi studiile de sanscrită cu lecții elementare. E

plictisitor. Trebuie să începi cu o carte atractivă". Așa că, de-a doua zi, am început să studiem împreună *Sakuntala* de Kalidasa. Nu pot să-mi dau seama cum puritanii acelor zile puteau să privească una ca asta — o fată bengaleză și un băiat european, stând împreună pe o rogojină așezată pe podea. Era într-adevăr un lucru foarte rar. Am observat gelozia din ochii studenților bengalezi ai tatălui meu, neîncredere și prevestiri rele la bătrânele doamne și amuzament în ochii prietenilor. Dar părinții mei îl acceptau pe Euclid din toată inima și încet-încet el a devenit unul de-ai noștri.

Pentru lecții, așterneam întotdeauna rogojina, deoarece știam că era dornic să stea pe podea alături de mine. Voia să fie ca noi și îi plăcea noutatea. Tata stătea și el pe o sofa, Mircea observa cu atenție detaliile obiceiurilor și modul nostru de viață și căuta întotdeauna înțelesurile ascunse.

Mama spunea:

— Euclid este un băiat bun, politicos, liniștit, la locul lui. De ce-mi spui Doamna Sen, Euclid? De ce nu-mi spui *Ma*?

După aceea, Mircea i-a spus întotdeauna *Ma*!

Mai târziu, Mircea mi-a mărturisit că, în țara lui, nimeni nu s-ar adresa unei persoane atât de tinere cu *Ma*. Asta ar deranja-o. Ce vârstă avea mama atunci? Nu mai mult de 32 sau 33 de ani. Dar cu sariul ei tivit cu roșu, încadrându-i fața, cu o pată stacojie pe fruntea netedă și cu unghiile picioarelor date cu lac purpuriu, arăta minunat, avea exact imaginea unei mame. Cui îi păsa de vârsta ei? Ea era fără vârstă. I-am spus lui Mircea că țara lui trebuie să fie o țară ciudată, dacă femeilor li se pare nepotrivit să li se spună „mamă".

Deseori, după ce luam masa, ceilalți se ridicau unul câte unul, dar noi mai rămâneam să vorbim. Apoi, când ne ridicam și noi, în sfârșit, rămâneam lângă ușa bibliotecii, unde continuam să discutăm timp de ore întregi. Nimeni nu ne lua în seamă. Biblioteca tatei, de

aproximativ 7000 de volume, era împrăștiată în trei încăperi diferite. Acolo continuau discuțiile noastre. Câteodată, tata venea jos, ne observa, dar nu a spus niciodată nimic. Dacă aș fi stat de vorba cu Milu sau cu Gopal atât de mult, m-ar fi mustrat cu severitate pentru pierderea timpului. Dar cu Mircea Euclid era altceva. El nu putea fi suspectat decât de subiecte de înaltă filosofie. Coboram scara și Mircea m-a oprit la mijlocul drumului.

— E adevărat că ieri ai scris un poem filosofic? m-a întrebat cu ochii scânteietori.

— Da, am spus eu gravă.

Tata era foarte entuziasmat de acest poem. Exista acolo un vers „Când timpul își va pierde. orele și clipele” care-i plăcuse enorm. A spus că era în el o profundă întrebare filosofică ori, mai degrabă, însăși întrebarea era filosofie. Cu doi ani mai înainte, când aveam doar 14 ani, într-o seară, stând pe malul mării la Puri, am avut o senzație ciudată. Am simțit dintr-o dată cum seara se preschimbă în dimineață. Timpul își pierduse dimensiunea pentru o clipă. Atunci am scris un poem: „Îngăduie-mi să plutesc departe, acolo unde-mi zboară visul”, și am descris locul acela: „Este un loc, niciunde, unde totul se sfârșește; fără speranțe, fără vorbe, fără voce, fără sunet, fără călători osteniți, pe o cărare goală, fără naștere, fără moarte, fără trup, fără noapte, fără zi și fără zori în acel vid”.

Tata a spus:

— Interogația lui Ru în ceea ce privește natura timpului este aproape mistică.

Eram mândră de lauda lui. Dar când spunea: „Scrie un poem pe tema aceasta”, și îmi dădea o idee pe care să o dezvolt în acest poem, elanul meu se dezumfla ca un balon spart. Poemul pe care-l scriam nu se mai înălța, devenea o pasăre cu aripile frânte și se prăbușea la pământ. De aceea nu eram fericită cu poemul meu *Bhogapatra*!

Mircea a zâmbit și a spus cu ironie:

— Cum poate o fetișcană ca tine să scrie poeme filosofice?

— Nu sunt o fetișcană, eu sunt un filosof, un vizionar.

— Serios? și-a ridicat el sprâncenele, amuzat.

— Neîndoielnic, cineva care vede sau dorește să vadă realitatea este un vizionar și eu sunt dornică de a vedea.

— Foarte bine, citește-mi poemul.

L-am urmat în camera lui. Mai intrasem și altă dată în camera asta. Nimeni numi spusese nimic. Totuși, acum am ezitat. De ce? N-am știut niciodată. M-am așezat lejer pe canapeaua de răchită. El stătea chiar în fața mea, pe pat, cu spatele la peretele despărțitor. Între noi era masa de scris.

— Acum citește poemul tău filosofic.

— Nu, îți voi citi din ultima carte a lui Rabi Thakur. Știi că mi-a dedicat-o? Îți voi spune ce mi-a scris în dedicație.

Mircea era surprins.

— Ți-a dedicat el această carte?

— E imposibil? De ce n-ar fi putut s-o facă?

Râdeam în sinea mea. Îmi urmărea fiecare cuvânt. Fără îndoială că, mai târziu, se va interesa la Mantu. N-aveam nimic împotrivă. Am început să recit teatral: „Mi-ai auzit mesajul? L-ai acceptat? Nu-ți cunosc numele. Totuși ție îți ofer bogăția gândului meu”. Am tradus bâlbâindu-mă, căutându-mi cuvintele. E ușor de-nțeles cum a ieșit. Dar lui Mircea nu-i păsa de fidelitatea traducerii — el stătea acolo, adânc mișcat. M-am ridicat să plec.

— De ce a scris: „Nu-ți cunosc numele?” m-a întrebat. Credea că sunt pusă pe glume. Am spus:

— Partea asta este cea mai secretă.

Toate astea îl derutau pe Mircea Euclid. Era desigur și dificultatea limbii, dar mai greu de pătruns era modul nostru de-a fi, felul de a gândi, aluziile noastre și așa mai departe. Încurca un lucru cu altul. Lumea asta necunoscută era ca o capcană. Pe când bâjbâia să-i

prindă înțelesul, privirea sa a căpătat o intensitate aparte iar vocea ia devenit tremurătoare. Cântecul spune: „Ființa lunecătoare nu va fi prinsă. Totuși va lăsa în urma ei vraja”. Era oare vreo vrajă cuprinsă în toate acestea? Cine poate să știe?

Lianele de *malati* tremurau în îmbrățișarea copacului *piyal*. În fața camerei lui Mircea se afla un coridor îngust ce ducea spre ușa de la intrare. În partea de est a coridorului, se afla curtea, cu câteva trepte mai jos. Sufrageria noastră era la fel de aproape de curte ca și de scara ce ducea la etaj, unde coridorul lua sfârșit. Camera mea era exact deasupra celei a lui Mircea. Aveam o verandă în fața ei și mai exista una, corespunzătoare, la parter, care dădea în stradă. În cel mai estic colț al verandei, o plantă agățătoare *madhabi* urcase sus, până la balcon. Era întotdeauna înfloritǎ. Un amestec de petale albe și roșii atârna în buchete, înmiresmând aerul ziua și noaptea. Îmi plăcea să ating și să leagăn această plantă agățătoare, trecând pe lângă camera lui. Odată m-am refugiat sub ea. De data asta, știam că va veni după mine, afară, căci mă văzuse cu siguranță când am trecut.

Nu eram sigură că-l aștept, pentru că nu doream să fiu sigură. Totuși eram numai urechi. De ce nu apărea oare? Nu mă observase? Ce trebuia oare să fac? Să fredonez o melodie sau să murmur un poem? Păcat! Asta nu se poate. Nu trebuie să fac nimic necuviincios. Trebuie să rămân filosof, un filosof trebuie să fie numai adevăr, iar un căutător al adevărului nu trebuie să ascundă nimic niciodată. În timp ce mângâiam planta, inima mea bătea cu speranță și teamă. Deodată am auzit pași apropiindu-se pe stradă. Târându-și sandalele, Sri M. urcă scările de la intrare. Sri M. era cumnatul mătușii mele. Îi cunoșteam aspirațiile. Vorbeam deschis cu el, deoarece eram mai mult sau mai puțin rude. Surprins că mă găsește chiar la intrare, spuse:

— Deci aici ești? *Namaskar*.

— *Namaskar*, am răspuns scurt.

— Plec în Anglia luna viitoare.

— Bună veste.

— Dumnezeu știe cât timp îmi va lua ca să-mi dau doctoratul.

— Dacă vei fi serios, nu va dura mult.

— Nu știu. Mă îndoiesc că voi fi în stare să mă concentrez.

„O, nu, mi-am zis, acum își va începe declarațiile lui mieroase”. Aceste nesfârșite lingușiri mă dezgustau. Milu și cu mine ne băteam joc de ele. Dar azi eram nervoasă. Dacă Mircea ar fi ieșit din casă și ne-ar fi găsit acolo, s-ar fi încruntat cu siguranță. Cine știe ce și-ar fi închipuit? Dar cele mai rele temeri ale mele s-au adeverit. Dând la o parte perdeaua, Mircea și-a scos capul pe ușă, ne-a privit o clipă și imediat s-a retras. Era o purtare nu tocmai elegantă. Oribil! Ce va gândi Sri M.? Ce pacoste! Am devenit nervoasă.

— De ce nu te duci sus la *ma*? De ce stai aici? Ai să te plictisești.

— Dar tu nu te plictisești stând aici? Sau aștepți pe cineva și eu îți stau în cale?

Sri M. intră în casă mormăind. Se simțea desigur jignit.

Lacrimile mi-au umplut ochii. De ce trebuie să-mi fac sânge rău din pricina lui? Ce-mi pasă mie dacă alții erau fericiți sau nu? Nu aveam nimic altceva la care să mă gândesc? Cât a trecut de când am fost ultima oară la Santiniketan? Nu voi fi liniștită până când nu voi ajunge acolo. La Santiniketan *ashram*[26], sub coroana unui arbore *chatim*[27], se afla o placă de marmură ridicată de Maharshi Debendra Nath Thakur, cucernicul tată al lui Rabindranath. Pe ea erau săpate aceste două versuri: „El este pacea sufletului meu. El este liniștea vieții mele”. Maharshi Thakur credea din adâncul ființei sale în

[26] refugiu, adăpost pentru pelerini

[27] castan

Dumnezeu, care era liniștea sa. Dar eu n-am această credință. Odată, tata mi-a înșirat argumentele teiștilor în favoarea existenței lui Dumnezeu. Mecanismele corpului, și în special ciocănelul și nicovala aflate în interiorul urechii, sunt cu siguranță dovada unei minți — a unei minți superioare, altfel cine le-a făcut? Creația însăși este dovada existenței unui creator. Argumentele erau convingătoare, dar pot argumentele singure să facă din El reazemul unei vieți? Cine mângâie ochiul, cine face ca aerul și apa să fie dulci? Așa se spune în Vede. Briza dulce adie, pe râuri curge miere — *om madhu bata rtayate, madhuksharanti sindhava*. Dar de ce mă gândesc oare la imnuri funerare? Poate că aceste versuri sunt cântate la înmormântări, dar eu le simt ca pe un imn al iubirii.

Mi-am amintit o seară petrecută în casa din Store Road. Am mers la o serată muzicală. Întreaga elită a Calcuttei venise să-l asculte pe faimosul compozitor și cântăreț Atulprasad. El cânta așa: „Tu ești mierea. Tu ești fântâna și oceanul mierii. Tu ești *bandhu*[28] al inimii mele”. Se referea la Dumnezeu. După poeții *Vaishanavei*, Srikrishna este Dumnezeu, la fel și Radha. Amândoi sunt *bandhu (scumpi, dragi)*. Toți stăteau cu ochii închiși, iar unii aveau chiar lacrimi ce li se rostogoleau pe obraji. De ce? Puteau ei să-l vadă pe Dumnezeu? Prostii! Îi știam bine. Poate aparțineau elitei, dar mulți dintre ei erau mincinoși și lăudăroși. După cum gândeam, Dumnezeu iubea umilința și nu avea nimic de-a face cu mincinoșii. Și Milu? Parcă n-o cunoșteam? Dumnezeu nu era nici lângă ea, nici lângă mine... vocea lui este mișcătoare, câtă simțire revarsă el în cântece! Dar nu vreau să-i văd fața, astfel că mi-am închis și eu ochii... Muzica plutește la fel ca sacrul Gange. Ea își schimbă natura și trece de la urechi la ochi. Nu mai este o unduire sonoră, a devenit o unduire luminoasă, și în spatele pleoapelor închise o altă lume se alcătuiește. Văd o verandă joasă, acoperită, și la margine

[28] dragul, iubitul

o plantă agățătoare, cu flori albastre atârnând în buchete — *nilmani* în bengali, *vistaria* în engleză. Văd pe cineva aplecat peste masă, scriind — în buclele părului său alb, soarele a creat un halo. Scrie și murmură o melodie. Cântecul acela este cu siguranță diferit de cel pe care-l ascult acum, dar în mintea mea amândouă se amestecă în unul singur. „Tu ești mierea — Tu ești mierea — prin flăcări, vânt și cascade de miere plutește *madhuram madhuram*”. De ce n-am uitat niciodată această scenă? Pentru mine, nimeni altcineva decât o ființă omenească nu poate fi izvorul păcii și al liniștii. Simt un fior. Am încălcat o promisiune? Am fugit de o credință? Care este această promisiune? Nu știu.

Iată deci cum se poartă Mircea! Sri M. a plecat și totuși el nu vine afară. Nu voi mai intra niciodată în camera lui. Trebuie să-mi țin cel puțin această promisiune. Trebuie neapărat, chiar dacă ar fi să o rup definitiv cu el. Mi-am făcut cu grijă un buchet de flori din planta *madhavi*, și, trecând pe coridor, l-am zărit prin perdea. Era pe pat, cu spatele la peretele despărțitor. Am împins puțin perdeaua și i-am aruncat florile. Am plecat apoi cu pași grăbiți. I-am auzit vocea, tandră și dulce, strigându-mă din spate:

— Amrita! Amrita! Amrita!

— Ma, ma, ma!

Vocea pare venită de dincolo de ocean sau din Cosmos, Mi-am ridicat privirile și l-am descoperit pe fiul meu. Stăteam cu mâna pe telefon și mă odihneam într-un fotoliu confortabil.

— Mamă, de ce nu ridici receptorul?

Cu mare greutate, am încercat să-l ridic. Mâna îmi era adormită, mintea goală. Poate cineva să parcurgă o asemenea distanță într-un timp atât de scurt? Cu siguranță că trupul meu stă aici, în fotoliu, dar eu am pătruns în *Mahakala* — timpul infinit, timpul fără început și fără sfârșit — în punctul acela unde soarele nu strălucește și stelele nu se zăresc. Această desprindere a

sufletului de trup, pentru ca eu să pot fi prezentă simultan în două puncte diferite ale timpului, te rănește fizic. Sunt extenuată. Fiul meu are 30 de ani. Nu este un copil. Cine știe ce și-o fi închipuind. Dar s-a luat după tatăl său. Nu mă întreabă niciodată nimic, dacă nu-i spun eu. A părăsit încetișor camera. Îl priveam cum se duce. Lekha a venit și a ridicat receptorul în locul meu. A vorbit ea cu cel care mă căuta.

— Ma s-a dus la culcare.

Și și-a notat numărul. Acum puteam să percep mai bine totul. Ar fi trebuit să vorbesc cu omul acela. Dar Lekhna procedase cu tact. Nu trebuia să încerc să vorbesc. Vocea mea ar fi sunat ciudat, Punând la loc receptorul, ea a venit către mine.

— Ma, lasă-mă te rog să te ajut să mergi la culcare.

Apoi șovăitor:

— Trebuie să spui cuiva ce s-a întâmplat. Trebuie neapărat!

Am privit la drăgălașa ei față tânără:

— Nu am nimic de spus.

Apoi mi-am murmurat în sinea mea:

Nu-i acoperiți pieptul
Aș vrea să văd dacă inima lui mai bate
Acest trup trecător
Păstrează în el sănătatea
Nemuritoare a unui întreg indestructibil
Ce cântă și merge
Pe o melodie imposibilă.
Încă mai ascult cântecele sale
Pe care nici o armă nu le poate străpunge
Și nici focul nu le poate arde.
Îl voi vedea încă o dată
Dincolo de marea de lacrimi.

Imposibil, imposibil! Dar viața este plină de astfel de

posibilități neașteptate. Cum pot să revină toate acestea după atâția ani, cu atâta precizie și brutalitate? Lekha mă privea ascuțindu-și auzul.

— Ma, ce murmuri tu acolo, cu ochii închiși? Cânți vreo *mantra*[29]?

— Un poem, un poem.

După atâția ani, simțeam nevoia să scriu un poem.

Întinzându-mi ca o nebună mâinile,
Ca să ating acea viață de neatins,
Lasă-mă să merg la această nuntă depărtată
Prezidată de Mahakala;
Rupând și smulgând tot ce este inutil,
El ridică lampa vieții libere
Și însemnează fruntea miresei
Cu o scânteie de foc...
Trebuie să merg acolo unde eterna noapte
Așteaptă nemișcată,
Cu neclintita credință
A dragostei cuiva...

Acum înțeleg de ce, de mai multă vreme, dorința de a merge în locuri îndepărtate crește necontenit în mine. Tânjeam dintotdeauna să merg undeva, mi-ar fi plăcut să las în urmă veranda și să zbor de-a lungul și de-a latul cerului.

Lekha îmi spuse:

— Du-te la culcare, ma!

Eu cânt:

— Hai să mergem, hai să mergem, hai să mergem! bătând podeaua cu piciorul și râzând. La fel face și Lekha, adăugând melodiei:

— La culcare, la culcare!

E noapte adâncă. Dar soțul meu este treaz. Sergui a venit în septembrie, iar astăzi începe noiembrie. După o

[29] formulă esoterică sacră

lună întreagă, soțul meu a realizat că nu sunt aici, cu el. Nu-i stă în fire să iscodească, dacă nu-i spun eu singură care mi-s frământările. Se împlinesc 38 de ani de când suntem căsătoriți. Viața noastră împreună a curs liniștită. El a simțit, desigur, că, deși sunt o soție legată de casă, o bună parte din ființa mea se hrănește din amintire, din ceea ce lui îi este necunoscut. Dar asta nu l-a deranjat niciodată, pentru că el știe numai să dea, nu să și ceară. Nu trebuie să-l las să plutească în vag. Trebuie să-i spun ceva. Dar ce este de spus? Cum pot să-i vorbesc despre cartea asta după atâția ani? Și mai ales despre o astfel de carte? Acum trebuie să mă răfuiesc cu Mircea. De ce nu ai scris adevărul, Mircea? Numai adevărul nu era de ajuns? Ai scris pentru bani? Da, pentru asta ai făcut-o acesta este specificul Occidentului, unde cărțile se vând pentru voluptate, nu pentru dragoste. Sunt gata să accept adevărul, dar de ce să duc povara unei minciuni? Mi-am simțit fața arzând și m-am dus să mă răcoresc la robinet.

În această ultimă lună, n-am dormit o singură noapte. Flacăra furiei mele arde și, o dată cu ea, ard multe alte lucruri: onoarea, bunul meu nume. Îi spun lui Mircea: „Cum ai putut să mă arăți goală în fața lumii — cartea ta a fost tipărită în 20 de ediții — aceasta este dragoste?” Deși încă nu am citit cartea, ceea ce am auzit despre ea m-a sos din minți. Cine-mi va traduce această carte? Sufăr în tăcere. Încerc să-i revăd fața, zăresc doar o figură pe jumătate aplecată, cu picioarele întinse. Pot să văd picioarele acelea, încălțate în sandale albe, ca penele unui cocor. M-am ridicat din pat și m-am dus lângă fereastră. Mintea mea ar vrea să fie dincolo de geam, să traverseze oceanul timpului, părăsind tot ceea ce aveam drag: faimă, îndatorire, obligație. „Mircea, vreau să te mai văd o dată!”

L-am întrebat pe tata:

— Nu mergem să-l vedem încă o dată pe Rabi Thakur, înainte ca el să plece în călătorie?

— Desigur, Ru, mi-a răspuns tata. Și Euclid vrea să meargă.

Astfel că tata i-a scris Poetului, cerându-i permisiunea. Răspunsul a fost prompt:

— Vino cu fiica ta și cu discipolul.

În timpul vizitei am stat la casa de oaspeți. Se hotărâse ca toți trei să mergem să-l vedem de dimineață. Mai înainte de asta, Mircea și cu mine am ieșit la plimbare foarte devreme. Ne-am îndreptat spre terenul de tenis, așteptându-l pe tata. Dar tata întârzia. Poate se întâlnise cu distinsul profesor Kshitimohan Sen[30] și începuse o discuție despre cultul lui Bauls[31]. Era bine dacă s-ar fi întâmplat așa. Nu ne părea rău pentru acel răgaz. Ce minunat început de zi! Aerul pe care-l respiram era parfumat. Mie nu-mi mai tăcea gura. Santiniketan ne unise pe amândoi. Pluteam în îmbrățișarea adâncului său cer albastru.

Tata a sosit.

— Hai să mergem!

I-am spus:

— Eu aș merge mai târziu. Am niște prieteni, pe care-i aștept.

În realitate, nu era vorba de prieteni. Doream să fiu singură cu Învățătorul. Aveam multe lucruri să-i spun, pe care nu i le-aș fi putut dezvălui în fața altora. Nu trebuia să mă întâlnesc cu nici un prieten. Nici nu aveam prieteni aici. Eu veneam pentru puțină vreme, de ce să-mi fi pierdut atâta timp prețios cu aceste cunoștințe? Aveam un singur prieten aici, și acesta echivala cu o sută de prieteni. Oare numai cu o sută?

După vizita la Rabi Thakur, tata l-a luat pe Mircea care dorea să vadă *phunti*[32], în bibliotecă. Mircea avea o

[30] distins profesor de la Santiniketan. Autor al unei cărți despre hinduism

[31] sectă a cântăreților populari care urmează o filosofie umanistă specială, ce combină credințele hinduse și musulmane

[32] vechi manuscrise pe frunze și scoarță de copac

pasiune deosebită pentru cunoaștere. Tata era extrem de fericit cu studentul său. În muzeul tatei, noi doi eram cele mai bune exemplare.

Poetul ședea lângă fereastra larg deschisă, odihnindu-se pe un fotoliu și privind afară. Am pătruns tiptil și am depus un buchet de flori la picioarele sale. Întorcându-se, a zâmbit. Apoi, și-a întins mâna spre flori.

— Dă-mi-le!

Mă privea atent, cu un ușor zâmbet, plin de înțelesuri, pe buze.

— Așa deci? a spus. Ce-a fost cu flecăreala aceea cu *sahib*[33]-ul? Ai vorbit mult, nu-i așa? Un potop de cuvinte! I-am spus sahibului să nu ia seama la o bună parte din ceea ce spune o femeie. Am văzut cât de mult ai vorbit la plimbare.

— Cum ai putut vedea? l-am întrebat timidă.

— Ai fi dorit să nu văd? În cazul ăsta, ar fi trebuit să fii mult mai atentă.

Mi-am dat seama că am fost privită pe geam.

— Sunt supărată acum... am spus roșind.

— Gândește-te bine ce fel de supărare. A folosit cuvântul *raga*[34]. Apucându-mă de marginea sariului, spuse cu vocea sa cuceritoare:

— Este oare un Nilambari[35]?

Apoi murmură un cântec despre Radha, compus de el: „Împodobește-te cu un minunat sari albastru. Inima ți se acoperă cu florile iubirii”.

Mă înroșisem. Inima mi se zbătea nebunește. Îmi plăcea gluma, dar mă și rănea. Cu capul plecat și cu ochii închiși, am rămas tăcută. Mi-a prins părul împletit și, trăgând de el, m-a făcut să-mi ridic fața. Îmi țineam ochii închiși. Nu mă uitam deloc la el. Picătură cu picătură,

[33] *Sahib* și *mem*: bărbatul și femeia europeană. Sahib este folosit și pentru a desemna pe cineva cu funcții înalte

[34] cuvânt cu mai multe înțelesuri - dragoste, muzică, mânie, culoare. Aici, joc de cuvinte între înțelesurile de mânie și dragoste

[35] sari albastru, îmbrăcămintea specifică a Radhei

lacrimi fierbinți mi se revărsau pe obraji. Mi-a lăsat părul.

— De ce plângi?

Uitasem tot ceea ce doream să-i spun. Disperată, începusem să-mi caut cuvintele. Apoi, fără să mă mai gândesc la nimic, mi-am îngropat fața în genunchii săi. El și-a lăsat blând mâna pe capul meu, ca să-mi alunge neliniștile, mi-a mângâiat părul. Simțindu-mă în ceea ce ar fi trebuit să fie o stare de beatitudine, i-am auzit vocea domoală:

— Amrita, ești prea tânără ca să-ți tulburi mintea așa de mult. Nu e bine pentru sănătatea ta mintală. Păstrează-ți cugetul clar și liniștit, ca apele unui lac adânc, transparent ca lumina ochilor de corb. Fundul lacului e adânc, deasupra apele sunt liniștite. Nu are nici un rost să-l răscolești acum și să-l tulburi. În acest suflet netulburat — umbrele evenimentelor acestei lumi se vor topi singure. Dar fă pace cu tine însăți. Acceptă totul cu calm, acceptă adevărul fără să te superi. Există o minunată plantă a frumuseții în tine, rădăcina ei merge adânc, iar la suprafață vor izbucni flori. Așteaptă, numai. Și-acum ridică-te! Ce-ți mai face arborele tău *chatim*?

— Nu mai locuim în casa aceea.

Într-adevăr, acolo unde locuisem mai înainte, exista un arbore *chatim*. Am scris o poezie despre el, adresându-mă ca unui prieten. Rabi Thakur era entuziasmat de joaca aceea copilărească, dar Mircea o numea *panteism*. Nu știam ce înseamnă „panteism”. „Oare pământul nu va scrie povestea dragostei dintre o fată și un copac?” Versul acesta îl deranja cel mai mult. Nu putea să creadă că nu era nici un „ism”, ci doar fantezie poetică.

Când m-am întors la casa de oaspeți, l-am găsit pe tata furios la culme pentru că întârziasem. M-a certat cu violență. Dar nu se întâmplase nimic din cauza întârzierii mele. Nu pierdusem trenul, nimeni nu era afectat. Totuși, izbucnise dintr-o dată. Când era nervos, tata își pierdea simțul măsurii și judecata. M-a certat atât de rău, încât

eram foarte umilită și necăjită. La fel se simțea și Mircea. Privea la mine jenat. În muzica dimineții pătrunsese o notă discordantă. Tata rupsese ritmul sau strecurase o notă falsă în melodie. Dacă ar fi făcut parte din Înalta Curte a lui Indra, ar fi fost surghiunit de nenumărate ori și trimis jos, pe pământ, drept pedeapsă. Dar el nu era în grădina paradisului. Se afla în familia sa și fiecare din noi trebuia să i se supună fără condiții.

În tren, la întoarcerea spre Calcutta, am vorbit tot timpul de rău despre Santiniketan și chiar despre Rabi Thakur. Tata spunea:

— Instituția aceasta nu va dăinui. Ea se va dezintegra, o dată cu dispariția lui Rabi Thakur.

Mircea îl asculta în tăcere, și din când în când, îl aproba. Tata continua să tune și să fulgere împotriva Poetului. Încet-încet, l-a părăsit pe Poet și a început să vorbească despre poezie. Îi critica lucrările și, mai cu seamă, poezia „Rugăciunea Indiei”. A menționat câteva cuvinte pe care le socotea „total inadmisibile” într-o poezie. Poate avea dreptate. Dar eu nu voiam atunci să mă angajez într-o discuție despre meritele literare ale lui Rabi Thakur. Sprijinindu-mi capul de fereastra compartimentului, mă pierdusem în reverie. Roțile trenului bat ritmic — tac, tac, tac, tac — ca o melodie, ele nu pot vorbi, pot numai cânta. Un cântec mi-a venit și mie în minte: „cineva de departe a apărut în preajma mea. Stă tăcut, învăluit în întuneric”... Pe atunci nu prea aveam ocazia să ascultăm cântecele lui Rabi Tkakur, sau Rabindra-Sageet, cum i se mai spunea. Nu se aflau prea mulți cântăreți profesioniști în Calcutta. Așa că dacă, din întâmplare, auzeam unul din cântecele sale, muzica și mesajul său ne mergeau drept la inimă și ne aduceau lacrimi în ochi. Acest cântec îl auzisem cu o săptămână mai înainte de la profesorul Kalidas Nag[36]. Avea o voce

[36] cunoscut profesor și istoric, prieten cu Romain Rolland și asociat apropiat al lui Rabindranath

foarte plăcută. Îl vizitam deseori, pentru că familia sa era în foarte strânse relații cu Rabi Thakur și puteam să discutăm despre el. În ziua aceea, întârziasem foarte mult la discuții, așa încât Kalidas-babu s-a oferit să mă conducă acasă. În timp ce traversam Parcul Ramesh Mitra — singura pată de verdeață în întregul Bhowanipur — l-am auzit murmurând această melodie. „La gâtul său atârnă ghirlandele atinse de supărarea despărțirii, emanând nepieritorul parfum al unei legături secrete...” Muzica îmi stăruia în urechi. Am cântat versul: „Cineva de departe a apărut în preajma mea”... Roțile trenului cântau următorul vers: „Și stă tăcut...”, tac..., tac..., tac..., tac...

Tata s-a ridicat și s-a dus să se spele. Mircea s-a apropiat și a rămas în picioare în spatele meu.

— Amrita.

— Da, i-am răspuns.

— Privește-mă, te rog.

M-am întors și am privit în sus, către el. Ne uitam unul în ochii celuilalt. Am rămas nemișcați, privindu-ne cu încântare. Îl văd și acum, exact așa cum îl vedeam atunci. Agățat de cureaua de piele a cușetei de deasupra noastră, se aplecă spre mine și mă privi în ochi. După un timp, amândoi am izbucnit în râs. A apărut și tata.

— Despre ce vorbiți? a întrebat tata.

— Încercam să-mi reamintesc cuvintele unui cântec — și i-am recitat versurile. *Baba*, te rog să-i explici lui Euclid înțelesul lor.

— Dar de ce, tu nu poți s-o faci? a spus el, încercând să mă ambiționeze. Și a mers mai departe cu versurile cântecului: „La gâtul său atârnă ghirlandele atinse de supărarea despărțirii, emanând nemuritorul parfum al unei legături secrete...”

— Pe de o parte, cântecul arată durerea despărțirii, iar pe de alta bucuria unei legături secrete, continuă el. Termenii sunt contradictorii — despărțirea și unirea — totuși numai aceste contradicții pot dezvălui întregul,

infinitul. Tata ne explica pasionat cum erau folosite contrariile în scrierile lui Thakur. Părea plin de poezia lui, toate reproșurile de adineaori dispăruseră.

Dar aceasta a fost a doua oară, în acea zi, când tata strica ritmul. Ce nevoie era, mi-am zis, de o astfel de dizertație? În momentul în care Mircea m-a privit în ochi, mi-am dat seama despre „înfrățirea" despărțirii și a unirii și despre infinitele dorințe. În momentul acela, am simțit parfumul nevăzut al ghirlandei de la gâtul său.

Nu-mi dau seama exact la câte luni după ce Mircea venise să locuiască la noi sa întâmplat acest lucru, dar o dată el a făcut ceva ofensator. Tata trona într-un capăt al mesei iar mama în celălalt. Era ora prânzului. Mircea stătea la mijloc chiar în fața mea. În timp ce discuta cu tata filosofie adâncă, și-a întins încet picioarele ca să mi le atingă pe-ale mele. Mi-am retras deîndată picioarele, încercând să mă conving că este vorba de-un accident.

L-am privit puțin speriată. Un fior straniu mi-a străbătut trupul și un gând absurd m-a fulgerat fără voie. *Ce voi face când acest om va pleca?* Și deodată m-am simțit foarte dezolată și nenorocită.

Când ceilalți s-au dus, i-am vorbit pe un ton aspru:

— A fost un accident? Eu nu cred.

— Nu, n-a fost un accident, a replicat el calm.

— Ce impertinență, ce îndrăzneală! Să presupunem că l-ai fi atins pe tata. Ce te-ai fi făcut?

— Hm, ar fi fost cel puțin un *pranam*.

— Cum ți-ai fi dat seama?

— Ha-ha, și-a răsturnat el capul pe spate râzând. Crezi că nu pot deosebi picioarele tale de cele ale tatălui tău?

Și atunci, cu nonșalanță, și-a întins piciorul din nou, lipindu-și-l de-al meu.

Asta se întâmpla în urmă cu 42 de ani. Și, minune! Într-adevăr, minune! Stau încă la masa aceea și-l văd, cu siguranță îl văd. Poartă o cămașă descheiată la primii doi nasturi — ceea ce-mi permite să pot vedea o porțiune din

pieptul sau atât de alb — mâinile i se odihnesc pe masă dar nu îndrăznește să le atingă pe ale mele. Încerc cu greu să-mi retrag piciorul dar îmi este imposibil — pur și simplu îmi lipsește puterea. E imoral? Săvârșesc un păcat? Ce-ar trebui să fac? Mama îmi spusese: „Niciodată să nu atingi un bărbat, dacă nu-ți este rudă. Poți să te simți rău dacă o faci”. Desigur, ea spunea adevărul. Sunt epuizată și sângele îmi bubuie în vine. El încă nu și-a retras piciorul, îl atinge foarte apăsat pe-al meu, chiar și acum, chiar și aici.

O mână rece mi se așază pe umăr. Mi-am revenit din toropeala amintirilor. Nora mea stă lângă mine. Îmi spune, cu voce duioasă:

— Ma, nu ai pe nimeni căruia să i te destăinuiești? Nu poți să-i vorbești surorii, fiicei sau prietenilor despre necazurile tale?

În 1930, lupta pentru libertate atinsese punctul culminant, în amândouă planurile — al violenței și-al nonviolenței. Anumite tulburări izbucneau în mod constant la Presidency College. O dată, studenții au provocat tulburări sângeroase. Pe vremea aceea, directorul colegiului era Stapleton. Cu toate că de obicei Stapleton și tata nu se prea înțelegeau, în ziua aceea tata i-a salvat viața. Un student fusese lovit de focurile de armă ale polițiștilor și colegii săi se hotărâseră să-i „amestece sângele” cu acela al lui Stapleton. Când strigătul „vrem sângele lui Stapleton” vibra de-a lungul coridoarelor, tata s-a oferit să negocieze. A promis să-l scoată pe Stapleton din mulțime în siguranță, dacă Stapleton accepta să-și ceară scuze în fața studentului rănit. Directorul a fost imediat de acord. Dar îndată ce s-a aflat în afara mulțimii, și-a schimbat gândul. În mașină, unde se simțea în siguranță, acest englez a declarat: „Voi merge mai întâi acasă, iar scuze îmi voi cere mai târziu”. Tata i-a poruncit șoferului să oprească mașina, dar Stapleton nu i-a permis. În timp ce tata se lupta să

coboare, Stapleton l-a prins de haină. Neavând încotro, tata și-a lăsat haina acolo și a coborât numai în cămașă. Bineînțeles că Stapleton a trebuit să-și ceară scuze mai târziu. Tata descria întâmplarea lui Stapleton, în special partea caraghioasă, când se agățase de haina lui, povestind totul în detaliu și făcând gesturi largi. Râdeam cu toții în hohote. Mircea a hotărât că trebuie să meargă să vadă Revoluția. A doua zi de dimineață, s-a strecurat afară din casă. Ziua se scurgea, dar noi nu aveam nici un semn de la el. Mama era extrem de îngrijorată. Simțea responsabilitatea ocrotirii copilului altuia, și asta o apăsa greu. Când Mantu era pe punctul de a informa poliția, fiul risipitor a apărut cu părul în dezordine, plin de praf, cu dezamăgirea întipărită pe chip. Fusese peste tot unde erau pichete. Străbătuse toate aleile și ulițele Calcuttei în căutarea aventurii, dar nici o nenorocire nu-l atinsese. Cineva aruncase după el cu o ulcică goală, din acelea în care se pune laptele la prins, dar din nefericire nici aceasta nu-l lovise. Nu i se întâmplase nimic care să-i dea posibilitatea să se laude acasă. Era neliniștit la gândul explicației pe care va trebui s-o dea atunci când cei din țară aveau să-l întrebe: „Unde te-ai ascuns când în India a izbucnit Revoluția?”

Se întreba cum va reuși să-i convingă pe prietenii săi că într-adevăr a fost în India. Era primul din România care vizita această țară ciudată. Și mai exista un subiect de îngrijorare: nu se bronzase suficient. Așa că într-o dimineață s-a dus pe terasă și s-a lungit pe o cuvertură, acoperindu-și fața cu un prosop. Soarele tropical la ars atât de tare încât avea bășicuțe pe tot corpul. Tinerii pot fi uneori foarte cruzi, astfel că întâmplarea lui a devenit pentru noi un motiv de distracție. Nu cred că eram în mod deosebit înțelegătoare, dar mama se arăta foarte tulburată din cauza lui. „Băiatul ăsta se sălbăticește”, spunea ea. Nu știa cum să se îngrijească de un copil obraznic al Europei, mai ales când mijloacele ei de

comunicație se arătau a fi atât de sărace. Mama a procurat alifie Chandsi[37], cu care Mantu l-a uns pe Mircea pe spate. Mama supraveghea operația, certându-l cu blândețe, în timp ce Mantu traducea admonestările mamei în engleză.

Mai târziu, tata i-a spus lui Mircea:

— Dragă Euclid — vorbea foarte serios — când te vor revedea cei din țara ta, vor ști că ai fost în India. India va vorbi prin tine, de câte ori vei deschide gura. Cel mai important lucru va fi schimbarea produsă în tine. Te poți bronza oriunde la tropice, dar adevărata transformare va veni prin studiu. În ce privește Revoluția, nu e nevoie să alergi de colo-colo pentru a o găsi! Revoluția se află peste tot în India. Gazele lacrimogene, pichetele și baricadele nu sunt atât de importante ca faptul că trăiești în mijlocul familiei noastre, ca unul dintre noi; chiar acest fapt este o revoluție. Oare ar fi fost posibil acest lucru în casa părinților mei? Pe vremea aceea, soția mea ar fi trebuit să-și ascundă fața sub văluri, când ți se arăta. Și Amrita, care recită acum versuri într-un colegiu de băieți, oare ce-ar fi pățit? Acum s-ar fi aflat în spatele unei draperii, în casa socrului ei, ținută sub supraveghere strictă și vigilentă de o soacră. Ea ar fi trebuit să rămână legată numai de treburile casei. În timp ce în casa părinților mei tacâmurile pe care le folosești ar fi fost ținute separat. Dacă atingeai mâncarea altcuiva, s-ar fi considerat că ai pângărit-o, ai fi fost socotit ca ceva de neatins, înfășurat într-o complicată rețea de prejudecăți. Comparând toate acestea, o revoluție se desfășoară aici, în această casă, chiar acum.

Fusese organizată o mare întrunire literară. Era prima oară când mă aflam în situația de a citi o lucrare de-a mea în fața unei adunări atât de înalte. Subiectul dizertației mele: „În ce constă frumusețea?” Este ea exterioară ori se află în interiorul ființei omenești? Nu era

[37] alifie făcută de medicii arabi tradiționali

nevoie să fac o pledoarie ermetică. Frumusețea nu poate fi o problemă obiectivă; doar ființele omenești o pot observa. Este fardul albastru ce le acoperă ochii și chiar mințile, cel ce face ca lucrurile să pară minunate.

Oricum, am trudit din greu ca să scriu această lucrare. Tata era destul de critic în multe privințe asupra ideilor mele, așa că am tot scris și rescris. Într-un târziu, am fost în sfârșit în stare să construiesc ceva, ce credeam că va face față. Rabi Thakur trebuia să prezideze această adunare, dar nu a reușit să vină. Căzuse bolnav, la Hyderabad. Tata a spus că acest fapt ar putea să-i creeze neplăceri, prin nerespectarea promisiunii. Nimeni în țara asta nu ar fi ezitat să-l doboare pe Thakur. Eram surprinsă să aflu că aceiași oameni, care se arătau atât de nerăbdători să-l întâlnească și care vorbeau minunat în prezența sa, ar fi fost gata să vocifereze împotrivă-i, cu viclenie, pe la spate. Tata suferea și el de această ambivalență. Citise în întregime titanica-i operă, iar atracția lui față de Rabi Thakur nu avea limite. Discuta întotdeauna despre poemele sale, despre filosofia sa și despre supremele calități ale geniului său. Totuși, un nesfârșit șuvoi critic se scurgea continuu, destinat mai ales urechilor mele. Ca și cum eu aș fi fost responsabilă pentru toate greșelile lui. Astfel sa întâmplat și la întrunirea aceea. A trebuit să ascultăm multe remarci calomnioase despre Poet. Eram tristă, cu toate că aveam motive să mă entuziasmez. Niciodată până atunci nu mai citisem o lucrare în fața unei astfel de mari adunări. A trebuit desigur să recit îndelung poeme — ceea ce mai făcusem și la Camera Senatului. În ziua aceea, la întrunire, eram cea mai tânără figură literară, iar cea mai vârstnică era o doamnă octogenară, Mankumari Basu[38], nepoată a lui Madhusudan Dutt[39]. Purta sariul alb, de

[38] cunoscută poetă, văduvă de când era copil

[39] poet din secolul al XIX-lea, care a introdus versul alb în poezia bengaleză și e numit Milton al Bengalului

văduvă, și stătea desculță pe estradă. Ce surprinzătoare diferență între două generații! Mircea ar fi trebuit să vadă asta pentru a realiza implicațiile unei revoluții. Întorcându-mă acasă, l-am găsit singur într-o poziție meditativă. Nu avea aici rude și nici prieteni, exceptându-ne pe noi. Așa că i-am sugerat să mergem sus, pe terasă, pentru a discuta.

— De ce ești așa de tristă? a întrebat deodată.

Nu știam că răspunsul meu îl va face și mai îngândurat. I-am relatat tot ce s-a întâmplat la întrunire și cum Rabi Thakur a fost ponegrit pe degeaba. Oprindu-mă la mijlocul discuției, a spus deodată:

— Cum poate o fetiță ca tine să iubească atât de mult un bătrân septuagenar? E absurd! I-am replicat cu mânie:

— De ce crezi asta? Devine cineva nedemn de dragoste, numai pentru că este bătrân? Era mai agitat decât mine și mi-a spus:

— Lasă-mă să-ți explic, Amrita. Sau nu te cunoști pe tine însăți, sau te înșeli singură, pentru că nu ai curajul să înfrunți adevărul, sau știi totul și atunci minți.

M-am simțit tare nefericită și i-am zis:

— Mircea, mă doare capul. Ești drăguț să mă lași singură?

Tata mi-a spus: „Învață puțin franceza de la Mircea. Nimeni nu este desăvârșit, până când nu învață și franceza”. Tata încerca să-mi desăvârșească educația cât mai mult cu putință. Anadi Dastidar[40] îmi dădea lecții particulare de muzică, Ramen Chakraborty[41] de pictură, un profesor din Goa mă învăța vioara. Astfel că desăvârșirea educației mă apăsa din greu. Nu voiam să mai învăț nimic altceva. Nu eram perseverentă, îmi plăcea să stau pe pervazul ferestrei, cu o carte în mână, și să-mi las gândurile să zboare către o țară îndepărtată.

[40] un cunoscut cântăreț, interpret al cântecelor lui Rabindranath
[41] artist cunoscut. Mai târziu, director al Colegiului de artă din Calcutta

Totuși se hotărâse ca eu să-l învăț pe Mircea bengali și el pe mine franceza. Am început studiul cu hărnicie dar cunoștințele noastre nu prea progresau. De ce? Cine știe de ce? Stăteam în camera lui, cu o lampă cu abajur alb între noi. De dimineață devreme, și până la lăsarea nopții, citeam poeme de Balaka[42] — lui îi plăcea să le asculte. Sunt oare capabilă să traduc aceste poeme într-o limbă străină? El înțelesese un poem care-i plăcuse foarte mult: „I-ai dăruit muzica păsării, așa că ea poate cânta, însă nu poate face nimic altceva. Mie mi-ai dăruit numai o voce, așa că pot să-ți înapoiez mai mult cântând”.

Omul nu este niciodată mulțumit cu tot ceea ce a primit în dar. El însuși este un creator, misiunea sa fiind aceea de a-și transforma necazul în fericire. Am citit poemul dar nu eram suficient de matură ca să-i înțeleg semnificația. Acum simt că grijile și fericirea se pot amesteca între ele.

Câteodată citeam împreună până la 11 noaptea. Niciodată tata sau mama nu au obiectat. Totuși, simțeam o ezitare, o neliniște mută, nu știu de ce — probabil pentru că oamenii puteau cleveti. Am observat curiozitate în ochii servitorilor și privirea sfredelitoare a surorii mele de unsprezece ani. Sabi este un copil minunat dar se plânge mereu că nimeni n-o iubește pe ea și că toată lumea o iubește pe *didi*[43], adică pe mine. Acum, simțind că și Mircea trecea de partea tuturor, spuse: „Voi fi eu profesoara lui”. Este foarte bine. Mircea va învăța astfel mai mult decât o face cu mine. Lecțiile noastre reciproce nu avansau mai deloc.

Câteodată luam lecții de sanscrită de la tutorele meu Gourmohan Grosh.

---

[42] volum de poeme al lui Rabindranath

[43] soră mai mare. Conform obiceiului indian, cei mai tineri se adresează respectuos surorilor, fraților sau verilor mai mari, spunându-le didi sau dada, sau di și da, ca sufixe adăugate numelui propriu. *Bowdidi*: formă de adresare, către solia unui frate mai mare. Literal - solie-soră

Mircea învăța pe dinafară toate declinările desigur, avea să mi-o ia înainte. Era perseverent. Eu, nu.

În casa noastră, trăiam împreună cu multă lume. Unii nu ne erau rude apropiate, totuși nu eram conștienți de lucrul acesta. Pe toți îi simțeam la fel de apropiați. Dintre ei, unchiul Mantu mă iubea cel mai mult. Când ne aflam cu profesorul nostru, venea și el câteodată, nu ca să studieze, ci pentru a discuta și glumi. Îl tachina tot timpul pe profesor. Într-o dimineață, tutorele meu Gourmohan sosi, proaspăt îmbăiat și cu semnul de santal pe frunte. Arăta foarte pios după scalda în sacrul Gange. Unchiul a venit și a îngenuncheat în fața lui; împreunându-și mâinile ca pentru rugăciune, începu să-i vorbească în bătaie de joc:

— O, adoratule profesor, sunt un păcătos, lasă-mă să-ți ating praful picioarelor — și se aplecă să-i atingă picioarele. Deosebit de jenat, Gourmohan și le trase sub el.

— Astâmpără-te! Ce-i cu joaca asta copilărească?

— Ah, domnule, nu vrei să salvezi un păcătos? întrebă Mantu, mai-mai să-ți facă milă.

Amândoi am izbucnit în râs, urmărind această reprezentație ca la teatru. Râsul meu zgomotos era unul din lucrurile nefeminine pe care obișnuiam să le fac. Așa că, atunci când am urcat, mătușa s-a încruntat la mine. Venise în ajun și trebuia să stea la noi o zi-două. Dar chiar din momentul sosirii, am observat suspiciunea din ochii ei. Era extrem de supărător. Mă privea cu severitate.

— De ce toate aceste chicoteli, cu acest arogant sahib?

Dar și eu eram insolentă:

— Care sahib? Nu are un nume?

— Nume! Nu fi obraznică cu mine! Naren-babu (adică tata) ți-a sucit mințile cu prea mult răsfăț.

Am lăsat-o să spună ce-i place. Nu voiam să mă cert cu ea. Era mai bine să mă fac repede nevăzută.

Holul din fața camerei lui Mircea ducea la verandă, așa

cum am spus și mai înainte. Pe peretele verandei se afla o cutie de scrisori. Poștașul lăsa acolo corespondența — cutia era încuiată. Eu păstram cheia. Mergeam de mai multe ori pe zi să văd ce ne-a mai sosit. Poștașul trece la ore regulate, așa că nu era nevoie să deschid cutia prea des. Dar eu nu puteam să mă abțin. De multe ori pe zi îmi spuneam: „De ce să nu mă duc să văd dacă nu e vreo scrisoare în cutie?" În special la amiază, când întreaga casă era liniștită. Toți își făceau siesta. Totuși nimeni nu dormea în timpul zilei, toți preferând să citească. Atunci mă simțeam tentată să mă duc după scrisori. Știu de ce mă duc. Sunt în stare să mă cunosc. Cum aș putea să mă înșel? Deși Mircea mi-a spus că sunt sau proastă sau mincinoasă. Știu că nici una din variante nu este adevărată. Azi simt o chemare să mă duc să privesc în cutia de scrisori. Să dă o luptă în mine, lupta dintre bine și rău, ca aceea descrisă de Bankim Chandra. Binele din mintea mea spune: „Niciodată nu te duci după scrisori. Vrei să-l întâlnești pe Mircea". Partea cea rea, mincinoasă, zice: „De ce nu? Între timp a putut sosi o scrisoare". M-am dus și am zăvorât ușa. Eram hotărâtă să mă salvez de mine însămi. Am deschis *Mahua*[44], și, stând în pat, am început să citesc cu glas tare un poem:

„Tu ești un pelerin în drum spre un templu îndepărtat
Eu sunt un copac, îmi întind umbra spre a săruta pământul pe care pășești,
O, pelerinule, împart cu tine pedeapsa,
La picioarele tale îmi depun florile și tămâia.
Eu voi rămâne la marginea drumului, ca martor al trecerii tale".

Dar acest poem nu-mi este destinat; e pentru mama. Ea seamănă întocmai cu acest copac. Își întinsese umbra răcoroasă peste drumul tatălui meu, pentru a-i alunga

[44] carte de versuri a lui Rabindranath

oboseala. Nu dorea nimic pentru ea însăși, era nimbată de pasiunea dragostei ei, sacrificând întotdeauna propriu-i confort. Viața mamei este sublimă, totuși nu doresc să fiu ca ea. Nu mă pasionează modul ei de viață. Poemul *Sabala (Femeie puternică)* reflectă aspirațiile mele. Îmi voi construi singură destinul. Ce forță îți trebuie pentru asta! Eu nu aveam puterea, forța, inteligența! Mă simțeam învinsă. Deodată am simțit că-mi vine să plâng. Aruncându-mă pe pat, am început să strig: „Dă-mi forța, o, dă-mi forța! Fă-mi mintea puternică, încât să accept toate stavilele pe care mi le pui în cale, să pot îndura cele mai cumplite blesteme ale lumii". Cântecul mi se derula mai departe în minte. M-am întrebat: „Ce se înțelege prin necazuri omenești? Am simțit o vâlvătaie revărsată asupra minții și a trupului meu, oare asta să fie? Atunci să fie! Îmi place căldura. Îmi place această fierbințeală!"

— „Atinge-mi inima cu focul acesta și purifică-mi viața prin suferință".

Ca un somnambul, nu mi-am dat seama când am coborât scara și am ajuns în hol. L-am găsit pe Mircea stând în fața ușii, cu perdeaua ridicată în mână. M-a întrebat:

— Nici o scrisoare?

— Nu, sunt dezolată.

— A cui scrisoare o așteptai?

— De la cineva necunoscut. — Dar de la cine?

— Nu știu și de aceea așteptarea este mult mai dulce. (Îi dădusem un răspuns ca de la Oficiul Poștal).

N-a înțeles. Arăta încruntat.

Ce se va întâmpla — mă întrebam — dacă va trebui să trăiesc cu această persoană toată viața? Jumătate din gândurile mele vor rămâne nespuse și va trebui să consult dicționarul mult prea des. Dar ce gând absurd — nebunesc, într-adevăr. Cum voi putea trăi cu el toată viața mea? El va pleca peste câteva zile. Și eu mă voi căsători și voi pleca de aici. Dar cu cine mă voi căsători?

Nu mă pot gândi la nimeni cu care mi-ar plăcea să trăiesc toată viața.

— Nu vrei să vii puțin înăuntru, Amrita? Am o carte pentru tine. *Hunger (Foamea)* de Knut Hamsun.

Era pentru prima oară când îmi oferea un dar. Am luat cartea din mâinile lui. Scrisese numele meu pe ea, și un alt cuvânt, în franceză: „*Amitie*”.

Stăteam în picioare, la fel și el — nu aveam curajul să mă așez, cine știe de ce — și nici el nu se așeza. Am deschis pianul și stăteam cu spatele spre el. Oare așteptam ceva? Se va întâmpla ceva ciudat? Era foarte aproape de mine, dar nu mă atingea. Ar fi putut să pună mâna pe umărul meu dar nu a făcut asta. Exista un mic spațiu liber între mine și el. Stăm tăcuți și împietriți. Îi simt prezența cu întregul meu trup. În mintea mea îi simt chiar atingerea. Ciudat. Golul nu este gol, este plin de eter. Eu nu știu ce este acela eterul, dar cred că trebuie să fie acela ce ne apropie cu o mână nevăzută. În jurul meu, atmosfera este plină de respirația sa. „Briza parfumată adie deasupra florii obosite de seară, umplându-i ramurile de o neîmplinită îmbrățișare”.

Mă aud strigată de sus:

— Ru, Ru!

— Vin, mamă!

Mircea are 23 de ani și eu am 16. Dar amândoi suntem puțin prea serioși pentru vârsta noastră. Tata m-a poreclit „Jyestha-tata”, „unchiul cel mare”. Dar cine m-a transformat în „unchiul cel mare”? Cine altul decât tata? Tot el îl face și pe Mircea un alt „unchi”. Ei vorbesc întotdeauna despre *ashtanga yoga*[45]. Și fiecare din această casă este destul de inițiat în *Tantra*[46]. Când unchiul meu discuta cu el despre *misterele Tantra*,

[45] cele opt forme de Yoga

[46] (sanscr. text sacru, magie, învățătură, călăuză, codice) grup de texte, tradiționale din India, simbolizând calea spre divinitate, pe care se fundamentează o religie autonomă: tantrismul

deveneam nerăbdătoare. Știu că băieții și fetele de vârsta noastră privesc viața cu multă ușurință. Aveam dorința să devin odată și-odată o inițiată, dar acum nu muream de nerăbdare. Mai ales când observam seriozitatea lui Mircea avansând atât de rapid. Nu ne întâlneam mai des, după ce a început să mă învețe literatura universală. Ieri mi-a spus o poveste fantastică. Un om a fost spânzurat. Acesta avea o iubită. În momentul în care lațul era înfășurat în jurul gâtului său, s-a gândit la fată. După multe luni, fata s-a măritat. Ea a dat naștere unui copil, și copilul semăna cu iubitul ei, care nu era tatăl copilului. N-am prea înțeles această poveste fantastică. Eu aș fi vrut să schimbăm frazele banale. De ce nu mă flata puțin, așa cum făceau ceilalți? El nu mă lăuda niciodată. Dimpotrivă, într-o zi aproape că am rămas consternată când mi-a spus:

— Crezi că ești foarte frumoasă?

— De ce să cred asta? Alții o cred.

— Care alții?

— Hai să ne plimbăm pe stradă. Ai să vezi cum se întorc oamenii după mine.

— O, asta e normal, pentru că rar au prilejul să vadă o tânără. În această țară, străzile sunt lipsite de femei. Știi ce observă un european venit aici, mai ales la prima sa vizită? Absența femeilor de peste tot. El se întreabă: Nu există femei în această țară?

— Dar de ce? Femeile se deplasează în litiere, în trăsuri, iar acelea care au mașini merg în ele. Trebuie neapărat ca femeile să meargă pe jos?

— Așa merg în alte țări.

— N-au decât! Tu nu poți distinge dacă sunt brună sau blondă? Tata, Sabi, eu, Milu suntem la fel pentru tine? Eu îi semăn lui Jharu?

— N-aș putea spune.

— Bine, e de ajuns. Și m-am ridicat, semeață, să plec.

— Te rog, te rog, stai jos. Lasă-mă să te privesc cu atenție, ca să pot face distincția.

M-am strâmbat supărată. El avea nevoie de un microscop, pentru a putea să vadă că sunt frumoasă.

— Stai jos, Amrita. Nu vreau să te văd doar pe dinafară. Vreau să-ți văd sufletul.

De data aceasta, am început să spumeg de furie. „Marele unchi” e în stare să înceapă o dizertație asupra relației dintre *Jivatma*[47] și *Paramatma*[48]. Așa că l-am părăsit în grabă, dezamăgită și cu inima sfărâmată.

Mă examinez într-o oglindă de perete. Într-adevăr, nu pot fi sigură dacă sunt frumoasă sau nu. Ezit. Toate defectele ies în evidență. Milu a intrat și mă întreabă surprinsă:

— La ce te uiți cu atâta insistență?

— Privește, Milu, în acest imens subconștient al nostru există atâtea varietăți de haine. Și-atunci, de ce purtăm noi sariul în același stil? Am putea atât de ușor să ne îmbrăcăm în mod diferit, pentru o schimbare.

Milu spuse:

— Într-adevăr, *ghagra* din Rajputana este minunată. Stilul Maratha de a purta sariul este de asemenea atractiv.

Un timp, împreună cu Milu, am făcut noi desene pentru bijuterii. În acele vremuri, existau în general imitații nereușite ale modelelor vestite, nici frumoase și nici artistice. Cu două generații înaintea noastră gustul artistic se schimbase în rău. Reînvierea gustului artistic a început în casa lui Thakur. În decorația interioară, ca și în ornamentație, el a preferat vechile modele în locul imitațiilor vestice de mâna a doua. Aceasta se numea artă orientală. Stella Kramrish era o cunoscătoare în domeniu. Milu și cu mine eram două novice, totuși am copiat și noi modele în stilul vechi, folosite de femeile de la țară. Modelele de aur și filigranele de argint din Orissa ne captau în special imaginația. Cât de ieftin era pe

[47] sufletul conștient, încorporat în trupul omenesc
[48] supremul spirit

atunci aurul! În timpurile acelea, argintul nu era niciodată folosit de clasele înalte — numai nevestele de țărani și de muncitori purtau podoabe de aur și argint. Noi ne-am situat în afară de clasă, purtând argint. Mai târziu, a devenit o modă.

În ziua aceea, ne-am hotărât să ne îmbrăcăm ca fetele din Orissa. Ne-am făcut sariul mai scurt și ne-am acoperit cu bijuterii de argint. Mama avea un *sinthi*, ceva ca o diademă. Nu mai este acum la modă. Un *sinthi* are trei părți — una merge în sus, acoperind partea de mijloc a părului, iar celelalte părți se prind pe laturile capului. De partea centrală atârnă până pe frunte un medalion. De ziua căsătoriei sale, mama a purtat *sinthi*. Ochii tatălui meu nu au obosit niciodată să o privească și memoria sa a rămas legată pentru totdeauna de această piesă de podoabă. Dar mama nu a mai purtat-o niciodată. Așa că tata era fericit dacă, sub orice pretext, reușea să mă facă s-o port eu.

În ziua aceea, am purtat *sinthi*-ul. Mi-am pus un sari din Orissa, de un galben strălucitor, și-am folosit flori de kadamba, ca cercei. Mi-am frecat fața cu polenul mirositor al florilor *kadamba* — la fel și Milu. Nu am folosit săpun de toaletă, pentru că renunțasem la toate articolele străine. Folosisem altădată cremă demachiantă de alune și pudră de talc, dar acum nu ne-am mai atins de ele. Era sezonul polenului de *kadamba*, însă floarea aceasta se deschide doar o dată pe an și nu ține mult.

— Dragă Ru, a fost o idee bună să renunțăm la săpun. Tenul tău s-a făcut mai frumos de când întrebuințezi pasta de linte.

— Taci din gură! am spus, supărată, spre marea consternare a devotatei mele prietene. Nu vorbi prostii, am continuat. Nu trebuie să remarci niciodată înfățișarea mea, îmi pot veni idei rele.

— Cum așa? a replicat ea, puțin nedumerită. Înțeleg că nu trebuie să folosim pudră, dar de ce să nu ne dăm

buzele cu *alta*[49], pentru a le face mai strălucitoare? *Alta* nu este de proveniență străină.

— Oh, dragă Milu, nu am curaj, nu am curaj, i-am spus, concentrându-mă să-mi fixez *sinthi*-ul drept pe mijloc. Recitam din Meghaduta. Dragă Milu, costumele noastre ar fi perfecte, dacă am găsi un lotus.

— Ce-ai face cu un lotus?

— Nu e vorba de un lotus obișnuit. Mi-aș dori un *lila-kamal* (lotusul cu coadă lungă, pe care fecioarele din vremea lui Kalidasa îl țineau în mână când își întâlneau iubiții). Miresele aveau un *lila-kamal* într-o mână și flori de *kunda* în păr. Își albeau fețele cu polen de *lodhra*. Înnodat în păr, purtau *kurubak*, de urechile lor grațioase atârna *siris* înflorit. În partea de mijloc a părului, aveau fixate flori de *neepa*, ce înfloresc la simpla ta atingere, o, norule.

— Ce floare este aceasta, *kurubak*? întrebă Milu, dezorientată de atâta sanscrită. Este floarea *bak*?

— Vai, vai, e posibil? *Bak* este comestibilă, poate cineva să scrie poezii despre o astfel de floare?

— De ce nu? De ce o floare nu poate fi menționată în poezie doar pentru că este comestibilă?

— De ce nu citești disputa din revista *Bichitra*, dintre Rabi Thakur și Sarat Chandra[50]? El spune că bunurile utilitare nu pot constitui subiect de artă.

— Așa deci? Dar toate florile au o anumită întrebuințare.

— De exemplu...

— Să se transforme-n fruct, draga mea. Așa cum și tu ești o tânără fată ca o floare...

Dar înainte să termine, intră verișorul nostru Arun. El ne era verișor și prieten. Iubit de toți, el, ca și fluierul său. Legănându-și fluierul ca pe un mic baston, rămăsese în picioare, fixându-ne îmbrăcămintea și machiajul.

---

[49] o nuanță de roșu folosită pentru vopsirea unghiilor de la picioare

[50] romancier bengalez

— Ce se întâmplă? Unde vă duceți?

— De ce? Nu putem fi frumoase și acasă?

— Desigur, puteți. Dar spuneți-mi, în ce constă frumusețea?

Cita titlul lucrării mele. Apoi a început să-mi dea târcoale, cercetându-mă pe toate părțile.

— Hm, și-a pus *sinthi*!

A început să murmure un cântec din poemele Vaishnava, ale lui Thakur, unde Radha își roagă prietenele să o îmbrace: „Împodobiți-mă cu un colier de perle, puneți-mi *sinthi* pe frunte. Legați-mi șuvițele de păr ce-mi ajung până la genunchi cu ghirlande de *champak*".

Cântând și dansând în jurul meu, mă trase de coc și o ploaie neagră ca cerneala de India căzu pe umerii mei în cascadă, prăvălindu-se la vale. Chiar în acel moment toți trei încercam să ne uităm în oglindă. Ochii noștri se priviră muți, eram cu toții încurcați. Mi-am spus: „Nu te necăji, micuță fată, unchiul cel mare te-a smotocit puțin".

Pătrund evenimentele anului 1930 unul câte unul. Nu știu cum de reușesc. Scenele unei piese de teatru de mult consumate trec prin fața ochilor mei închiși, ca la cinematograf. Aș fi putut scrie așa în urmă cu douăzeci de ani? Niciodată! Iar dacă aș fi putut, întreaga mea viață s-ar fi schimbat. Atât amar de vreme n-am știut că de-a lungul vieții mele s-a scris o tragedie, încet și constant, cu cerneală invizibilă, într-o limbă nevorbită și cu o voce neauzită. Duși sunt acum patruzeci și doi de ani din viața mea.

În tot acest timp, scenele acestea au zăcut amuțite, zăvorâte cu numeroase încuietori. Câteodată, marcată de vicisitudinile vieții, am simțit o părere de rău ascunsă în mine. Dar în această dimineață, doar un cuvânt al lui Sergui — „Mircea, Mircea, Mircea, i-am spus mamei că m-ai sărutat numai pe frunte" -, o minciună rostită de un copil înspăimântat a devenit cheia de aur ce deschide ușa acestei pivnițe inaccesibile — prin această ușă deschisă a

ieșit Bhairava pot auzi pașii lui Mahakal[51]. Nataraj[52] dansează cu un picior în trecut și cu altul în prezent. Dansează fără încetare — trop-trop-trop-trop — valuri de râsete și lacrimi strălucesc și dau năvală, smaraldele și diamantele experienței mele zac răspândite peste tot — furia tropăitului său mă strivește — ce agonie insuportabilă!

Nataraj, încetează-ți dansul! Apropie-ți picioarele, devino Krishna, ținând o scoică, un disc, o măciucă și lotusul în cele patru mâini ale tale, depărtează toate aceste necazuri. Sau vino sub forma lui Vamana[53] și pune-ți cel de-al treilea picior pe capul meu, zdrobește-l, lasă-mă să dispar sub picioarele tale, Krishna. Nu poți deveni iertătorul Buddha, purificatorul de păcate, cel ce alungă întunericul? Alină-mi inima înfierbântată, o, Kesava[54], așa cum altădată ai devenit Buddha, când inima ta s-a topit de milă la vederea animalului sacrificat. Redă-mi libertatea, redă-mi libertatea, șterge această iluzie, nu vreau să-l mai văd vreodată. Vreau să mă trezesc aici, în viața mea de fiecare zi, în minunata mea casă, în inimile celor apropiați...

Iată-l aplecat deasupra lămpii de gaz, fierbându-și cafeaua. Lampa de gaz este într-o parte a sufrageriei. Jharu stă în fața ușii bucătăriei. Jharu este bucătarul nostru dolofan, foarte negru. Un păr creț crește la vedere pe pieptul său — arată ca o gorilă — nu-și pune pe el o bluză, refuză să intre în rândul oamenilor civilizați. El îi oferă zaharnița. Mircea preferă cafeaua cu caimac. Bea cafea după fiecare masă. Pot să-l văd. Și-a scos batista

[51] Timpul infinit, un apelativ al lui Siva, cel de-al treilea aspect din trinitatea hindusă - Brahma, creatorul universului, Vișnu, păstrătorul, Siva, distrugătorul

[52] Siva dănțuitorul

[53] una din principalele reîncarnări ale zeului Vișnu, efectuata în scopul salvării universului și a prestigiului zeilor

[54] **Kesava-Krishna**: Cel care ține în cele patru mâini ale sale cele patru embleme: scoica, discul, măciuca și lotusul

din buzunar și a apucat cu ea mânerul ibricului, pentru a-și proteja mâna. Jharu îl urmează. Pe fața sa albă, pe ramele ochelarilor s-au format picături de apă de la vaporii cafelei fierbinți.

Mircea a pus ceașca pe masă și s-a așezat pe un scaun.

Vaporii ies din cafeaua aburindă
Și umezesc ramele negre ale
Ochelarilor tăi
Acea dimineața rămâne așteptând
Undeva în nesfârșitul albastru.

În drumul nostru spre bibliotecă, am început să ne certăm din nou și totul s-a sfârșit sus pe verandă, când ne-am așezat ca să lucrăm la catalogul de cărți.

Mircea a spus:

— Deci așa, nu vei vorbi?

— Nu, dacă te porți așa, nu voi vorbi niciodată cu tine. Și oricum, de ce te necăjești? Doar nu sunt o persoană agreabilă.

— Am spus eu asta?

— Sunt crudă, fără inimă și nici nu știu să mă port. Dacă asta nu este însuși răul, atunci care este?

— De ce te-ai purtat așa ieri? — Ce-am făcut?

— Tu și cu Milu ați plecat mână-n mână și umăr lângă umăr cu Arun, dar dacă eu mă așez lângă tine, te depărtezi imediat.

— Ce prostie, Mircea! El este ruda noastră — tu nu ești.

Mi-am amintit sfatul mamei, pe care mi l-a dat pe când eram fetiță, înainte de a începe să port sari. O rudă a mamei obișnuia să ne viziteze des. El era mult mai în vârstă decât mama. Nu știam exact câți ani avea, deoarece copiii nu știu niciodată vârsta celor mari. Avea maniere elegante și era bucuria familiei. Toți îl plăceau. Casa noastră răsuna de râs atunci când venea el. Obișnuia să mă ia pe genunchi și să-mi spună povești

absurde. Eram o copilă în rochiță, așa că nimeni nu obiecta. Dar a început un joc ciudat strecurându-și mâna lui grasă pe sub rochiță, voia să-mi atingă sânii proaspăt înmuguriți. La început nu înțelegeam ce-ar fi putut să fie. A doua zi i-am spus mamei. Șocată și scandalizată, ea a exclamat: „Oh, deci nu s-a schimbat, nici măcar după căsătorie. Nu-i voi mai permite niciodată acestui *haramjada*[55] să-mi intre în casă". Mama nu folosea niciodată insulte sau vorbe jignitoare. Datorită ei, în casa noastră nimeni nu putea folosi cuvinte vulgare. Auzisem prin alte case pronunțându- se cu ușurință cuvinte ca *haramjada* sau *sala*[56], dar niciodată în casa noastră. Ne înfioram când astfel de vulgarități ne loveau urechile. Aceasta a fost prima oară când am auzit-o pe mama folosind un astfel de cuvânt. Era atât de supărată, încât n-a găsit altul pentru a-și exprima indignarea. Mama mi-a spus: „Ru, indiferent cine-ți va face încă o dată acest lucru, vino și spune-mi. Nu trebuie să mai permiți nici unui alt bărbat, chiar dacă este rudă apropiată, nici măcar să te atingă. Este foarte rău pentru o fată să fie mângâiată de un bărbat, asta poate provoca un mare necaz, te poți îmbolnăvi, sănătatea se duce de râpă, poți chiar să mori". Nu eram dispusă să cred chiar totul, așa că am întrebat: „Dar de ce să mor?" — „Nu pot intra chiar în toate detaliile, dar trebuie să mă asculți. O fată trebuie să fie foarte atentă". Mama are dreptate — mi-am spus. Unii oameni se poartă într-adevăr ciudat. Când m-am făcut mai mare, am observat cum crește pofta chiar în ochii bărbaților distinși. Astfel de priviri lascive mă îmbolnăveau. De exemplu, Kamal-babu, care era atât de educat, unul din cei considerați culți sau „elită". Mare admirator al lui Rabi Thakur, învățase pe dinafară multe dintre poemele sale. Totuși, mă necăjea atunci când eram

[55] fecior de scroafă

[56] „cumnat", dar cu nuanță batjocoritoare când desemnează alte persoane

singură. Într-o zi, cu sariul suflecat și cu o mătură în mână, făceam curățenie în camera de oaspeți. (Nu eram niciodată mulțumită de munca servitorilor). Kamal-babu a intrat și, văzându-mă ocupată cu munca menajeră, a început să recite un poem de Rabi Thakur. Închinat femeii, poemul spunea: „O, femeie, poți dubla gloria unui rege cu atingerea mâinii tale, totuși glorie ție, căci cu aceleași mâini scuturi praful în casa ta...”

De îndată ce un poem începe să fie rostit, mintea mea se pornește năvalnic, așa că am continuat să recit versurile următoare — când deodată, Kamal-babu m-a îmbrățișat pe la spate. Surprinsă de acest atac, m-am speriat și am fugit. Era ca și cum o viperă trecuse pe lângă mine. Când i-am destăinuit mamei întâmplarea, aceasta spuse: „Doar îmbrăcându-te cu *panjabi*[57] și *nagrai*[58], nu e de ajuns ca să devii un gentlemen”.

Acum realizez ceea ce spunea mama: știu că există o lume necunoscută, nevăzută, secretă, despre care nu am o idee clară. O înțelegere a păcatului se dezvoltă în mine. Are dreptate. N-ar fi trebuit să-i permit nici lui Arun să-și pună mâna pe umărul meu; el este ca un frate, dar nu-mi este frate. Mă gândeam la toate acestea când, deodată, mi-am ridicat privirea și l-am văzut pe Mircea privindu-mă fix. Spunând „Iartă-mă, iartă-mă”, mi-a luat palmele în mâinile lui și mi le-a sărutat. Am rămas tăcută și liniștită, ca un tablou.

El nu mi-a lăsat mâinile — palmele mele erau strivite într-ale lui — mi le presa cu buzele, ne luase în stăpânire timpul infinit. Cât am stat așa? Cine știe? Am încercat să-mi eliberez mâinile dar n-am fost în stare s-o fac. Am privit în sus și am început să mă rog. Cui mă rugam oare? Mie însămi? Totuși nu doream să fug. Aș fi vrut să mă înconjoare cu brațele. Dar nu mă trăsese deloc către el — rămăsese mult spațiu între noi. Se gândea că aș fi

[57] o cămașă bărbătească largă
[58] pantofi decorativi în stil indian, lucrați de mână

încercat să scap.

— Oprește-te, Mircea, oprește-te! Mi-ai zdrobit mâinile. M-ai ucis.

Și-a ridicat fața. Am privit la el fascinată. Nu voiam să mă mișc de lângă el. Un fel de clopote au început să-mi bată prin vene astea nu erau, cu siguranță, semnele unei boli — un fluture părea să-și fi desfăcut aripile de-o parte și de alta, pe umerii mei. Aș fi putut să zbor cu ușurință acum. Mircea și-a îngropat din nou fața în mâinile mele. Cerul a coborât pe pământ, soarele și cerul păreau una cu pământul, am rămas fără cuvinte, țintuită de greutatea unui sărut.

Noaptea aceea era minunată. Razele lunii creionau un mozaic de umbre și de lumini, prefăcând acea stradă din Calcutta în Indrapuri[59] — un paradis. Stau pe terasă — ceasul bate — una, două, ding, dang. Luna traversează cerul, la fel și Orion, Kalpurush. Stau singură aplecată peste balustradă. Nu mi-am legat părul, așa că șuvițele cad în dezordine. Îmi zăresc umbra pe perete. O privesc. Ca și Narcis, rămân vrăjită de propria-mi umbră. Urmăresc umbra trupului meu zvelt în lumina magică a lunii și mă întreb uimită: oare cum este mintea ce se află în acest corp? Întotdeauna mă întreb. Mircea spunea că vrea să-mi vadă sufletul. Sankara[60] spune că, exceptând sufletul suprem, totul este o iluzie, ca această umbră. Dar umbra aceasta nu este o amăgire, iar aceste tulpini agățătoare *madhabi*, atârnând alături, sunt și ele reale. Această noapte, cu toate din jurul ei, este o realitate, o voluptoasă realitate. Mă simt fericită, plină de o inefabilă fericire. Am auzit odată expresia: „a pluti într-un ocean de fericire”. Acum înțeleg ce vrea să spună. Mintea mea a devenit una cu lumina lunii, sunt ca o *somapayees*[61]. Am

[59] Indra e regele zeilor. Puri este palatul lui Indra

[60] un mare filosof, care propune teoria iluziei sau realitatea relativă a lumii fenomenale (maya)

[61] băutor al sucului plantei cățărătoare soma. Băutura cu efecte toxice era folosită de înțelepții din India pentru a-și produce o stare

băut din sucul otrăvitor — esență de lună, plutesc pe *Akas Ganga (Calea Lactee)*, Gangele sacru al cerului. Într-o mână țin lampa stelelor, la gât un colier de stele — privește arzătoarea *capella* Brahmahriday, semnul purpuriu de pe fruntea mea. La picioare îmi răsună clopoței de stele — tinc, tinc, tinc, tine, tine — nu, nu, acestea nu sunt sunetele clopoțeilor, este un pian. Mircea cântă în camera lui. Sunt sigură că va rămâne să cânte până noaptea târziu. Ca și mine, nu va fi în stare să adoarmă. Știu ce vrea. Perdeaua se mișcă ușor și simt un imbold al luminii misterioase, necunoscute. Aveam o încredere nețărmurită în vorbele mamei, dar acum nu mai sunt așa de sigură de asta -- ba chiar cred că nu-i nici un păcat în toate asta. Dacă era, aș fi știut-o cu siguranță. Nu am recunoscut de atâtea ori mușcăturile viperelor? Aceasta este o grădină de lumină, un câmp de lotuși sau, așa cum spune poetul, un loc al frumuseții. Ori de câte ori mă gândesc profund la ceva, poezia îmi vine în minte și imediat mă duc cu gândul la câteva poeme și-mi amintesc de Poet. Cât a trecut de când nu l-am văzut! Dar nu simt nici un îndemn pentru asta. Este oare rău din partea mea? Oare îmi calc o promisiune? Fug oare de adevăr? Oare eu, în vreo dimineață, privind în sus, spre soare, am luat o hotărâre: „Dragostea mea să zboare către tine, mentorul meu. Nu-mi voi apropia niciodată nimic și pe nimeni, pentru a-mi deveni mai drag”? Oare fug de adevăr?

De câteva zile, nu pot să scap de această întrebare. Astăzi știu răspunsul. Răspunsul acesta m-a încântat, făcându-mă să urc treptele bucuriei. Poate oare cineva să fugă de adevăr? Adevărul suportă orice. Toate strunele minții mele cântă această muzică. El este cântărețul. El este cel care cântă această melodie în mine. El este cel care a făcut să apară acest val de muzică în trupul și în

---

favorabilă meditației transcendentale. Soma înseamnă și lună, iar planta cu acest nume crește și descrește în funcție de fazele lunii

mintea mea. Pătrund în lumea asta minunată prin cântecele sale. Undeva a scris: „Când privesc la această lume prin muzica ta, numai atunci pot să o cunosc, totul îmi devine familiar”. El a scris referitor la Divinitate. Eu mă gândesc la un bărbat — sunt o fetiță — Divinitatea nu-mi este necesară, o ființă omenească îmi ajunge.

În cameră, Shanti mă așteaptă pe jumătate adormită. Mă cheamă încetișor:

— Nu vii în pat, Ru?

— Da, vin.

Sunt în camera mea, unde mă așteaptă sora de 11 ani, Sabi, și Shanti, adormite. Shanti doarme pe jos. Eu și soră-mea dormim în patul meu. Câteodată, dorm și eu pe jos, pe o rogojină. Îmi place. Sabi e adâncită în somn. Mă așez lângă ea și trag cearceaful deasupra-i. Pe mica ei față drăguță, încadrată de șuvițe de păr cârlionțat, strălucește luna. Cât de ușoară pare, cu chipul ei nevinovat scăldat în lumină! Poate fi oare cineva nevinovat vreodată? Sau suntem cu toții născuți cu sămânța ticăloșiei în noi, mă întreb. În această dimineață, când am ieșit din bibliotecă, am observat privirea ei tăioasă fixându-mă. Mi s-a făcut pielea de găină când mi-am adus aminte, și o neagră presimțire mi-a tulburat oceanul de bucurie. Mi-am împreunat palmele și-am început să mă rog, nu știam cui aș fi putut să mă rog. Urechea umană este capabilă să audă numai anumite lungimi de undă, care și așa nu merg prea departe. Este oare vreo ureche capabilă să capteze sunetele, oricât de departe ar fi ele? Cine ești tu, cel ce m-ai făcut să mă gândesc la Învățătorul meu? Cine ești tu, cel ce a făcut să curgă acest râu de bucurie? Dacă exiști cu adevărat, te rog dă-mi comoara pe care o caut! Nu mă lăsa să merg mai departe cu mâna goală. Ochii mei devin grei de somn. Mircea mi-a făcut o mică vânătaie la mână. O ating ușor cu cealaltă palmă, dar ea crește, crește neîncetat, tot mai mare, întinzându-se spre inimă — mă văd căzută

la pământ, rănită; și Mircea a plecat.

În ultimele zile, ne-am ocupat de catalogarea cărților tatei. Tata mi-a spus că dacă Mircea are puțin timp, am putea amândoi să facem o listă a cărților. Tata are o bibliotecă mare: șase sau șapte mii de volume. Era pregătit și un mic fișier. În fiecare zi stăteam împreună cel puțin patru ore, dimineața, și apoi, după-amiază, mergeam cu toții la o partidă de condus mașina. În fiecare zi, cel puțin 7-8 ore eram împreună. Totuși, puținul timp pe care mi-l petreceam singură sus, la mijlocul zilei, era de nesuportat. Parcă aș fi fost legată de el cu un fir invizibil. Poate să se rupă oare acest fir? Dacă da, atunci și eu aș fi zdrobită. Dar nu i-am spus-o niciodată. Nu i-am dat niciodată ocazia de a-mi cunoaște gândurile. Așa că plutea în necunoscut. Nu avea nici un semn care să-i dea sentimentul de încredere în mine.

Când eram împreună, discutam despre diferite cărți sau poeme. Citisem *Hunger (Foamea)* dar nu-mi plăcuse. Nu am fost niciodată în stare să-i spun de ce. Motivul era un pasaj care-mi umpluse mintea de dezgust și curiozitate. Mai ales foamea cuiva ce rămâne fără hrana de zi cu zi — cum puteam eu să știu ce înseamnă asta pentru cineva? N-am știut niciodată ce simți când ți-e foame. Mama a fost întotdeauna lângă mine, cu mâncare bună. N-am putut niciodată să mănânc destul pentru a o mulțumi. Poate că erau alte nevoi ale trupului, dar ele încă nu mă făceau să le simt. Lumea aceasta îmi era încă necunoscută. Iar în ceea ce privește foamea minții, eram într-adevăr ignorantă. În frumuseți, culori și miresme, lumea minții mele era plină. Așa că i-am spus:

— Nu-mi place această carte, și am împins-o spre el.

— Ia să vedem, a spus el și a întins mâna ca și cum ar fi vrut să ia cartea, dar m-a atins pe mine. Prinzându-mă de încheietură, m-a tras spre el. Într-o clipă, mânată de prejudecățile și de tabu-ul vârstei — cu toate că-l țineam cu mâna stângă — l-am... ei bine, mi-e rușine să o spun

chiar și acum...l-am pălmuit pe obrazul său alb, degetele mele lăsându-i cinci urme roz. Șocat peste măsură, m-a privit cu ochi consternați. Ținându-mă puternic de încheietură, mi-a spus cu voce joasă:

— Cum poți să mă lovești?

— Ce altceva aș putea face?

— Știi oare că în țara mea, dacă o fată îi face așa ceva unui bărbat, aceasta este considerată o gravă insultă? O ruptură, o despărțire?

— Dar aici nu ești în țara ta.

— Bine, atunci voi pleca mâine și nu mă voi mai întoarce niciodată.

Teama a izbucnit în mine ca o flacără, cuprinzându-mi sufletul. Ce-am făcut? mi-am zis. Dacă într-adevăr pleacă?

— Iartă-mă Mircea! N-am făcut-o intenționat.

— Oh, ce vrei să spui?

Părea chiar mai surprins. Nu știa ce mă împinsese spre această neașteptată grosolănie.

— Sunt obiceiurile noastre... gândurile noastre, de modestie și castitate, dobândite de-a lungul miilor de ani; ele mi-au condus mâna ca unui robot. Îți spun adevărul, Mircea — am zis, înghițindu-mi lacrimile. Nu sunt eu, ci mâna mea, care a greșit în acest fel.

N-a trecut prea mult până când s-a clarificat situația. Mă simțeam plină de căință. Îmi spuneam: „Dacă o face din nou, nu-mi voi repeta gestul”. Dar el devenise grijuliu, precaut. Mă trata ca pe un obiect fragil și nu îndrăznea să mă atingă.

Am făcut pace. Îmi venea greu să găsesc o ieșire. Dacă mă dorește atât de mult, trebuie să găsesc o cale. Ideile mele despre relațiile dintre bărbați și femei erau într-adevăr reduse. Dar treptat ceața se ridica și ajunsesem să știu tot mai multe, nu tocmai conștient, ci mai mult intuitiv. Când razele soarelui cad pe floare și o fac să-și deschidă petalele, ea nu știe că ascultă o comandă pentru obținerea fructului. Așa și dragostea, luminoasă,

caldă, minunata dragoste, ca și raza de soare, m-a pătruns și m-a făcut să aștept nerăbdătoare.

Totuși nu știam în ce direcție mă îndreaptă. Femeile indiene au canoane rigide în ceea ce privește puritatea trupească. Desigur că nici eu nu eram liberă de canoane. De exemplu, indienele nu pot iubi pe nimeni decât pe soțul lor. Dacă vreuna face altfel, se consideră că săvârșește un act degradant. Totuși există femei care se dau în vânt după alți bărbați, în afară de soții lor. În sanscrită există câțiva termeni „tehnici" pentru ele, așa cum ar *svairini*... Mă gândesc la o nuvelă a lui Sarat Chandra, în care tânăra soție a unui moșneag, suferind, îi spune iubitului ei: „Setea care poate face un om să scoată apă din șanț și s-o bea, asta e setea mea". Am observat că ea are o oarecare afinitate cu omul înfometat din cartea lui Knut Hamsun, pentru ea nefiind cu siguranță vorba de setea pentru apă. Oricât de săraci ar fi, au desigur cană în casă. Stând și dezbătând toate acestea în mintea mea, mi-am amintit o melodie: „Am setea în ochi și setea îmi crește în piept". Nimeni nu poate vorbi despre simțirea altora atât de minunat ca Rabi Thakur. Lupta dintre bine și rău îmi răscolește tot timpul ființa, totuși mi-am format unele idei despre castitate. Ce parte a corpului constituie un păcat dacă o atingi? De pildă, în fiecare zi, când stăteam la masă, el își punea picioarele peste ale mele. Poate fi asta un păcat? Imposibil, nu poate fi un păcat să atingi picioarele, cuiva, așa încât continui. Nu poate fi un păcat să-ți atingi mâinile. Ne strângem cu toții mâinile — mama dă mâna cu profesorul Tucci — este asta imoral? Așa că, într-o zi, în bibliotecă, i-am spus:

— Mircea, poți să-mi iei mâna. Și mi-am întins-o spre el.

Mi-a prins-o cu amândouă palmele. Am înțeles acum de ce brațul e comparat cu o tulpină de lotus: deoarece palma apare ca o floare. Dar mâna lui peste a mea părea foarte albă, într-adevăr. Am privit cu ochi geloși. Mi-a

prins brațul cu două mâini înfometate și și-a lipit fața de el. De la umăr spre palmă, i-am simțit buzele cum freamătă. Mâna mea se desprinsese ușor de trup sau eu devenisem întreaga mână. Toate simțurile mele erau concentrate acolo și întreaga mea ființă a început să pulseze în locul acela. Nu mi-am dat seama cât timp și-a ținut mâna mea lipită de piept. Pieptul și gâtul său le simțeam pe cot iar fața peste umărul meu. Nu stătea, se mișca mereu. Treptat, mâna mea s-a transformat. Nu a mai rămas un obiect din carne și sânge, întreaga materie solidă a dispărut. S-a prefăcut într-o străfulgerare din infinitul cer. Toți atomii și moleculele ei s-au dezagregat — se rotesc și dansează asemenea planetelor și constelațiilor — planete, stele, luna și soarele se aflau acum în locul lor. Stăteam nemișcată. Aveam ochii închiși și lacrimile îmi curgeau pe obraji.

— Mircea, Mircea, Mircea, ce s-a-ntâmplat? Ce e asta?

Perna îmi este plină de lacrimi, nu sunt în biblioteca locuinței noastre din Bhowanipuri, ci în pat în casa mea din Ballygunge. Totuși, ce ciudat este că mâna mea păstrează încă aceeași acută senzație, mă înlocuiește în întregime. Trupul mi-a amorțit, încerc să mă-ntorc și-mi văd soțul sprijinit în cot și privindu-mă:

— Nu vrei să-mi spui ce ți s-a întâmplat?

Suntem căsătoriți de 38 de ani. Am fost o soție bună. Suntem în relații perfecte. Îmi întinde mâna ca să o prind pe a lui. „Să-mi fie rușine!” m-am gândit. De ce trebuie să-mi răscolesc toate astea după atâția ani? Unde este acest Mircea? Tocmai când îmi spuneam asta, am avut un semn din profunzimile întunecate ale sufletului meu, ca și cum mi-ar fi spus: „Aici sunt. Am intrat în sufletul tău. De ce am fost uitat pentru atâta vreme? De ce? De ce? De ce?”

De câteva zile, familia mea trăia unele tulburări. Mătușa adusese în casa noastră o tânără fată, pe nume Aradhana. Avea cu șase ani mai mult decât mine, dar

eram prietene. Aradhana era tare drăguță. Un tânăr al cărui nume era Jatin locuia în casa lor. Provenea dintr-o familie săracă, orfan de la țară. Dar era bun la-nvățătură și foarte arătos. Jatin era extrem de devotat tatălui Aradhanei, patronul, protectorul și mentorul său. Așa că tatăl Aradhanei a hotărât să o căsătorească cu Jatin. Căsătoria a fost hotărâtă pe vremea când Aradhana avea numai 12 ani, dar au stabilit să mai aștepte câțiva ani, până când va ajunge la vârsta măritișului. Trăiau în aceeași casă, așa că se vedeau des. Dar Aradhanei nu-i plăcea Jatin. Aproape că îl ura. Dacă Jatin intra în cameră, Aradhana pleca de îndată. Dacă Jatin îi scria o scrisoare, ea o rupea în bucăți fără măcar să se uite pe ea. În timpul acela, nici o fată și nici un băiat nu îndrăzneau să discute despre căsătoria lor, sau să aibă alte preferințe decât cele ale părinților. Totuși, ea le spusese adeseori părinților și surorilor ei mai mari acest of, rugându-i să nu o mărite cu Jatin. „Nu mă voi căsători niciodată cu el, spunea ea mereu. Nu pot să-l sufăr” — „Dar de ce? a întrebat-o sora mai mare, șocată de această izbucnire. Este o persoană care promite. De ce nu-ți place de el? Te iubește atât de mult. Ce-ți imaginezi despre tine obraznico, copil răsfățat? De ce trebuie să respingem oferta mirelui?” Așa că, la vârsta de 14 ani, Aradhana s-a căsătorit cu Jatin. Avea acum 23 de ani și născuse un băiat. Soțul ei încerca întotdeauna să o încânte și să o înveselească. Era o idolatrizare abjectă, servilă și pretențioasă. Totuși, Aradhana spunea că viața ei nu este altceva decât o mare porție de chinină... îți lasă un gust amar în gură. „Dragă Ru, nu-ți pot spune cât am îndurat trăind cu acest om, ce suferință înseamnă asta”. „De ce? Jatin te iubește foarte mult”. — „Prostii! spuse ea vehement. Totul este o bătaie de joc”.

Într-o zi, gustul amar de chinină a dispărut și gura ei a încercat dulceața mierii. Un tânăr profesor a venit să locuiască lângă casa lor. Avea aproape vârsta ei. S-au

cunoscut și Aradhana a înțeles pentru cine a așteptat ea atât de mult ca viața să capete un sens. Tânărul profesor se numea Soumen. Era născut dintr-o mamă indiană. Ca și mama mea, mama lui i-a vorbit despre virtute și viciu, *dhanna* și *dharma*[62], și despre vechile tradiții ale acestei țări. Toate aceste restricții nu s-au referit niciodată la bărbați și nici n-au avut vreo însemnătate pentru ei în vechea Indie, în timpurile apuse, iar Soumen nu era numai un indian, dar și un om modern. Așa că nu făcea nici o deosebire între femeie și bărbat. Dragostea lui era mai puternică și mai profundă decât a Aradhanei. Totuși, i-a spus că nu trebuie să se mai întâlnească vreodată. Nu dorea ca Aradhana să greșească în îndatoririle sale față de soț. Pe vremea aceea, nu se obișnuia divorțul la hinduși, așa că dragostea lor nu avea nici un viitor. Dar Aradhana nu se conforma unor astfel de reguli. Ea spunea: „De ce să nu ne întâlnim? Dacă Draupadi[63] a putut avea cinci soți, eu de ce nu pot avea doi?” Glumea, bineînțeles. Soumen era disperat, neștiind cum să se controleze sau cum ar trebui să se poarte. În cele din urmă, i-a trimis o scrisoare Aradhanei, ridicând în slăvi fidelitatea și cerându-i să fie credincioasă soțului ei, și să se ducă la mânăstirea creștină pentru penitență. El s-a pedepsit singur, închizându-se de asemenea într-o mânăstire. Dar Aradhana era hotărâtă să-l facă să-și calce pe inimă.

— Dragă Ru, îmi scrie așa de frumos! Te rog scrie și tu o scrisoare de dragoste pentru mine, cu câte citate din versuri poți.

— Dar cum i-o vei trimite la mânăstirea unde se află?

— Știu eu o cale. Fă te rog cum te-am rugat. Știi că Soumen este *pundit*[64] — se necăjește pentru orice

[62] virtute, învățătură, morală, conștiință, dreptate, binefacere, credință religioasă
[63] personaj din Mahabharata, soția celor cinci frați Pandava
[64] savant, învățat

greșeală de scriere. Altfel n-aș putea oare să scriu chiar eu?

Mă simțeam foarte inspirată. Era pentru prima oară când aveam ocazia să scriu o scrisoare de dragoste. Aradhana adusese o colecție de poeme ale lui Rabindranath — *Chayanika*. Ideea generală asupra poemelor lui Rabi Thakur este că nu se poate face o distincție între poemele de dragoste și cele închinate Divinității. Oricum selectase două („Dragostea secretă” și „Dragostea dezvăluită”). M-a rugat să includ în scrisoare un vers care suna așa: „De ce mi-ai dat dragoste în inimă, Doamne, când mi-ai interzis frumusețea?” I-am spus: „Ești așa de bine făcută, încât versul ăsta nu are nici un rost”. Dezamăgită, a început să bombăne: „Dar este atât de frumos!” După o muncă îndelungată și grea, am reușit o scrisoare de dragoste de 28 de pagini, înțesată cu versuri. O realizasem fără greșeală. Săgetat drept în inimă, Soumen și-a părăsit prizonieratul pe care și-l impusese și a întâlnit-o. Nu pot, bineînțeles, să afirm că aceasta s-ar datora exclusiv calității deosebite a scrisorii mele. El aștepta un pretext. Până la urmă, au fugit împreună. Grija mea era: ce se va întâmpla după asta? Pentru cel care fugea cu nevasta altuia era un cuvânt special în bengali. Nici nu se putea măsura cât de mare este considerată ticăloșia unui astfel de act — să scoți o femeie din rosturile casei ei. Auzeam mereu că Soumen a comis acest mare păcat. Ca și cum Aradhana nu. Știam bine că Aradhana fusese cea care l-a determinat pe Soumen să părăsească mânăstirea. Jatin a scris că era complet dezorientat. Așa că tatăl Aradhanei s-a dus să-și recupereze fata. El și-a îndeplinit această sarcină. Acum se sfătuiau cum să pedepsească mai bine tânărul cuplu iresponsabil. Dacă tata ar fi scris la Universitate, Soumen și-ar fi pierdut cu siguranță slujba. Eram și eu amestecată în toate acestea, datorită scrisorii. Dacă prin cine știe ce întâmplare s-ar fi aflat că eu compusesem acea istorică

epistolă, ar fi fost o catastrofă. Nici nu puteam să-mi imaginez ce-ar fi făcut mama. Ar fi izbucnit în plâns și ar fi strigat: „Deci și fata mea face astfel de lucruri îngrozitoare! Oare asta te-am învățat eu, Ru? Mor de rușine!” Ar fi fost posibil să sară de pe verandă și să se sinucidă. Și tata? El ce-ar fi făcut? Nu îndrăznesc nici măcar să mă gândesc la reacțiile lui. Îngheț la gândul vocii sale tunătoare: „Hm! Deci asta-i tot ce știi din gramatică? Ce s-a întâmplat cu declinările și conjugările tale? Nici măcar nu cunoști utilizarea lui n dental și cerebral și te apuci de scrisori de dragoste de 28 de pagini?” Ar fi tunat și fulgerat în așa fel, încât ferestrele și ușile ar fi sărit din balamale. Și, cine știe, casa din strada Bakul Bagan sar fi transformat într-un morman de ruine. Timp de două zile, am fost speriată de moarte. Singura mea speranță era că Aradhana avea destulă mândrie ca să nu admită că scrisoarea ei de dragoste fusese compusă de altcineva.

Nu ne-am mai ocupat cu catalogarea cărților în aceste câteva zile. Nu știam ce simte Mircea. Am văzut clar că nu are încredere în mine. De exemplu, i-am spus că am trimis poemul meu despre arborele *chatim* la o revistă foarte cunoscută, *Kallol*, și unul din redactori, Sri A., care era și el poet, mi-a scris o scrisoare încântătoare. Mircea era în mod vădit dezamăgit. Dar de ce? Nu poate un poet să scrie o scrisoare altui poet? Știu de ce Mircea este atât de plin de îndoială. Nu i-am spus niciodată că-l iubesc, în timp ce el mi-o repetase de atâtea ori. Dar cum aș fi putut? Nu sunt sigură că această fericire, această dorință constantă de a fi cu el este dragoste. Trebuie să aflu ce este. Nu i-am mărturisit nici măcar prietenei mele celei mai dragi, Milu, despre asta. La ce bun? De unde să știe ea ce să-mi răspundă? Nu a fost niciodată îndrăgostită. Va spune doar ceva care să-mi facă plăcere. Pot să-i mărturisesc numai unui singur om, deoarece numai el îmi este prieten și nu numai vârsta contează în prietenie. Nu

cu mult timp în urmă, vorbind despre prietenie, tata a spus că definiția unui prieten în sanscrită este: „Cineva în legătură cu care despărțirea este insuportabilă”. Nu pot suporta să fiu departe de el. Nu, nu acesta este adevărul. De câte zile nu l-am văzut și nici nu am simțit nevoia să-l întâlnesc. De ce? De ce? Pentru că nu am vrut să-l părăsesc pe Mircea nici măcar pentru o zi. Brusc am simțit o dorință arzătoare de a-l vedea și am strigat: „Ești tovarășul meu pentru totdeauna, în viață și în moarte!”

A intrat Milu.

— Ru, Mircea a întrebat dacă nu cobori pentru catalogarea cărților.

— Da, sigur.

M-am ridicat, mi-am aranjat părul, mi-am făcut un semn purpuriu pe frunte. Nu aveam prea multe cosmetice în zilele acelea. Nu foloseam parfumuri, pentru că toate cosmeticalele erau de proveniență străină. Așa că utilizam apă de trandafir sau de Keora[65]. Mama spunea că nici nu aveam nevoie să folosesc parfum, eram o *fată-lotus*, haina mea devenea ea însăși parfumată după ce o îmbrăcam. Atunci de ce-mi mai dau pe păr cu apă de trandafir? Ca și cum n-aș ști că-l văd pe Mircea. Bietul băiat crede că nu-mi pasă de el, dar nu este adevărat. Îl vreau, îl vreau.

Coborând, am simțit o nerăbdare în tot trupul. Nu-mi aduc exact aminte de tot ce s-a întâmplat în ziua aceea, deoarece nu țineam un jurnal. Scriu despre ceea ce s-a petrecut cu 42 de ani în urmă — nu dintr-o agendă, ci efectiv numai din memorie — așa că nu știu dacă succesiunea secvențelor este corectă — ceea ce *atunci* a fost înainte sau după, *acum* nu mai are înainte sau după. Acum aceste evenimente sunt toate prezente simultan. Nu știu dacă sunt suficient de explicită, dar nu poate fi greu de înțeles, o idee o cheamă pe alta: când Krishna a

[65] parfum făcut din apă de keora

deschis gura, Arjuna a avut un *darshan*[66] al întregului univers, trecut și prezent, toate la un loc, adunate astfel integral — spațiu și timp. Asta este ceea ce văd astăzi. Trecut și prezent s-au contopit. Da, dragii mei prieteni Parvati și Gautami, trebuie să mă credeți — din când în când pătrund în anul 1930. Așa că am scris:

O viață pierdută pentru totdeauna
Dincolo de mările timpului
Dacă ar fi să se reîntoarcă în totalitate
Înlăuntrul inimii
Sub formă de lumină
Și stând
Alături de lună și de stele...
Acest soare
Îmi va releva
Forma universală...
Atunci nu va fi altă cale
Și mă voi preda, o Doamne,
Și-ți voi cere binecuvântarea.

Oricât de greu îmi va fi, nu-mi voi închide ochii de teamă, ca Arjuna. Vreau să-l văd din nou, vreau să-l țin în brațe. Încrederea în supranatural provoacă în mine o dezordine psihică. Așa că mă rog: dacă este o Ființă ce veghează destinele oamenilor, atunci să mă treacă peste acești 42 de ani. Nu pot să-mi amintesc liniile feței lui. Nu pot vedea altceva, decât ochii lui, strălucitori și vii. Îi văd numai o parte din bărbia lui albă și o parte din piept, prin deschizătura cămășii. Aș vrea să-mi pun urechea acolo și să ascult — dacă undeva, adânc, acea minunată muzică mai îngână încă o melodie, acel prim pas, murmurul primei iubiri.

Aranjăm cărțile, scriem nume pe fișe și le ordonăm într-o cutie, muncim în tăcere. Din când în când, îl privesc cu

[66] binecuvântare

coada ochiului. Mâinile îi tremură puțin, cine știe ce se petrece în mintea lui. Exact ce și când s-a întâmplat, n-aș putea spune, și nici unde s-a întâmplat. În camera lui sau în bibliotecă? Nu pot să văd. Zăresc numai o fereastră mare și brusc mă pomenesc în brațele lui, cu fața sa aplecându-se peste mine. Încerc să scap, mă lupt cu el, dar de ce? De ce o fac? Nu știu. Poate vreau să fiu învinsă. Cert este că nu încerc să-mi păstrez virtutea. Am fost înfrântă. Mircea și-a lipit buzele de ale mele. La această atingere, gura mea s-a deschis și am simțit gura lui apăsându-mă. Întregul meu trup a început să cânte. Și totuși lacrimile au început să mi se rostogolească pe obraji. Așa sunt eu, nu pot să deosebesc necazul de bucurie. Nu știu de unde avea Mircea atâta bucurie în el. Ce minunat este mult mai grozav decât orice altceva ce știu de atâta vreme. Nimeni nu poate învăța realitatea din cărți ori din experiențele altora. Toate aceste gânduri îmi treceau prin minte. Capul îmi era plin de gânduri. Nu am simțământul unui păcat. Și de ce l-aș avea? Nu am comis nici un păcat. Am încercat să-l opresc pe Mircea. N-am făcut-o oare? Îl las să comită păcatul — dar asta nu este un păcat în țara lor — așa am dedus din toate povestirile pe care mi le-a spus. M-a lăsat. Îmi aranjez părul și, potrivindu-mi sariul, un cântec a început să murmure în mine: „am nectar în inimă, îl dorești?”

— Ru, Ru, Ru! mă aud strigată.

— Vin, mamă.

Trupul mi-a devenit mai ușor — nu pot merge, plutesc — de ambele părți ale umerilor, șuvițe de păr îmi flutură în vânt, au devenit aripi, păunul și-a înfoiat penele și dansează în mine — zbor spre stele. „Pâlcuri de stele foșnitoare, nebune de bucurie — pe tremurătoarele frunze proaspete zefirul depune un sărut”. Brusc am ridicat privirea și am văzut-o pe Shanti ținându-se de balustradă și privindu-mă. În ochii ei nu am distins gelozie sau dezaprobare, ci doar o întrebare, mica dorință de a

ști. O strălucire de teamă m-a făcut să transpir: „Tremurătoarele frunze proaspete” au împietrit iar sărutul zefirului a fugit spre o destinație necunoscută. Știu că am nevoie de curaj — teama este primejdioasă — așa că am spus pe un ton amical:

— La ce te uiți așa?

— La ce mă uit *eu*? m-a întrebat înțepată. Unde ai dispărut *tu* atât de multă vreme? Atacul este cea mai bună apărare, m-am gândit, așa că am spus:

— Nu știi unde am fost? Nu știi că lucrăm la cataloage? Shanti a rămas fără replică. A rămas acolo, cu privirea pierdută. Oare avea lacrimi în colțurile ochilor?

Shanti era cu cinci ani mai mare decât mine. În curând, voi avea 17 ani iar ea 22. Seamănă cu fratele ei, Khoka, foarte mult.

Nu era frumoasă, dar cele două sprâncene minunat arcuite peste cei doi ochi strălucitori erau splendide. Era o fată vioaie, luminoasă, clocotind de viață. Fiind săracă, stătea împreună cu fratele ei la noi. Nu avea o educație deosebită, putea să scrie și să citească, dar asta era tot.

Când Shanti avea 9 ani, a fost căsătorită cu un tânăr de 19, care se numea Ramen. După doi ani, Ramen avea 21 dar Shanti numai 11, era încă un copil. Unchiul Mantu obișnuia să spună că Ramen crede că, trezindu-se într-o dimineață va găsi lângă el o tânără pe măsura lui, dar Shanti nu-i putea îndeplini această dorință, rămânând un copil. Era bineînțeles vina ei, așa că, pentru a o pedepsi, Ramen s-a căsătorit cu o tânără pe măsura lui. Fata aceea era nu numai matură, dar și drăguță. Așa că, în casa ei, Shanti a devenit peste noapte o sclavă. Singura ei datorie era să-i servească pe cei doi și să le asculte ordinele. A trebuit să iasă din patul bărbatului și să doarmă pe podele, în timp ce noua soție dormea cu el. Cei doi dormeau într-un pat acoperit de o plasă împotriva țânțarilor, iar Shanti trebuia să le maseze picioarele. Shanti nu se necăjea făcând toate acestea. Ea spunea:

„Nu avea importanță că masam picioarele soțului meu, ceea ce conta într-adevăr erau țânțarii din satul Faridpur”. Dacă masajul nu le era pe plac, fata o încasa. Cât timp poate suporta cineva acest tratament? Până la urmă, ea a încercat să se sinucidă, luând otravă. Dar nu a murit. Au reușit s-o salveze. Soțului i s-a făcut frică, așa că le-a scris părinților fetei. Khoka a fost trimis să o aducă aici. Mama lui Shanti avea 18 copii. Ar fi vrut să o trimită înapoi la soțul lipsit de inimă. Spunea: „Oricât ar suferi o femeie, casa soțului ei este singurul loc pentru ea”. Auzind asta, mama a luat-o imediat pe Shanti la noi. Mama ei întreba „De ce nu o lași să se înapoieze la soțul ei? Cum poate trăi o tânără singură?” Mama i-a spus să nu se neliniștească asupra acestor lucruri — va sta la noi în casă și va face un curs de surori medicale. Mama vroia să o facă independentă. În privința ajutorului dat celor aflați în dificultate, mama era aproape o instituție. Nu aveau număr cei pe care-i ajutase de-a lungul vieții. Și Khoka urma un curs de secretariat. Dar Shanti și Khoka nu erau la fel. Shanti își achita datoria față de mama prin muncă.

Trudea de dimineață și până seara. Toată lumea îi spunea ce să facă, chiar și eu. Nimeni nu ezita să o trimită după un pahar cu apă. Dar Khoka? El putea doar să facă lumea să râdă — nu avea alte calități. Nu-și mișca nici măcar degetul cel mic pentru a ajuta în treburile casei sau la orice alte treburi. Tatei nu-i plăcea. Așa că acesta îl evita. Tata l-ar fi dat afară din casă, dacă mama n-ar fi intervenit. Mama n-ar fi fost în stare să alunge pe nimeni. Și cu siguranță că ea era stăpâna casei.

Biata Shanti era obligată să ducă viața unei văduve, chiar dacă bărbatul ei era încă în viață. Mamei îi părea îngrozitor de rău pentru ea. Bineînțeles că statutul ei era mult mai bun decât al unei văduve. Putea să poarte pata purpurie pe frunte. Putea îmbrăca *sariuri* colorate și brodate, putea mânca orez de două ori pe zi, chiar dacă

soțul ei murea; iar soțul lui Shanti era în viață. Mama ar fi măritat-o, dacă lucrul ar fi fost posibil. Oricum, spunea ea, este la fel de bună ca una nemăritată, câtă vreme este virgină. Dar nu există nici o posibilitate, căci, dacă ar fi fost măritată din nou, s-ar fi comis o ilegalitate, iar Ramen ar fi venit s-o revendice. Ar fi trebuit să meargă la poliție și apoi să se reîntoarcă acasă, la Bakul Bagan, într-un mic infern. Ramen era capabil de orice. Shanti iubea pe cineva, care locuia chiar lângă casa părinților ei. Shanti era dornică să-i audă măcar sunetul pașilor lui. Dar el nu a venit niciodată. Era căsătorit. Și mama n-ar fi permis în ruptul capului o asemenea dragoste ilegală. Nu exista soluție pentru așa ceva în viața lui Shanti.

Așa că m-am întrebat: de ce are lacrimi în ochi? Suferise așa de mult, încât ar fi trebuit ca lacrimile să-i fi secat. Un ghimpe de teamă mi se răsuci inimă, și dintr-o dată cântecul a șoptit: „Mintea mi-i înspăimântată, dacă tulpina lotusului se frânge?” Oare cum știe Rabi Thakur toate acestea, întotdeauna? Astfel de experiență trebuie să i se fi întâmplat și lui, dar simțămintele lui trebuie să fi fost ca cele ale lui Mircea, nu ca ale mele. Sunt o femeie — acesta este un cântec de femeie. „Roșeața ei dezvăluie un vis secret”. Este un simțământ de fată, nu de bărbat. Vreo fată i s-a mărturisit, poate. Cine ar putea fi oare această fată? Trebuie să mă uit după ea în însemnări. Dar de ce mă gândesc la toate astea? Nu trebuie să-i suspectăm niciodată pe cei mai vârstnici. Ar trebui să-mi fie rușine de mine însămi.

Stăteam în fața oglinzii, marginea liberă a sariului meu se desprinsese de pe umăr și atârna pe podea. Aș fi vrut să dansez. Mi-am ridicat brațele și am început să mă învârtesc, cântând. „Pe lacul tinereții, plutește lotus al iubirii” — tup, tup, tup, tup... Cu câteva luni mai înainte, auzisem acest cântec la Colegiul Președinției. Îl cânta un student al tatălui meu. Mult timp m-am gândit că mi-ar plăcea să-l aud din nou. Dar cum aș putea să-i spun asta

tatălui meu? „Aș vrea să-l aud din nou pe studentul tău cântând acel cântec”. Dacă i-aș spune asta, ce s-ar întâmpla? Nimic. Tata l-ar anunța cu mândrie: „Susil, fata mea ar dori să-i cânți din nou acel cântec”. Dar nu l-am rugat niciodată. Ca să fiu sinceră, nici n-am înțeles vreodată acel cântec. Dar îl înțeleg acum. În fiecare zi, un cântec sau un poem devin mai deslușite minții mele. Poate un trup să realizeze înțelesul unui cântec? Desigur, poate. Mai ales acest cântec mi-a devenit limpede pentru întregul meu trup. De asta dansez — tup-tup-tup-tup. Shanti a intrat. Un punct purpuriu se află desenat între sprâncenele ei arcuite. Am simțit și eu nevoia să-mi desenez o dungă purpurie la rădăcina părului meu negru. I-am cuprins fața între palme și am cântat: „În polenul mirositor al lotusului tremură o lacrimă”, și am întrebat-o:

— Shanti, înțelegi acest cântec? „Pe lacul tinereții plutește lotusul iubirii”.

— Ai înnebunit? a întrebat Shanti, nearătându-se surprinsă de stilul meu poetic.

— Shanti, vreau să învăț să dansez. La *Santiniketan*, Rabi Thakur dă fetelor lecții de dans.

— Atunci de ce nu te duci și tu?

— Nu știi de ce? Mi-ar permite oare tata? Nu mă va lăsa să fac un pas. Aici sunt o prizonieră. Bineînțeles, prizoniera dragostei pentru mine. Dar statutul de prizonier nu este niciodată fericit. Odată, Rabi Thakur a dorit să joc rolul lui Malini, o fată cu alese calități spirituale dintr-una din piesele sale. Mi-a spus: „Te voi împrumuta de la tatăl tău pentru câteva zile, ca să joci rolul Maliniei. Simt că ești ca și ea, ai un cer în minte”.

„Un cer în minte”? N-am mai auzit o astfel de expresie. Până atunci cerul era sus, deasupra, și mintea mea era la locul ei. Acum, cerul a coborât asupra mea și și-a răspândit asupra minții mele albastrul cel intens. Ce minunată fericire m-a cuprins! Rabi Thakur era un magician al cuvintelor. Putea atinge norii și aduce jos

Alakanada din înălțimi doar prin cuvinte. Dar mi-a permis tata să mă duc? Mi-a spus: „Vrei să-ți petreci viața jucând drame? Așterne-te pe studiu; *tapasya* unui student este studiul”.

— Dragă Shanti, când mă voi mărita și voi fi liberă, o voi lua pe Sabi la casa mea și o voi învăța să danseze. Nimeni nu va putea să mă oprească.

Cred că o fată devine liberă după căsătorie. Bineînțeles, nu în cazul în care căsătoria ar fi fost ca aceea a lui Shanti. Care femeie este liberă? Este mama mea liberă? Nu, nu este. Cu cine mă voi căsători oare? Mircea? Mircea? Niciodată, niciodată, asta nu se va întâmpla niciodată — tulpina lotusului se va frânge. Îmbrățișând-o pe Shanti mi-am ascuns fața în umărul ei și am început să plâng. Era surprinsă.

— De ce plângi? De ce trebuie să înveți să dansezi?

— Nu e asta, nu e asta, am suspinat. Mă simt rău. Lampadarul cu abajur imens și alb strălucește. Sunt așezată pe o canapea. În partea opusă, Mircea stă pe pat. Între noi e o masă de scris. El își întinsese picioarele. Întocmai așa îl văd când mi-l amintesc. Îl privesc. Pare absent. La ce se gândește oare? Dacă dorește să-mi citească din Whitman, nu voi fi de acord. Cu o zi mai înainte, mă obligase să ascult trei poeme. Nu erau poeme, ci trei bucăți interminabile. Nu, astăzi Mircea nu este concentrat asupra literaturii, nu dorește nici măcar să studieze bengali. Stingându-și țigara în scrumieră, mă privește cu ochi umbriți. Și-a scos ochelarii și a început să și-i șteargă. Pot să-i văd ochii fără ochelari. Mă înspăimântă când și-i scoate.

— De ce nu pot suporta să te privesc, Mircea, atunci când îți scoți ochelarii? l-am întrebat.

— Din cauza miopiei mele.

Sunt foarte temătoare pentru ochii săi. Mi-e teamă să nu orbească. Îmi spuse apoi, cu fața lui serioasă, întotdeauna lipsită de emoție:

— Aș dori să te întreb ceva: vrei să te căsătorești cu mine? Un început de râs îmi gâlgâie în gât. M-am controlat și am gândit. „Acesta este modul în care procedează ei, așa cum am citit în povestirile englezești. Dar acolo niciodată nu se întâmplă așa, nimeni nu face propunerea de la o asemenea distanță. Băiatul vine lângă fată, îngenunchează, apoi, ținându-i mâna, îi propune căsătoria”. Mă simțeam dezamăgită. Nimic din toate acestea nu se întâmpla. Stând la doi metri de mine, mă întreba:

— Vrei să te căsătorești cu mine?

Singura ușă a acestei camere se deschide spre holul de intrare al casei. Deci lumea se mișcă în permanență, intrând și ieșind. Perdeaua ce acoperă ușa e mai mult de decor, așa că ce ar fi putut face? Mă uit la fotografia de pe pian. Sora lui e o fată drăguță, aș vrea să mă împrietenesc cu ea. Mircea își iubește mult sora. Spune din nou:

— Le-am scris totul despre tine, mamei și surorii mele. Vor fi încântate să te cunoască. Nu vei avea greutăți în casa noastră. Acum inima a început să-mi bată. Pe masă era un creion și hârtie.

Am luat creionul și am început să mâzgălesc. Ce aș putea spune?

— De ce ești tăcută, Amrita? Spune-mi dacă ai vreo obiecție.

— E mai bine pentru mine să nu spun nimic, Mircea. Tata nu va fi niciodată de acord — am spus cu candoare.

Este surprins.

— Crezi că nu vor accepta părinții tăi? Dar ei o doresc.

— De unde știi?

— Mă iubesc atât de mult. M-au acceptat ca pe unul de-al lor.

— Și ce dacă? Asta nu înseamnă că mă vor lăsa să mă mărit cu tine.

— Amrita, vorbește doar pentru tine. Cu ei vom discuta

mai târziu. Vreau să știu părerea ta.

Rămâneam mai departe tăcută și-mi spuneam: „Uite cât de puțină încredere are în tine! Te rog, Mircea, să ai încredere în mine, măcar în acest moment”. Dar nu mă simțeam în stare să vorbesc. Am continuat mâzgăleala pe hârtie.

— Ascultă, Amrita, îți promit că nu te voi răpi de lângă cei dragi. Voi rămâne aici și-mi voi lua un post la Universitate, cu 150 de rupii pe lună. Oare ce ne trebuie mai mult? Asta ne va fi de ajuns.

Vorbea încet, vocea lui părea emoționată.

— Mircea, îți spun că tata nu va accepta niciodată. Niciodată, niciodată.

— Dar de ce? Pentru că fața mea este albă? Pentru că sunt creștin? — Nu știu exact de ce, dar în mod sigur pentru că ești străin.

— Vrei să spui că profesorul este în favoarea sistemului castelor? Este oare vreo diferență între un hindu, un musulman, un creștin sau un budist pentru un filosof?

— Desigur, există. Am scris pe hârtie: de ce ai venit așa de aproape, Mircea, de ce?... Rândurile mele au devenit tremurătoare și mi-e imposibil să deschid gura.

El vorbea mai departe.

— Dacă ceea ce spui este adevărat, atunci de ce ți-au permis să fii cu mine atât de mult timp? Suntem aproape toată vremea împreună.

— Nu știu. Nu ne putem iubi ca frate și soră?

Mircea este șocat, rănit, ca și cum n-ar fi putut exista această posibilitate.

— Eu fratele tău?

Mă simțeam încurcată și puțin supărată. A permite ca doi oameni să se ocupe împreună de catalogarea cărților nu înseamnă să le permiți să se logodească. Ce era rău în a mă lăsa să lucrez cu el? Continua să întrebe același lucru, iarăși și iarăși — dacă iubesc pe altcineva sau pe cine am iubit mai înainte. Negăsind alte cuvinte să-l

liniștească, i-am spus:

— Ți-am spus că am iubit un copac, un copac *chatim*.

Fața i s-a strâmbat într-un zâmbet confuz. Nu înțelegea această poezie. Amândoi ședeam în tăcere. Hârtia mea era plină de mâzgăleli. Cartea *Mahua* era pe masă și scriam numele autorului: Rabindranath Thakur. Caligrafia sa era minunată. Aveam obiceiul să-l imităm. Unii îi puteau reda perfect semnătura, aidoma originalului. Agitat, Mircea s-a ridicat și privirea i-a căzut pe hârtie.

— De ce i-ai scris numele aici? Ai nevoie să-l vezi? Trebuie să-ți permită cineva să mă iubești?

— Mircea, greșești. Țara întreagă îi imită semnătura. Asta nu înseamnă nimic.

Sunt gata să mă ridic. Simt nevoia să mă duc lângă el și să-i pun mâna pe umăr. Dacă aș putea să fac asta, sunt sigură că micul nor de supărare ce-i umbrește acum inima ar dispărea. Dar nu pot s-o fac, așa că mă duc spre ușă. Pot să-i simt ochii nerăbdători urmărindu-mă.

— Amrita, ascultă-mă: vrei să faci ceva pentru mine?

— Ce anume?

— Uită-l pe Rabi Thakur.

— Ce lucruri spui, Mircea! Poate cineva să uite soarele?

— Soarele?!? Cum poate fi comparată o ființă omenească cu soarele?

— Când vei învăța bengali, vei afla și tu că o ființă omenească poate fi ca soarele, i-am răspuns; iar în sinea mea, mi-am spus: „Îți voi arăta o dată soarele și atunci amândoi îl vom venera”.

Eram ocupați cu evenimente importante. Mantu se căsătorea și cartea mea era gata. Mantu era nerăbdător să se căsătorească și fata îi căzuse cu tronc de cum o văzuse. Cam în perioada respectivă,

Mircea a început să poarte *dhuti* și *panjabi*, în stilul bengali. Arăta fermecător în straiele noastre, dar nu i-am spus-o niciodată. De ce aș fi făcut-o? Mi-a spus el dacă sunt frumoasă sau nu? Dar asta era absurd, căci aveam

destule probleme. De exemplu, cu câteva zile mai înainte ca Mircea să vină să locuiască la noi, a fost aranjată căsătoria verișoarei mele Sita cu fiul unui Zamindar. Familia lor a venit în casa noastră să vadă fata. Rudele apropiate ale mirelui au cercetat-o pe Sita cu mare atenție. Ne-au pus să-i desfacem părul, au măsurat-o, au pus-o să meargă, pentru a-i vedea pasul, și au pus-o să și cânte.

Deși ar fi putut cu adevărat să dea bir cu fugiții, după ce au auzit-o cântând fals și incapabilă să se armonizeze cu acompaniamentul ei n-au făcut așa. Fata le plăcuse. Au spus: „De-acum încolo, totul e aranjat, să vină mirele și să vadă singur fata". Băiatul era „modern", așa că vroia să vadă fata. Mama viitoarei mirese era și ea „modernă", așa încât a spus și ea: „Să vină să ne cunoască, să vadă ce familie cultă suntem". Așa că a venit. Numele lui era Mriganka. Era arătos, rotofei și strălucitor, fața sa rubicondă păstrând un surâs perpetuu. Aducea mult cu fiul unui Zamindar, era adică un soi de dandy. Mama a propus ca Ru să nu se arate. Dar mama Sitei a spus: „Ce prostie! Acum căsătoria este aranjată, ce dacă-și întâlnește cumnatele?" Mama nu putea să-i spună: „Fata ta nu este atât de arătoasă ca a mea și Mriganka își poate schimba alegerea". Așa că Mriganka a venit, era voios și petrecăreț. Într-o zi, Mriganka ne-a învitat pe toți la un *bioscop (cinematograf)*. Știam că Sita era ca și măritată cu el, așa că m-am purtat întocmai ca o tânără cumnată, am glumit și am râs. După aceea, bruse, Mriganka a dispărut. Au întrebat la casa unde stătea și au aflat că plecase pentru rezolvarea unor probleme. Apoi, tatăl lui a scris că Mriganka și-a schimbat gândul și nu spune de ce. Plecase în Anglia, unde urma să studieze dreptul, îi părea tare rău și așa mai departe. Peste câteva zile, familia noastră s-a întrunit pentru a descoperi motivul acestei bruște schimbări. Mama Sitei spuse: „A fost o adevărată binecuvântare că nu s-a căsătorit cu o asemenea

persoană plină de ciudățenii”.

Atunci am aflat că scrisese din Anglia o scrisoare tatălui meu, cerându-mă în căsătorie. Părinții mei erau foarte nefericiți din această cauză. Mama a amintit: „Am vrut să n-o las pe Ru să apară, dar n-am fost ascultată. Oare e bine ca astfel de lucruri să se întâmple între rude?” Tata a spus: „Asta se întâmplă când unii sunt moderni”. Dar *didima* Sitei, care este și a mea, adică mama mamei, a rostit o maximă: „Orice bărbat care, în timp ce-i face curte unei fete, se uită la alta, mai frumoasă, este o persoană imorală. Nici nu poate fi vorba ca Ru să se mărite cu el”. Astfel s-a încheiat episodul.

Dar dacă-i voi povesti asta lui Mircea acum, ce se va întâmpla? Ha, ha! Ce s-ar întâmpla? Ce vesel! Aș putea începe așa, cu o față serioasă: „Deci, Mircea, tu nu poți să decizi dacă sunt frumoasă sau nu”. Știu că îndată ce voi spune asta, privirea i se va întuneca, deoarece l-am observat încă în urmă cu câteva zile, când el a încercat să-și retragă cuvintele, iar eu nu i-am îngăduit. „O dată ce ți-ai exprimat opiniile, gata, s-a sfârșit”. Apoi, am să continui: „Dar Mriganka știe să vadă”. Nu știu eu ce i se va întâmpla dacă am să-i povestesc asta?

— Bine, dar nu mi-ai spus niciodată nimic despre această persoană. — Ce-ar fi de spus?

— Ce bioscop ați văzut?

— O, nu-mi aduc aminte toate detaliile, îi voi răspunde.

Ha, ha! Îmi place gelozia lui. Este adorabilă. Dar gelozia nu e un lucru de adorat; este dezgustătoare.

Se spune: „Gelozia se târăște ca o viperă cu creastă” ori „Un bărbat verde de gelozie” — pentru că gelozia este otrăvitoare. Ce prostie! Nu astfel este pasărea aceea mică a geloziei care mă sâcâie. E dragostea, dragostea. Această mică ciocârlie care sare dintr-o creangă în alta și de la o zi la alta și-mi strigă: „Trezește-te *sakhi*[67],

[67] o adresare plină de dragoste, cu înțelesul de „prieten”, folosită des în literatura Vaisnava. Prietenii Radhei erau „sakhi”, fiind totodată și

trezește-te!” Cum spune și cântecul: „Pe bolta tinereții mele cântă păsărelele”.

Poate cineva să-mi spună de ce nu sunt geloasă? El povestește atâtea lucruri, mai ales experiențele sale din strada Ripon. Toate fetele erau îndrăgostite de el ori veneau după el, și multe alte povești, dar acestea nu m-au impresionat niciodată. Așa cum spune zicala: „Îmi intrau pe o ureche și-mi ieșeau pe cealaltă”. Niciodată nu m-am ostenit să întreb. Dar, ca să fiu sinceră, de ce ar fi trebuit să fiu geloasă? El urăște aceste fete, de aceea a fugit de ele. Așa că nu ar fi corect din partea mea să-l întreb. Sunt surprinsă când îl aud ce spune despre anglo-indieni. Aceștia se consideră ca descendenți puri ai britanicilor și mult deasupra bengalezilor. Îl urăsc pe Mahatma Gandhi numindu-l „Gandy” și, cu toate că ei înșiși sunt needucați și înguști la minte, ne consideră pe noi necivilizați. Mircea suferea mult în tovărășia lor. Pentru el fusese o înfiorătoare experiență.

Ciudat, nu-i așa, că noi nu știm nimic despre acești oameni? Unde și cum trăiesc, care sunt obiceiurile și comportările lor? Nu suntem conștienți nici măcar de prezența lor în țară.

Trăim în aceeași țară și vom continua s-o facem, mereu și mereu, și totuși nu vom ajunge niciodată să ne cunoaștem. Sunt atât de încăpățânați și au atât de multe idei greșite în ceea ce ne privește. Dar noi? Cât despre mine, nu mi-am făcut niciodată vreo părere în privința lor. Dacă nu mi-ar fi spus Mircea, n-aș fi sesizat niciodată existența unei astfel de comunități de anglo-indieni. I-am întâlnit mai mult prin gări, pentru că mulți dintre ei sunt angajați la căile ferate. Am văzut cartierele lor de locuit din fuga trenului. Mi-a plăcut să privesc aceste case, căci ei știu cum să pună o perdea, au grijă de ghivecele lor de flori. Bengalezii sunt foarte delăsători în această privință. Dar știu că ei ne urăsc, pentru că nu călătoresc în

---

prietenii lui Krishna

aceleași compartimente cu noi, deoarece au impresia că aparțin unei rase superioare, cea britanică. Dar să fim sinceri, oare noi nu-i urâm? Le spunem „specie altoită”. Este oare o expresie decentă? Știu că ne urâm numai pentru că nu ne cunoaștem. Dacă aș putea să mă văd cu acele fete, ele nu m-ar urî niciodată. Nimeni până acum nu s-a arătat ostil față de mine. Dacă aș încerca să mă împrietenesc cu tânărul brunet care vine pe la Mircea, mă va urî? Imposibil. I-aș spune lui Mircea: „De ce nu mă prezinți prietenului tău?” Voi face o experiență. Atunci voi vedea în ce măsură poate el să-și înfrângă prejudecățile. Ce se va întâmpla atunci? Ha, ha! Pasărea va cânta din nou: „Pe bolta tinereții mele cântă păsărelele”.

Mircea poartă *dhuti* în fiecare după-amiază. Am auzit că vrea să devină hindus. Va fi un Arya și un Hindu. Studiază scrierile hindu, dar asta nu necesită o schimbare a religiei. Nu știu de ce vrea să devină hindu. Mantu este foarte încântat. E oare posibil să creadă că tata îl va accepta mai ușor dacă devine hindu? Nu ne cunoaște deloc lumea. Obiceiurile noastre sociale sunt aproape dincolo de înțelegerea sa. Oare nu știe tata că, dintre studenții săi, Mircea este cu siguranță cel mai bun? Dar aparține altei religii. Chiar dacă nu ar fi fost așa și ar fi fost un hindu bengalez, n-ar fi încăput discuție — ar fi trebuit să fie din aceeași castă, dar din alt clan. Dacă numele clanului ar fi fost același, ar fi însemnat probabil că, în urmă cu mii de ani, au fost rude — așa că s-ar fi considerat că săvârșesc un incest dacă se căsătoresc. Oricum, două persoane având același nume de clan nu se pot căsători legal. El nu poate pătrunde în inima lucrurilor, când e vorba de obiceiurile și credințele noastre. Nu știe nici cât de mult suntem legați, îngrădiți, de aceste reguli irațională. Nici tata, care este atât de învățat, care cunoaște atât de multe, nu știe că fericirea nu depinde de castă sau de numele de familie. Dar eu? Mie nu-mi pasă de aceste lucruri. Niciodată nu voi intra în

temnița unei prejudecăți. Chiar dacă nu mă căsătoresc cu el, voi dovedi cu viața mea că nu-mi pasă de aceste obiceiuri prostești. Nu-mi pasă de nimic din societatea hindu. Nu-mi place nici idolatria sau venerația icoanelor la modul practicat de hinduși. Ce se întâmpla în timpul *pujas*-ului? Acum aproape doi ani, am mers împreună cu tata la casa noastră de la țară, în Bengalul de Est. În familia lui reunită, trăiau laolaltă 70 de persoane. Erau toți veri, frați și copiii lor. În afară de membrii familiei, mai erau vreo 20 de studenți care locuiau în aceeași casă. Studiau la școala sanscrită de pe lângă casa noastră. Astfel de școli erau numite *Tolls (clopote)*, învățătura era sanscrită iar subiectele variau de la înalta filosofie la practica medicală. Medicamentele indigene erau pregătite în casa noastră. Astfel de școli erau răspândite în întreaga țară, pentru a permite progresul prin eforturi particulare. Câteodată primeau subsidii din partea guvernului. Studenții trăiau ca cineva din familie, lipsiți de orice obligații materiale. Așa cum obișnuia să spună unchiul meu mai în vârstă, „Nu vindem învățătură”. Capul familiei era cel mai în vârstă bărbat, ce practica medicina; era cel mai vârstnic dintre veri și șef. Întreaga familie depindea de voința lui. Era autoritatea de necontestat. Avea două soții. S-a căsătorit cu o tânără minunată, pentru că prima soție nu avea copii. Din această cauză, mama și unchiul Mantu erau porniți împotriva lui. Dar mulți din familie îi aprobau. Chiar dacă nu întru totul, nu aveau curajul să o spună.

Cât timp a durat Druga Puja[68], am fost în vizită la țară. Noi locuiam în marele oraș Calcutta, tata era și bogat și cunoscut, așa că în sat el stârnea o mare agitație în jurul lui. În casa înstărită din Bengalui de Est, pregătirile pentru *puja* erau făcute cu migală. În curte, sub arcade, imaginea zeiței era pregătită din lut. Lucrul dura zile și

[68] (sanscr. respect, închinare) sărbătoare populară anuală de adorare a zeiței Durga

zile. Prăjiturile din nucă de cocos erau îngrămădite în coșuri. Orezul era întins pe nisip fierbinte, și mici floricele apăreau, emanând o aromă atrăgătoare. Nu mai fusesem într-un sat până atunci. Așa că mă simțeam minunat. Și verii mei erau încântați și mândri de mine. Eram un grup mare de adolescenți ce ne iroseam timpul, ca în vacanță. Închiriasem câteva bărci, cărora le-am dat drumul pe minunatele canale ale Bengalului de Est.

Prin acele părți, aceste canale sunt folosite ca drumuri. De ambele părți ale canalelor, uriașe trunchiuri de bambus atârnau până la atingerea cu apa, făcând-o mai întunecată. Uneori, enormii arbori *banyan* își țineau coroana în jos, parcă dornici să atingă apa cu degetele lor prelungi. A fost pentru prima oară când am experimentat o Druga Puja într-un cerc închis. Nu știam nimic despre *puja*, dar m-au distrat în mod deosebit pregătirile. Atmosfera era sărbătorească. Totuși o întâmplare anumită nu numai că m-a șocat, dar m-a făcut tare nefericită. Pe verandă stăteau cei mai vârstnici din sat. Unul dintre ei, un bătrân senin, purta o barbă albă fluturând în vânt. Am făcut *pranam* cu cei mai în vârstă, unul câte unul cum era obiceiul, dar când am ajuns lângă el și m-am oprit să ne atingem picioarele, a sărit urlând: „Oh, nu, nu, nu, nu!” Unchii mei erau foarte încurcați: „Nu, nu, Ru!” Cel mai în vârstă dintre unchi spuse: „Nu trebuie să faci asta, Ru. El este musulman”. Și-a cerut scuze pentru mine, repetând: „Nu știa. Este doar un copil”. Eram nedumerită. Cum poate fi oare cineva atât de înspăimântat? M-am simțit dezamăgită că tata nu a spus nimic pentru a mă susține. I-am reproșat-o când am rămas singuri. „Ai dreptate, mi-a replicat. Tu ai arătat respect față de cei în vârstă. Casta nu contează”. — „Atunci de ce n-ai spus nimic?” l-am întrebat. „Cum aș fi putut face altfel? Verii mei mai în vârstă se aflau acolo. Cum aș fi putut să-i contrazic?” Acum, mai mult ca oricând, când mă gândesc la Mircea, îmi reamintesc toate

aceste detalii. Chiar dacă tata o dorește, nu va reuși niciodată să mă căsătorească cu un străin. Toate aceste rude, care nu înseamnă nimic pentru noi, care nu înțeleg nici măcar jumătate din ceea ce spunem, sunt invincibile. Al doilea unchi ar veni repede la Calcutta și l-ar mustra pe tata: „O, Naren, nu comite un astfel de păcat. Nu arunca asupra noastră un blestem veșnic”.

Unul dintre verii mei era pictor. El realizase decorul serbării. Într-o zi, l-am observat legând un taur de un copac. Deși îmi dădeam seama ce este cu taurul, totuși l-am întrebat: „Ce ai de gând să faci cu el?” Eram îngrijorată de soarta animalului.

„Va fi sacrificat Mamei Druga, în ziua a opta a lunii, împreună cu 8 țapi”. — „Cine îl va sacrifica?” am întrebat. — „Eu, mi-a declarat Nasu mândru. Cine altcineva ar putea decapita un taur dintr-o singură lovitură?” — „Nasu, nu ți-e rușine să te lauzi cu asta? Ce mare bravură este să ucizi un animal nevinovat? Face asta parte din religie?” Nasu și-a ridicat ochii și m-a întrebat: „Ce tot vorbești, Ru? Cum poți să-ți arăți adorația față de Zeița Druga, nesacrificând un animal?” Atunci am început să-mi înșir toate argumentele mele împotriva unui astfel de sacrificiu barbar. O întreagă ceată de adolescenți mă înconjura. Erau admiratorii mei. M-au ascultat și au devenit poate mai atenți cu mine decât cu taurul. Cu toții ne-am dus la cel de al doilea unchi. Era de talie mijlocie, cu fața rotundă și cu ochii mari, zâmbitori. Capabil de o afecțiune imensă, el ar fi fost în stare să oprească aceste ritualuri, dacă nu din alte motive, măcar de hatârul meu. Îmi plăcea de el în mod deosebit pentru un anume motiv — când studenții stăteau la masă, el venea și fuma, privindu-și femeile din casă cum îi serveau; erau oaspeți, trebuiau să se simtă bine. Îi era teamă că mamele care serveau ar fi putut să oprească cele mai bune bucăți de pește pentru fiii lor. Nimeni din această casă nu avea atât de multă grijă față de confortul celorlalți. Dar a refuzat să

discute chestiuni teologice cu mine și mi-a spus: „Nu sunt capul familiei. Nici tatăl tău nu este capul. Du-te și adresează-te șefului. Oricare ar fi directivele sale, trebuie să-l ascultăm”. Așa că am mers cu toții spre camera acestuia, dar, ajungând la ușă, m-am trezit singură. Toți verii mei credincioși dezertaseră. Oricum, am intrat fără teamă. Șeful atotputernic era un om slab, de aproape 60 de ani. Stătea pe pat cu pipa în mână și din când în când inhala fumul. Soția sa cea tânără era așezată pe o rogojină, hrănindu-și noul născut. I-am prezentat o argumentație completă împotriva sacrificiului animal. El a continuat să pufăie și, fără măcar să se uite la mine, mi-a spus: „Totul este simbolic. Sacrificăm tot ceea ce este rău în noi, iar animalele se ridică la ceruri când sunt sacrificate în cinstea zeilor”. Eram tare în logică. I-am plasat argumentele ateiștilor rostite în fața brahmanilor: „Dacă animalele merg în ceruri datorită sacrificiului, de ce nu-ți sacrifici bătrânul părinte, căci pentru el nu există altă modalitate de a ajunge în ceruri?” Dar mai marele casei a rămas neclintit în convingerile sale. Mai târziu, l-am auzit spunând celorlalți: „Fata asta a lui Naren este sofistă”. Atunci le-am zis celor mai devotați veri: „Hai să boicotăm această *puja*. Și să nu stăm acasă în primele trei zile ale sărbătorii”. Dimineața devreme, am împachetat hrană uscată, prăjituri de nucă de cocos, diferite dulciuri, orez și banane, trestie de zahăr, portocale, și ne-am dus cu bărcile închiriate. Întreaga zi ne-am plimbat pe canale, sub cerul albastru de toamnă, pe curgătoarea și întunecata apă. Din satele îndepărtate, bubuitul tobelor ne aducea vești despre nevăzuta sărbătoare. Dar nu eram nefericiți. Ne bucura canotajul, mireasma florilor *sephali* și senzația de independență absolută. Era și un mare picnic. Ne întorceam în fiecare zi numai seara și mergeam direct la culcare. Eu, în special, refuzam să vorbesc cu cei mari. Dar mătușile noastre erau înspăimântate că cei tineri nu participau la

sărbătoare. În toate cele trei zile m-am rugat fierbinte ca, dacă într-adevăr există o putere supranaturală, să facă un miracol și să-l salveze pe bietul taur. Dar rugăciunile mele arzătoare au rămas fără rezultat. Sângele animalelor a scăldat locul sacrificiului. În această problemă, tata nu s-a amestecat. M-a lăsat de capul meu. Cred că era bucuros să-mi vadă puterea minții și ferma hotărâre de a duce până la capăt ceva. Probabil că gândea că acesta este primul pas spre a deveni o *Sarojini Naidu* (poetă și politiciană renumită). Dar ce ar spune el în afacerea cu Mircea? Nu, niciodată! Dar eu voi fi în stare să fiu la fel de fermă? Nu, este cu totul altă treabă să faci ceva pentru a-i ajuta pe alții, fie taur sau ființă omenească, decât să vorbești de propriile-ți probleme. Rușinea, ezitările și simțul vinovăției îmi vor fereca gura. Despre aceasta, în mod special, îmi este imposibil să vorbesc. Ar fi incomod. Sunt prizonieră, o adevărată prizonieră. Cine mă va elibera? Mă gândesc: „Nu deveni hindus, Mircea. Hinduismul nu te duce nicăieri. Privește-mă! Ce am câștigat devenind hindusă? Asta nu-ți dă putere; dimpotrivă, te lipsește de ea”.

Din bolțile tinereții mele, cucul mă strigă mereu și mereu: „Trezește-te, o, femeie temătoare de prima iubire...” Stau în camera lui, privind pe fereastră. Încerc să dau glas acelui cântec, dar așteptarea mă face să tremur în sinea mea. Stă în spatele meu, foarte aproape de mine. Ține o mână în jurul taliei mele, iar cealaltă atârnă pe umărul meu, spre piept, ca un nesfârșit colier. Fața lui e lângă urechea mea, îmi atinge obrazul — îmi șoptește ceva la ureche.

— Mircea, mi-e frică, mi-e tare frică.

— De ce? De ce ți-e frică?

Tremur toată. Știu ce se va întâmpla acum ceea ce am citit în acea dezgustătoare carte, *Hunger (Foamea)*. M-a așezat pe un fotoliu de trestie. Trupul mi-i amorțit. E după-amiază. Casa întreagă s-a scufundat într-o leneșă

siestă. Am venit jos să mă uit după scrisori, în cutia poștală. Știu că trebuie să mă ridic și să plec. Totuși, mi-am lăsat mâna pe gâtul lui, în îmbrățișare. Nu am puterea să mă mișc. Și la pieptul meu dezgolit, el și-a îngropat fața. Trupul mi-e slab, nu am puterea de a-mi impune voința, mirosul părului său mi-a umplut răsuflarea. El murmură ceva, poate „Zeiță, Zeiță”, iar eu șoptesc: „E păcat, Mircea, e păcat”. Au trecut câteva secunde. Undeva, cineva a deschis o ușă. El m-a eliberat și s-a depărtat într-o clipă. Mi-am revenit în fotoliul de trestie și mi-am aranjat sariul. Nu trecuseră mai mult de trei minute, dar lumea se schimbase pentru mine. N-aș fi putut să visez niciodată că așa ceva mi s-ar fi putut întâmpla. Repetam „e un păcat”, dar nu aveam sentimentul păcatului, chiar dacă repetam asta. Ciufulindu-mi părul, el a spus:

— Amrita, nu este un păcat, pentru că asta este dragostea și Dumnezeu este dragoste. L-am văzut pe Jharu intrând în curte, apoi în bucătărie. Nu observase nimic. Suntem acum la cel puțin un picior și jumătate unul față de celălalt. M-am liniștit. Strig:

— Jharu, fă ceaiul!

Acestea sunt mofturi. Am adoptat o atitudine falsă. Oare nu procedez rău? Ce spune cântecul? „Chiar dacă-ți pare rău, nu lua o atitudine falsă, chiar dacă trebuie să faci față pedepsei, nu spune o minciună. Slavă domnului!” Deci? Oare nu fac ceva fals? Dar n-are nici un rost să-i spun toate astea lui Mircea. E bine că el nu consideră asta un păcat. N-ar fi frumos să considere așa și să plece? Și eu îl doresc. Dacă mă îmbrățișează din nou, îi voi ceda cu siguranță. Îl privesc, buzele îi sunt strânse, mâinile îi tremură, pare nervos, nerăbdător. De ce-o fi nerăbdător? Este oare supărat că am vorbit de păcat? Oare să mă duc lângă el și să-l îmbrățișez cum aș putea? Jharu e pe aproape. Atunci, celălalt eu a început să spună: „Nu, nu, nu! Nu trebuie să mai rămâi aici nici

un moment. Pleacă, pleacă de-aici, fugi!” M-am ridicat fără să mă întorc să-l privesc și-am pornit-o pe scări în sus, cu pași repezi și-mpleticiți.

În noaptea aceea, n-am reușit să dorm. Vreme îndelungată am simțit pe trup atingerea sa. Era dificil pentru mine să încerc o asemenea experiență. Nu sunt obișnuită să-mi ascund faptele. Oare din această cauză sunt atât de neliniștită? Sau mai aștept ceva? Ce altceva? Proprii-mi ochi privesc în negura abisului necunoscut din mine cu severă dezaprobare.

Astăzi stau întinsă pe pardoseală, pe o rogojină. Pe recea pardoseală de piatră. Mă răsucesc de pe o parte pe alta și mă gândesc. „Pot oare scrie despre o astfel de experiență într-un poem?” Cum? Totuși, mulți au scris. Chiar și Rabi Thakur a scris unul. Ori de câte ori dau peste acest poem, nu-l citesc. De ce a scris marele poet pe o astfel de temă? Acele câteva minute revin însoțite de o senzație de panică. Sunt surprinsă, nu-mi cunosc sursa acestor simțăminte — vin din trup sau din minte? Îmi amintesc o altă poezie:

Cuvintele sunt lanțuri grele de contrazicere
în zborul meu de foc
gâfâi, mă scufund, tremur și respir...

„Zbor de foc, zbor de foc” — acest vers al poeziei începe să mi se învârtă în cap — apoi mai jos, mai jos. Rogojina mi s-a transformat într-un pat cu fulgi.

Am intrat cu un întreg munte de pachete, toate pentru căsătoria lui Mantu, când Mircea m-a recunoscut și a întins mâna și-a luat pachetele, pentru a mă ajuta. Eram scăpată de povară. Acesta este obiceiul la ei. Îmi place. Privește la Mantu, cu câtă ușurință s-a strecurat pe scări, lăsându-mi toate pachetele, să le duc eu sus. Și Khoka? Chiar dacă aș căra cărămizi, el n-ar mișca nici degetul cel mic pentru a mă ajuta. Să te ridici să primești o femeie,

să nu stai jos până când nu se așază ea — sunt obiceiuri occidentale. Femeile din familie sunt impresionate. Chiar și mătușa care mă certase că am râs împreună cu el și-a schimbat părerea. Am auzit-o spunându-i mamei: „Ce băiat bun acest *sahib* — cât de frumos amestecă *dal* și orez cu degetele, și cât de curat mănâncă. Cine ar crede că este european? Seamănă cu unul din băieții noștri”. Mi-am înghițit o remarcă: „Atunci de ce erai așa de supărată?” Mama a spus: „Este un băiat minunat, bun la învățătură și ascultător. Îmi place atât de mult să-l aud cum îmi spune *ma*”. Shanti a continuat: „Iar când poartă *dhuti* și *panjabi*, arată ca însuși Gouranga[69]”.

El comandase multe obiecte minunate de artă pentru căsătoria lui Mantu — haine frumos brodate și sculpturi în lemn. Eram invidioasă. Era adevărat că se căsătoreau, așa că trebuiau să primească daruri, dar putea cel puțin să-mi dea și mie ceva, măcar o batistă. Nu-mi făcuse niciodată nici un cadou, în afară de cărți. Chiar acum câteva zile, mi-a dăruit două volume cu biografia lui Goethe. Mi le-a dăruit după cutremur. Era o noapte minunată. La miezul nopții, pământul s-a scuturat. Neam grăbit cu toții afară și am ieșit în stradă. Zguduiturile nu au durat mult. După aceea, am revenit cu toții înăuntru și am stat pe scările ce dădeau în curte. Mircea a făcut cafea. Era o noapte înstelată. Nu-l văzusem înainte și nu l-am mai văzut nici după aceea atât de târziu noaptea. Așa că acea noapte m-a bântuit ca o aromă. Noaptea avea măreția ei și impresiona în mod deosebit privirile. El a făcut ca amintirea acelei nopți să fie veșnică, dăruindu-mi cărțile a doua zi. Scrisese numele meu pe ele, adăugând: „Ca o amintire de prietenie, după cutremurul din 28 iulie 1930”. Mi-a spus că e obiceiul lor să dăruiască ceva unui prieten după un cutremur.

Aceasta este singura amintire concretă a timpului pe care și l-a petrecut cu noi, pe care am păstrat-o toată

[69] fondatorul sectei Vaishnava. Reformator religios

viața.

Citise câteva fragmente ale cărții și-mi vorbise despre viața lui Goethe, poetul ce voia lumină. „Lumină, mai multă lumină!” a exclamat poetul pe patul de moarte. Am înțeles că nu era vorba de lumina soarelui, pentru ochii săi muribunzi, el vorbea în simboluri, așa cum vorbim de lumina inteligenței, de lumina cunoașterii... Și poetul nostru scrisese: „Unde este lumina? Unde este lumina? Lumina este focul *viraha*”. Ce este *viraha*? Nesfârșita părere de rău a despărțirii de ceva iubit. Dar cum poate deveni așa ceva o bucurie? Nu poate deveni bucuria unirii o flacără? De ce în toate literaturile lumii e preamărită despărțirea în dragoste? Laila și Majnu, Romeo și Julieta, Rhada și Krishna, chiar Rama și Sita... Nu înțeleg aceste lecturi. Când sunt sus iar el este în camera sa, simt o dorință care mă sfâșie, dar dacă ar pleca fără să se întoarcă. Ar fi îngrozitor. Nu cred că un astfel de lucru mi-ar dărui lumina, dimpotrivă, m-ar duce într-un întuneric de negândit și de nepătruns. Astfel, Yaksha din Meghdoot lasă deoparte lumina *viraha* și visează la bucuria unirii. Mintea mi se umple de bucurie când mă gândesc la Meghdoot. Am urcat scările recitând poemul. Cum era această bucurie înălțătoare? „Acolo unde nu sunt lacrimi, exceptând certurile de dragoste, și nici o altă vârstă decât tinerețea...” Tata a venit din sufragerie și a spus vesel:

— Reciți din Meghdoot? Pronunță corect sanscrita: e vorba de y nu de j, de ce ai limba unui Sudra[70]?

— Cine mă poate auzi? am întrebat.

— Dacă sanscrita este rostită în raza mea auditivă, pot oare să n-o bag în seamă?

Mă deranjează Sabi. Nu ne lasă singuri un minut. În ultimele zile, spune că o să-l învețe bengali pe Mircea. Mircea consideră că este o idee bună, căci eu îl învăț tot atâta bengali, câtă franceză mă învață el pe mine. Slabă

[70] cea mai jos dintre caste

speranță că amândoi vom progresa vreodată în cunoașterea acestor limbi. Problema este: Mircea crede că Sabi nu înțelege ce se petrece între noi, așa că putem să flirtăm și să ne mângâiem de față cu ea, că poate să-mi țină mâna într-a lui? Dar asta este o greșeală. Voi avea în curând 17 ani și ea are 11. Nu este chiar așa copil. Chiar dacă vorbește ca un copil. Asta-i un fel de poză. Când avea numai șase ani, o rudă de-a noastră, Bramho, încerca să divorțeze de soțul ei. Impactul cu acest incident neobișnuit îl șochează pe bengalezul educat. Discuții tari se purtau pentru și împotriva acestui act. De câte ori se întâlneau femeile, era singurul lucru pe care-l discutau. E bine să-ți părăsești soțul sau e un act condamnabil? Într-o zi, când mama și mătușile discutau despre toate acestea, ne-au cerut să părăsim încăperea. Sabi a fost refractară la idee, așa că a spus: „De ce sunteți îngrijorate? Sunt o fetiță, nu sunt atentă la ce spuneți”. Toți au râs. Adevărat, ea n-a înțeles atunci, dar cu siguranță că acum ar înțelege. La ora asta, ea înțelege mai mult decât înțelegeam eu la vârsta ei. Întotdeauna spun că înțeleg multe lucruri, chiar dacă nu este așa, dar ea face aproximativ pe dos. Oh, amândouă avem pretenții! Totuși, am remarcat o stranie schimbare în ea. Tata face atâta agitație în privința mea, iar Rabi Thakur mă iubește atât de mult, sau mai exact, eu îl iubesc și mă pot duce oricând la el. Un astfel de om ilustru a devenit atât de legat de mine în timp ce ea nu-l poate întâlni — toate astea o tulbură. Suferă, iar suferința este acută și pătrunzătoare. Dar nu trebuie s-o blamez. Dacă cineva e martorul bogăției altuia, din care el nu se poate împărtăși, asta rămâne dincolo de înțelegere, nu poate fi o stare de lucruri satisfăcătoare. Ea nu este destul de mare pentru a pricepe că nu este încă pregătită pentru orice. Așa că face bot și scâncește: „Toată lumea o iubește pe *didi*, nimeni nu mă iubește pe mine”. Lumea râde de toate vorbele acestea venind de la o atât de

drăgălașă fată, dar nu face nimic să-i treacă supărarea. Când am fost la Delhi ea i-a spus cunoscutului editor Ramananda Chattarjee: „Nu are nici un rost să vii la noi când *didi* este departe”. Acum îl privește pe Mircea. A înțeles că între noi este o prietenie aparte. Știu că a înțeles chiar mai mult. Este nefericită că acest bărbat s-a atașat atât de mult de *didi*. Nu pot discuta asta cu nimeni. Cu cine aș putea vorbi? Mie mai ales teamă că Mircea nu-și dă seama de primejdie. Într-o zi, se va trăda. Sabi m-a întrebat odată: „Ce discutați voi din ochi?” Când i-am spus asta lui Mircea, el a considerat-o o problemă poetică. „Să vorbești cu ochii! O expresie frumoasă. Hai să mai încercăm!”

Cu cât o privesc mai mult pe Sabi, cu atât mi se face mai frică. Oare ne va distruge această fericire? „Nu — mă consolam singură — este doar un copil, ce-ar putea ea să facă?” Totuși nu aveam liniște. Știam că Shanti cunoaște totul. La fel și Khoka.

Dar ei nu ne vor deranja niciodată. Poate Kakima, soția lui Mantu, știa și ea, dar nu va fi împotriva mea, suntem acum bune prietene. Așa că mă tem doar de o fetiță.

Râdeam de mine — alarmă falsă! Mi-am reamintit poemul:

Teama păstrează vigilența trează peste patul dragostei
În mijlocul bucuriei unirii, măsurând
pulsațiile extazului, tremură mâniosul zeu al durerii...

Poemul este înfiorător sau cel puțin straniu. Așa mi se pare.

În fiecare zi, ieșeam la plimbare cu Chevroletul nostru.

Câteodată mergeam pe Jessore Road, altă dată pe pustia Tollygunge Circular Road, care înconjoară partea de sud a Calcuttei. Mergeam cu toții — *baba*, *ma*, Sabi, Mircea și cei doi frați mai mici. Mircea stătea în față. În acest timp, eram mai aproape, în mod natural. Aș fi dorit

să mă plimb cu el singură, printre boscheți și copaci, într-o noapte cu lună, scăldată de lumina stelelor. Citisem atâtea despre ce ar putea face îndrăgostiții, dar nimic din toate acestea nu ni se întâmpla nouă.

Prafulla Ghosh era profesor de engleză, având faima unei autorități în materie de Shakespeare. Tata îl invita deseori să citească din Shakespeare. O dată l-a poftit la masă. Am așteptat, am așteptat, dar el n-a apărut. Timpul mesei trecuse de mult. Devenisem somnoroși și iritați din cauza acestei așteptări. Într-un târziu, a sosit, a luat o minunată cină și, spălându-se pe mâini, a spus:

— Știi, Naren-babu, astăzi m-am purtat ca un profesor. Am uitat cu totul de invitație, am fost acasă și am mâncat și mi-am adus aminte abia când mă spălam pe mâini. Asta seamănă cu povestea celor două cumnate; o tânără soție, împreună cu sora soțului ei, au mers la râu să spele vesela; un crocodil a apărut și a înșfăcat-o pe soră. Întoarsă acasă, nora a uitat să-i spună soacrei ce s-a întâmplat cu fiica ei. După ce au luat masa, când s-a dus din nou să spele vasele, și-a adus aminte și a spus: „Îmi amintesc că, în timp ce spălam oalele la râu, un crocodil a înhățat-o pe cumnată, târând-o în valuri...” Asta arată câtă dragoste era între ele.

În timp ce vorbea, mima totul cu trupul său mătăhălos. Încăperea răsuna de râs. Îmi amintesc ziua aceea pentru gândurile stranii care mă chinuiau. El citea *Negustătorul din Veneția* și recita versurile pe care Lorenzo le spune Jessicăi în grădină: „Luna strălucește într-o astfel de noapte, când blândul vânt sărută copacii...” Este așa de multă lume în cameră. Schimbăm priviri și deseori buzele se arcuiesc într-un minunat surâs, și totuși îmi dau seama că poți fi singur în mulțime. Dar desigur ar fi mult mai bine să fim ca Jessica și Lorenzo. Pentru noi asta nu va fi niciodată. Când într-o noapte scăldată de lumina lunii sau într-o seară cu amurg tremurător ne vom retrage din mulțime, Sabi se va ține după noi. Va alerga să ne prindă.

Mi-am spus: „*Ce distanță poate fi între doi oameni, chiar atunci când ei merg alături!*” Dar n-am discutat niciodată despre asta cu el, nu i-am spus nici măcar cât de mult îl iubesc, pentru că nu sunt sigură de mine. Nu știu dacă această constantă dorință de a fi tot timpul lângă el înseamnă dragoste. Cine mă poate asigura în această privință? Dacă i-aș spune, el ar deveni mai sigur de sine, pasărea geloziei ar dispărea și eu nu vreau asta, n-aș vrea asta în ruptul capului. Așa că din când în când fac câte un lucru care îl îmbolnăvește pur și simplu de gelozie. De exemplu, acum câteva zile, scriitorul Sri A. era în camera lui. Eu am început să discut cu el. Am început în engleză, dar am trecut repede la bengali. De ce să fi vorbit în engleză, doar din cauza lui Mircea? Nu era asta limba noastră? Nici nu m-am uitat la el — fața lui arăta ca o zi de iulie acoperită de nori.

Devine puțin mai crud când e gelos și asta îmi place. Ciudat! Cum s-ar numi atitudinea mea? Cochetărie? Va trebui să mă uit în dicționar. A început treptat să-mi dea ordine. Crede că sunt proprietatea lui. Crede că părinții și toți ceilalți din familie știu asta și-l aprobă. Am suferit de beri-beri, așa că picioarele-mi sunt totdeauna umflate. Trebuie să le frec cu un ulei fabricat din ierburi indigene; cred că are în el și untură de tigru — ce miros îngrozitor! Dar asta nu înseamnă că nu mă pot plimba cu picioarele goale. Îmi place să simt cu tălpile răcoarea podelei de marmură, dar el a început să mă certe și-mi cere să-mi pun papuci. Verdețurile nu-mi sunt interzise, tocmai lipsa lor cauzează beri-beri, dar el are părerile lui și mi-a cerut să nu mănânc ardei verde. Într-o zi, după masă, Kakima, Mircea și cu mine stăteam de vorbă. El era supărat cu mine, așa că i-a spus Kakimei:

— Kakima, tu ești proaspăt căsătorită și trebuie să fii dulce, așa că nu trebuie să mănânci ardei verde. Lasă-le pe fetele iuți să facă ce le place...

I-am replicat:

— Asta se potrivește și băieților dulci, ardeiul face rău și dulceții lor.

— Ce vrei să spui? a sărit el la mine, supărat. Nu pot mânca ardei verde pentru că este iute? Privește!

A înhățat o farfurie cu ardei din mijlocul mesei și, alegându-l pe cel mai mare, a început să-l mestece.

Un caracter într-adevăr groaznic.

— Aruncă-l, aruncă-l! am strigat și am încercat să sar la el, dar nu am reușit pentru că-mi ținea piciorul pe sub masă. Avea mult mai multă forță decât mine și nu puteam lupta să mă eliberez din cauza Kakimei, așa că a continuat să mănânce ardeii, unul câte unul. În acest timp, buzele îi deveniseră roșii până la bărbie. Pete stacojii îi apăruseră și pe față, dar el era netulburat. Kakima nu era de nici un folos. Nu făcea decât să scoată un soi de chicoteli. Am încercat să-i iau farfuria din mână. Kakima nu-și dădea seama că un om era pe cale să se sinucidă în fața ei. Dar Sabi a înțeles. Oricum, era sora mea. Mințile noastre erau croite la fel. A strigat:

— Ma, ma, ma! Euclid-da și *didi* se luptă!

Mama a venit alergând din bucătărie într-o clipă, Mircea m-a lăsat și s-a ridicat. Mama a rămas mută, ca un tablou:

— De ce face acest băiat liniștit astfel de lucruri înfiorătoare? Ca un răspuns la gândul ei nerostit, Kakima a răspuns:

— Asta este din cauza lui Ru, care nu l-a ascultat.

— Cum nu l-a ascultat? a repetat ea distrată și pentru prima oară o umbră de suspiciune a apărut în ochii ei. A scos niște unt într-un borcan și, întinzându-l către el, i-a poruncit: Mănâncă-l!

Mircea a luat borcanul și a plecat spre camera lui cu capul în jos. Mama era supărată.

— V-ați terminat de mult masa. La ce mai stați aici? Nu aveți nimic de făcut?

Deși înfricoșată de cele întâmplate, am spus pe un ton

normal:

— Ma, eu am spus că trebuie să ai curaj ca să mănânci ardei, așa că el și-a arătat curajul. Nu-i așa, Kakima? Apoi, întorcându-mă, către mama: Total tâmpit! Da, așa este!

Vocea îmi era calmă, nu trăda nimic, așa că mama m-a crezut, norul suspiciunii s-a risipit imediat, pentru că mama vroia să se risipească. Nu-i plăcea să aibă nici o bănuială față de cei iubiți. Mama nu avea curajul să facă față adevărurilor incomode.

Nu era așa numai atunci, întreaga ei viață a rămas la fel, fără să observe ceva, pentru că nu vroia să observe. Când o femeie și-a pierdut influența asupra soțului ei, ea crede că toate pot trece, dacă ea se face că nu bagă de seamă. Timp de zece ani, asta a mers. Mama n-a observat primejdia. A priceput ce se petrece, abia când nu se mai putea face nimic. Ideea ei era: „Poate fi cineva condamnat numai pentru că are încredere? Este o greșeală să crezi?" În după-amiaza aceea, o fată de șaisprezece ani a înșelat-o. Totuși, am rămas în panică pentru multă vreme, spunându-mi: „*Sunt abilă, nu*?" Numai din cauza lui Mircea am mințit. Oh, nu! Ce spune Dushyanta[71]? A minți este un lucru instinctiv la femei. Mama a urcat scările. Dacă mai are vreo urmă de îndoială, trebuie să încerc să i-o alung. Trebuie să mă duc sus și să mă cuibăresc cu ea în pat. Așa că i-am spus Kakimei:

— Eu mă duc sus la mama; tu du-te la Mircea și află ce i s-a întâmplat.

Ea mi-a făcut cu ochiul și mi-a spus:

— Ce-mi pasă mie?

Când m-am întins în pat lângă ea, mama nu-mi putea cunoaște gândurile. Am înconjurat-o cu brațele. Oricât l-ar iubi cineva pe altcineva, cât de ușor îl poate înșela,

[71] personaj al lui Kalidasa, regele care a trădat-o pe soția sa Sakuntala și care, încercând să se apere de acuzația ei, a afirmat: „La femei, minciuna este instinctivă"

deoarece nimeni nu poate cunoaște, fără să i se spună, gândurile altuia. Dar dacă s-ar putea? Atunci toate lucrurile prețioase ale vieții, ca dragostea, respectul și încrederea, ar fi masacrate într-o secundă. Am încercat să pricep de ce făcuse Mircea un lucru atât de îngrozitor. Pentru că nu-l ascultasem, ca să-și arate „vitejia” sau poate era altceva? Era rănit? Dorea să se răzbune? Nu puteam să-mi dau seama. Eu n-aș fi putut face niciodată un astfel de lucru. Poate cineva să-și provoace o astfel de suferință? Mulți oameni pot, Thakurma mea a putut. Buzele ei însetate au refuzat apa și pe patul de moarte, pentru că sora care o veghea era din altă castă. Putea rezista cu ușurință două-trei zile fără mâncare. Dar astea aveau un sens — o făcea din credință. Și Mircea poate că avea motivele sale. Probabil se supunea unei încercări. Cât de multă suferință poate îndura pentru mine. Mă simțeam foarte mică, într-adevăr, față de capacitatea lui de autopedepsire. Avea mult mai multă putere a minții decât mine. Nu-l voi mai necăji niciodată. Acum îi voi dezvălui gândurile mele, îi voi spune totul, nu în maniera lui, ci stând lângă el și atingându-i picioarele. Ce rău fac dacă îi ating picioarele? Oricum, îmi este superior, nu numai ca vârstă și învățătură, dar și în puterea minții. Mă simțeam învinsă, zdrobită, dar eram fericită. Eram fericită că se înălțase mai mult decât mine, manifestându-și puterea de autopedepsire.

Tensiunea tatălui meu a ridicat întreaga casă în picioare. Un vas spart i-a produs probabil niște cheaguri, stânjenindu-i vederea. Este un motiv serios de îngrijorare, dar chiar dacă nu ar fi fost așa, mama tot serios l-ar fi considerat. De fapt, asta se întâmplă nu numai în casa noastră, ci în toate gospodăriile unde stăpânul este cel mai important. Adică el e 95 la sută din familie, iar toți ceilalți împreună abia realizează 5 procente. Asta înseamnă că dorințele, tabieturile sale sunt mai importante, ceilalți nu contează. În familia noastră, acest

lucru este chiar mai pregnant decât în altele. Stăpânul casei este o zeitate. Când el e bolnav, nu putem avea alt gând, mai ales mama. Ea trebuie să stea lângă el noapte după noapte, fără să obosească — și bineînțeles că tata acceptă acest serviciu. Aceasta este atitudinea tuturor bărbaților indieni și nevasta probabil că se reface prin însăși munca ce o prestează, prin servirea soțului și prin virtutea acumulată, dar pentru asta bărbatul ei nici măcar nu trebuie să-i fie recunoscător. Această lipsă de recunoștință nu trebuie considerată o greșeală din partea lui. Chiar dacă nu este bolnav, cele mai bune bucăți sunt puse deoparte pentru el. Când doarme, întreaga casă trebuie să păstreze liniștea, dar el poate tuna și fulgera oricând, chiar dacă ceilalți se odihnesc. Chiar și cei considerați foarte civilizați se comportau în același mod. Nu sufereau de mustrări de conștiință și nici ceilalți nu se așteptau la un alt comportament. Stăpânul casei era și cel ce câștiga pâinea, așa că avea dreptul să desconsidere orice alte păreri și să-i facă pe membrii familiei să-i accepte punctele de vedere. Poate fi un procedeu de menținere a disciplinei în familiile mari, dar întotdeauna îl făceau pe stăpân să se transforme într-o persoană arogantă, egoistă. Se considera un mic Dumnezeu legiuitor peste casă. Dar el nu este un zeu, ci doar o biată ființă omenească bolnavă și doborâtă la pat de plăcerile și supărările vieții, ca oricare altul dintre nesemnificativii membri ai familiei. Un atotputernic rege reprezintă pentru o țară ceea ce este stăpânul casei pentru membrii familiei sale, supraveghind destinele supușilor. Mai ales dacă este un om de calitate, puterea lui devine absolută. Talentele tatei sunt variate, calitățile sale incomensurabile. Nu se află nimeni să-l poată egala în erudiție. El descifrează într-o clipă impenetrabilele texte scrise în sanscrită. Nu a avut niciodată greutăți în a pătrunde adâncimile filosofiei ermetice scrisă în sanscrita arhaică. Memoria sa este foarte exactă. A citit toate

cărțile din bibliotecă, 6-7 mii de volume.

Puternica sa personalitate o depășește chiar și pe aceea a învățaților *pundits*. Poate combate pe oricine cu argumente, poate dovedi oricui că nu cunoaște nici măcar întrebuințarea corectă a n-ului dental sau cerebral.

N-am crezut vreodată că tatăl nostru ar putea săvârși vreo greșeală. Pentru noi el era fără cusur, la fel ca un Dumnezeu. Mama stătea la baza acestei idei. Ea nu și-a dat niciodată seama de pericol. Credea că pruncii ei nu trebuie nici măcar în gând să-și critice tatăl. La urma urmei, vechea maximă spune: „Tatăl e mai presus de orice. Tatăl reprezintă virtutea, tatăl este cea mai mare pocăință a noastră. Zeii sunt mulțumiți dacă tatăl este mulțumit”. Pe-atunci, această idee începuse să-și piardă din putere în multe familii dar rămăsese intactă în familia noastră, datorită calităților tatălui meu. Totuși, treptat, începusem să am oarecare resentimente față de el. Devenisem puțin critică. Mă jenam de atitudinea mea, dar nu mă puteam controla. Prima dată când am avut curajul de a-i răspunde tatălui meu a fost atunci când era bolnav. Thakurma (bunica din partea tatei) adusese în casă o fată părăsită de soțul ei. A rămas cu noi toată viața. Deși venise dintr-o castă inferioară și era servitoare, noi o priveam ca fiind de-a noastră. Toți copiii o iubeau foarte mult, mai ales eu. Suferea de astm cronic și avea și o eczemă. Am observat ca tata nu adusese niciodată pentru ea un doctor bun și nici nu-i cumpărase medicamente. Mama încerca s-o trateze cât mai bine posibil. Dar banii erau desigur în mâna tatălui meu. Într-o zi, am găsit-o în agonie. M-am dus de-a dreptul la tata și i-am spus:

— Baba, întotdeauna chemi doctori pentru tine și iei medicamente, de ce nu vin doctorii s-o vadă și pe Chapadidi?

Tata a rămas împietrit de îndrăzneala mea. A spus numai:

— Cum de vin doctori pentru mine și nu vin pentru Chapadidi?!? Era surprins, ca și cum nu și-ar fi putut crede urechilor. Cum de nu puteam face deosebirea dintre el și servitoare?

Am șters-o cu coada între picioare, foarte rușinată de impertinența mea. „Cum de-am îndrăznit una ca asta?" mă întrebam singură.

Dar știu că devin din ce în ce mai rebelă. Nimeni în această casă nu se poate ridica împotriva voinței tatălui. Urmăresc ceva prin dorința asta a mea? Tata este asemenea unui împărat ce poate ordona zdrobirea oricui sub picioarele unui elefant sau decapitarea, după bunul lui plac. Desigur, nu va fi în stare să poruncească pedepse fizice — dar în ce privea sufletul? Deține o putere de neegalat asupra minților noastre. Dacă din întâmplare ar afla ce se petrece cu mine, ar face același lucru ca și Marele Mogul, împăratul Akbar — nu în faptă, ci în gând, va rostogoli un bolovan peste Anarkali[72] a lui.

Într-o zi, Mircea m-a întrebat:

— Ai văzut statuile templului Konark[73]?

— Nici măcar nu am fost acolo. De ce mă-ntrebi?

— Mă gândesc că nici o ființă omenească nu le poate semăna.

— Nu am fost la Konark, dar am fost la templul Bhubaneswar și la Jagannath la Puri.

Mi-am spus ca ar fi putut vedea Konark-ul, pentru că acum acolo era o ruină, dar nu ar fi fost admis într-un adevărat templu, cum ar fi Puri sau Bhubaneswar. Ce țară părăsită de Dumnezeu este aceasta în care oamenii se tem să atingă alți oameni? Stăm pe verandă, eu cu spatele la balustradă, sprijinindu-mă de perete. În spatele meu, tulpinile de *mandhabi* acoperite de buchete de flori

[72] sclavă în vârstă de șaisprezece ani, arsă de vie de împăratul Akabar

[73] templu al soarelui din Orissa, cunoscut pentru sculpturile sale erotice

atârnă într-o briză ușoară. Legănându-se încoace și încolo, florile îmi ating obrazul stâng. El stă în fața mea, la mică distanță, privindu-mă. Deodată spune în șoaptă:

— Arăți ca o statuie pe fațada unui templu. Era prima oară când îmi spunea ceva despre felul în care arăt. Nu sunt sigură dacă este vorba de admirație sau despre altceva. Cine știe dacă este bine să arăți ca o statuie. Vreau să aud o descriere mai fidelă a frumuseții mele. Dar ceea ce ceilalți oameni spun atât de drăguț, el nu spune. Poate că în țara lor nu știu cum să descrie frumusețea, atât de ușor cum o facem noi. Așa cum Kashiram Das[74] o descrie pe Draupadi: „Nasul ei depășește frumusețea florii *til*, vocea îi este ca nectarul, talia ei face să-i fie rușine unei leoaice, sprâncenele ei formează bolta lui Kana, iar părul ei este ca adâncii nori întunecați”. N-ar putea să spună și el ceva asemănător? Doar: „Arăți ca o statuie”! Ce deziluzie! Nimic nu-i așa cum aș dori eu să fie.

Cartea mea este aproape gata. Tata a hotărât că va apărea de ziua mea, ziua în care voi împlini cel de al șaisprezecelea an. Toți literații, artiștii și poeții Calcuttei vor fi invitați. Tata pregătește un mare spectacol. Ca și în Anglia, când o fată împlinește vârsta de a fi prezentată la Curte cu mare pompă, tot așa îl va prezenta și tata pe noul poet societății oamenilor de litere. Pregătirile pentru un mare eveniment se desfășoară de zile întregi în jurul meu. Părinții sunt atât de absorbiți de primul lor copil, încât ceilalți rămân pe planul al doilea. Cei doi frați ai mei sunt prea mici ca să o simtă, dar Sabi? Ea se simte neglijată. Tot timpul își strânge minunatele ei buze. La drept vorbind, boala ei care se agravează continuu este mai mult spirituală decât fizică. Era disperată în ziua în care am mers să-l vedem pe Uday Shankar[75] dansând la New Empire.

[74] traducătorul Mahabharatei în bengaleză
[75] dansator foarte cunoscut

În urmă cu doi ani, Anna Pavlova venise la Calcutta. Părinții mei au fost la spectacol. Elita Calcuttei comenta de bine, de rău. Era pentru prima oară când mama a văzut o femeie pe scenă. Eu nu am fost luată, nefiind considerată destul de adultă pentru aceasta. Dar am auzit toate remarcile făcute de mama față de alți adulți. Mama nu era cunoscătoare într-ale dansului, dar simțul ei artistic și dragostea de frumos erau mai subtile decât ale tatălui meu. Baletul *Moartea lebedei* a vrăjit-o pe mama pentru câteva zile. Dar avea și rezerve. Pavlova nu a dansat cu o rochie până la pământ. Avea într-adevăr foarte puțină îmbrăcăminte pe ea. Hainele ei erau cam lejere și, atunci când s-a învârtit ca o sfârlează, poalele rochiei s-au ridicat în sus și au dezgolit-o. După mama, acesta putea să fie un lucru bun pentru artă, dar nimic mai rău pentru igiena socială. Când au ieșit din teatru, mama l-a văzut pe nepotul D. la oarecare distanță. D. nu era un copil, își pregătea doctoratul la Universitate. Dar mama era îngrijorată că el ar fi putut să vadă un astfel de dans. Nici D. nu era mai puțin îngrijorat, pentru că mătușa sa îl văzuse într-un loc interzis.

În 1930, Uday Shankar a dat primul spectacol la Calcutta. Era discipolul indian al Pavlovei. Întreaga Calcuttă zumzăia de această veste. Țara noastră nu era obișnuită, în acele vremuri, cu astfel de spectacole. Câteva persoane privilegiate, occidentalizate, mai văzuseră balet. Dar dansuri indiene puteau fi privite doar în temple, unde Devadasis, fetele sclave zeului, dansau. Ele nu puteau să se căsătorească niciodată, căci erau căsătorite cu zeul templului. Am văzut dansul lor în templu — erau dansuri tradiționale și prezentate de fete needucate, aflate mai mult sau mai puțin în afara castelor. Am auzit de asemenea de *baijees*, care erau descendentele degenerate ale dansatoarelor de pe la curțile regilor. Lumea „bună” nu știa nici măcar unde trăiesc. Doar grăsanii și lubricii bogătași de țară le

priveau, ca pe un truc scamatoresc, prin grădinile lor din cartiere ascunse. Cuvântul *baijees*, adică „fete ale dansului”, nu era niciodată rostit în societatea aleasă. Cine altcineva mai dansa în India? Tribalii! Ei aveau dansurile lor, pentru sărbători religioase și sociale și pentru distracție. Dar bărbații și femeile din societatea bună nu doreau să apară pe scenă. Asta li se părea o idee aberantă. Din 1926, Rabi Thakur a introdus dansul pe scenă. Vizitând regiunea nord-estică a Himalaiei, el a trecut prin districtul Manipur, unde a putut vedea dansul liric Manipuri. Într-o noapte cu lună, tineri și bătrâni dansau în aer liber, în strălucitoare costume tribale, urmărind tema Rhada-Krishna. Rabi Thakur a fost captivat de ei și a hotărât să introducă dansul în societatea decentă. În 1926, într-o piesă de teatru pe o temă budistă, o fată de la școala sa din Santiniketan a dansat. Piesa fusese scrisă special pentru acest scop. Fata a dansat în fața imaginii lui Buddha — dansul exprima venerația ei. Acesta a fost mai mult sau mai puțin un act rebel, nu mai puțin puternic decât unul politic. Mesajul piesei a fost atât de captivant, încât a potolit limba ascuțită a criticilor. Eu n-am văzut-o pentru că nu eram destul de mare. Așa cum Sabi nu era destul de mare pentru a merge la spectacolele lui Uday Shankar. Am găsit-o stând într-un colț și acoperindu-și fața cu palmele, închisă în ea ca un boboc de lotus și suspinând:

— Pe tine toată lumea te iubește, dar pe mine nu mă iubește nimeni.

Tata ne-a telefonat de la Colegiu ca să ne spună că nu mai era nici un loc liber în sala teatrului. Astfel încât a trebuit să luăm o lojă. Era bună pentru patru din noi: tata, mama, Mircea și eu. Costa scump să rezervi loc în lojă, dar Mircea era gata să suporte acest preț. Mama purta o eșarfă egipteană brodată cu argint și arăta ca o regină. Mircea era îmbrăcat în *dhuti* și *panjabi*. Înalta societate din Calcutta era bine reprezentată. În cercul acesta înalt,

exista un mare grup aparținând sectei Brahmo[76], care suferea de complexul superiorității. Nu toți, dar în mod sigur unii. Ei nu ne-au privit niciodată ca suficient de civilizați. Nu de mult ni se dăduse cale liberă în această înaltă societate. Pedigree-ul nostru era discutabil, noi având strămoși hinduși. Așa că, de regulă, nu ne prea recunoșteau. Dar în acea zi, unii membri din acest grup superior al elitei au renunțat la acea mină de superioritate și, în timpul pauzei, au venit să stea lângă loja noastră, în grup, și au început să converseze cu noi. Atitudinea tatei nu a fost mai puțin mândră. Era în compania unei minunate soții, a unei destul de drăguțe fiice-poetă (părerea lui Mircea nu contează) și a unui discipol străin, îmbrăcat în haine indiene. Și, pe lângă toate acestea, mai era vorba și de lojă! Toate la un loc îi ofereau un bun prilej de a sfărâma în cioburi mândria brahmanilor.

Uday Shankar a fost magnific. Umbra de pe ecran dansând proiectată pe decor și ritmul ținut cu mișcările trupului său statuar, toate acestea creau o lume celestă. Mâinile sale întinse în lături vibrau ca valurile unui șuvoi de munte. Trupul său strălucitor era la fel de suplu ca lichidul dintr-un vas cu apă. Nu mai văzusem nimic asemănător până atunci. Mircea a rămas fără cuvinte. Întreaga noapte a cântat la pian, nu a putut dormi deloc, iar muzica lui a plutit spre camera mea și m-a ținut la fel de trează. De atunci, am fost martora a numeroase spectacole de dans, în diferite țări, dar n-am mai trăit nimic altceva comparabil cu acea experiență. Amândoi eram pregătiți emoțional, și chinul creației manifestat de trupul artistului ne-a umplut întreaga ființă de beatitudine. Mircea repeta:

— India! Aceasta este India!

Dacă cineva mă întreabă acum cât timp a stat el cu

[76] sectă unitariană, care intenționează să transforme societatea hindusă și este net împotriva oricărei forme de idolatrie

noi, câți ani, luni sau zile, n-aș fi în stare să răspund. În cei 58 de ani de viață am trăit cu adevărat numai 6 sau 7

— în rest, nu au fost decât repetări. Dacă dintre aceștia Mircea a stat cu noi un an, atunci n-ar însemna doar simplă adunare a 365 de zile. Ele nu s-au rotit în jurul axei pământului, ci au rămas într-un singur punct. Acele momente, cu întreaga lor frumusețe, au rămas fixate în conștiința mea. Mama era o adeptă a literaturii Vaisnava. Așa că am consultat-o odată asupra înțelesului unui poem, în care Rhada spune: „Ți-am privit frumusețea toată viața mea, totuși ochii mei nu sunt sătui. Mi-am păstrat inima pentru tine pentru milioane de ani și totuși nu este alinată". Am întrebat:

— De ce sunt citate aceste versuri atât de des? Nu mi se pare o realizare poetică perfectă, ci mai degrabă foarte multă exagerare. Nimeni nu poate trăi milioane de ani.

— Cum să-ți explic oare? a spus ea zâmbind. Nu, nu este o exagerare. Există experiențe ce nu pot fi evaluate prin timp. Fericirea și necazul sunt mugurii aceluiași izvor, ce nu se epuizează niciodată. Tocmai asta dezvăluie acest poem.

Am stat să mă gândesc: milioane de ani, asta înseamnă infinitul. Bucuria de a nu fi mulțumit niciodată. Cine-mi spune dacă este bine sau rău? Ochii mi se umplu de lacrimi, gândindu-mă la o eternă, neîmplinită dorință.

Boala lui Sabi se agravează. Unchiul K este doctor — vindecă prin ierburi și medicamente indigene. Sora mea aiurează în cea mai mare parte a timpului, vorbește incoerent, arătând spre fotografia lui Rabi Thakur. Nu-l lasă pe Mircea să plece de lângă ea. Trebuie să-i stea alături și s-o țină de mână. Asta mă face fericită, pentru că el rămâne astfel mai mult în camera mea, lângă patul bolnavei. Multă lume se perindă prin cameră, dar el rămâne liniștit lângă pat, mângâindu-i părul. N-ar putea-o face dacă aș fi eu bolnavă. În cazul lui Sabi, poate, pentru că Sabi este un copil. Simt o ciudată satisfacție, pentru că

a devenit unul dintre ai noștri. Îmi aduc aminte când unchiul K îi explica mamei ceva în legătură cu niște medicamente. Mircea era așezat lângă Sabi, iar eu stăteam în picioare, la o oarecare distanță de patul meu. Deodată, și-a ridicat privirile către mine și a zâmbit. Acest zâmbet mi-a provocat o senzație ciudată prin șira spinării. M-am așezat pe pat, ca să mă calmez. Eu sunt „unchiul cel mare”, așa că obișnuiesc să analizez totul. Acest straniu simțământ m-a pus în fața a numeroase întrebări. Cum s-a întâmplat? Este cu siguranță o chestiune de trup, nu de minte. Dar trupul meu nu a fost atins, deci nu este un act senzorial. Atunci ce este? Pe cine aș putea întreba? Niciodată nu-l voi întreba pe el, pentru că ar pufăi ca un balon despre influența sa eterică asupra mea. Oricum, tot n-ar fi putut să știe, doar nu era doctor. Să presupunem că l-aș întreba pe unchiul K: „Unchiule, ești un practician. Ai putea să-mi spui de ce, câteodată, privindu-l pe Mircea, am această stranie senzație? Ce se întâmplă atunci? Ce se întâmplă?” Ah! Atunci aș fi luată și întinsă în celălalt pat, lângă Sabi, iar ei mi-ar rade părul din creștet și m-ar frecționa cu ulei de mentă, pentru lunatici, sau m-ar trimite pachet la azil.

Într-o zi, Mircea a spus:

— Mi-ar place să aflu câte ceva despre proaspeții căsătoriți din țara voastră.

— Nu te înțeleg.

— De exemplu, uită-te la Mantu și la soția sa... Nu observ nici o exuberanță la ei.

— De ce nu-ți plac?

— În țara noastră ai observa asta. Am încercat să mă uit atent la fața mătușii tale, dar nu se vede nimic.

— Ce indecență! m-am scandalizat eu. De ce a trebuit să-i studiezi fața? Asta este foarte rău.

— Oh, nu, nu așa! Sunt proaspăt căsătoriți, dar nu am observat nici un semn vizibil pe fața ei.

— Sunt uluită, Mircea. Căsătoria nu este un vărsat de

vânt. De ce ar trebui să aibă vreun semn deosebit?

Încercând să-și stăpânească un rânjet, a spus:

— Dar în țara noastră au. Nu ai vrea să vezi ce fel de semn?

— Ba da, i-am spus.

El m-a cuprins cu amândouă mâinile și am simțit o presiune pe buze, pătrunzătoare și dulce.

— Privește-te în oglindă, mi-a spus el, dându-mi brusc drumul.

M-am speriat văzându-mi fața în oglindă. Aveam un mic semn pe buza de jos, clar și intens. Am rămas nemișcată în fața oglinzii, cu ochii privind în gol, într-o stare de panică totală.

— Ce să fac, Mircea? Ce să mă fac?

El își păstra o privire calmă. Ținea un ziar în mână. Din când în când întorcea câte o pagină.

— Mama va înțelege, nu-i așa, Mircea? Spune-mi, te rog, spune-mi!

— Foarte probabil că da.

— Și eu ce-i voi spune?

— De unde vrei să știu ce-i vei spune tu mamei tale?

— De ce ai făcut asta? De ce?

— Dar tu mi-ai cerut-o.

Mi-au dat lacrimile.

Uitându-se cu mare atenție printr-o carte, a spus fără să mă privească măcar:

— Dacă începi să plângi, îți mai fac un semn.

Am urcat scara, mâinile și picioarele îmi tremurau. O atotcuprinzătoare frică mă paralizase. Nu aveam nici cea mai mică idee cum este teama de moarte. Dar dacă în acel moment ar fi apărut în fața mea Dumnezeu și m-ar fi întrebat: „Vrei să mori acum sau să-ți întâlnești mama sus?”, cu siguranță aș fi preferat prima variantă. Dar cine știe unde este Dumnezeu? El nu a dat nici o atenție unui copil terorizat și a trebuit să mă arăt așa mamei. Ea a fost surprinsă să mă vadă. M-a privit fix și a izbucnit:

— Ru, cum te-ai ales cu semnul acela urât pe buză?

— Ce semn? am spus eu calm, cu voce joasă.

— Du-te și privește-te în oglindă.

— O, da, m-am lovit de ușă, am spus. — Care ușă?

— Ei, care ușă? Nu-mi amintesc exact. Poate ușa bibliotecii.

— Poate? Te-ai rănit și nu-ți aduci aminte unde? Spune-mi adevărul.

— Nu, ma. Nu m-am lovit atât de rău. Ah, da! Acum îmi aduc aminte că mi-am mușcat din greșeală buza.

— De ce n-ai spus așa de la început? Nimeni nu se poate lovi în felul acesta de ușă. Este o urmă de dinți. Acum du-te și pune-ți niște cremă pe rană.

Bună prin natura ei și neprefăcută, ea s-a bucurat să mă creadă până la urmă. Ziua mea se apropie. Casa zumzăie de entuziasm, pe măsură ce evenimentul bate la ușă. Toate personalitățile literare au fost invitate. Ceremonia va curma o veche tradiție indiană. Cel mai vârstnic bărbat va da drumul unui porumbel alb, ca simbol al emancipării. Pe măsură ce pregătirile avansează, Sabi devine din ce în ce mai bolnavă. Bolborosește fără șir. Poate că nu chiar fără șir, pentru mintea ei tulburată, dar cine o ia în seamă? În zilele acelea, părinții noștri făceau ce doreau. Se gândeau rareori la nevoile psihologice ale copiilor lor. În seara aniversării, când casa era plină de oaspeți, Sabi a încercat să sară pe fereastra de la etajul întâi. Asta cu siguranță mai mult pentru a atrage atenția decât pentru a se sinucide. Era imposibil de realizat așa ceva, într-o casă atât de înțesată de oameni. Bacilul nemulțumirii ei era suspiciunea otrăvitoare: „Toată lumea o iubește pe *didi*, nimeni nu mă iubește pe mine”.

Rudele noastre remarcau și ele: „Într-adevăr, Narenbabu face prea mare agitație pentru fiica cea mare. O să i se urce la cap, cu siguranță”. Prietenilor mei le era teamă ca voi deveni „prea mare” pentru ei. Chiar și Mircea, care

până atunci fusese atât de convins că părinții mei vor accepta până la urmă să mă căsătoresc cu el, mi-a spus:

— Dacă nu ne vom căsători, atunci vreau să te mai văd de trei ori în viitor. O dată când vei deveni mamă, a doua oară când vei fi bătrână iar a treia oară pe patul de moarte. Deși știam că s-a exprimat poetic, ca și mine, spunând lucruri al căror înțeles transcende cuvintele literare uitate, totuși i-am simțit starea de neliniște. Care ar putea fi înțelesul acelor vorbe? Oare ar dori el să fie ca Buddha, care a văzut cele patru stări ale vieții?

Aproape toți scriitorii de frunte se aflau acolo, dar Rabi Thakur nu venise, fiind plecat din Calcutta. Nu pot da prea multe detalii despre cei prezenți, nici despre ceea ce au discutat, dar o întâmplare mi-a lăsat o impresie adâncă. O tânără poetă a atacat brusc un poet cunoscut, spunând că vârstnicii au rămas în urmă și că poemele lor nu mai erau de citit. Mama a resimțit aroganța ei. Mi-a spus mai târziu:

— Oare această tânără nu va îmbătrâni niciodată? Oare un poem își pierde valoarea numai pentru că a fost scris mai de mult?

Ea l-a citat pe Rabi Thakur, care a remarcat odată că toți tinerii poeți sunt ca adolescenții ce stau tot timpul în fața oglinzii, privindu-și inexistenta mustață. Nici mie nu mi-a plăcut niciodată ideea aceasta de îmbătrânire. Ce îmbătrânește — omul sau ideile sale? În acea parte a unei ființe omenești, care este nemuritoare, se află sursa literaturii și artei. Așa că ceea ce a fost odată bun, dacă într-adevăr a fost bun, poate să nu mai fie așa doar pentru că timpul a trecut?

Oricum, în ziua aceea am fost cea mai tânără dintre scriitorii adunați acolo pentru a-mi sărbători aniversarea. Nici unul dintre ei nu era prea mare pentru mine, nici unul nu mă ignora. Ei mi-au întins cu toții mâinile. Peste noapte, devenisem contemporană cu *Sarat Chandra,*

Kamini Roy[77]*, Priyambada Devi*[78] și cu alții. Se vorbise îndelung și cu entuziasm despre *Uday Shankar*. Tata l-a invitat și pe el. Am vrut să vorbesc cu el, singură. Am ales un colț de pe verandă și i-am dus ceaiul acolo. Mircea a sosit îndată, înotând în fluturătorul *dhuti*, care i se târa pe jos. El era chiar un mai mare admirator al dansatorului decât eram eu. El ar fi putut să stea acolo sau să-l ia cu el jos, în camera lui, dacă ar fi vrut să vorbească doar între ei. Dar în loc să facă așa, el s-a uitat de jur împrejur cu o față nenorocită și a plecat. Am fost puțin dezamăgită de Uday Shankar. Vorbirea nu era în mod sigur modalitatea sa de expresie. O persoană care, pe scenă, părea când un vârf de munte, când un val mlădios, era acum o ființă omenească oarecare.

Obișnuiam să mergem cu toții în lungi plimbări cu automobilul. Dar de când tata era bolnav, nici el și nici mama nu mai mergeau cu noi. Așa că Sabi, cei doi frați mai mici, eu și Mircea ne duceam la lacuri, pentru o hoinăreală de seară. Câteodată Shanti, alteori o servitoare ne însoțeau. În vremea aceea, lacul Dhakuria tocmai fusese dragat — cel mare era terminat, dar munca mai continua pentru cel mic. Pe-atunci, locul nu era atât de aglomerat cum este acum. Un indiciu cu privire la populația Calcuttei de atunci ar putea fi acela că Southern Avenue era o pustietate, unde seara urlau șacalii iar mașinile treceau, foarte rar, poate una pe oră. Pentru cei tineri din casă, „afacerea” noastră nu mai era un secret. Nimeni nu avea nimic de zis. Shanti ne era, bineînțeles, mai mult sau mai puțin aliată. În timpul hoinărelilor de seară, îi ducea pe copii în mod intenționat mai departe și ne lăsa singuri.

În ultimele zile, eram afectată la gândul că el trebuie să plece acasă pentru căsătoria surorii lui. Ce voi face atunci? Sunt mai mult sau mai puțin convinsă de

[77] o poetă vestită
[78] o poetă lirică

importanța căsătoriei noastre. Sunt la fel de sigură că nu voi putea să suport despărțirea de el. Ce-i de făcut atunci? Nu știu. Nu sunt suficient de matură pentru a găsi cea mai bună cale.

Într-o zi, pe când stăteam să mă gândesc ce e de făcut, vălătuci de nori negri au acoperit cerul și a început să plouă. Am alergat jos, ca să mă pot bucura de-un duș natural în curte. Deodată el m-a strigat. Stătea în pragul ușii. M-a strigat din nou.

— Amrita, vino aici!

Apropiindu-mă de el, m-a luat în brațe. Am încercat tot ce s-a putut pentru a mă elibera.

— De ce vrei să scapi de mine, Amrita?

— Mi-e frică, Mircea. Mi-e frică.

— Frică sau gelozie?

— Pe cine ar trebui să fiu geloasă? am răspuns eu surprinsă.

— Nu ești oare geloasă pe tine însăți? Nu crezi tu că-ți iubesc mai mult trupul decât pe tine însăți? Dar asta nu este adevărat. Nu este așa, Amrita, nu este așa! Eu caut sufletul tău. Dar el este în trupul tău. O caut pe aceea care nu poate fi atinsă sau văzută, și care este în trupul tău. Încerc să percep spiritul din tine.

M-a privit intens în ochi. O rază de lumină pâlpâi prin nori masivi și eu am simțit-o strecurându-se printr-o parte a ochelarilor. Am închis ochii.

— Nu înțeleg, Mircea. Mi-e teamă.

Povestea lui 1930 se apropie de sfârșit. Formidabilul și eruditul meu tată și atât de experimentata mea mamă nu erau deloc la curent eu tot ce se întâmpla între cei doi tineri, care eram noi. Nici o suspiciune în mințile lor. Au trebuit să afle totul din pălăvrăgeala unui copil de 11 ani.

Boala lui Sabi era ciudată. Câteodată ea zburda ca un fluture primăvara. Alteori devenea incoerentă și isterică. În seara aceea, hoinăream pe lângă lacuri. Shanti dusese

copiii puțin mai departe de noi. Stăteam în spatele unui tufiș. Era destul de târziu. Eram aproape unul de celălalt. Pe apa liniștită și întunecată din fața noastră pluteau umbrele noastre îngemănate. Ca și natura înconjurătoare, mintea îmi era liniștită, învăluită de pace. Dar el nu avea liniște, era nerăbdător. M-a înconjurat cu brațul. Ca și cum asta nu ar fi fost de ajuns, mi-a atins coapsa.

— Nu, nu Mircea, nu!

— De ce nu? Nu vei fi niciodată a mea? Nu-ți place de mine? — Crede-mă, nu se va întâmpla niciodată. Ei nu vor accepta. — Dar de ce? Aproape că ei mi te-au dăruit. Bietul de el, nu înțelegea rânduiala noastră, tradițiile și obiceiurile noastre, în ciuda tuturor studiilor lui.

— Lasă-mă să plec, mi-e teamă! am încercat eu să mă desprind din îmbrățișarea lui.

— Niciodată, niciodată în această viață nu te voi lăsa să pleci. Chiar atunci s-au auzit niște strigăte. Shanti mă chema.

— Ru, Ru! Uită-te ce face Sabi!

Am alergat împreună și am găsit-o pe Sabi zbătându-se pe jos și murmurând ceva neînțeles. Mircea a ridicat-o și a întins-o pe o bancă de la marginea apei. I-am mângâiat părul și am încercat să o liniștesc. Luna începea să apară și să strălucească, nepăsătoare, ca de obicei, la tot ceea ce este martoră. Shanti i-a dus pe copii la mașină. Sabi se clătina și striga:

— Euclid-da, vino lângă mine, mângâie-mă, sărută-mă, te rog! Mircea a îngenuncheat și a sărutat-o pe frunte.

— Ce s-a întâmplat, Sabi? Ce te neliniștește? Ea a început să țipe:

— Mângâie-o pe *didi*, mângâie-o! Hai, hai, hai!

— Ce prosti spui, Sabi?

Am încercat s-o opresc. Dar cu cât încercam mai mult s-o liniștesc, cu atât mai tare se înverșuna. Mircea era însă prea fericit pentru a înțelege exact ce se întâmplă.

— Da, da, trebuie s-o sărut și pe *didi*, spuse el,

dublându-și mângâierile.

Instantaneu, l-am împins înapoi. — Pleacă! Am spus eu supărată. După o clipă, ea strigă din nou:

— Ce i-ai făcut lui *didi*, ce i-ai făcut?

— Nimic, Sabi. N-a făcut nimic. Stă lângă tine. Hai să mergem la mașină.

Am încercat s-o calmez, deși nervii mei deveneau tot mai încordați. Căutând să-i vorbesc, un îngrozitor presentiment al dezastrului iminent mi-a sfâșiat inima. Bucuria dragostei era înlocuită de teamă în pulsația venelor mele. Frica își înfigea colții în mine, asemenea unei vipere. Gura îmi era amară. Am mers la mașină. Shanti ne aștepta. Mircea nu avea nici un fel de presimțire neagră. Fericit și fără griji, stătea lângă șofer. Sabi s-a liniștit în mașină. Speram: „Va uita. Nu e decât un copil bolnav”. Când am ajuns acasă, el s-a dus în camera lui și eu într-a mea. Vocile părinților, pe care le auzeam de peste tot, îmi dădeau fiori.

Ori de câte ori îmi amintesc seara aceea, mă gândesc la groaza îngemănată cu experiența unei dragoste pătimașe. Era o crimă pentru o fată de 16 ani și pentru un băiat de 23 de ani să fie îndrăgostiți? Oriunde și oricum, acesta este darul cel mai de preț lăsat de Dumnezeu pe pământ; altfel, cum oare s-ar fi putut naște dragostea? În ce societate amenințătoare și încruntată trăim?

După mai puțin de o oră, mama a intrat în camera mea.

— Ru, hai să mergem pe terasă.

Mama avea o înfățișare solemnă, iar vocea ei era voalată. Am urcat. Era o noapte răcoroasă, luminată de stele. Teama se estompase. Mă simțeam liniștită. Da, voi fi cu siguranță în stare să-i fac față mamei.

— Ce spune Sabi, Ru? Nu pot să-mi cred urechilor.

Pe terasă se afla o canapea de lemn. Mama stătea pe ea, cu picioarele apropiate și mâinile în jurul genunchilor.

Părul îi atârna lung, formând un fundal negru pentru minunatul ei trup. Razele lunii îi străluceau pe față. Arăta întocmai ca o icoană așezată pe-un piedestal, luminată de candelă. Mama era cu numai 16 ani mai în vârstă ca mine. Treptat, devenisem prietene.

— Spune-mi totul, Ru.

Am îngenuncheat și mi-am plecat capul la picioarele ei. — Ma, ma, ma...

— Spune-mi, Ru, vrei să te căsătorești cu el?

Firea mea era așa de naturală, încât și în momentele cele mai grave mă străfulgerau anumite idei. Gândindu-mă la Thakurma, mi-am înăbușit un chicot. Ce-ar fi spus ea dacă s-ar fi aflat aici? „Fată fără rușine — s-ar fi strâmbat ea la mine — cum să discuți despre propria-ți căsătorie?”

Mama a repetat blând:

— Spune-mi, Ru, vrei într-adevăr să te căsătorești cu el? În cazul ăsta, voi aranja eu totul, cu siguranță. Nici în gând nu voi permite ca fata mea să nu fie castă.

Cu capul încă plecat la picioarele ei, am suspinat: — Ma, ma, ma, da, vreau! Nu voi trăi fără el!

— Așa, deci. Bine, atunci vom vedea, a zis ea oftând.

M-am întins lângă mama. Noaptea răcoroasă mă învăluia, ca și afecțiunea mamei, liniștindu-mi mintea tulburată. Lumea întreagă părea senină și liniștită. Într-o clipă, teama mi-a dispărut. Ar fi trebuit să-i spun mai de mult. N-am înțeles-o deloc. Mama nu mi-a spus c-ar fi fost o greșeală să-l iubesc ori că era un păcat să-l ating. După un timp, m-a îndemnat să mă duc în cameră.

— Stai acolo, nu veni în sufragerie. Îți voi aduce mâncare în cameră. Nu l-am văzut în noaptea aceea. Nici n-a cântat la pian. Când el cânta jos, la pian, și muzica plutea până la mine, eu rămânând să-l ascult târziu, în noapte — puteam să simt o stranie senzație de comuniune.

M-am întins în pat, frământându-mă. Îi vorbisem de

atâtea ori despre temerile mele, dar nu-i pot spune acum că nu mai este nici o primejdie. Probabil că i-o va spune mâine mama. Cu ochii somnoroși, rămân scufundată în visuri... Îl văd stând pe un scaun de lemn pictat, purtând un *dhuti* de mătase și o eșarfă peste trupul său alb, având un semn pe frunte; ca însuși Sri Krishna. Oh, nu, Sri Krishna era tuciuriu, oricât de minunat ar fi Sri Krishna, tot mai bine e să fii alb. Oare îi vor pune ei un colier sacru la gât? 0, nu, asta e imposibil. Iar în timpul „viziunii favorabile", când ne vor ține o eșarfă peste capetele noastre, pentru a le ascunde celorlalți primul moment al „întâlnirii privirilor", va muri oare Malabika de gelozie? Ea moare chiar de pe acum, pentru că m-a ironizat spunându-mi: „Ce se mai aude cu Kacha și Devajani[79]?" Nu va spune: „De ce fata cea mai grozavă a desăvârșit deja ceremonia «privirilor de bun augur»?" Și Ru nu? Colega mea de școală mă va privi cu ochi mari. „Hm! Deci o căsătorie din dragoste. Ai desigur curaj". Ce vor spune Milu, Aradhana sau Didima? Sunt sigură că toți vor fi fericiți. Nimeni nu mă va vorbi de rău. Stând întinsă pe pat și gândindu-mă la toate acestea, fața sa adormită îmi apărea înaintea ochilor ca norii vătuiți pe cerul albastru al toamnei. Bietul băiat, nu știe că visul i s-a împlinit. Mă dorește atât de tare, iar eu nu pot fi lângă el pentru mai mult de câteva minute. De-acum i se vor sfârși toate grijile. Dar eu voi suporta oare să fiu despărțită de părinți?

Desigur, nu va fi nevoie de asta. El mi-a spus că va trăi aici. Asta n-ar fi destul de bine, oare? Va trebui să-i vizitez țara; nu trebuie să-i cunosc mama și sora?

Gândindu-mă la țara lui, m-am gândit la cheiul Princep

[79] povestea descrie cum a fost trimis Kacha de zei, să învețe arta secretă de a readuce morții la viață. Preotul Sukre l-a acceptat pe Kacha ca discipol, deși era împotriva interesului său. Kacha locuia cu el și cu fiica lui, Devajani. Ei s-au îndrăgostit unul de altul dar, după ce a dobândit învățătura, Kacha s-a întors în paradis, afirmând că munca lui este cu mult mai importantă decât dragostea

Ghat. Ne-am dus să-l vedem pe Rabi Thakur, atunci când a plecat spre Europa. Ce vapor imens! Acum, că mi-a dispărut teama, o slăbiciune ciudată a făcut ca sângele să-mi părăsească fața. Acum trebuie să i se spună. Dar cine îi va spune? Cine altcineva, dacă nu eu? Dar când? Când vine la Calcutta. De mai bine de un an e plecat din țară. Noapte. Mă întind, pe jumătate trează, pe jumătate adormită. Privesc cele două țărmuri, în timp ce vaporul *Strathaird* alunecă prin strâmtoare. Acesta este Canalul Suez și după el vine Mediterana. Pe măsură ce vaporul înaintează despicând valurile albastre, el se transformă într-un vas de agrement din țara minunilor.

A doua zi, când mama a intrat în cameră, inima a început să-mi zvâcnească. Ochii îi erau umflați, vocea stinsă. Oare nu avusese somn?

— Ru, nu trebuie să cobori astăzi. Stai aici. Nu vorbi cu nimeni, nici cu Shanti sau Chutki. Mă întorc imediat.

Am rămas paralizată. Ce s-o fi întâmplat oare? Genunchii au început să-mi tremure. M-am întins din nou pe patul desfăcut, în care zăcusem toată noaptea. După puțin timp, mama a venit cu un pahar de lapte.

— Bea-l! Am multe să-ți spun.

Niciodată nu mi-a plăcut laptele, dar de data asta n-am protestat. Mama s-a așezat lângă mine, vorbind încet.

— Ru, tatăl tău m-a pus să te interoghez. Spune-mi cât de departe ați mers?

Am rămas mută. Mă întrebam cine o fi mințit. Shanti obișnuia să umfle lucrurile, dar nu ar fi făcut-o împotriva mea. Sabi n-ar fi mințit niciodată. Nici eu nu mințeam. Mama ne spusese de nenumărate ori: chiar dacă trebuie să suporți vreo pedeapsă, nu trebuie să rostești nici un cuvânt fals. Vocea mea îngăimă:

— N-am mers prea departe. Doar până lângă lacuri. Poți s-o întrebi pe Shanti.

Mama și-a dat seama că nu am înțeles semnificația întrebării. Se simțea edificată. Am rămas tăcute. Auzeam

larma copiilor de jos — zgomotul unui robinet deschis — strigătele lui Jharu care gonea o cioară încăpățânată. Pe culoarele răcoroase ale casei, viața de fiecare zi începuse. Dar chiar în acel moment, mama și cu mine eram scufundate în alte probleme, în altă lume, în alt timp. Ea oftă zgomotos și spuse:

— Ru, spune-mi adevărul, ce ți-a făcut Euclid?

Mi-am îngropat fața în pernă. Nu voi răspunde la această întrebare sau voi spune o minciună. Cum i-aș putea spune adevărul? Atunci totul va fi din pricina lui. Dar este oare numai vina lui? Vinovăția mea nu e mai mică. El nu are pe nimeni aici, rude sau prieteni. Tata este tot ce are el. Acum, dacă și tata este împotriva lui, din cauza mea, va fi groaznic pentru el. Mama repetă:

— Ru, ridică-te și privește-mă!

Este imposibil să spui o minciună în fața privirilor ei necruțătoare. Buzele îmi sunt ferecate. De ce trebuie să sufăr atât pentru un lucru minunat?

— De ce nu-mi răspunzi? De ce nu te uiți la mine? a continuat mama. Apoi a adăugat: De ce fața ta a devenit albastră? Unde este fiica mea care nu a făcut niciodată compromisuri? De ce se află astăzi într-o astfel de stare? Ru, capul ți-e plecat de rușine, ești strivită de vinovăție. Ce nenorocire pentru mine, să trebuiască să văd așa ceva!

Vocea mamei era gâtuită de emoție. Știu că reproșurile ei sunt drepte. Totuși, oricât de mult aș greși, o voi minți. N-o voi lăsa să se necăjească. Ce va fi dacă voi lua asupra mea tot păcatul?

— Spune-mi, Ru — a insistat mama — te-a sărutat?

— Da.

— Unde?

Acum trebuia să mă gândesc la un loc precis. Știam că buzele nu intră în discuție.

— Pe frunte, i-am spus.

— Atâta tot?

— Da.

— Ați procedat ca în Gandharva vivaha[80]?

— Cum adică? am întrebat-o, surprinsă peste măsură.

— Nu știi ce înseamnă? Schimburi de ghirlande.

— Nu, astfel de lucruri nu ne-au trecut niciodată prin cap. Mai târziu, am înțeles că mama ne căuta o ieșire. I-ar fi fost astfel mai ușor să ne ajute.

— Acum, Ru, trebuie să-ți spun că nu pot face cum ți-am promis și cum aș dori. Tatăl tău este neînduplecat.

Am început să suspin. Ea și-a pus mâna pe mine.

— Liniște-te, mi-a spus.

— De ce, ma, de ce?

— Tatăl tău spune că nu știm nimic despre el, despre originea lui... cine știe, poate are vreo boală contagioasă.

Sunt împietrită. Ce vrea să spună? A fost împreună cu noi aproape un an și n-a avut nici măcar temperatură. De ce ar trebui să fie bolnav?

— O nu, nu acest fel de boală. Tatăl tău spune că el cunoaște toate locurile rele din Paris. Nu trebuie să înțelegi. Tu nici nu știi ce răi sunt francezii. Necivilizați.

— Dar el nu este francez.

— Tot cam același lucru. Au adoptat cultura franceză.

— Dar de ce este cultura franceză rea? Întreaga Europă îi imită pe francezi.

— Și a devenit oare, astfel, mai bună?

— Nu e bună Europa?

— Nu despre asta e vorba, Ru. Nu știi nimic despre societatea lor. Când vei crește și vei citi povestirile lui Maupassant, vei ști. Soțul și soția sunt necredincioși unul față de celălalt. Ei se căsătoresc cu o persoană și aleargă după altele. Nu vei fi niciodată în stare să trăiești într-o astfel de societate îngrozitoare.

— Am citit *Colierul* lui Maupassant. Nu e nimic rău

[80] tip de căsătorie specifică gandharvilor, genii ale aerului și muzicanți cerești, în care băiatul și fata se alegeau unul pe altul după voia lor, fără rituri și în taină

acolo.

— Nu, nu, Ru, există de asemenea și povestiri groaznice. Ceea ce mi-a spus tatăl tău mă face să tremur de teamă. Acolo nu poate fi nimic bun pentru tine.

— Ma, ma, dragă!

— Ce-aș putea face, Ru? El spune că, dacă insiști, va muri. Vrei să-ți omori tatăl? Nu-l iubești? Îl iubești mai mult pe acest băiat decât pe noi?

Am fost șocată, dându-mi seama că nu simt nici o compasiune pentru boala tatei. Dimpotrivă, sunt mânioasă pe el. O ține pe mama mereu sub teroare cu tensiunea lui și o face sclava voinței sale. Așa că am început să mă rog: „De ce nu am tensiune? O, Doamne, lovește-mă cu tensiunea chiar acum!”

Mama a continuat:

— Ru, dacă insiști prea mult, atunci ar putea să aibă un accident vascular, asta vrei? Controlează-te! Putem avea oare întotdeauna tot ceea ce ne dorim?

Nu știu cum au trecut orele. Mama a venit pe la prânz.

— Ridică-te Ru! Mircea pleacă. Spune că dorește să te mai vadă o dată, înainte de a dispărea pentru totdeauna.

Nu mă puteam ridica. Oasele îmi erau pulverizate. Cum aș fi putut sta în picioare?

— Ridică-te, Ru, ridică-te! El stă în bătaia soarelui, în stradă. Tu vei sta pe verandă. Tatăl tău a fost de acord. Te mai poate vedea o dată.

Când, în 1972, am reintrat în anul 1930, am avut din nou aceeași senzație pe care am trăit-o în acel 18 septembrie. Oasele mi s-au înmuiat iarăși, iar inima a luat-o razna. Ce minune! Nici nu-mi cunoșteam această parte din mine, rămasă trează în același punct, partea cea nenăscută, nepieritoare, care nu moare nici măcar o dată cu moartea trupului. Azi nu mai am același trup, dar în el este aceeași ființă, aceeași nemuritoare Amrita.

Stau în mijlocul verandei. El este jos, în stradă. Ramurile agățătoare de *madhavi*, legănându-se în bătaia

vântului, aruncă o umbră ce-l protejează de razele soarelui. Și-a ridicat fața spre mine. O față de om torturat. Parcă cineva îi răsucește pe dinăuntru un fier înroșit. Până acum n-am mai văzut o față mai nenorocită ca asta. Și-a întins palmele, făcându-mi *namaskar*, „la revedere”. În acel moment, am înțeles greșeala mea. Eu nu-i spusesem niciodată că și eu îl iubesc. M-am tot gândit să-i spun, dar am lăsat-o baltă. Acum acest lucru nu va mai fi spus niciodată. Am gemut:

— Oh, nu! Nu, Mircea, nu!

Și atunci, totul a devenit gol. Am auzit mai târziu că m-am prăbușit pe podea, căci puterea îmi părăsise picioarele. Când mi-am revenit, zăcea pe jos și mama mă stropea cu apă pe față murmurând:

— Durga[81] Srihari! Ce voi face acum? Ce voi face?

Și lacrimile îi curgeau pe obraji.

Mircea a plecat, cine știe încotro. Cine-mi va spune oare? Nu văd pe nimeni. Mama vrea să mă ferească de ochii curioșilor. Toți ar fi râs de mine. Nu mâncam nimic, înghițeam numai băuturi răcoritoare. Îmi era imposibil să mănânc. Mama procedează aproximativ ca un doctor: nu mă obligă să mănânc. Spune că în timpul unor astfel de tulburări emoționale și supărări, organismul secretă otrăvuri, așa că este nevoie doar de lichide pentru a elimina aceste otrăvuri.

Mă întreb câteodată dacă ar trebui s-o cercetez pe Sabi, dacă el nu i-a spus ceva — dar nu știu ce mă face să mă opresc. Ea este o copilă. Destul de rău că trebuie să asiste la toate acestea. Totul a fost din vina mea. Am auzit mai târziu că el i-ar fi spus: — Ce-ai făcut, Sabi, ce-ai făcut?

Și biata copilă a murmurat:

— N-am știut Euclid-da că tu și cu *didi* veți suferi atât de mult. Nu-mi aduc aminte cu câte zile mai târziu mi-am dat dintr-o dată seama că este spre seară. Afară, pe cer,

[81] (sanscr. inaccesibila, nebiruita) zeiță a violenței în mitologia vedică

mai pâlpâia încă soarele. În cameră, într-un colț, o lampă împrăștia o lumină slabă. Deodată a intrat cineva. Nu i-am putut vedea fața, dar îmi amintesc cuvintele pe care mi le-a spus. I-am văzut picioarele acoperite de sari, apropiindu-se. Cine să fi fost oare? Kakima, Shanti sau Ghapadidi? S-a oprit în picioare lângă mine și mi-a spus:

— Nu încerca să fugi, Ru. Asta nu-ți va reuși. Ești încă minoră. Dacă o vei face, vei fi adusă înapoi cu forța. Nu vei mai suferi, dar el va fi întemnițat. Nu în acel tip de închisoare în care sunt câteodată ținuți băieții noștri, ci va avea de trăit printre criminali. Va purta o uniformă de pușcăriaș și va fi dus să spargă pietre.

Mi-am îngropat fața în pernă.

— De ce vrei să mă înspăimânți? am suspinat. Cât de neputincioasă sunt, cât de neputincioasă! Nu mă duc nicăieri, sufăr aici de una singură.

— Nu vreau să te înspăimânt, ci numai să te previn că în caz că...

Au trecut două sau trei zile. Suferam mai ales pentru că nu am putut să-i spun nimic ori măcar să-mi fi luat la revedere.

E dimineață devreme. Ușa s-a deschis și a intrat Khoka. Și, în felul său obișnuit de a lua totul în glumă, a început:

— De ce toate aceste lacrimi? Rușine să-ți fie! „De unde ai venit, oare, o, crudule călător?” a recitat el cuvintele lui Devayani către Kakha. Apoi, devenind brusc serios: Mircea vrea o carte de-a ta. Nu are nici una la el.

— Știi unde s-a dus?

— Desigur. În casa din Ripon Street.

— În casa acelor anglo-indieni? O, Doamne, dar se pierde ducându-se acolo. Fetele acelea sunt rele, Khoka.

— Dar unde în altă parte s-ar fi putut duce? Unde se poate duce un străin, dacă se vede dat afară?

— O, Khoka, dragă frate Khoka, ce să fac?

— Sssssstttt!... își duse degetul la buze. Apoi șopti: Sunt spioni peste tot. Du-te și adu-mi repede cartea.

I-am adus-o și atunci m-am gândit să-l previn. Am scris pe spatele cărții — mâna îmi tremura, așa că literele porniseră într-un vals ciudat — și nu am realizat atunci că, prin puterea dragostei mele, fabricasem o minciună nepieritoare: „Mircea, Mircea, Mircea, i-am spus mamei că m-ai sărutat numai pe frunte”.

I-am dat cartea lui Khoka. Mă simțeam mai bine. Acum știam ceva.

— Khoka, îi voi trimite o scrisoare. Trebuie să-mi aduci răspunsul.

— Foarte bine, dar fii rapidă.

Am luat o foaie de hârtie și am început să scriu. Aveam atâtea de spus, dar gândurile îmi zburau, împrăștiindu-se ca aburii dintr-un ibric ce dă în clocot. Știam numai două lucruri — va trebui să-mi țin aceste promisiuni — și am scris: „Nu te voi uita niciodată”, și apoi, pe partea cealaltă: „Te voi aștepta, te voi aștepta, te voi aștepta”. Am repetat aceste rânduri din nou și din nou și i-am dat hârtia lui Khoka, spunându-i:

— Du-i-o!

Ceva trebuia să se întâmple acum.

Aveam părul lung. În acele zile, se încurcase de tot. N-o lăsasem pe mama să mi-l pieptene. Sunt tot timpul agitată. Ea îmi tolerează hachițele în tăcere. După ce am trimis scrisoarea, m-am întins din nou pe pat, aruncându-mi părul pe pernă și mi-am acoperit ochii cu mâna. Atunci am luat o hotărâre: „Nu voi uita, nu, nu voi uita. Tata nu are putere asupra minții mele”. Ideea aceasta a început să se miște în sufletul meu, să coboare cu pași ușori în adânc, în tainițele nesfârșite ale minții mele, acolo unde cuvintele nu răsună, unde nu există zi și noapte, unde soarele și luna nu strălucesc, nici stelele nu licăresc și pătrunzând în acest hău, a căzut într-o toropeală yoginică. Cine s-ar fi putut gândi că, după 42 de ani, ea se va trezi din nou?

Zilele treceau dar Khoka nici gând să apară. Dar, în

cele din urmă, l-am prins:

— Ce mai e nou? I-ai dat cartea și scrisoarea de la mine?

— Desigur.

— Ei Și?

— Nimic.

— Cum adică nimic? Nu ți-a dat ceva pentru mine?

— Nu.

— De ce nu? Găsește-l chiar acum și spune-i că vreau un răspuns.

— Dar nu mai este acolo, nu știu unde poate fi. Mi-au spus că a plecat.

— Oh, ce spui tu, Khoka? De ce nu m-ai anunțat mai demult?

— Ce-ai fi putut să faci, chiar dacă ți-aș fi spus?

— O, Khoka, fă ceva, bunul meu frate. Te implor, adu-mi vești de la el.

— Da, bine... s-a bâlbâit Khoka.

Dimineața și noaptea au trecut nici nu știu când. Ce lege infailibilă determină mișcarea roții? Această roată ce aduce experienței noastre bucurie, tristețe, nenorocirea și fericirea, și transformă o substanță în alta, ca o mașină centrifugă ce aruncă apa de prisos și condensează materia. Mama spunea că flacăra nenorocirii pârjolește trei zile, apoi încet-încet, flăcările tind să se stingă. O mamă își revine după pierderea fiului, iar o văduvă învață să fie ea însăși. În fiecare zi pierdem și în fiecare zi primim compensații. Toate acestea sunt bine cunoscute. Unii o află din cărți sau din experiențele altora, dar eu o știu din experiența mea directă. Mă gândeam să-mi tai părul; nu am făcut-o, dar acum nici nu mă mai gândesc la asta. Celălalt eu îmi spune: „Ce-aș câștiga tăindu-mi părul? Voi arăta urât”. Aceasta este poftă de viață, eu pot s-o recunosc.

Mama a început să flecărească pentru a-mi distrage atenția. Mantu este cam colțuros cu ea. Nevastă-sa e o

scorpie. Bârfește despre noi cu părinții ei, chiar și despre mine. Dar nu dau atenție comentariilor mamei. Să se ducă la naiba dacă doresc, de ce trebuie să-mi pese?

Mama își trecea degetele prin părul meu, încercând să-mi desfacă nodurile și să-mi împletească o coadă lungă. Vorbea încetișor:

— Să știi, Ru, că și necazurile își au valoarea lor. Toți gânditorii din lume spun asta. Roagă-te lui Dumnezeu — el te va liniști. Numai suferința îl face pe om să-l caute pe Dumnezeu. Apoi murmură un cântec. „Străpuns de săgeata iubirii, cineva ți se prăbușește la picioare”.

Stingându-mi lumina, mama m-a lăsat să dorm. Versurile cântecului îmi vibrau în auz, dar mintea mea agitată nu putea înțelege nimic. „Cineva pe care îl lovești cu o floare, cineva a cărui rană e tăinuită de alinare, a cărui rea faimă e persistentă ca parfumul, cineva care nu a văzut fața ta crudă, lipsită de binecuvântare — acel cineva, o, Doamne, nu-ți cunoaște strălucirea”. Ce înseamnă acest cântec? mă întreb. Oare am eu o faimă proastă? Da, desigur, vecinul nostru B. B. a spus:

— Ce lucru ciudat! De ce să inviți un creștin în casă?

Tata a spus că o să ne mutăm. N-avem de ce să rămânem într-o astfel de localitate refractară la nou. Toată lumea vorbește. Încet-încet, o senzație ciudată de stupoare mă învăluie, totuși cântecul vibrează încă în mine. „Să cadă la picioarele tale, o Doamne, să cadă la picioarele tale...” Versurile deveneau săgeți ce mă loveau într-un vârtej continuu. Mă răsuceam în pat. Deodată, am căzut.

Când mi-am revenit, am găsit întreaga casă adunată în camera mea. Chiar și tata venise. Era pentru prima oară când îl vedeam după plecarea lui Mircea. L-am auzit spunându-i mamei:

— Dă-i un pic de coniac cu lapte. Mâine va trebui să chemi doctorul. Atunci unchiul Mantu i-a vorbit cu asprime tatălui meu și a părăsit camera. Am fost

surprinsă de impertinența lui. Era pentru prima oară când l-am văzut supărat pe tata. L-am privit mută, cu ochii larg deschiși. Două lumini puternice s-au aprins, totuși figurile lor sunt ca niște umbre. Îl văd pe tata — nu, nu pe el, ci silueta lui — deplasându-se către raftul meu de cărți. Tata caută printre cărți. A luat una despre mitologia japoneză, legată în mătase albastră, cu o gravură de aur pe copertă. Tata a deschis-o la prima pagină, pe care a rupt-o — Mircea mi-o dăruise cu dedicație. Apoi, una câte una, a scos toate cărțile și a smuls paginile pe care erau scrise cele două nume — al celui ce dăruia și al celui ce primea cadoul. N-a descoperit însă pagina din *Viața lui Goethe* — ea a rămas lipită de copertă, așa că asta era tot ce-mi mai rămăsese din, partea lui Mircea. Tata a rupt încet hârtiile în bucățele și le-a aruncat pe fereastră. În orice altă casă, aceste cărți ar fi fost distruse. Dar așa ceva nu se putea petrece în casa noastră. Aveam și noi un Genghis Khan. Numai că el nu ardea cărțile. Oamenii, da, puteau fi arși, dar nu și cărțile. Pentru el, cărțile erau Dumnezeu.

Prietenul tatei și familia sa se duceau la Madhupur pe timpul vacanței. Tata a spus că vom merge împreună și vom locui în aceeași casă. Schimbarea de decor și mai ales șederea în mijlocul naturii îmi vor cicatriza rana. Dar eu știam că e slabă speranța. O întrebare mi se răsucește ca un pumnal în inimă și-mi face mult rău: de ce nu mi-a răspuns la scrisoare? Cum pot să iau legătura cu el? Știu unde este Ripon Street, dar cine mă va însoți până acolo? Nu mă pot duce singură. Aș putea merge cu șoferul, dar nu am încredere în el — mă înspăimântă. El ne urmărea cu priviri de hienă. Khoka dispăruse. În ziua în care trebuia să plecăm la Madhupur, Khoka a venit la gară. L-am luat deoparte și l-am întrebat:

— De ce nu vii, Khoka? El a rămas tăcut.

— Spune-mi, de ce nu mai vii?

— Nu pot suporta că suferi atât de mult, Ru. Există o

limită a răbdării umane.

— Dar nu-ți dai seama că eu mor să aflu totul despre el? Ce face acum?

— Nu este aici. A plecat în Himalaia.

— Himalaia? De ce nu spui Darjeeling?

— Nu, nu la Darjeeling. În păduri. A devenit *sannyasi*[82] *(pustnic)*.

— *Sannyasi*? De ce a trebuit să facă asta? De aceea nu mi-a răspuns la scrisoare?

În tren m-am acoperit cu un cearceaf și am început să mă gândesc. Această nouă veste m-a lăsat perplexă. Oare își ieșise din minți? Ar fi trebuit să ia legătura cu mine și să cădem la o înțelegere, în loc să fugă în Himalaia. Mult bine o să mai iasă din asta! Am început să plâng. Ceilalți vorbeau în șoaptă. Mama trebuia să hrănească copiii, să pregătească patul, să facă totul. Cine s-o ajute?

Eu m-am scufundat în supărarea mea. Tata e un copil în astfel de lucruri. El nu și-a luat singur, niciodată, nici măcar un pahar cu apă. Încet-încet, lacrimile mi s-au uscat, intensitatea durerii mele a scăzut. Privită din viteză, lumea părea trecătoare, efemeră. Simțurile îmi amorțiseră, de-atâta suferință. În această stare, pe jumătate adormită, am auzit vocea tatei:

— Trage jaluzelele din dreptul ei. Ar putea să sară pe fereastră. În gândul meu, mi-am zis: „N-aș face niciodată așa ceva. Viața este minunată. La fel și supărarea mea. Această viață arde ca o lampă” — „Aprinde cu lumina *viraha* tristețea despărțirii” — mi-am amintit atunci cântecul.

Casa de la Madhupur este frumoasă. Natura înconjurătoare îmi pansează rănile. Cerul azuriu și lanurile unduitoare mă fac să uit cât de cât povara din sufletul meu. Natura e ca o mamă. O am și pe mama cu mine. Dar el nu are pe nimeni. Trebuie să fie teribil de singur în

[82] cineva care au renunțat la lume

pădure. Într-o zi, pe când ședeam pe treptele terasei, mama mia spus:

— Acum fii tare, Ru! Nu-l vei mai vedea niciodată în această viață.

— De ce, ma, de ce?

— Neînduplecatul tău tată l-a făcut să promită că nu te va mai vedea niciodată.

— De ce trebuie să-și țină această promisiune? S-a călugărit? am sărit eu. Dar vorbele mamei — „Nu-l vei mai vedea niciodată în această viață” — mi se răsuceau ca un cui în inimă.

În timpul ședерii noastre la Madhupur, arsenalul de la Chittagone a fost atacat de niște adolescenți. Era un act de curaj. Locul și persoanele implicate ne erau familiare. Mă jucasem cu acei tineri în copilărie. Așa că atunci când tata spunea: „Toate astea nu sunt decât copilării”, eu îl contraziceam. Poate că asta nu ajuta prea mult în dobândirea libertății, dar simplul act de a sacrifica totul pentru patria ta era suficient. Dacă aș fi reușit să fac și eu asemenea lucruri, cu siguranță că aș fi putut să las deoparte tot ce mă împovăra. Dar sunt neajutorată. Nu am cum să-mi conduc destinul. Știam că vrem să ne eliberăm țara de dominația britanică. Nu știam exact ce ne fac britanicii, dar pot ai mei să-mi spună cine o să ne elibereze? Ființe umane? Cum zac trează noapte de noapte privind posomorâtă luna, mă gândesc adesea: Dacă voi avea vreodată șansa, voi lupta împotriva legilor noastre sociale constrângătoare, împotriva castelor și a prejudecăților prostești. Desigur, eu sunt minoră, dar mama nu este. Totuși, poate ea să-și folosească inteligența? Este ea liberă? Are ea vreun drept asupra propriei fiice? Știu că și mama suferă. Îmi respectă dragostea, dar este mai neajutorată decât mine, neputând nici măcar să-și dea cu părerea.

Când mă gândesc la 1930, pot preciza anul, doar pentru că îl știu dintotdeauna *pe el*. Data nu are vreo

importanță. Cerul nu are limite. Spunem est sau vest, în funcție de micul nostru pământ. Astfel, întreaga experiență trăită de Mahakal, ca și Timpul infinit, nu poate avea dată. Prin adâncime și conținut, trăirea își depășește timpul și atunci este și aproape și departe, se mișcă și totuși nu se mișcă. Tot astfel și eu nu pot spune când s-a întâmplat ceea ce vreau să povestesc, înainte de călătoria noastră la Hadapur sau după aceea. Întorc paginile unei cărți deja citite și ceea ce credeam că se află în partea dreaptă văd acum că se află în stânga.

Stau în pat. Mama îmi vorbește. Subiectul discuției ei este boala tatei. Vorbindu-mi despre supărările ei, încearcă să mă apropie de el. Nu mi-am pierdut prețuirea pentru tatăl meu, nici dragostea pentru el nu a scăzut. Dar am devenit critică și sunt tot mai nervoasă. Mă gândesc că atunci când este bolnav tata, mama este la fel de neliniștită ca și el. Dar dacă mama este bolnavă, nimeni nu se agită. Așa că nu o încurajez. Mama îmi înțelege tăcerea și se simte neputincioasă. Deodată am auzit pașii tatei. A ajuns la ușă și stă în fața ei. Tata avea ochi mari, nas acvilin, ten arămiu. Când se enerva, devenea și mai roșu. Acum fața tatei era roșie.

— La ce bun toate acestea? a întrebat el. Să zaci și să bocești! Nu vrea să se pregătească pentru examene? Până și Chutki se ocupă de ele. De ce e nevoie de atâta jelanie?

Mama s-a ridicat și l-a împins afară, prin ușa deschisă, dar pot auzi tot ce discută ei, pentru că sunt numai urechi.

Mama șoptește:

— Nu poți împinge lucrurile prea departe. Totul are o limită.

— Dar am putea oare să-i permitem să-și irosească viața și cariera cu astfel de griji? Nu se gândește să-și dea examenele?

— Dacă socotești că examenele sunt atât de

importante, atunci de ce ai retras-o de la școală? Ar fi putut absolvi cursurile normale.

— Pfui! N-ar fi învățat nimic la școală. Dacă ar fi frecventat cursurile școlii normale, ar fi putut ea să citească atâta literatură? Cele mai bune poezii ale lui Rabi Thakur ea le știe pe dinafară. Nici chiar băieții licențiați în filosofie n-au citit atât de mult. Ce-ar putea oare să o învețe acești semianalfabeți? Ei atât știu să facă: scriu observații cu creionul roșu pe marginea temelor de acasă — „bine”, „rău”, „numai născociri”.

— Atunci ai ceea ce ai dorit. A învățat mai mult. De ce te îngrijorează examenele? Poate să le dea mai târziu.

— O, nu, nu, nu! Trebuie să-și dea examenele. Fata mea trebuie să ia aceste trepte. Ce dezastru! Am modelat-o atât de frumos. Și acum, totul se duce de râpă. Nu va mai scrie poezie. Nu va mai studia. Toate speranțele mele s-au spulberat. Dacă-i așa, găsește-i o familie onorabilă și mărit-o, a mormăit tata.

Mama vorbea, încercând parcă să potolească un copil furios: — Dă-mi puțin timp. Am nevoie de puțin timp. Apoi totul va fi bine pentru tine.

— Dar nu mergi în direcția bună. Trebuie să o faci să-l urască. Spune-i că acest om este cel mai iscusit vânător de fuste din Europa, bun numai de joacă.

— Nu voi face nimic de ceea ce-mi spui, a replicat mama. Bietul băiat s-a dus și a devenit sannyasi, rătăcind prin păduri. Dacă nu pot să-l ajut, cel puțin n-o să-l ponegresc.

— Dar ce mai contează pentru el? N-o va afla niciodată. Nu-ți cer să fii crudă cu el. Dacă vrei să câștigi un război, îți trebuie tactică. Sentimentalismul este un lux. Așa cum spune vechiul proverb: „totul este permis în dragoste și în război”.

Mama a izbucnit:

— Nu este acesta și punctul meu de vedere. Intelectul meu nu va merge niciodată împotriva conștiinței mele.

Mama era tare pe poziție. Întotdeauna este. Ea are vederile ei personale, dar nu și le poate impune. A fost împiedicată de dragostea și considerația ei pentru alții. Am auzit conversația lor, dar mintea mea dezorientată accepta cuvintele tatei. Era un joc, într-adevăr un joc?

Dar de ce nu mi-a scris? Jocul s-a sfârșit! A doua zi i-am spus mamei:

— Ma, anunță-l pe tata că voi merge la examene. Mai avem trei luni. Du-te și roagă-l pe tata să-ți dea programa. E timp destul.

— Desigur, e timp destul, Ru. Nu-ți va lua multă vreme, dacă te apuci de treabă.

Mama este foarte fericită. Încearcă să mă împace:

— Tata spune: De ce oare am numit-o Amrita? Ea va bea din nectarul cunoașterii. Va deveni o Brahmavadini[83]. Încearcă să-i împlinești aspirațiile, puica mea. Nu te consuma într-o chestiune măruntă.

Experiența primei mele zile de studiu cu tata a fost tristă. Tata mi-a cerut să scriu câteva derivații și să analizez sufixul. M-am concentrat cu greu. Tata s-a plimbat puțin prin jur și a revenit. Privindu-mă cum stau, cu hârtia goală în față și cu privirea rătăcită, s-a supărat. Deci nu era în stare să domine o biată fată!

— Ce s-a întâmplat? a spus el. Ți-a zburat totul din cap? Scrie! Degetele îmi rămâneau însă inerte. Atunci, brusc, mi-a ars o pereche de palme. În mod curios, nu m-am supărat. Mama a sosit alergând:

— Ce se întâmplă? Nu poți lovi o fată de vârsta ei. — Imposibil, imposibil! S-a făcut o încăpățânată.

Mama a rămas mută. În ziua aceea, am fost furioasă, nu pe tata, ci pe mama. Pentru că tata cel puțin făcuse ceea ce crezuse el că e drept. Dar mama nu era în stare să-și aplice principiile. Mai târziu, avea să plătească din greu pentru această slăbiciune. Ieșind din cameră, am

[83] orice femeie învățată care vorbește despre ființa supremă, despre Absolut

văzut-o pe Shanti, care mi-a spus cu voce tulburată:

— Nu voi mai rămâne aici nici o clipă.

Totuși, sănătatea nimănui nu era înfloritoare la Madhupur. Sabi zăcea bolnavă. În mintea mea, totul se învălmășea. Tocmai atunci, unul dintre frații mei a făcut temperatură. Și, peste toate astea, eu îi pricinuiam mamei atâta bătaie de cap.

Pe când întreaga casă era atât de dată peste cap, tata s-a hotărât să se interneze. Mi s-a permis să stau tot timpul cu el. Am făcut-o cu simțul datoriei. Seara veneau colegii studenți, iar rezerva se transforma într-un loc de discuții publice.

Într-o zi, tata m-a întrebat:

— Ru, nu vei mai scrie niciodată poezii?

Nu i-am răspuns. Eu vreau să scriu, dar de fiecare dată tot ceea ce scriu este prea „direct”. Asta nu poate fi nici publicat, nici arătat. Să transforme personalul în impersonal — asta este munca scriitorului. Dar tot ceea ce scriam eu atunci devenea personal. Am scris o poezie despre Shakespeare, întrebându-l pe poet unde era el atunci când ne-am luat adio. Nu a fost fereastra casei unui om bogat, dar ce importanță are? întrebam. Și nu erau flori pe străzile murdare ale Calcuttei, dar oare asta putea face evenimentul mai puțin important? „O, mare poet, am gândit, tu stăteai în spatele meu, înlănțuindu-mă, așa cum înlănțuie fundalul unui tablou un idol — sper că vei da viață dragostei mele rănite. Poate oare o imagine de aur s-o facă pe Julieta nemuritoare? Pune-mi pe strune ruga, o mare Poet!” Toate aceste poezii le-am aruncat pe foc după un an sau doi. Dar știu acum că dacă i le-aș fi arătat tatei, el nu sar fi supărat. Dacă ceva așternut pe hârtie atingea un nivel de calitate, dintr-o dată căpăta un caracter divin. Nu s-ar fi încurcat cu detalii de felul: cine a scris-o și de ce? Mi-ar fi spus:

— Este bine când ai o experiență bogată. Totul este

maya[84]. Această lume *karma* este o iluzie, dar trebuie s-o străbați toată, pentru a bea nectarul cunoașterii pure. Mereu doritor de cunoaștere pură, puțin îi păsa tatei de ce îndură oamenii în această lume karma. Ideea că omul este mai important decât orice altceva nu era de acceptat pentru el.

În spital am fost ocupată cu diferite lucruri, mai ales cu lecturile pe care i le făceam tatei și cu scrierea după dictare a cărților la care lucra atunci. În aparență, mă comportam normal, dar o necontrolată neliniște interioară mă măcina întruna. De câte ori mă gândeam la *el*, plimbându-se singur prin păduri, lacrimile mă năpădeau și mă simțeam vinovată. Mă gândeam: „Cum de poate trăi în pădure? El este un *sahib*. Ei sunt obișnuiți cu o viață confortabilă”.

Tata îmi spunea:

— Ru, trebuie să schimbi mai des fața de masă. Uite, s-a murdărit de grăsime. În Europa, ei trăiesc ca scoși din cutie.

Fierbeam în mine când auzeam toate acestea, dar îmi păstram o figură impasibilă. Îmi era rușine să-mi arăt suferința în fața lor. Totuși, într-o zi, la spital, am leșinat. Nu-mi aduc aminte care a fost cauza — poate nu era o cauză anume — eram extenuată, asta-i tot. Doctorul a spus că s-ar putea să fie o deprimare nervoasă. Mama a fost afectată, dar tata a spus:

— Poate să-și revină dacă încearcă, dacă are puțină tărie, dar nu vrea Dacă ar fi fost alt doctor, tata l-ar fi asaltat cu întrebări și paraîntrebări, verificându-i cunoștințele sale medicale, pentru a-l convinge pe acesta că este un ignorant în materie, dar doctorul nu era altcineva decât Nil Ratan Sircar. El putea diagnostica dintr-o privire o febră tifoidă sau o pneumonie. Când apărea el, chiar și cei pe moarte își redobândeau curajul.

[84] zeița supradivină, personificând aparența iluzorie a lumii, simbolul iluziei

Acesta era doctorul, un prieten și un binevoitor, care m-a îngrijit. În următoarele 7-8 luni, m-am refăcut în bună măsură. Între timp, am trecut examenele, rezultatele au fost bune. Mă întristam cu adevărat văzându-mă vindecată. Simțeam că cele mai bune arme ale mele se tociseră. Cum voi mai lupta de aici înainte?

Au trecut nouă sau zece luni. Nu mai auzisem nimic despre el. Khoka părăsise casa noastră. La fel și Shanti. Ni se născuse o nouă soră. Mantu și soția sa plecaseră să locuiască în altă parte. Nu fusese o despărțire blândă. Mantu era supărat pe tata, cu care se certase violent. Așa că acum tata se certa cu mama. Eram supărată pe Mantu. Cum îndrăznise el să-l înfrunte pe tata? Nu fusese oare tata acela care avusese atâta timp grijă de el? Îl hrănise și îl educase. Îl iubisem atât de mult, dar acum eram hotărâtă să nu-l mai văd niciodată. Mama spunea:

— Acum casa mea se destramă.

Casa ei, atât de plină de rude și oaspeți, răsunând de râsete, muzică, discuții și recitări, strălucea de preaplinul vieții. Fericita ei casă era mica ei lume, veselă și luminoasă, unde ea trona ca o regină. Dar una câte una luminile se stingeau.

Într-o zi stăteam pe scări, când tata m-a strigat și mi-a spus:

— Ieri a fost aici Mircea.

Am început să tremur. O, doamne, oare ce voi mai auzi?

— Și-a lăsat barbă! A devenit sannyasi. La început, nici nu l-am putut recunoaște! Ha, ha, ha, ha!

Nu i-am răspuns și nici nu mi-am întors trupul. Rămânând așa, cu spatele la el, am început să cobor scările în tăcere. Tata a mai strigat:

— Ru, Ru, el pleacă acasă. Du-te și pune în mașină toate vechiturile care îi aparțin.

Erau câteva antichități tibetane pe care le achiziționase în Darjeeling. Fuseseră lăsate aici, în casa scării, și îmi

aduceau aminte de el. Acum le-am pus eu însămi în mașină. Nu regretam, căci nu fusesem niciodată o idolatră. Pentru mine nici un obiect nu putea fi simbolul unei idei. Nu-mi pare rău că n-am o fotografie de-a sa. Ce nevoie aș avea? O fotografie nu poate înlocui o persoană.

Eram mirată de tata. De ce se legase de barba lui? Este oare ușor să hoinărești prin pădure? El își adăugase intenționat suferința fizică la cea mentală. El este fără pereche în privința autopedepsirii. Știu că e fără sens, chiar o nebunie, dar unii respectă procedeul. Nu există nimic mai groaznic decât acest act *sati*[85]. Totuși, odată, când Thakurma ne vorbea despre cineva din familia sa care recursese la *sati* cu câteva generații mai înainte, fața îi strălucea de mândrie. Văduvia, lipsită de orice bucurie, însemnând numai post și renunțare, nu e ușor de îndurat. Împachetând antichitățile, mă gândeam: „oare tata ar fi în stare să se supună celor mai mici suferințe? Atunci de ce-și bate joc de el?" Ca răspuns, cel de-al treilea ochi al lui Shakespeare s-a deschis în mine: „Glumește și lovește numai cel ce n-a simțit vreodată rana".

Nici unul dintre noi nu stătea grozav cu sănătatea. Așa că vom merge la Benares, în timpul vacanței. Simt că m-am refăcut, în ceea ce privește dezordinea mea mintală. Dezordine mintală? Dar ce altceva? Toată această vorbărie despre dragoste, etc., etc., toate nu sunt decât prostii. Dar mama nu are liniște. Este îngrijorată într-o anumită privință. Cum mă va mărita? Voi fi oare în stare să iubesc pe altcineva? Voi reuși oare?

Dragostea nu este un obiect pe care să-l iei de la cineva pentru a-l dărui altcuiva. Mulți nu-și dau seama de acest adevăr; câte un individ înțelege, dar societatea nu. Într-o dimineață întunecoasă, locuind într-o casă aproape goală, din care râsul și veselia fuseseră izgonite, mama îmi spuse, privindu-mă patetic:

— Spune-mi, Ru, ați îndeplinit vreo *mantra* de căsătorie

[85] autosacrificare a soției pe rugul mortuar al soțului ei

sau alte ritualuri?

— Ma, am sărit eu, am mai vorbit cu tine despre toate acestea. Nu ți-am răspuns, în această idee, că nici măcar nu ne trecuse prin minte?

— Atunci de ce ai murmurat o promisiune de căsătorie, pe când zăceai în spital?

— Ce promisiune, ce jurământ? Lasă inima ta să fie strâns legată de mine? *Om mama vrate te hridam dadhami*?

— Ai spus ceva în engleză.

— Am văzut eu vreodată căsătoria unor străini? De unde puteam să știu? De ce mă acuzi fără nici un motiv?

— Nu, nu te acuz. Dacă ai promis ceva, de ce să nu-i spui mamei tale?

— Cam ce presupui că am spus? am întrebat-o, total nedumerită.

— Mie nu mi se pare că sună ca un imn de căsătorie, dar tatăl tău așa spunea. Îmi amintesc numai câteva cuvinte: „În boală și sănătate”. — N-am auzit niciodată despre așa ceva. Nu puteam să spun una ca asta.

Vorbeam cu toată convingerea. Mama oftă adânc.

Mai târziu mi-am adus aminte. Citisem la *bioscop* aceste fraze (în zilele acelea, filmele erau mute, replicile se scriau). Aceste cuvinte sunau așa: „În bogăție sau sărăcie, la bine și la rău, în boală și sănătate, până ce moartea ne va despărți”.

Nu era nimic serios, dar mama căuta să afle. Dacă era vorba de un ritual, atunci acela ar fi fost inviolabil. Suferințele a două ființe omenești nu sunt atât de importante. Toate aceste legi nu numai că erau cândva specifice țării noastre, dar ele încă mai funcționează. Ar fi nedrept din partea mea să afirm că mama supraaprecia ritualurile sau era bigotă. Ea era mai rațională decât tata. Dar în acest caz, ea căuta un motiv de care să se agațe.

În sprijinul mamei, voi povesti o întâmplare ciudată, din

vremea când aveam doar șapte ani, iar Sabi doi. Mama, Thakurma, Chapadidi și noi locuiam la Puri — un important loc de pelerinaj.

Zeitatea cea mai mare era Jagannath. Într-o zi, stăteam cu toții lângă camera de primire a templului. Era o zi de sărbătoare, îmbulzeală enormă. Deodată, o văduvă purtând un sari alb, pur, s-a apropiat de noi, urmată de un băiat cam de șaisprezece ani. A venit de-a dreptul la noi, i-a dat o acadea lui Sabi și, punându-mi la gât o ghirlandă, spuse:

— Îți dăruiesc o ghirlandă, Jagannath îmi este martor...

Și într-o clipă, mamă și fiu se pierdură în mulțime.

— Cine-s ăștia? strigă Thakurma, alergând după ei.

Mama îmi smulse ghirlanda de la gât și o aruncă. Același lucru îl făcu și cu acadeaua lui Sabi. Apoi, ținându-mă de mână și luând-o pe Sabi în brațe, pornirăm spre casă. După puțin timp, a sosit — val-vârtej — și Thakurma, strigând-o pe mama.

— Ea a spus: Jagannath îmi este martor!

— Încetează! a strigat mama. Jagannath nu dă atenție tuturor prostiilor.

Thakurma murmură, încruntată:

— O, draga mea, astăzi este ziua a cincea a lunii, după calendarul lunar.

Mama însă a fost fermă.

— Dacă mai îndrăznești să spui ceva pe tema asta, te las aici și plec la Calcutta cu primul tren.

Asta a făcut-o pe Thakurma să înceteze. Mai târziu, mama mi-a explicat că femeia aceea făcuse probabil jurământ ca, la o anumită dată, fiul ei să dăruiască o ghirlandă unei fecioare, în fața lui Jagannath. India este o țară ciudată, cu obiceiuri stranii, ce pot păcăli o persoană foarte sensibilă.

Cu neamuri, copii și servitori am plecat la Benares. De acolo, împreună cu părinții și sora mea în vârstă de trei luni, am fost să vizităm Hrishikesh și Lachman Jhola, două

locuri de pelerinaj în Himalaia. M-am bucurat să aud aceasta, pentru că erau locurile în care Mircea stătuse ca ermit. De fapt, nu era nici un motiv de bucurie — știam că el plecase în țara lui. Atunci de ce eram fericită? Trăiam unul din acele sentimente, dincolo de orice rațiune, care ne joacă uneori festa. Nu voi intra în amănuntele călătoriei noastre la Delhi, Agra sau în alte locuri, pentru că ar însemna să părăsim făgașul povestirii. Am pornit din Haridwar, unde am angajat un ghid și am făcut rost de o mașină și am luat-o spre Swargadwar.

Era pentru prima oară când mă refugiam în munții Himalaia, ca și cum m-aș fi adăpostit printre zei, într-atât era de liniște și pace. Știu puterea pe care o are briza marină asupra spiritului omenesc, dar nimic nu este asemenea dealurilor. N-am mai văzut niciodată până acum asemenea copaci, înalți și drepți, copleșitor de impresionanți, nici torente atât de năvalnice, nici văzduh atât de pur. Aerul rece mă pătrundea, risipind ultimele rămășițe de tristețe. Eram sigură că focul suferinței care mă ardea de atâta vreme avea să se stingă în curând.

Mircea făcuse bine venind aici. Oare totul se datorează faptului că aerul e atât de proaspăt sau este altceva? Ce anume? Cum pot eu cunoaște întreaga glorie a munților Himalaia, regele înălțimilor, lăcașul zeilor?

Lăsăm în urmă treptat un ținut mlăștinos, pădurea de trestii e deasă, acoperă mașina ca un baldachin, nu vedem nimic altceva decât trestii netede și cenușii, mișcându-se ca niște valuri. Fetița a început să plângă, mama și cu mine nu ne mai ocupăm decât de văicăreala pruncului. Deodată prindem o remarcă a ghidului:

— În desișurile de stuf există și tigri!

Tata izbucnește:

— Cum, tigri!? De ce ne-ai adus pe-aici, prostule?

Cu cât tata se mânie mai mult, cu atât ghidul devine mai placid.

— Nu avem de ce ne teme, zice el calm. Și tigrii se tem

pentru viețile lor. E destul să claxonezi și ei o iau la goană.

Mă simțeam din nou tulburată. O, Doamne! Cum o fi să rătăcești pe aici de unul singur? Nu-i de glumă.

Ajunși la Swargadwar, am trecut râul cu barca. Era pentru întâia oară când traversam o apă de munte, năvalnică și vuitoare, în singurătatea ei sălbatică. Mai târziu mi-am trăit viața pe malurile unor asemenea râuri. Ele își aruncă apele la vale, izbindu-și undele transparente de bolovani, uneori se învolburează ametitor, țâșnind în șuvoaie spumegoase, strălucind ca un cristal sfărâmat, și udă totul în jur.

Fețele ni s-au umezit ca de burniță. Tata s-a aplecat din barcă, a luat puțină apă rece în palmele făcute căuș și a băut-o. Am făcut și noi la fel, avea un gust minunat, nu mai băusem nicicând o apă atât de dulce, apa Alakanandei, o parte a Gangelui sacru, aproape izvorul lui, ne puteam crede în paradis, Swargadwarul e socotit poarta raiului; trecându-i pragul, mi-am închis ochii și mi-am unit palmele cu adorație pentru natura din jur care m-a adus în această stare de grație. Am murmurat câteva cuvinte dintr-o odă Gangelui:

— O, tu, izbăvire a zeilor și a oamenilor, tu, ce ne speli de păcate, salvare a necredincioșilor, o, sacru Gange, în drum spre mare... Tata s-a bucurat nespus auzindu-mă recitând cu atâta spontană efuziune și m-a îndemnat:

— Spune mai departe, recită până la capăt.

Am ajuns pe celălalt mal. Mergem pe o cărăruie de picior, pe-o parte e muntele, pe cealaltă, frunziș de nepătruns. Mama și cu mine purtăm pe rând fetița. În peretele dealului se înșiră mici grote. Ghidul ne spune că acolo stau în meditație sadhusii. Fiecare are grota lui. Stau în poziții yoga, cei mai mulți în poziția lotus. Unii își poartă părul lung și încâlcit și sunt mânjiți cu cenușă. Alții cutreieră poteca în sus și în jos cu un *Kamandalu*[86] în

[86] un vas special pentru apă, utilizat de pustnici

mână. Ei își procură hrana de la societatea de binefacere Kali Kamliwalla. Acest om bogat, dornic să-și manifeste cucernicia, a organizat distribuirea gratuită a hranei pentru sihaștri. Unii dintre ei nici măcar nu se clintesc din grote, absorbiți în mediație. Mâncarea vine la timp.

Deodată, ghidul ne arată cu degetul spre o grotă goală zicând: — Acolo a stat timp de câteva luni un sahib. Acum a plecat. Tata a început să bodogănească:

— El trebuie să fie. Amicul a venit să studieze, dar în loc de asta a trândăvit prin păduri și s-a-ntors de unde-a plecat. Ce risipă... Tata continuă să bolborosească și, cum merge în fața mea, îl aud. Înțeleg că e cuprins de tristețe. El și-a iubit cu siguranță studentul, atât cât a fost în stare. Dar cine altcineva decât mine l-a distrus? Într-adevăr! Cine a început jocul? Încerc să-mi apăr cauza. Dar nu mai știu sigur cine dintre noi doi l-a început. Eu știu numai cum s-a sfârșit. Dar oare știu cu adevărat? Înaintăm înșiruiți pe cărarea îngustă, e răcoare sub copaci, poteca e pătată de lumina strecurată printre frunze, fiecare dintre noi pare că poartă pe umeri un fel de dantelă învăluitoare.

Rana mea a început să sângereze din nou. Cum înaintam împiedicându-mă pe drumul neted, fără nici o piatră, simțeam că merg pe urmele lui.

În grota următoare, am văzut un sannyasi așezat cu picioarele încrucișate, sprijinindu-și bărbia într-un baston. Are ochii mari și privește într-un punct depărtat. Poți observa de îndată că este cu totul altfel decât ceilalți pe care i-am întâlnit până acum. Ghidul ne povestește:

— Până acum doi ani, el a fost judecător, dar după ce a dat ascultare chemării Ființei Supreme, a renunțat la lume. Nu pleacă nicăieri. Mănâncă numai o dată la două zile și iese din grotă numai la nevoie, ca să se ușureze. Nimeni nu l-a văzut nici dormind, nici vorbind. Stă întotdeauna exact ca acum cu ochii pierduți în albastru, statornic în hotărârea lui.

Mă simt întotdeauna umilă în fața celor care au puterea de a se supune unor asemenea rigori fizice și morale. Am început să mă întreb: oare nu cumva acest sihastru ar putea să mă lămurească dacă sahibul din grota vecină a fost cu adevărat Mircea? La urma urmei, nu prea se învârt sahibii cu sutele prin pădurea de la Swargadwar. Așa că, exact în fața grotei judecătorului-sihastru, m-am împiedicat de un bolovan. I-am spus tatei:

— Dacă vrei, mergi singur înainte. Eu mă opresc puțin aici, m-am lovit la un deget de la picior.

Îndată ce ei s-au îndepărtat și au dispărut după colț, m-am apropiat de pustnic și i-am spus:

— Știu, domnule, că dumneavoastră refuzați să vorbiți, dar sunteți un ermit și aveți datoria să ajutați lumea să-și aline suferințele. Nu ați vrea să-mi spuneți ceva despre sahibul care a stat o vreme în grota de alături? Nu-l chema cumva Mircea?

Nici o licărire pe fața lui de nepătruns. Nici o expresie, cât de vagă, în ochii aceia ațintiți fără clipire în depărtare. Am început să plâng.

— De ce nu vrei să vorbești, *o, sadhu*, de ce nu vorbești? Trebuie neapărat să știu. Oare toate roadele penitenței tale se vor irosi dacă pronunți un singur cuvânt?

Nici un rezultat. El stătea la fel de imobil. Dar în vremea asta, un alt necunoscut și-a făcut apariția pe scenă. Ne privea cu ochii larg deschiși. Era cu siguranță emoționat de imaginea fetei tinere și drăguțe care bocea de-ți rupea inima, într-o pădure pustie, la picioarele unui *sadhu* indiferent. Pesemne că el nu dobândise încă destulă învățătură ca să devină indiferent la suferința omenească. Mi-a vorbit cu simpatie:

— Nu mai plânge, te rog, nu mai plânge. Oricât de mult ai stărui, el tot nu o să-ți răspundă. Spune-mi mie, ce-ai vrea să afli?

— Cum se numea sahibul care a locuit în grota

aceasta?

— Nu-i știu numele. Cine întreabă cum s-a numit un *sadhu* în viața lui lumească?

— Dar l-ai văzut?

— L-am văzut.

— Și cum arăta?

— Arăta ca un sahib.

— Cum adică?

— Adică era alb.

— Cam cât de înalt? Purta ochelari?

El mi-a arătat întinzând brațul cam cât era de înalt sahibul, dar nu-și amintea dacă avea ori nu ochelari.

Atunci am intrat în peșteră. Am cercetat pereții să văd dacă nu-și scrisese numele și m-am uitat peste tot, sperând să găsesc un mesaj. Cum priveam cu multă atenție, încordându-mi ochii, inima a început să-mi bată cu putere — dacă i-aș fi văzut numele, m-aș fi bucurat ca la vederea lui însuși. Căutam prin grotă de parcă-mi pierdusem mințile. Trebuia să mă grăbesc, părinții mei se puteau întoarce în orice clipă. Pe pereți nu era scris nimic. Numai câteva cuvinte în caractere bengali. Brusc, în mine a început să se dea o luptă. Mintea mea bolnavă își zicea: „Astea toate ți-au fost date anume ca să te chinuiască. Ce ar fi putut fi greșit în scrierea unui nume? Tata nici măcar nu ar fi aflat. În ce ar fi constat răul? Cine mi-o va spune?” Mintea mea sănătoasă răspundea: „Cum ar fi putut Mircea să știe că tu vei trece pe aici în urma lui? Deci ce rost are să fii atât de înnebunită ori de mânioasă?”

Dar nu am nici o putere să-mi potolesc oceanul dezlănțuit de suferință și reproșuri. Am eu energia și stăpânirea de sine necesare ca să-mi înving stupidul meu sine ajuns pe marginea prăpastiei de atâta chin? Și rămân cu convingerea că numele nu a fost scris cu un scop precis, acela de a rupe orice legătura cu mine. Sunt sigură, sigură...

Vocile alor mei începură a se auzi din depărtare. Am

ieșit afară din grotă și am alergat în grabă spre judele-pustnic. E minunat că omul acesta rămâne cu încăpățânare mut. Altfel cu siguranță i-ar povesti tatei ce-am făcut.

Ne îndreptăm din nou spre râu. Barca e plină ochi de oameni. Trebuie să te ții tot timpul de o frânghie, pentru că înaintarea ei de-a curmezișul curentului vijelios e foarte dificilă. Numai cu câteva zile mai înainte, o barcă s-a ciocnit de o stâncă și s-a răsturnat. Ni s-a spus că vreo treizeci de oameni și-au pierdut viața. Nu ai nici o șansă de scăpare din acest râu, curentul este atât de puternic, încât cel căzut va fi izbit cu violență și strivit de stâncile care ies de sub apă.

Eu stau pe partea dreaptă a bărcii și ating apa cu mâna. În clipa aceea, în cap începe să-mi bâzâie, ca o albină, ideea — ar fi momentul să-l învăț minte pentru că nu și-a scris numele pe pereții peșterii. Dacă aș cădea acum în apă, toate grijile s-ar sfârși pe loc. Nu sunt eu omul care să-ndure atâta suferință fizică, de ce să nu încerc, pentru o singură dată, un maximum de durere? Numai astfel l-aș putea pedepsi pe Mircea. Oh, dar cum? El nici nu va afla, sau o să afle? Scrisoarea pe care o va primi de la tata o să-l lase cu gura căscată acolo, în strada Melodiei numărul l. Tata o să-i scrie: „Eu am avut încredere în tine, eu ți-am dat un adăpost, hrană și educație și, în schimb, tu mi-ai dat moartea. Poate că afecțiunea mea pentru tine a fost o greșeală care a adus numai dezastre pe urma ei”.

Dar părinții mei? Amândoi vor primi ceea ce merită! O sete orgolioasă de răzbunare mă îmboldea. Deodată mama îmi spuse:

— Ru, de ce stai atât de aplecată? Trage-te înăuntru!

Am început să mă gândesc la Milu, cât de tare o să mă plângă! Mi-am amintit de *didima*, de Shanti și de Khoka, de fiecare. Thakurma spunea că în clipa morții toate evenimentele vieții tale ți se perindă pe dinaintea ochilor,

ca într-o procesiune. Asta trebuia să fie! De aceea mi-i aminteam pe toți cei cunoscuți. Oare chiar pe toți? Numai atunci m-am gândit nu la o făptură omenească, ci la o fotografie care atârna pe perete în camera mea din Bhowanipur, fotografia din care doi ochi de sub o beretă de catifea mă urmăreau tot timpul, indiferent de direcția în care mă mișcam. Am simțit privirea aceea străpungându-mă cercetătoare, în timp ce-mi spunea: „Deci asta ești tu? Te dai bătută atât de ușor? Înseamnă că nu pentru tine mi-am scris eu cântecele”.

A fost ca și cum m-aș fi trezit din stupoare și, din adâncul unei nopți fără lună, aș fi văzut apărând zorile. Cât de aproape sunt așezată de margine? Mă înspăimânt și mă aplec spre tata. Tata își întinsese brațele spre mine:

— Vino încoace, nu te mai apleca în afară, Ru.

Și eu, cea care mă gândisem să mă arunc peste bord numai ca să-i pedepsesc, mi-am lăsat capul pe pieptul tatei și am început să plâng. Mama s-a neliniștit.

— Acum de ce plânge din nou?

— Din cauza frumuseții din jurul nostru, a încercat tata să o lumineze pe mama. Ea totdeauna își trăiește emoțiile cu intensitate, când se află în mijlocul naturii.

Le era cu neputință, le devenise și lor cu neputință să mai îndure povara amărăciunii.

Ne-am întors la Haridwar. În timpul nopții, am stat singură pe veranda bungaloului. Era o noapte întunecată. Pădurile de pe cealaltă parte a apei păreau incandescente din cauza minusculelor lumini ale miliardelor de licurici. De unde mă aflam, puteam auzi murmurul râului din vale împletindu-se cu propriul lui ecou. Râul acesta și curgerea vieții în țara mea și Gangele cu apele lui sacre îmi spălau și limpezeau sufletul cu mâinile lor nevăzute.

Stau pe un scaun, cu ochii închiși, într-o stare de totală seninătate și înțeleg deodată sensul cântecului: „Am făcut din tine steaua polară a vieții mele, niciodată nu-mi voi mai pierde drumul în această călătorie pe mare”.

Partea a doua

ÎN TINEREȚEA NOASTRĂ ȘI PÂNĂ LA SFÂRȘITUL zilelor sale, lui Rabindranath i s-a spus de către compatrioții săi tineri și bătrâni sau Rabi-babu sau Rabi Thakur. În străinătate, numele lui fusese anglicizat în Tagore. În prezent, găsim și bengalezi distorsionându-i numele, „Tyagore”. Nimic nu poate fi mai neplăcut la auz. Nici Rabi Thakur ori Rabi-babu nu sunt formulele cele mai potrivite de adresare, dar așa i se spunea. Celebrul editor Ramapanda Chatterjee[87] îl numea „Poetul”. Mai târziu m-am deprins să-i spun și eu așa. Niciodată nu m-am adresat lui spunându-i Gurudev. Studenții de la Santiniketan îi ziceau astfel nu în calitate de predicator care păstorește poporul pe plan religios, ci considerându-l învățătorul lor. El însuși nu s-a socotit niciodată pe sine drept un preceptor religios, ci numai poet. Pe tot parcursul anului 1930 a lipsit din India. Spre sfârșitul voiajului, a fost în Uniunea Sovietică. Cred că savantul rus Bogdanov l-a vizitat cândva pe tata și a comentat nefavorabil vizita lui Tagore în această țară de dincolo de cortina de fier. Și tata a primit o invitație de acest fel, dar guvernul nu i-a îngăduit să plece. El a fost iritat și se întreba care dintre aceste două țări se află în spatele cortinei. Ne-a povestit de mai multe ori despre o înaltă personalitate oficială sovietică pe care o întâlnise în 1922, în Anglia. Acest tip îi oferea mese costisitoare și tata simțea că trebuie să se aștepte la ceva în perspectivă. Apoi, într-o zi, după un prânz somptuos, omul acela i-a cerut tatei să-l pună în legătură cu luptătorii pentru

[87] cunoscut romancier bengalez

independența Indiei, pentru că țara lui dorea fierbinte să ajute mișcarea. Drept răspuns, tata i-a zis că ar fi o idee splendidă, dar ar avea de pus o întrebare: după ce, cu ajutorul rușilor, britanicii vor fi daţi afară, cu ajutorul cui vor fi izgoniți rușii? Nu mai trebuie spus că, după această replică, ospitalierul rus a dispărut. Tata povestea incidentul cu voioșie. Nu dorea deloc să se amestece în mișcările politice sau sociale, singurul lui scop era să-și desăvârșească erudiția. Era cu adevărat remarcabil în această privință. Când Rabindranath a revenit din călătoria sa în Europa, l-am întâlnit o dată sau de două ori, dar nu am avut prilejul unei discuții particulare, pentru că era întotdeauna întovărășit de cineva. La întoarcerea mea din Hrishikesh i-am scris. Nu-mi amintesc în întregime conținutul scrisorii, dar știu că-i dădeam de înțeles că trec printr-o criză cumplită. Îmi fusese rușine să-i scriu totul. Nici nu eram prea curajoasă. Exista riscul ca tata să vrea să citească răspunsul lui. Tata era un mare admirator al Poetului și se simțea atras de charisma acestuia, dar, în același timp, avea și anumite resentimente, pentru că ei doi erau niște personalități total opuse. Și Poetul nutrea admirație pentru erudiția tatei, dar nu-și deschide cu ușurință inima în fața lui. E de înțeles care era poziția mea în această situație. Tata știa că eu am posibilitatea să ajung la el și că mă bucur de bunăvoința lui, așa încât, ori de câte ori îi scriam, trebuia să-i comunic și ceea ce avea tata să-i transmită. Îmi spunea ce trebuie să-i scriu, apoi îmi corecta exprimarea și ortografia, adăugând și idei pe care trebuia să le transcriu, mai înainte de a pune scrisoarea la poștă. Din acest motiv, nu reușeam niciodată să scriu o scrisoare numai a mea. Era încă una din torturile la care am fost supusă încă din copilărie. Odată, Poetul mi-a spus râzând:

— Mi-ar plăcea cu mult mai mult dacă tu mi-ai scrie simplu ce simți, decât toată această înaltă filosofie...

Sunt sigură că ar fi acceptat chiar și câteva greșeli de ortografie. El se juca pur și simplu, cu o fetiță și nu avea o pretenție de înaltă filosofie venind de la ea. Nu am fost niciodată la fel de liberă ca ceilalți admiratori ai săi. De data asta, însă, îi scrisesem singură scrisoarea. Copiez câteva fragmente din răspunsul pe care l-am primit aproape imediat.

Către fata favorizată de soartă:

Agonia prin care treci, așa cum am înțeles din scrisoarea ta, m-a făcut să sufăr intens. Când între tine și familia ta se iscă un conflict, nu e deloc simplu să înduri cu împăcare și să refaci armonia, la vârsta și experiența ta. Nu știu ce sfat să-ți dau. Îmi amintesc de tinerețea mea, de zilele mele grele de suferințe. Nu știam dacă ele vor trece vreodată, mă gândeam la calea fără de sfârșit și de netrecut. Dar viața nu se împlinește prin uitarea suferinței, ci prin zilnica transformare a mâhnirii în înțelegere, a cruzimii în tandrețe și a amărăciunii în dulceață. Nu cred că nu ai această putere pentru că tu ești plină de imaginație, care e tot una cu forța de a crea. Nu te vei lăsa la cheremul împrejurărilor. Îți vei crea propriul destin. Eu știu cât de greu le este femeilor în fața noastră să se afirme în deplinătatea puterilor. Ele nu au șanse reale și nici posibilitatea de a-și dezvolta mintea cu adevărat. Totuși îți cer să duci lupta în tine însăți. Fie ca gloria ta să fie superioară destinului tău. Dacă aș f avut puterea să-ți alin agonia, aș fi încercat s-o fac, dar nu sunt în stare decât să-ți doresc binele din toată inima mea. Dacă mârșăvia altora te va asupri, te rog să nu te pleci în fața ei. August 1931.

Cu afecțiune al tău...

Cu un an înainte de a primi această scrisoare, în luna septembrie, care după calendarul hindus este luna lui Bhadra, Mircea a plecat. Conform tradițiilor noastre, în

luna lui Bhadra nici măcar un animal nu poate fi dat afară din casă și nici o ființă omenească nu trebuie lăsată singură, dar noi eram o familie modernă și nu acordam nici o atenție unor asemenea superstiții.

Am citit scrisoarea de multe ori. Îmi plăcea mult, dar nu mă ajuta să mă vindec de disperare. Nu-mi lumina abisurile. După ce m-am întors de la Haridwar, m-am purtat firesc și tata era mulțumit. Rezultatele mele la examene erau bune de tot.

Mama este mai vioaie acum. Casa noastră s-a golit. Shanti și Khoka au plecat, Mantu și soția lui, la fel. Într-o zi stăteam singură în camera mea, cu scrisoarea în mână. Mama a venit și i-am dat-o s-o citească. Pe urmă am rămas multă vreme una lângă alta, ținându-ne de urât și fără să schimbăm un cuvânt. Încet dar sigur ne-a inundat întunericul, umplându-ne sufletul cu o senzație de pustiu. Brusc am vorbit cu glasul abia auzit:

— Ma, n-ai vrea să mă trimiți odată la Santiniketan?

— De câtăva vreme mă gândeam chiar eu să-ți spun să te duci, a răspuns ea.

Mama mea avea darul vorbirii. Am întâlnit atâția savanți și doctori în filosofie, dar puțini puteau vorbi atât de bine și aveau atâta înțelegere. Îmbrățișându-mă, mama a continuat:

— Ru, tu ai primit un mare dar. Câți sunt atât de norocoși ca tine? Atât respect, venerație, dragoste fără nici o legătură cu grijile pământești, atâta lipsă de egoism, departe de întâmplările obișnuite, câți au norocul să poată descoperi această latură a dragostei cerești? Mi se pare că tu ai fost pregătită pentru toate astea, încă de pe când nu erai destul de mare ca să înțelegi, așa cum trece floarea prin noapte, fără să știe că așteaptă lumina zilei. Apoi, mereu, poemele lui, cântecele, ideile și reflecțiile lui te-au înălțat atât de sus. Nu te lăsa zdrobită, nu-ți lăsa norocul fără roade. Du-te la el. Nu ezita să-i spui totul. Nu e bine să taci, mai ales când ai norocul să-ți poți

face o spovedanie totală. Confesează-te și purifică-te, el îți va arăta calea cea bună.

— Ma, vreau să merg singură.

Ea a înțeles aluzia și a replicat energic:

— Bine, am să am eu grijă.

Dar n-am fost în stare să urmez sfatul mamei. Nu-mi amintesc în ce zi și cam pe la ce oră am ajuns la Santiniketan. Când am intrat în odaie, el stătea într-un fotoliu, iar picturile lui erau risipite peste tot pe podea. Se afla într-o perioadă de pictură. Nu s-a mirat văzându-mă că apar fără să mă fi anunțat dinainte, știa că am obiceiul să-l vizitez prin surprindere. Mi-a spus cu simplitate:

— Nu e nimeni în casă. Așa încât de buna ta găzduire o să răspundă bucătarul Ganapati.

M-am lăsat pe podea la picioarele sale.

— Ai citit literatură cu fantome? m-a întrebat el. Se referea la o preocupare foarte la modă pe atunci. Dar eu nu eram interesată nici de fantome, nici de trecut. Eram subjugată cu totul de prezent și de viață.

— Am venit pentru că trebuie să-ți spun ceva, am început eu, iar inima mi-a bătut puternic.

— Da, am primit amândouă scrisorile tale. Ce s-a întâmplat, Amrita? Am tăcut, inima îmi bătea să-mi rupă pieptul. Ce-i voi spune și cum voi începe și ce se cuvine să fac? Oare trebuie să-l bag și pe el în povestea asta, mi-ar conveni oare ca el să aibă neînțelegeri cu tata? Asta ar însemna ruina mea definitivă.

El mi-a luat mâna, încercând să mă încurajeze, și a spus: — Spune-mi, Amrita, ce s-a întâmplat?

— Este vorba de tânărul care a locuit la noi.

— Care tânăr?

— L-ai văzut...

— L-am văzut? Unde?

— Am fost cu el aici.

— Când a fost asta? Vorbești despre unchiul tău Mantu?

— Nu, nu, despre studentul tatălui meu.

— Care dintre ei? Un membru al Societății Rabindra?

— Nu, nu, lasă-mă să-ți spun. Ții minte că ne-ai văzut lângă terenul de tenis?

— A, da, sahibul acela? Ce i s-a întâmplat?

Nu am răspuns acestei întrebări, ci i-am spus numai: — De ce ai fost plecat atâta vreme?

A zâmbit cu duioșie. Știa bine cum să răspundă unor astfel de întrebări. Cu o simplă întorsătură de frază putea să destupe vasul cu miere. Se pricepea să ducă o relație umană până la deplina ei frumusețe, fără să supere pe nimeni, păstrând pentru fiecare un loc, putea lua ceea ce îi aparținea răsplătindu-l pe donator cu asupra de măsură. Asta era o artă. Nimeni din cei care l-au iubit nu a fost dezamăgit ori nedreptățit, dimpotrivă, lumina vieții lor a dobândit o strălucire și mai mare.

— De ce am fost plecat? Ca să-mi prezint pictura. În Europa, lumea știe să privească un tablou, aici habar nu are nimeni. Dar dacă tu mi-ai fi cerut să nu plec, poate că naș mai fi plecat.

M-a mângâiat ușor pe cap, iar ochii îi străluceau de veselie. Știam că glumește, dar era plăcut să-l auzi vorbind astfel.

— Ei, acum spune-mi... Ce i s-a întâmplat acelui sahib?

— A plecat...

N-am reușit să spun mai mult. M-am ridicat în picioare și m-am retras spre ușa dinspre apus, iar acolo, căzând pe podea, am început să plâng.

— Vino la mine, Amrita, vino aici. Spune-mi tot ce ai de spus. Îi auzeam vocea. Dar nu aveam puterea să mă ridic și nici măcar să vorbesc. Parcă aș fi fost aruncată de o furtună, cum aș fi putut să străbat înapoi distanța aceea de trei sau patru metri? Îmi era imposibil să urmez sfatul mamei. Cum aș fi putut începe? A cui a fost greșeala, a lui ori a mea? Știu că sunt neascultătoare, dar nu voi reuși acest test. Dacă ar fi fost posibil, aș fi zburat pe fereastră

până la mama mea. Brusc am simțit că el venise la mine și că stătea alături, pe un taburet de trestie.

— Ridică-te, Amrita, fii calmă.

M-am ridicat și el m-a ajutat să mă așez cu spatele sprijinit de ușă. — Socotești că e greu să-mi spui totul?

— Da.

— Bine, atunci nu încerca să-mi spui totul. Nu e nevoie. Numai să te liniștești.

Am încercat să-mi stăpânesc hohotele.

— Nu trebuie să spui nimic, Amrita. Atâta doar: eu aș putea să te ajut în vreun fel? E nevoie?

De obicei, când stătea de vorbă cu cineva, el privea rareori spre interlocutor. Avea obiceiul să-și fixeze ochii într-un punct aflat la o oarecare distanță sau să și-i lase în jos. Nu se adresa persoanei din fața lui, cu problema ei omenească, ci umanității întregi. Abia acum înțeleg semnificația acestui obicei. Pe atunci nu eram în stare. Ba chiar mă simțeam puțin ofensată. Dar acum știu că fiecare persoană era pentru el o reprezentare a umanității, care venea la el mânată de dragoste și bucurie, de tristețe și de fericire, și cu inima plină de întrebări. Acum înțeleg că, dacă el n-ar fi avut acea detașare, uriașa lui sensibilitate nu i-ar fi îngăduit să ducă până la capăt atâtea și el s-ar fi risipit bucată cu bucată în acțiunile și reacțiile cerute de mărunțișurile terestre. Dar în ziua aceea, el îmi vorbea mie, anume:

— Spune-mi Amrita, spune-mi. Se uita în ochii mei:

— O să fac tot ce o să-mi ceri.

„O să fac tot ce o să-mi ceri”. Cuvintele acestea au început să-mi joace pe dinaintea ochilor, ca valurile unei mări înfuriate. El a repetat cu tandrețe:

— Spune-mi ce vrei.

Trupul și sufletul mi s-au liniștit. Respir parfumul de santal, ca și cum m-aș afla la intrarea într-un templu. Ce-aș mai putea să-mi doresc? Șoptesc, cu ochii închiși:

— Îngăduie-mi să stau o vreme pe lângă tine.

— Oh, desigur. Nici o problemă. De ce să nu te admitem aici? Când, în zori, am să stau pe verandă așteptând răsăritul soarelui, al cărui nume îl port, tu vei veni cu flori de *gandharaj* și te vei așeza lângă mine. Seara vom citi împreună poeme. Dar va trebui să taci în timp ce scriu.

Acum sufletul îmi este plin de pace. Am senzația că el îmi descrie raiul. Dar nu va fi așa niciodată. Tata nu-mi dă voie să vin aici.

După aceea, tata mi-a spus: „Nu puteam să-ți dau voie așa — gândește-te la asta peste noapte, iar mâine dimineață spune-mi cum să te ajut. Asemenea probleme nu se rezolvă într-un minut”.

A urmat o noapte albă. Eram singură la parter, casa era goală. Cât timp servitorii mai erau treji, auzeam sunete vătuite, agitația lui Saktipada ori glasul lui Ganapati. Zăcând întinsă în pat, am început să mă cert cu mine însămi. De ce să-i spun? Mă poate ajuta? De ce nu? El poate să-i spună lui Andrews Sahib[88]; „Dacă binevoiești s-o iei pe fata asta în Europa, îmi vei face o mare favoare”. Andrews sahib ar consimți cu siguranță, o fi fiind el un *sannyasi*, dar nu-i sunt indiferenți ceilalți. Dar ar face ei asta fără aprobarea tatei? Dacă Poetul și Ramananda Chatterjee[89] i-ar spune amândoi: „uite, Naren-babu, ceea ce ai făcut nu e drept”, ce-ar fi atunci? Atunci tata ar lua foc de supărare. Le-ar spune: „Rabi-babu, când ți-ai căsătorit fiica, mi-ai cerut mie sfatul? Știu că scrii poeme minunate, dar când e vorba de familia mea, îmi rezolv singur problemele”.

De ce l-aș aduce eu în situația de a fi astfel insultat? Și, mai presus de orice, unde anume m-aș duce? La cine? E aproape un an de când n-am mai auzit de el. Nici de urma lui n-am mai dat din după-amiaza aceea teribilă, când a

[88] misionarul C. F. Andrews, prieten cu Rabindranath și cu Gandhi
[89] editor a trei reviste lunare și apropiat colaborator al lui Rabindranath

plecat. Ar fi putut să i scrie măcar lui Khoka. Dar n-a făcut-o. De ce aș mai continua să-l caut? Nici o femeie n-ar lua ea inițiativa, ar fi pur și simplu o nerușinare. Rușine să-mi fie că încă mă mai gândesc la el. Strașnicule vânător din Europa, am să-mi smulg săgeata ta otrăvită. Am să te uit, am să te uit. Mâine îi voi spune Poetului că nu am nevoie de ajutorul lui. Nu am nevoie de nimic. Acum mă simt cuprinsă de pace. Cândva, Poetul m-a învățat un imn. Când mintea îți este tulburată, cântă așa, îmi spunea el: „*Anandam paramănandam paramașukham paramătripi*" — beatitudine, supremă beatitudine, fericire perfectă și desăvârșită mulțumire. Îmi tot repet versurile în sanscrită. Din nou parfumul de santal se simte în aerul răcoros al nopții, ca un balsam peste o rană vie, o rană care nu se mai tămăduiește de un an. Prin geamul deschis se vede cerul: privindu-l, mă gândeam cât de ușor e să uiți. Într-o zi, într-o stare de semiinconștiență, am jurat să nu uit, dar astăzi, pe deplin lucidă, îmi spun cu hotărâre că trebuie să uit. O stea strălucitoare privește spre mine, are ochi, ochii ei râd de mine plini de milă, văzând cât de nestatornică îmi este mintea.

Ne-am mutat din casa noastră la Bhowanipur în 1931, Căminul nostru fericit se destramă treptat. Personalul vechi a plecat, acum a apărut *cineva* nou. Ea a sfâșiat cu încetul în bucăți dragostea și afecțiunea care țineau laolaltă pe cei din familie. Să spunem că numele ei este Rama. Nu e prea drăguță. Fața îi este rotundă ca o roată, ochii îi sunt largi și holbați, îi sar din cap când te privește, iar nasul e rotunjor și prea mic în raport cu fața. E și foarte scundă. Dar vocea îi e dulce, vorbește moale, liniștit și plăcut, nu gălăgios ca noi. Mie îmi place mult de ea. Te simți bine să-i vorbești. E și o bună studentă. În sensul că rezultatele ei la examene sunt bune, dar nu are nici cea mai mică înțelegere pentru poezie. Ea nu a scris nimic, nici nu este foarte subtilă în conversații, și dacă are într-adevăr o calitate, aceasta este perseverența, și asta

ni s a dezvăluit mai târziu, când i-au trebuit zece ani ca să-și dea doctoratul în filosofie. Eu n-aș fi putut aștepta atât pentru nimic în lume. Treptat, ea a devenit una dintre ai noștri. Mama se ocupa de ea exact cum se ocupa și de noi. Rama îl ajută pe tata în munca lui și rămâne mai tot timpul cu el. Nu sunt împotriva atașamentului ei puternic față de tata, dar simt cum, cu încetul, locul mamei în casa asta se modifică. Acum, tata o dojenește pe mama tot timpul, iar greșelile ei cresc în progresie geometrică de la o zi la alta.

Înainte, mama avea puteri absolute în casă, acum, glasul ei nu mai e luat în seamă. Mama suferă și încearcă să le intre în voie. Îmi e rușine pentru slăbiciunea ei. Dacă există în lumea aceasta un om care s-o știe, eu sunt acela: pentru a iubi pe cineva, ori pentru a fi iubit, nu e nevoie de nici o rânduială socială. Mai știu că dragostea adevărată este ca o lumină care dă strălucire la tot ce e în jur. Dragostea nu este un obiect, nici o podoabă de aur pe care s-o smulgi cuiva pentru a o dărui altcuiva. Și mai știu că, atunci când iubești pe cineva cu sinceritate, atunci tot ce e legat de această persoană îți devine drag. Ajungi până acolo încât să-i iubești servitorii din casă. Dar ce încep eu să văd acum? Ea încearcă să-și întărească influența asupra familiei noastre și, în același timp, s-o discrediteze pe mama.

Ceea ce mie mi se pare de neîndurat este prefăcătoria. De ce nu vor ei să accepte adevărul? Oricât aș avea de suferit, sunt gata să înfrunt adevărul, nu pot să-mi țin ochii închiși, ca mama. Fiecare zi e mai insuportabilă decât cealaltă. Tata nu-mi mai acordă nici mie atenția pe care mi-o dădea. Auzisem că nu voia să mă mărite cu cineva din altă țară pentru că nu ar fi putut suporta absența mea, dar acum simt că interesul lui pentru mine și studiile mele descrește rapid.

M-am întors la colegiu. Nimeni nu poate bănui curentul potrivnic ce curge pe dedesubt. Mama încearcă să

ascundă asta. Face mare caz de afecțiunea ce i-o poartă Ramei, dar și-a pierdut sentimentul de siguranță. Astfel încât mama crede că trebuie să mă mărite cât mai repede. Este, de altfel, și părerea mea. Nu mai vreau să trăiesc aici. Vreau să scap. În sinea mea sunt cuprinsă de mânie pentru că trebuie să suport compromisul. Pretind că nu am habar de ceea ce știu foarte bine și că nu văd ceea ce văd de fapt.

Anii se scurg în goană. Pe zi ce trece, viața mamei devine tot mai neplăcută și mai umilitoare. Ea suferă și mai mult atunci când cei din afară îi vorbesc de rău pe tata și pe Rama. Limbile oamenilor se agită, mult le mai place să bârfească.

Știu că dragostea Ramei nu este curată. În aurul dragostei se amestecă adesea egoismul. Altminteri cum poți umili pe cel pe care-l iubești și cum te poți îndura să-i distrugi familia? În țara noastră, calomnia este o instituție. Acum, această instituție are de lucru. Nu contează că mama încearcă să salveze aparențele, spunând: „Ea e ca o fiică pentru noi”, limbile clevetitorilor nu se mai opresc.

Totuși, eu nu povestesc acum viața mamei mele, așa că nu trebuie să dezvolt mai mult acest conflict. Atât numai că, astfel, am observat că există două feluri de a iubi, foarte asemănătoare atunci când le privești din afară, dar, în realitate, complet opuse. Există o dragoste care înalță atât de sus, încât orice egoism și orice meschinărie dispar. Ea umple viața de parfum și de lumină și face ca tot ce înainte nu-ți plăcea să-ți devină apropiat și drag. În lumina ei obișnuitul se transformă în extraordinar, iar lucrurile iubite devin și mai iubite. O asemenea dragoste nu te face hrăpăreț și nici nu te împinge la nedreptăți față de un rival. Dar mai e și un alt fel de dragoste, în aparență aidoma celei dintâi. În realitate, ea îl înlănțuiește pe om sau îi pune juvățul de gât. Ea e numai întrebări de felul acesta: „Cum stai cu

mijloacele băneşti? De ce să nu mă treci pe mine beneficiara asigurării tale pe viaţă? Cum stai de fapt cu casa? Trebuie să-ţi dezmoşteneşti copiii şi să scrii un testament clar cu privire la drepturile de autor. Dar cum facem cu faima şi cu numele tău? Aş vrea ca lumea să ştie că toate astea îmi aparţin. Dar nevastă-ta? Trimite-o împreună cu copiii în locuinţa ta de la ţară. Acolo vor putea fi supravegheaţi foarte bine de rudele tale. Asta e tot ce i se cuvine ei. La urma urmei, ea nu e suficient de educată ca să-ţi corespundă".

Fiinţele umane se avântă pe sârmă ori pe-o muchie de cuţit, ai zice. Dacă ştii trucul, poate îţi vei atinge scopul, dacă nu, te prăbuşeşti la mijlocul drumului şi-ţi frângi gâtul.

Mama n-are astâmpăr. Nici eu n-am. Singurul meu gând este să plec cât mai repede din casa asta. Apoi ezit. În grija cui o voi lăsa pe scumpa mea mamă? Acum, tata este mereu în căutarea unui pretext, ca să mă dojenească, îl supără reproşul din ochii mei. În 1934 am fost la colegiu, ca să-mi iau licenţa în arte. Într-o zi, m-am dus împreună cu câteva prietene la Grădina zoologică. Nu era un act de prea mare libertate, dar tata m-a mustrat cu atâta vehemenţă, încât a devenit evident că avea alte motive ca să se poarte astfel. Mama ştia, dar pretindea că nu ştie nimic. Era prea înspăimântată ca să înfrunte adevărul.

Nu pot să uit ziua când procesiunea funerară a martirului Jatin Das[90], care a murit după greva foamei în închisoare, a trecut pe Calea Russa. M-am dus la nişte prieteni care locuiau acolo ca să văd măreaţa procesiune. Un entuziasm, un zel patriotic ne stăpânea pe toţi, ne ridicase în mod ciudat moralul. Nu de moarte era vorba, ci de viaţă. Nu era doliu, ci sărbătoare. Subhas Bose[91] se afla într-o maşină deschisă. Milioane de oameni treceau

[90] patriot, care a murit în închisoare după o grevă a foamei
[91] un mare lider naţionalist

cu picioarele desculțe, era o mare de oameni scurgându-se pe stradă. Din când în când, valuri de strigăte se ridicau tot mai tare, străpungând cerul. Sunetele acelor slogane erau ca un fel de imn misterios, care ne copleșea. Simțeam nevoia să cobor în stradă și să mă alătur mulțimii. Peste capetele oamenilor fluturau drapele și se vedeau peste tot placarde cu inscripții.

Am citit două cu versuri de Rabindranath:

La ceasul răsăritului
Al cui mesaj trebuie să-l auzim?
El spune: nu te teme, nu te teme,
Cel care și-a dăruit întreaga viață
Nu poate muri, nu poate muri.

Poezia mi-a intrat parcă în sânge și m-a umplut de extaz. Am început să recit de la balcon versurile următoare:

O, Dumnezeu nemilos, cum aș putea să te laud
Spune-mi, o Doamne,
Păstrând ritmul dansului morții
În bătaia inimii mele
Cu durere cumplită-am să umplu vasul ofrandei.

Vrăjită de propriul meu glas, am continuat să recit cu putere.

— Chutku, hai să coborâm, să mergem și noi în procesiune.

— Hai, a spus ea entuziasmată, apoi a șovăit: Dar tatăl tău o să te certe.

— Ei și?

Am coborât și am intrat în oceanul de oameni. Nu mai văzusem niciodată o asemenea mulțime. Participasem la concursurile de Jagannath la Puri, cele mai importante, care adună poporul o dată pe an, dar acum se adunaseră

și mai mulți. Brusc, în mulțime a năvălit în galop un polițist britanic, călare pe un cal alb. A început să lovească în jur cu biciul, ca un nebun. Și pe noi a reușit să ne atingă puțin. Când am ajuns acasă, sariul meu era mototolit și sfâșiat. Eram cu părul în dezordine și plină de noroi. Plănuisem să îndrug o minciună, dar nu am putut în clipa aceea, mintea mea era atât de tulburată de emoție, încât m-am gândit că mințind aș fi insultat memoria martirului și măreția clipei la care fusesem martoră. Așa încât am spus adevărul. Tata m-a certat atât de tare, încât mi se părea că-mi explodează creierii.

Nu încetam să mă întreb cum să-mi dobândesc libertatea. Mama nu fusese niciodată cu adevărat independentă, trebuia să facă rost de bani și să-l roage tot timpul pe tata să-i ajute rudele sărace. Dar avea destulă influență asupra tatei și putea să-l convingă în multe privințe. Mă minunam cum pot cei care iubesc libertatea să-i țină pe ceilalți în lanțuri. Dar rațiunea nu joacă un rol important nici în viața de familie, nici în politică. Britanicii au o vorbă: „Guvernează, Britania, stăpânește valurile, britanicii nu vor fi niciodată sclavi”, dar ce le-au făcut ei altora? Și cât sunt de mândri de ceea ce au făcut: „Soarele nu apune niciodată în Imperiul Britanic”. Logica este numai rareori folosită.

Mama s-a lansat serios în căutarea unei partide bune. Și-a făcut un carnețel în care își notează sistematic numele unor gineri potențiali, cu profesiunile lor și feluritele particularități. E greu să găsești un băiat înzestrat cu tot ce se cere: o slujbă bună la stat, proprietăți de moștenit și o diplomă universitară. E greu mai ales din cauza slujbelor care sunt în număr limitat. Așa încât, mamele fetelor nemăritate țes toată ziua plase în care să prindă un mire convenabil.

Apoi, bârfitorii au devenit activi, întrecându-se unii pe alții în a pune piedici, așa încât mama s-a intimidat. Toate rudele noastre știau despre Mircea și despre ce se

petrecea acum cu tata. În ce privește frumusețea și farmecul, nu eram chiar de trecut cu vederea, așa că nu aveam de ce să ne necăjim.

Din vremea aceea am început să mă gândesc mai mult la țara mea decât la mine însămi. Cel mai rău lucru aici sunt legile castelor și prejudecățile. Trebuie să acționez împotriva lor. Dar cum aș putea? Cine să mă asculte, în afară de mine? Am început prin a-i spune tatălui meu:

— De ce nu mă măriți cu cineva dintr-o altă castă?

— De ce? Ce nu-ți place la casta noastră? m-a întrebat el cu ochii lărgiți de surpriză.

— Am realiza astfel două lucruri deodată: să mă mărit și să deschidem o nouă pagină în ce privește casta.

— Două păsări dintr-o lovitură? Nici nu vreau să aud de experiențe din astea cu mariaje reformatoare.

Am fost informați despre un posibil mire cu o situație extraordinar de convenabilă. El e doctor. Are o poziție bună. Dar bengalezii au reticențe față de cei cu pielea închisă la culoare, într-o mai mare măsură chiar decât europenii. Iar mama spune cu melancolie:

— Ce să mă fac, Ru, băiatul e foarte oacheș.

Eu mă amuz de întâmplare. Să nu-i spun oare: „Bine, dar ție nici nu-ți place pielea de culoare deschisă, nu-i așa?” Nu, nu trebuie să mai amintesc din nou de asta. Tatăl doctorului este fermecat de mine, dar nu și fiul său. El se îngrijorează pentru fizicul rasei bengaleze. El însuși nu are decât un metru și șaizeci înălțime și și-ar dori o soție de vreun metru și șaptezeci, cel puțin. Pentru că, dacă un băiat scund se însoară cu o fată scundă, ce se alege de viitorul rasei? Eu am aproximativ un metru și cincizeci și șase de centimetri, deci căsătoria nu se va face. Nu am de ce să-l blamez, bineînțeles. Așa cum eu voiam să profit de această ocazie pentru a întări latura morală a națiunii, el are în vedere fortificarea calităților biologice. Amândoi avem totuși ceva în comun: suntem patrioți!

El a fost, firește, invitat să viziteze și alte case, unde alte fete i-au fost înfățișate. Cum aparține castei noastre, unele dintre fete ne erau neamuri. Într-una din case, doctorul a văzut-o pe bunică, o femeie de aproape un metru optzeci. „Sunteți minunat de înaltă”, a remarcat el. Bunica și-a clătinat mâinile lungi și subțiri ca niște crengi: „Da, dar cu mine nu te poți însura”.

Am auzit că nu s-a însurat niciodată, nu a găsit o fată de dimensiunile pretinse. În cele din urmă, căsătoria a fost pusă la cale. Ce ușurare și pentru mine și pentru mama! Ea a decis să acționăm repede, mai înainte ca limbile bârfitorilor să se pună în mișcare. Doritul ginere satisface pretențiile tatei, are un doctorat în științe și două medalii de aur. Tata zice cu mândrie:

— Și-a luat doctoratul în numai cinci ani.

Mama face o aluzie răutăcioasă:

— Dar ce să zici de studenții tăi? Ei se tot luptă de ani și ani.

— Știința și arta sunt două domenii total diferite, replică tăios tata.

Posibilul mire a fost invitat să vină să ne cunoaștem la o ceașcă de ceai. Dar el nu a venit. Mai târziu mi-a explicat motivul: auzise că sunt drăguță. Exista deci șansa să se îndrăgostească de mine dar și riscul să fie respins. Și atunci? Mai bine să nu mă vadă. Cred că e singura dată în viața lui când a făcut uz de o viclenie.

Aranjamentele pentru căsătorie au continuat. Nu au apărut prea multe rude. Mai erau vreo cinci zile până să fie totul gata. Mama nu se simțea bine, suferea de un ulcer gastric, o boală psihosomatică, datorată marilor ei necazuri. Era foarte nefericită. La urma urmei, fata ei nu fusese crescută în statele din răsăritul Bengalului, cum putea ea să facă un mariaj atât de rustic, când studiase atâta literatură și poezie, și cum se putea să nu-l întâlnească pe viitorul ei soț măcar o dată înainte de cununie? Bodogănea și, în cele din urmă, mi-a zis:

— Trebuie să mă duc și să-l conving să te viziteze. N-ai vrea? Cum să te măriți cu el dacă nu l-ai văzut măcar o dată?

— Nu e nevoie, ma.

— Nu e nevoie? Nu vrei să-l întâlnești înainte?

— Nu ți-e rușine, ma, să-mi vorbești astfel? De ce să-l văd? Imaginează-ți că nu mai vreau să mă mărit. Că el n-o să-mi placă. Și că prefer să-l iau de bărbat pe domnul K. Este din altă castă, dar ce contează? Mie îmi place, vrei să ții seama de asta? Ai să începi imediat să strigi, să faci scandal, nu-i așa?

— Bine, dar ce să nu-ți placă alesul nostru? Înfățișarea nu e totul la un bărbat, există atâția neisprăviți arătoși.

— Încetează cu prostiile, ma. Sunteți cu toții la fel. Nu aveți curajul să priviți adevărul în față, mai ales tu. Tu ești mai vinovată decât toți ceilalți. Îți ții ochii închiși. Cuvintele mele dure au făcut-o pe mama să plângă.

— Cu cât mă străduiesc mai mult să vă mulțumesc pe toți, cu atât mă ocărâți mai tare. Așa era. Într-adevăr, o făcusem pe mama să sufere.

Sabi s-a dus la casa mirelui. Întoarsă acasă, mi-a sărit de gât și a început să bocească:

— O, *didi*, te rog, nu te mărita aici, să pleci de aici, *didi*, el nu-mi place deloc.

Am zâmbit și m-am gândit: „Dar tu gonești și pe cei care-mi plac”, dar n-am spus nimic. Probabil că ea uitase totul, era un copil. Nici n-ar fi trebuit ca o poveste atât de urâtă să se desfășoare sub ochii ei. Necazul este că nu poți șterge nimic din ce s-a petrecut în viața ta. Tabloul rămâne așa cum a fost pictat. În literatură, scriitorul poate să renunțe la porțiuni care nu sunt în armonie cu întregul, dar viața păstrează totul, nimeni nu poate înlătura un singur rând măcar, dacă ar fi fost posibil, aș fi șters cu toată puterea anul 1930 din viața mea. Să-l las să cadă ca pe-o frunză de pe ramura veșnic verde a vieții

mele; 1930, o frunză uscată ca dragostea mea pentru Mircea. Nu îmi mai amintesc fața lui, și chiar dacă mi-o amintesc, nu mai simt nici durere, nici bucurie.

În timpul ceremoniei de binecuvântare am început să plâng. Mă smiorcăiam fără oprire; lacrimi nestăpânite, ca o ploaie. Dar nu știu de ce plângeam. Dacă cineva ar fi zis: „Nu trebuie să te măriți”, aș fi fost de acord? Nu, cu siguranță că nu. În cele din urmă, găsisem poarta prin care puteam scăpa din această casă. Acum voi fi liberă. Voi putea, în sfârșit, să mă duc oricând la Santiniketan. Totuși plâng. Dumnezeu știe de ce. Lumea crede că fiica devotată e nefericită părăsindu-și părinții. Dar e exact pe dos. Nimeni însă nu poate să-mi citească gândurile.

În ziua căsătoriei, flautul *shehnai*[92] a început să cânte în odăile de jos, pe când eu mâncam brânza de vaci. *Shehnai* e menit să ne sfâșie inimile, se cântă la despărțire. Unul din unchii mei, Brahmo, știa să cânte cântece religioase. Îmi era foarte drag acest unchi, avea o viață lăuntrică. L-am rugat să vină după nuntă și să cânte ceva numai pentru mine.

Pe vremea aceea, Poetul se afla în Ceylon. Printr-o telegramă i-am cerut binecuvântarea și binecuvântarea a venit tot printr-o telegramă. În ziua căsătoriei mele, am înțeles că nu era totul în ordine cu mine, mă întrebam dacă eu sunt vinovată pentru starea mea de dezechilibru și dacă voi mai fi în stare să-mi revin.

Ne-am căsătorit seara. Eram așezați în odaia nupțială, înconjurați de prieteni și rude care ne asistau la tradiționalul joc cu scoici și toată lumea râdea pentru că mirele tocmai pescuise o scoică mică din movilița de orez. Prin ușa deschisă l-am văzut trecând pe unchiul Brahmo. Spre uimirea prietenilor mei, am părăsit camera. Aveam nevoie de un cântec cu mult mai mult decât de jocul acela cu scoici. Unchiului nu-i venea să creadă că am putut să fac una ca asta. Dar a fost bun cu mine. Ne-am

[92] un tip de flaut

așezat într-un colț, pe verandă. Am văzut cu uimire că arborele *krishanachura* din față era împodobit cu lumini colorate. Apoi mi-am închis ochii în rugăciune și m-am alăturat unchiului meu, care își începuse cântecul:

Ne-am început călătoria, o, cârmaciule, te salut!
Furtună sau uragan, nu ne vom întoarce înapoi.

Apoi m-a binecuvântat.

— Du-te în odaia ta, ma, fă ca cea mai importantă zi a vieții tale să fie senină.

După ce ne-au binecuvântat pe amândoi și ne-au urat fericire, părinții mei au închis ușa în urma lor, părăsindu-ne. Bărbatul meu are treizeci și patru de ani, este cu paisprezece ani mai mare decât mine. Ne uităm unul la altul: Nu e un bărbat prea arătos, mai are și alte defecte, dar pot vedea că e un om bun, mai presus de toate un om bun. Nu mă simt nici speriată, nici încurcată. Sunt îmbrăcată într-un sari cu dungi verzi, pe frunte am desenate cu pastă de santal semne specifice nunții, dar îmi lipsește dunga roșie care se trasează de obicei la rădăcina părului. Căsătoria noastră nu este încă încheiată, nu am împlinit încă ritualul Kushandika[93], jertfa de foc finală prin care se desăvârșește o căsătorie hindusă. În general, mireasa și mirele nu sunt lăsați singuri peste noapte înainte de această parte a ceremoniei. Câțiva tineri stau cu ei în odaie ca însoțitori. Dar familia noastră este modernă în concepții și nu se sinchisește prea mult de detalii tradiționale.

Mă întreb cum voi putea dormi în același pat cu un bărbat pe care nu l-am mai văzut niciodată. Nu mi-e frică, mi se pare numai incomod.

— Am să mă culc pe covor, am spus eu.

— A, nu, lasă-mă pe mine să mă culc acolo, a spus el.

Ne-am disputat o vreme locul, apoi am cedat. Nu pot

[93] spectacolul riturilor unirii religioase dintre mireasă și mire

să-i cer să doarmă pe podea, la urma urmei, e musafirul nostru.

— În regulă, am să dorm în pat, accept eu fără tragere de inimă. Nu e frumos să fii nesupus în chiar prima noapte. Nu am mai găsit altceva de vorbit. Nici el nu pare prea vorbăreț. Oricum tăcerea lui nu mi se pare ciudată. Cum stau culcată, cu spatele spre el, acoperindu-mă cu un cearceaf, spun:

— Vreau să mă scol la cinci dimineața, când vine unchiul să cânte. Dacă te trezești mai devreme fii drăguț și scoală-mă și pe mine! Apoi stingem lumina și rămânem tăcuți. Atunci se întâmplă!

L-am văzut pe Mircea, pe care nu l-am mai întâlnit de patru ani. Străbătând un continent și Oceanul Indian, intră pe neașteptate, prin ușa noastră închisă. Pe când locuia la noi, nu l-am văzut niciodată în timpul nopții, în afară de noaptea cutremurului, și nici nu am stat de vorbă vreodată pe pat alături de el. Dar acum, el a venit și s-a așezat pe patul meu nupțial. Sunt uluită că-l văd.

— Mircea, de ce nu ai venit dimineața? Te uitasem dar astăzi m-am gândit mult la tine.

— Ce-ai gândit despre mine?

— Mă întrebam dacă, fiind pustnic și stând în penitență în Himalaia, nu ai dobândit cumva puteri supranaturale. Mă gândeam că ai să te întorci și ai să-l convingi pe tata. Dar tu nu ai mai venit.

— Acum sunt aici.

— Dar acum e prea târziu.

— Pentru ce anume? Ce este înainte și ce este după? Ce e târziu și ce e devreme?

Spunând acestea, și-a lipit fața de inima mea. Și de acolo, sângele meu se adună din artere și vene și, picătură cu picătură, se scurge la picioarele patului, apoi pe podele, iese pe verandă, șiroiește pe stradă, caută Gangele, sacrul adăpost al Gangelui. O, Gange, fă din sângele meu afluentul tău și du-l până la mare. Fie ca tot

sângele să mi se risipească, voi avea alt sânge și altă viață. Mâine dimineață mă voi trezi într-un nou început.

Deschizându-mi ochii dimineața, am văzut că soțul meu mă trezea. El a spus:

— Ziceai că vrei să te scoli la cinci. Acum e cinci dimineața. Am rămas uluită. Am înțeles că nu dormise toată noaptea. — Nu ai dormit azi-noapte?

A zâmbit blând.

— Nu. Mi-ai spus că vrei să te trezești la cinci, așa că am stat treaz de frică să nu adorm peste ora asta.

Acesta este bărbatul meu. Mulți ani au trecut din ziua aceea, dar el a rămas același — într-o veghe permanentă, ca să-mi fie bine.

În ziua următoare, tata mi-a dat o scrisoare. Îmi era adresată de către soțul meu, cu câteva zile mai devreme. Din exces de politețe el i-o încredințase tatei, care avea să decidă dacă mi-o dă sau nu. Scopul scrisorii era să-mi vorbească despre el însuși înainte de căsătorie, să am o imagine cât de vagă despre personalitatea lui.

Mademoiselle,

Înțelegând că sunteți pe cale să vă alegeți un partener de viață, vin să-mi ofer eu însumi candidatura pentru postul liber. În ceea ce privește competența mea, nu am mai fost căsătorit, deci nici văduv. Sunt astfel un articol veritabil — un burlac, și încă unul cu lungi stagii. Ar trebui să vă vorbesc, cu imparțialitate, și despre scăderile mele. Vă mărturisesc sincer că sunt pe deplin nou în meserie și că nu mă pot făli cu nici un fel de experiență anterioară pe această linie, nemaiavând niciodată ocazia până acum să intru în asemenea relații cu cineva. Lipsa mea de experiență poate fi privită, mă tem, ca un handicap ori ca o descalificare. Aș vrea totuși să atrag atenția că „lipsa de experiență” este o descalificare pe alte căi ale vieții, această linie însă, atât de aparte, fiind singura în care

inocența este de preferat din toate punctele de vedere. Un și mai probabil handicap este faptul că sunt un bătrân becher, cu toate ticurile confirmate. Pentru particularitățile speciale vă rog să apelați la mama dumneavoastră, care m-a studiat ziua trecută cu o curiozitate și un interes demne de un egiptolog pe cale să examineze o mumie rară. În sfârșit, dați-mi voie să vă asigur că voi fi întotdeauna gata să vă dau orice satisfacție. Mademoiselle, am onoarea să vă fiu cea mai umilă slugă...

Scrisoarea m-a înveselit. Părea ca un apus spectaculos, după o furtună sumbră. Nimic nu-ți alină mai bine o rană sufletească, decât un hohot de râs din toată inima.

Râzând, i-am întins scrisoarea mamei:

— Ai citit-o?

— Da. Tatăl tău a...

— De ce nu mi-ai dat-o ieri? am întrebat nedumerită. — Vezi, nu știam precis cine a scris-o

— Cum așa? Numele e trecut aici.

Îmi părea rău că nu mi-o dăduse înaintea nopții trecute. Am fi avut despre ce să discutăm în chip plăcut. Aș fi putut să-i spun: „Ai mult umor”, dar am pierdut ocazia.

Din casa asta, mă voi muta în cea a omului meu după lege, apoi, pe un deal îndepărtat, într-un loc singuratic și necunoscut, unde îndatoririle de serviciu îl cheamă pe soțul meu. Stau în fața unei hărți mari de perete a Indiei și caut locul unde sunt destinată să-mi trăiesc viața, dar nu găsesc scris numele nicăieri. În ce regiune uitată de Dumnezeu și de oameni sunt exilată! mă gândesc.

În clipa plecării, tata a început să plângă în hohote ca un copil. Eu la fel. Toate resentimentele mele împotriva părinților au dispărut. Nu fusesem în stare să-i înțeleg, făcuseră totul spre binele meu. Mă durea inima și pentru Rama: biata fată, cât mai muncise în timpul pregătirilor de nuntă.

Câteva zile după căsătorie, Poetul s-a întors din Ceylon. Intenționam să ne ducem să-l vedem. Nu voiam însă deloc să merg însoțită de tata. Am declarat plină de curaj:

— Du-te să-l vezi tu mai întâi. Eu voi merge singură, mai târziu.

— În ordine, a spus el cu un aer grav. Am să-l iau cu mine pe ginerele meu, într-o dimineață. Tu du-te mai bine după-amiază.

Mă decisesem să merg singură, dar Rama m-a întovărășit. Am fost foarte surprinsă văzând că mă aștepta în mașină. Totuși, nu eram în stare s-o întreb ce vrea. O intensă emoție mi-a cuprins toată ființa. Nu știu bine de ce sunt atât de neliniștită și tulburată. Sui repede scara în spirală. Sunt îmbrăcată într-un sari de Benares, din mătase, e larg și-mi lunecă, Rama mă ajută să-l prind mai bine. Port cercei și inele, fruntea îmi e împodobită cu *sinthi*, brățările îmi zăngănesc ușor, linia părului îmi este marcată de o dungă roșie, ținuta mea de mireasă este tradițională.

Poetul mă aștepta. Văzându-mă, a întins spre mine amândouă mâinile.

— Vino, Amrita.

I-am căzut la piept și am început să plâng. L-am auzit spunându-i Ramei:

— Vrei să fii atât de bună și să aștepți în camera cealaltă? Am să-i spun ceva numai ei. Rama a ieșit. El m-a lăsat o clipă în voia mea, apoi a spus: — Stai drept, Amrita.

M-am supus rugăminții lui, iar el a început să vorbească.

— Tu știi că nu-mi place să țin predici. Nu-mi surâde să rostogolesc bolovanii sfaturilor solemne asupra unei minți obosite. Totuși, am ceva de spus astăzi.

S-a oprit o clipă ca să-mi lase răgazul să mă liniștesc, și apoi a continuat cu vocea lui dulce, într-o revărsare de tandrețe, ce-ar fi putut alina și cea mai adâncă rană.

— A fost tatăl tău să mă vadă, împreună cu bărbatul tău. Nu am avut prea multe să-i spun. Numai înțelepții pot fi atât de nemiloși. Dar tu nu trebuie să fii dură cu tine însăți, numai pentru că alții au fost duri cu tine. Poți să nu ai nici o putere asupra altora, Amrita, dar poți fi stăpână pe tine. Nu știu absolut nimic despre omul cu care te-ai măritat, cum e el și în ce mediu te va duce, totuși sper ca, oricum va fi destinul, tu să-l poți depăși. Știu că tu ai puterea de a-i face pe alții fericiți, dar ceea ce îți cer este să fii tu însăți fericită. Dacă vei fi nenorocită, dacă te vei lăsa învinsă de împrejurări nefavorabile, voi socoti durerea ta drept propria mea înfrângere. Dar știu că nu va fi nimic de felul ăsta. Cu siguranță, vei învinge. Și dacă ai să-ți poți zidi un cuib frumos, un cămin fericit în care toți ai tăi să fie fericiți, atunci îți promit că voi veni în vizită în casa ta plină de bucurie.

M-a mângâiat pe cap cu dragoste. Eu m-am lăsat în jos și i-am atins picioarele cu capul. I-am sărutat picioarele netede și moi și i-am spus cu vocea plină de-un plâns sugrumat:

— Așa am să fac.

La întoarcerea noastră acasă, Rama i-a raportat în secret tatei cum s-a desfășurat vizita. Nu-mi închipuiam ce i-a spus. Nu putuse auzi nimic, decât dacă ar fi tras cu urechea. Nimic condamnabil nu se petrecuse. Eu nu mă plânsesem de nimic, dar dacă lacrimile mele ținuseră loc de lamentații mute, nu se putea face nimic.

Totuși, tata a început să-și dojenească fiica măritată cu o vehemență fără egal. Se înfierbânta din ce în ce mai tare și mă gândeam că nu se va mai opri.

Erau timpuri ciudate, bătrânii noștri își închipuiau că pot usca lacrima cu un reproș, că pot biciui cu râsete, că pot opri pe cineva să iubească ori să-l oblige să iubească printr-o simplă dojană. Acum ordinul era: „Iubește-ți bărbatul!” Oricum, în ziua aceea am hotărât că nu mă voi mai întoarce niciodată în această casă, de vreme ce mi se

ivise ocazia s-o părăsesc. Dar nu era decât un gând trecător, al unei minți chinuite. Din exilul meu solitar, mi-am făcut drum o dată la două luni, cu regularitate, și făcând cheltuieli care ne depășeau posibilitățile, mai ales ca să-l văd pe tata. Lumea din ziua de azi nici nu ar putea să bănuiască în ce măsură se bazau cei mai în vârstă pe eficiența unui reproș.

În cele câteva zile pe care le-am mai petrecut în Calcutta, mama îmi tot cerea informații detaliate cu privire la progresele vieții noastre conjugale. Cum i se părea că înaintarea e prea lentă, se socotea amăgită și se enerva, socotindu-mă vinovată. N-ar fi trebuit să-și pună nimic la inimă. Bărbatul meu era un om total introvertit, dar aveam să devenim prieteni, încet și sigur.

Când am ajuns în locul acela îndepărtat, tocmai începuseră ploile. Peste mașina noastră angajată în viraje strânse pe serpentinele în tirbușon, se revărsau torente. Străbătând mile nesfârșite printr-o pădure sălbatică, am ajuns în cele din urmă într-un luminiș aflat chiar la poalele povârnișului, drept în fața unui bungalou cu acoperișul roșu, ieșit din valuri de caprifoi și trandafiri cățărători înfloriți. Casa mică și îngrijită surâdea spre mine. În față se afla pădurea, iar departe, sub orizontul albăstrui, linia albă a zăpezilor eterne avea o strălucire neașteptată. Intrând în casă, am găsit-o curată și frumos aranjată. Servitorii purtau uniforme de un alb fără pată și turbane. Umblau desculți. Nu venisem într-o locuință neîngrijită, de burlac. Deși noi o dusesem mai bine decât familia soțului meu, trebuie să recunosc că nu mai trăisem înainte într-un asemenea confort.

Totuși, rudele noastre nu erau mulțumite și începuseră să ne foarfece. După ele, partida nu era potrivită. Mai ales cei de vârsta mea spuneau cu falsă compătimire: „Na putut face mai mult decât atât!” Asemenea remarci mă scoteau din sărite. Cu Gopal m-am certat pentru totdeauna. În cele din urmă, au fost de acord că, de

vreme ce eu sunt fericită, nu mai e nimic de spus. „Totuși, ce mai alegere!” Nu mă certam cu ei numai de ochii lumii, ci pentru că fusesem foarte plăcut surprinsă de felul de-a fi al bărbaților din familia soțului meu. Ei nu se socoteau stăpâni peste ceilalți, femeile erau adevăratele stăpâne ale caselor lor. Am observat în atâtea familii că tot ce este mai bun se păstrează pentru stăpânii casei. Asta nu se putea petrece aici, bărbații nu voiau să fie avantajați față de femei. Pe de altă parte, când nevestele pregăteau de mâncare, bărbaților le plăcea să asiste, în ciuda protestelor lor încurcate. Nu mai întâlnisem niciodată atâția oameni buni într-o singură familie.

Nu voi intra în detalii asupra vieții mele. Aceasta nu este biografia mea, ci o poveste al cărei erou este Mircea. Dar pentru a întregi povestea, trebuie să spun câte ceva despre soțul meu, pentru că, fără el, eu nu sunt eu. O mare parte din ființa mea sa amestecat cu personalitatea lui. Viața de familie pe care am dus-o în acești treizeci și opt de ani a fost senină. Rareori nu am fost de aceeași părere. De la decorarea casei și până la educația copiilor, am fost întotdeauna într-un singur gând. Copiii noștri, fără a fi deosebit de talentați, sunt niște oameni demni și integri.

Senzația de zădărnicie care mă chinuise pe vremea când ne-am căsătorit nu mia subminat lumea mea nouă. Dorința mea de a fi liberă se împlinise. În momentul în care am intrat în casa soțului meu, lanțurile mi-au căzut. Am înțeles că voi avea posibilitatea să fac tot ce voi socoti drept. Libertatea, bineînțeles, nu înseamnă iresponsabilitate. Sper că nu mi-am folosit niciodată nelimitata mea libertate pentru a făptui ceva nedemn de mine.

Câteva zile după ce m-am instalat în noua mea casă, m-am gândit că ar trebui să-i povestesc soțului meu despre Mircea. Astfel încât, într-o zi, am început cam așa:

— Într-o vreme, la noi în casă a locuit un student străin. El a vrut să mă ia de nevastă, dar tata nu a fost de acord și atunci el a plecat în Himalaia.

Așa am prefațat eu povestea. Soțul meu a replicat: — Chiar așa?

Nici o altă întrebare, nici o curiozitate. Cu cât are mai puțin de spus, cu atât e mai mulțumit. I-ar plăcea să încheie orice discuție cu una sau două replici glumețe. Așa că, de vreme ce acela plecase în Himalaia, scena finală cădea, acolo era „*The end*". Nu am putut să-mi continui confesiunea, dar îmi simțeam sufletul greu. După câteva zile, am reluat firul povestirii, decisă de astă dată să-l depăn până la capăt, chiar dacă el nu se arăta deloc interesat.

— Spune-mi, în noaptea din *basarghar*[94], când eu m-am acoperit cu cearceaful ăla prost și zăceam așa, ce ai gândit despre mine? Nici un răspuns.

— Trebuie să-mi spui care-ți erau gândurile. Te simțeai jignit? Tăcere. O impenetrabilă tăcere. Dar și eu eram hotărâtă să-i povestesc despre ziua aceea și despre toate. După multe insistențe din partea mea, el a răspuns:

— Bineînțeles că nu e plăcut să dormi în același pat cu un străin. E firesc să nu-ți placă. — Ție ți-a fost neplăcut? Te-ai simțit prost?

— Deloc.

— Ți-a plăcut cum m-am purtat?

— Da, desigur. Am fost impresionat.

— Comportarea mea nu ți s-a părut stânjenitoare? Copleșit de nesfârșitele mele întrebări, el și-a dat drumul:

— Mi-am amintit de prietenul meu Bhupesh. Mi-am spus că poate mi se întâmplă și mie ceea ce i s-a întâmplat lui.

Istoria lui Bhupesh era următoarea: căsătoria lui fusese aranjată de părinți. Nu-și văzuse nevasta până în noaptea nunții. Când au rămas singuri în *basarghar*, fata i-a spus:

[94] camera nupțială

„Nu pot să-ți fiu soție. Am ales pe altcineva de bărbat. Și el mă iubește. Dar tatăl meu nu a fost de acord cu alegerea mea și l-a izgonit și m-a silit, fără îndurare, să mă mărit cu tine. Ce să fac acum?” Ea a început să plângă. „Nici tu nu trebuie să te însori cu mine”. Bhupesh i-a cerut numele și adresa iubitului dezamăgit. Îmbrăcat în costumul lui de ginere, el a părăsit camera nupțială împodobită cu flori și a plecat, spre zori, să-l caute pe acel bărbat. Ceremonia lor de căsătorie nu fusese îndeplinită până la capăt, mai trebuia făcut *yajna*[95], un ritual pe care bărbatul și femeia îl săvârșesc împreună, jertfind unt curat pe altarul focului sacru și mergând alături șapte pași. Această parte a căsătoriei urma să se facă a doua zi dimineața. În noaptea nunții, tatăl fetei dăruiește mirelui mireasa, împodobită cu bijuterii și însoțită de diferite obiecte. În cazul lui Bhupesh, fata îi fusese dăruită de tatăl ei, adică proprietatea trecuse dintr-o mână în alta și atâta tot. Căsătoria autentică urma să aibă loc abia a doua zi. Fata însă devenise proprietatea lui Bhupesh. Ajuns la adresa căutată, Bhupesh l-a chemat pe băiat afară. „Ce fel de bărbat ești? Stai și te jelești. Nu ai de îndeplinit nici o datorie?” Bhupesh s-a întors însoțit de tânăr, și l-a sculat pe tatăl fetei din somn. „Ai comis un păcat, dar, de vreme ce mi-ai dat fata, nu mai ai nici un drept asupra ei. Iar eu o voi da în căsătorie celui pe care îl iubește”. — E adevărat? Și ce s-a mai întâmplat pe urmă?

— S-au căsătorit.

M-am gândit: ea a fost o fată cu adevărat curajoasă.

— Povestea are și urmări? am mai întrebat.

— Da, are... În noaptea căsătoriei aceleia nenorocite, Bhupesh s-a îndrăgostit de fată. După ce a măritat-o cu cel pe care-l iubea, Bhupesh s-a schimbat mult. Lipsit de vlagă și chinuit, îi vizita mereu pe cei doi. Apoi, într-o zi, a murit. Avea în cameră un arzător cu kerosen. El a căzut peste flacără și s-a aprins. Rănile au fost mortale. Unii

[95] sacrificiu religios

spun că s-a sinucis.

— Cu siguranță a fost o sinucidere, am subliniat eu.

Ce teribil! Nimic frumos în această oribilă dragoste neîmpărtășită. Dragostea e o zădărnicie atunci când e lipsită de frumusețe. Începuse să mi se năzărească dinaintea ochilor un tors bărbătesc ars. Vedeam carnea vie, vedeam și capul, cu părul ars și fața carbonizată, încă gemând. Ce oribil! Dacă cineva ar trebui să sufere astfel din dragoste pentru mine, acesta ar fi și sfârșitul meu. Un fior m-a traversat: dacă prietenul lui a fost așa, cu siguranță că și el ar fi făcut la fel. Nu trebuia să mă mai întorc în trecut. Nu voi fi niciodată în stare să-mi rănesc astfel soțul. Dacă Mircea apare în clipa asta și îmi cere să plec cu el, pot eu să-l urmez? Niciodată! Niciodată! La ce rai de fericire aș mai putea să sper, făcând din acest suflet delicat un nefericit? Sunt acum destul de bătrână ca să înțeleg că fericirea nu se află în evenimente ori în obiecte din afara minții noastre. Ea poate fi influențată de elemente exterioare numai dacă suntem pregătiți în sinea noastră pentru fericire. Dacă m-aș simți tot timpul chinuită de remușcări, dacă rănile mi-ar fi tot timpul răscolite de calomniile palavragiilor de rând și de înțepăturile blamului social, aș putea eu fi fericită numai pentru că mă aflu în brațele lui Mircea? Cu neputință. Nu trupul poate crea fericire, mintea este eternul izvor al bucuriei. Știu bine că sufletul meu nu va fi niciodată în stare să se bucure, rănindu-i pe ceilalți.

E imposibil să fii fericit făcându-i pe alții nefericiți. Este o foarte simplă afirmație. A fost repetată la nesfârșit. Dar este într-adevăr așa? Atunci de ce Rama continuă și acum s-o tortureze pe maică-mea la foc mic? Bine, fie, nu pot face nimic. Știu numai că eu nu îl voi face niciodată să sufere pe acest om bun. Oare numai din simțul datoriei? Nu. Eu îmi iubesc bărbatul. Am început să-l iubesc cu adevărat. Mi-a devenit foarte clar în momentul când, cu o zi înainte, unul din servitori mi-a spus, pe la opt seara, că

e posibil ca stăpânul să se fi rătăcit în pădure. Se dusese la locul lui de muncă pe un căluț, căluțul ar fi putut să-l aducă în toată siguranța acasă, dar... era o noapte fără lună și ploua cu găleata. Pe drum nu se vedea nici țipenie. Prin casă spuneau: în partea aceea a pădurii e plin de urși sălbatici. Eram atât de înnebunită de spaimă, încât dacă ceilalți nu ar fi plecat să-l caute, m-aș fi îmbrăcat eu însămi într-un impermeabil și-n cizme de cauciuc, și aș fi pornit prin pădure fără să-mi pese de urși ori tigri. Nu e aceasta dragoste? Totuși, stând în această casă frumoasă și încălzindu-mă în apusul dragostei soțului meu, cum de mă simt atât de părăsită și sărmană? Cine îmi poate spune? „Rătăcesc cu mâinile goale de pe-o stradă pe alta, o, Doamne!”

Viața noastră de familie se depăna lin. Rudele puteau să facă insinuări, prietenii își îngăduiau câte o remarcă acidă, dar noi eram cu adevărat fericiți. Gândeam în mod asemănător. El nu avea prejudecăți. Era și el împotriva tabuurilor de castă. Critica deprinderile noastre sociale și se purta rațional. Am fost surprinsă aflând că întâia dată când pusese carne în gură, fusese carne de vacă. Până și eu am rămas uluită. În mod obișnuit nu mânca nici un fel de carne, dar în prima zi a venirii lui aici, la post, fusese invitat într-o casă de englezi. Doamna era cam zgârcită. De obicei, avea pe masă o farfurie cu icre și își îndemna oaspeții cu vorbele: „Trebuie să luați măcar o icră”. În ziua aceea nu erau icre și se servise mușchi de vacă.

— De ce ai mâncat? Era o obrăznicie să inviți un hindu și să îi oferi vacă, am zis eu.

— Dar nu aveau nimic altceva. S-ar fi simțit prost dacă îi refuzam. De vreme ce tot trebuie să mănânci carne, ce diferență este între capră și vacă? E mai bine chiar să fie vacă, pentru că ai mai multă carne sacrificând o singură viață. În privința asta, elefantul este cel mai bun.

„Ce argument invincibil”, m-am gândit eu. Pe atunci era un act de mare bravură pentru o persoană din clasele

de mijloc și dintr-o familie hindusă să mănânce vacă. Pentru soțul meu, însă, nu era decât un act rațional, el nu era un rebel de felul meu, eu sunt în mod conștient și intenționat dornică să pun capăt tuturor acestor obiceiuri nebunești legate de caste. Dar el nu făcea decât să urmeze adevărul, simplu și natural.

Când Rabindranath a venit să-l cunoască mai bine, el i-a scris un poem numit „Omul cel bun”. Aceste versuri îl descriau pe soțul meu:

Maniram este cu adevărat înțelept.
Nici o lovitură nu-l poate clinti.
Nu-i dornic deloc să-și arate puterea.
Își ascunde cu grijă știința.
E-n largul lui numai așezat într-un colț neștiut.
El se ferește de-acele adunări Unde e lăudat.
Nu spune niciodată: „Mai dă-mi”
Și nu o va lua înaintea nimănui niciodată.
Când vede că nu ajunge mâncarea
El spune: „Azi sunt sătul”
Dacă n-a fost pusă sare-n mâncare
Nimeni n-o va ghici pe fața lui.
Când prietenii îl dezamăgesc
Spune: „Este doar o greșeală”.
Când datornicul tace prea mult
Spune: „N-am nici o grabă”.
Când este învins
Spune: „Greșeala este a mea!”

Esența și mesajul poemului sunt una cu mesajul din *Gita*: „Cel ce rămâne stăpân pe sine în timpuri tulburi și nu e legat de plăcerile vieții, acela este un *yogi*”.

Soțul meu deține toate calitățile necesare unei persoane ideale, așa cum sunt descrise în *Gita*. Dar el n-a trebuit să facă penitențe pentru a le dobândi. Acestea au fost darurile Domnului. Aș dori să ajung și eu la aceste

calități, am citit *Gita* de mai multe ori decât a citit-o el, dar nu am fost în stare să învăț nimic. Sunt sperioasă, neliniștită, nerăbdătoare și am toate defectele cu care trebuie să te lupți ca să le depășești. Ca un elești plin cu pești, așa îmi e ființa, colcăind de greșeli. De pildă, sufăr mereu de dezolare, mă stăpânește un sentiment de zădărnicie. Ieri m-am apucat să recapitulez ce am spus eu peste zi. Am numărat și am constatat că nu au fost mai mult de șapte-opt propoziții: „De ce ai întârziat azi cu jumătate de oră?”, „Mergi să joci tenis?”, „Familia Osborn vine sâmbătă la noi la masă?” Asta ar cam fi tot. Despre ce altceva am putea vorbi? Noi doi aparținem unor lumi diferite. Eu nu am citit ce a citit el. Dar nu are importanță. Sunt gata să învăț și chimie, dacă el vrea să mă învețe. Pot discuta cu plăcere despre orice. Setea mea neistovită de cunoaștere poate fi astâmpărată și cu teme care nu-mi sunt familiare, dacă cineva mă ajută. Dar el nu este în stare de așa ceva. Este un introvertit și, de cele mai multe ori, nu are poftă de conversație. Firește că nu a citit ceea ce am citit eu. În afară de cele câteva poezii pe care a trebuit să le studieze la școală, n-a mai citit un vers. Aș putea eu să-i citesc poezie? Nu, poezia nu poate fi înțeleasă prin intermediari. Nu e un glonte tras de cineva, poți atinge coarda simțitoare numai dacă știi melodia. Totuși știu că, dacă i-aș citi poeme, el le-ar asculta cu multă răbdare. Nu s-ar purta niciodată ca soțul prietenei mele. Prietena mea, care este cunoscătoare de poezie, a vrut să-i citească soțului ei, în timpul lunii de miere, câteva poeme din *Mahua*. Bărbatul ei arăta un interes real față de această acțiune, dar înainte ca ea să fi început lectura, el a întins mâna și i-a spus: „Lasă-mă să văd poemul pe care l-ai ales”. După ce a aruncat o privire, el i-a înapoiat cartea. „Ce-ai vrut să vezi?” l-a întrebat ea puțin nedumerită. „Am vrut numai să știu cât e de lung poemul”.

Bărbatul meu n-ar fi făcut una ca asta. Dacă i-aș citi

volume după volume de poezie, el ar asculta răbdător și ar spune: „Foarte frumos”. Câteodată, ba chiar în fiecare zi, mă simt apăsată de singurătate.

Pentru un somnuleț de după-amiază am companion, dar ce să citesc? În sălbăticia asta nu există bibliotecă. Cele câteva cărți pe care le avem le-am citit de mult și de mai multe ori. Numai când ajung la Calcutta am posibilitatea să-mi procur câteva cărți. Toate legăturile mele cu lumea literară s-au rupt.

Cu toate că nu caută prilejuri de conversație, soțul meu simte și el apăsarea singurătății. O dată, când eu eram plecată, mi-a scris: „În ultimele cincisprezece zile, nu am văzut nici o față de om civilizat decât în oglindă”.

Liniștea profundă a înserării este foarte ciudată. Ne simțim de parcă am fi într-o altă lume. Stăm așezați alături, pe verandă. Încerc să încep o conversație, un cuvânt sau două, abia murmurate, care se pierd de îndată în oceanul pustiu al tăcerii. În ce limbă vom putea vorbi unul cu altul? Folosim limbi diferite. Așa încât rămânem tăcuți. În această lume a tăcerii, fiecare sunet nu face decât să adâncească liniștea.

Din adâncul întunecat al pădurii, o pasăre de noapte despică văzduhul cu o fluierătură ascuțită, din când în când, câte un liliac se lansează în zbor cu un zgomot înăbușitor, țârâitul greierului sună fără oprire, metalic, țâr, țâr, țâr, țâr, iar pârâul vijelios dintr-o latură a poienii nu-și oprește nici măcar pentru o secundă clipoceala necontenită, apele curg și curg mai departe. Sunetele astea nu pot fi o bună tovărășie pentru ființa umană. Ele nu fac decât să-ți reamintească: „Ești singur”.

În fiecare zi resimt dureros faptul că sunt ruptă de lume. Nu mai simt nevoia acută de a scrie. Ce-aș putea să scriu? Pana mea și-a pierdut rostul în lumea asta primară. Mulți dintre noi socotesc că frumusețea naturii îl inspiră pe scriitor, poemele câștigă în valoare dacă autorul lor le așterne stând înconjurat de trandafiri, într-o grădină.

Astăzi, la Santiniketan, ghidul te conduce anume ca să-ți arate copacul sub care a scris Rabindranath câteva din poemele sale nemuritoare. Nimic mai ridicol decât asta! Poetul invita lumea să vină în singurătatea de la Santiniketan anume pentru a-și satisface nevoia de inspirație.

Contacte umane constante, desfășurate încoace și încolo, în bucurie și durere, învolburate de conflictul dintre bine și diavol, aceasta este viața de care are nevoie scriitorul. Imperturbabila liniște și inexorabila singurătate a pădurii îi poate ajuta pe pustnici dar nu pe mine. Natura frumoasă care mă înconjoară nu îmi dă viață, ci mi-o ia. Un om are nevoie de un alt om, sau, cel puțin, eu am nevoie. Poate un copac în floare să fie mai important decât Mircea? Mi-am amintit ceva: „Spune-mi, pe cine ai iubit pentru prima oară? Spune-mi, hai, spune-mi”. — „Un copac, am iubit un copac”. Acum agață-te de copacul ăla, îmi spun mie însămi.

În cei douăzeci și doi de ani de aspră singurătate într-o viață de pădure, numai trei ani am dus o existență plină. Tot restul zilelor nu au făcut decât să se repete. Am mai scris despre această viață în alte locuri. Nu mai poate fi vorba de ea și aici.

Pe cât pot să-mi aduc aminte, era în 1938. La Calcutta, tata mi-a zis: — Mircea ți-a dedicat o carte, iar în dedicație ți-a cerut să-l ierți. Noutatea era atât de neașteptată, încât inima a început să-mi bată nebunește. Am rămas dreaptă, în picioare, fără grai, nemișcată ca o statuie. După câteva clipe, tata a mai spus:

— A fost condamnat pentru că a scris pornografii.

Engleza mea era săracă, nu am știut ce înseamnă cuvântul pornografie. Am știut numai că nu poate fi ceva de bine, de vreme ce putea trimite un scriitor în închisoare. Nici nu am vrut să-i cer deslușiri tatei. M-am depărtat în tăcere. Am rămas uluită, căutând explicația cuvântului în dicționar; ce urât, ce pervers; oare cartea pe

care mi-o dedicase era de același fel? De ce ar fi trebuit el să facă un asemenea lucru? Ce nevoie era să-mi dedice o carte și să-mi ceară iertare, mă întrebam. Nu simțeam nici o curiozitate cu privire la carte, inima mi se strângea de dezgust. Tremuram la gândul că fusesem cândva atât de legată de un asemenea om ticălos. Încercam să uit toată povestea. Cu o fermă hotărâre, am rostogolit un bloc de silă și am închis intrarea spre pivnița care rămăsese astfel ascunsă într-o adâncime abisală, iluminată numai de pâlpâirile memoriei. Ar fi greșit să spun că eu am vrut să fac așa. Dar în felul acesta s-au petrecut lucrurile.

Zilele se scurgeau din zori și până seara, conform programului. Uneori simțeam că fusese nedrept față de fiecare dintre noi faptul că părinții ne căsătoriseră în asemenea grabă. De câte ori asemenea gânduri îmi treceau prin minte mi se făcea rușine. Nu sunt oare necinstită față de soțul meu? mă întrebam singură. Nu, întrebarea asta nici nu trebuie să fie pusă. În ciuda nobleței lui sufletești, nu am nici o îndoială că noi aparținem unor „caste" diferite. Dacă această diferență „de castă" îl face pe soțul meu să sufere, nu pot să spun, pentru că el nu lasă să se vadă nimic, iar dacă suferă totuși, problema castei nu ar fi pusă în acești termeni. Eu simt cu certitudine adâncimea iubirii lui și atenția pe care mi-o dă. Toată lumea știe asta. Când trebuie să lipsesc pentru două săptămâni, el cade bolnav. Nici eu nu pot sta mult timp departe. Sufăr și mă neliniștesc cu gândul la el. Și totuși... și totuși acele zile pustii între dealuri atârnă ca o povară pe umerii mei, pentru că n-am cu cine vorbi. Am multă nevoie să mă exprim pe mine însămi. Uneori mă întreb de ce mă tulbură atât diferența „de castă"? Oare nu există o cale de ieșire? Dacă nu aș mai fi, din senin, măritată cu el, ci cu doctorul acela negru și complexat, ce s-ar fi întâmplat? Am fi fost oare în aceeași „castă"? O, nu, ar fi fost teribil! Un om care nu se sinchisește de fața,

de sufletul, de personalitatea unei femei, ci numai de înălțimea pe care o are! Nu am fi putut niciodată alcătui un cuplu ideal. Deci, de ce să mă amărăsc? Totuși... Acest *totuși* stăruie în mintea mea. Lumea ar putea să mă întrebe: Ce nu ți-a fost dat, dragostea soțului tău, respectul în casa socrului tău, libertatea? Trebuie să recunosc că nu am de ce să mă plâng. Dacă spun că sunt tristă pentru că nu am cu cine să discut despre poemul lui Rabindranath, care a fost publicat în ultima ediție a revistei *Prabasi*, și că de o lună întreagă n-am mai citit cuiva, cu voce tare, o poezie, va fi măcar o singură persoană care să mă compătimească ori să verse lacrimi pentru mâhnirea mea capricioasă? Lumea o să râdă de mine.

Totuși, îmi sunt atât de necesare lucruri de care alții nu au nici o nevoie. Există unii oameni care nu se satură niciodată cu bunurile pământești, care nu încetează niciodată să aspire la mai sus, care sunt mereu în căutarea unor lucruri iluzorii, de neatins, care nu au nici o valoare pământească.

Cine ne-a fasonat astfel mințile, încât ne deosebim atât de mult de ceilalți?

Rabindranath Thakur, cine altul?

Noi, cei care am cunoscut lumea prin intermediul cântecelor lui, suntem cu totul străini de cei care nu au avut parte de ele. Universurile noastre nu se mișcă în același ritm.

Deși îmi duc traiul în munți, curgerea vieții mele nu are forța unui pârâu de munte. Nici nu saltă cu vioiciune, lovindu-se de pereții stâncoși. A devenit liniștita apă stătătoare a unui eleșteu.

Nu am nici o legătură cu lumea cea mare de dincolo de limitele mele. Zac absentă, plutind cu sărmana ambarcațiune a existenței de fiecare zi. Cât de singură sunt, cât de mizerabil de părăsită. Uneori îmi amintesc cum mi-a promis Poetul că va veni odată să mă viziteze

acasă. Își va ține oare promisiunea?

Îmi iubesc enorm casa. Îmi place s-o țin totdeauna curată. În casa mamei mele, asta era o îndatorire peste măsură de obositoare. Acolo era întotdeauna lume multă, iar mama nici nu se pricepea să se organizeze foarte bine. Dacă cineva mâzgălea pereții ori arunca hârtii în curte, ea nu se sinchisea. Orice înțelept dintr-un sat sanscrit putea veni să se așeze în vine pe sofa, murdărind tapiseria, pentru ca, a doua zi, un savant european îmbrăcat la patru ace să-l viziteze simandicos pe tata. Mă extenuam curățind și rearanjând casa.

Aici, în munți, aveam o deplină libertate. Casa mea strălucea ca o bijuterie. Podeaua de lemn era lustruită cu ceară parfumată, strălucea de-ți lua ochii și te puteai oglindi în ea. Spălam ferestrele, frecam clanțele ușilor, vopseam o dată pe lună vasele de flori în roșu. În bucătărie, toate vasele și borcanele erau aranjate cu grijă și fără pată. Fiecare lucru era la locul lui. În grădina de legume, fiecare plăntuță e plivită. Pe masa din sufragerie, tacâmurile lustruite strălucesc.

Dimineața, un servitor ne bate la ușă și intră aducându-ne o tavă cu ceai. Pentru micul dejun, ne pregătește cafeaua la filtru și toată casa se umple de arome. Bătrânul *mali*[96] îmi zâmbește cu un dinte lipsă, de fiecare dată când intră cu brațele întregi de flori ca să umple vasele. Sunt cel puțin douăzeci de vase, risipite prin toată casa, care trebuie aranjate. Uneori cobor chiar eu în grădină ca să aleg florile, el îmi taie cu o toporișcă ramuri din copaci.

Nu mi-au plăcut niciodată aranjamentele florale japoneze, le găsesc cam artificiale, seamănă cu o jucărie.

Nici noi, bengalezii, nu ne pricepem prea bine la așezarea florilor: gândiți-vă numai la felul în care fac buchetele, cu sârmă, cei din Bowbazar. E pur și simplu oribil!

[96] grădinar

Cât timp poate răbda o floare delicată asemenea tiranie? Mai există și obiceiul de înfige câteva flori într-un biet vas șubred. Am rămas fermecată de felul în care potrivea florile o doamnă englezoaică: ea a pus într-un colț aproape o creangă întreagă. Am văzut și am învățat. Am deprins multe lucruri și din felul în care era gospodărită casa lui Thakur. Acum învăț mult de la doamnele britanice. Folosesc pluralul dar, în realitate, între cele patru familii de funcționari care trăiesc în acest colț de pământ însingurat, o singură femeie este cu adevărat gospodină. Despre celelalte nici n-ar trebui să vorbesc. Ele își omoară timpul jucând tenis și bridge, bând, dansând, flirtând din când în când cu fiecare dintre soții celorlalte doamne. Nu se sinchisesc de nimic. Bărbații lor sunt ignoranți și băutori. Poate că în adâncul ființei lor sunt și ei la fel de umani ca și noi, dar eu n-am cum să văd asta. Nu am nici suficientă sensibilitate ca să le pot percepe calitățile ascunse.

Sufletul meu a devenit prea impresionabil: în prezența lor se zăvorăște în sine. Știu foarte bine că aceasta este o greșeală. De asemenea, e firesc ca ei să ia în considerație această greșeală din alt punct de vedere; ei sunt britanici, noi, niște băștinași demni de tot disprețul. Ei au condescendența de a se amesteca printre noi, ne invită la baluri ori la partide de bridge, asta ar fi prea de ajuns ca să ne simțim pe deplin satisfăcuți. În loc de asta, eu resping aproape fiecare propunere.

Este oare imoral să joci bridge? Bineînțeles că nu, dar cu siguranță este un mod de a-ți pierde timpul.

Eu doresc cu înfocare compania cuiva în stare să participe la o discuție adevărată, la un schimb de păreri. Acea parte din mine care tânjește după o asemenea relație este neagră ca o zonă pustiită. Iar acum stau și cumpănesc dacă nu cumva, văzându-mă prea des cu acești oameni, nu am să ajung să mă schimb într-un sens nedorit. Sunt conștientă că mă simt atrasă de exuberanța

lor. Dacă se adună cinci laolaltă, ei transformă cât ai clipi zarva în zaiafet. Viețile lor mi se par seducătoare, exact din acest motiv nu va trebui niciodată să mă împrietenesc prea mult cu ei. Îmi dau seama că vidul copleșitor din sufletul meu reprezintă un pericol potențial și de aceea mă silesc să țin bine de cârmă și mă îndrum cu grijă pe drumul ce drept. Știu că nimeni nu i-ar putea aduce vreo vătămare soțului meu, dar eu sunt foarte vulnerabilă. Am o mulțime de slăbiciuni, așa încât mi-am pus strajă în inimă și sunt mereu trează. Un conflict este iminent în problema litigioasă a băuturilor alcoolice.

Nu sunt pe cale să fiu învinsă. Eu nu sunt omul care să cedeze presiunilor și apoi, treptat, să-și urmeze cunoștințele în greșeală. Ei spun că pot să-și dea seama de calitatea unei persoane după cei de care se lasă înconjurat. Eu sunt o pasăre de alt soi. Nu voi zbura în stol cu ei. În zilele noastre, atitudinea mea ar putea să treacă drept bigotism. Și pe vremea aceea, la fel, dar a trebuit să cheltuiesc multă energie ca să opresc valul de alcool ce amenința să se reverse în casa noastră. Fie că el se putea stăpâni sau nu, bărbatul meu prevăzuse, pentru a face față primirilor de musafiri, ca în casă să fie pregătite câteva sticle de băutură. El poate că mai ezita în fața lor, eu însă am pus piciorul în prag.

Nici pentru căsătoria noastră nu cumpărasem nici un obiect de proveniență străină. Nici măcar o plasă de țânțari sau un stilou. Ne luptam cu un stilou Guptoo, dar nu ne-am fi atins de un Parker, iar acum...

— Ai de gând să te dedai desfrâului băuturii cu licori străine? l-am întrebat pe soțul meu.

El a râs de atâta vehemență:

— Altfel or să ne creadă niște zgârciți.

— De ce? Putem să le oferim *sandesh*[97].

— Nici n-o să vrea să se atingă de *sandesh*, seara.

Dar eu eram hotărâtă să nu cedez. Nu știam în ce

[97] un soi de dulce

bucluc am intrat pentru că îi respingeam pe englezi. Ei erau superiorii, cârmuitorii noștri. Până și un prieten se simte deranjat când cineva se îndepărtează de grup. El ar putea-o lua drept un afront la adresa lui. Oricine, orice ar face, simte în taină nevoia de a fi aprobat de ceilalți. I-am spus servitorului să scoată sticlele din bufet și să le verse în pârâul din poiană. S-a uitat la mine cu ochii căscați de uimire. Să prăpădească minunea aceea strălucitoare de băutură în apă?!

Și bărbații, și femeile din neamul Gurkha[98] simt o nevoie nestăpânită de a bea alcooluri tari. În ziua următoare, femeile de pe plantație au venit să cosească iarba și au găsit, ascunse între trestiile înalte și murdare de pământ, cele mai neașteptate comori. Gurkha au o minunată calitate, ei sunt structural onești. Nu vor atinge pentru nimic în lume ceva ce nu le aparține. Poți să-ți lași casa descuiată și să lipsești zile întregi: nimeni nu se va strecura înăuntru și nu-ți va lua un pai.

Am greșit cu adevărat considerându-mă un om singur și mi-a trebuit foarte multă vreme ca să-i cunosc pe acești oameni. Simpli, cinstiți și foarte muncitori, locuitorii de pe dealuri erau pentru mine la fel cu arborii din jur, abia dacă-i vedeam, prizonieră cum mă simțeam a propriei mele ființe. Prizonieră a filosofiei mele, și un simplu vizitator al locurilor din jur. A trecut timp destul până când ochii mei au reușit să vadă imaginea plină de înțelesuri a vieții omenești care se desfășura vibrantă în jurul meu.

Cu privirea întoarsă în sinea mea, trăiam numai pentru mine. Servitorul m-a întrebat:

— Doamnă, ați aruncat sticlele alea, pot să le ia ei și să le bea?

Apoi, cu consimțământul meu, ei au dat pe gât whisky scoțian pur, sticlă după sticlă. Lichidul nediluat a avut efectul pe care era de așteptat să-l aibă. Toți cei care au

[98] un popor războinic care trăiește în munții Himalaia

băut a trebuit să fie duși de urgență la spital. Absolut toți! Proasta mea faimă de puritană s-a răspândit cu mare repeziciune.

Pentru seratele lor, viguroșii plantatori britanici, care vorbeau engleza cockney, nazalizând, veneau de pe diferite plantații, conducând uneori și câte treizeci de mile, pe un teren foarte accidentat.

Pe măsură ce noaptea se adâncea, îi puteam urmări cum se schimbă. Dând pe gât pahar după pahar, însetați de licoarea aceea spumoasă și strălucitoare, ei intrau într-o stare de apatie, personalitatea li se modifica, unii, care nu aveau deloc voce, începeau să cânte răgușit și fals, alții stăteau moleșiți, picotind, alții se duceau și se așezau pe brațele fotoliilor în care ședea câte o femeie, câte unul, brusc, îngenunchea la picioarele ei și spunea cu vocea sugrumată de emoție: „*I will be your dear*”, „Voi fi dragul tău”, amuzați de jocuri de cuvinte din engleză, în care „*dear*” (*drag*) și „*deer*” (*cerb*) se pronunță exact la fel, și se știa că eu am acasă ca animal favorit, un cerb.

Nu am putut niciodată să înțeleg cum pot niște bărbați maturi să se abandoneze nebuniei de bună voie.

Toate acestea mă făceau cumplit de nefericită, mă simțeam rătăcită într-o lume căreia nu-i aparțineam. Mă uitam la ei toți așa cum o făptură curată se uită la niște împuțiți, cum cei lucizi îi privesc pe cei năuci, și cum niște oameni liberi îi privesc pe niște sclavi.

După serate, adică după miezul nopții, noi doi, bărbat și nevastă, ne întoarcem acasă. Înaintea noastră merge un servitor, ducând o lampă de vânt care abia ne luminează drumul și un băț gros.

Nici un alt zgomot decât cel al pașilor noștri și al câte unei frunze uscate ce ni s-a nimerit sub tălpi. În pustietatea încremenită, acest sunet singuratic se izbește de coasta de deal și adâncește senzația de părăsire și uitare. Deasupra capetelor noastre, prin micile deschideri din coroana bogată a frunzișurilor, razele de lună cădeau

pe drumul de dinaintea noastră, formând un mozaic din lumină și umbră. Știu foarte bine ce flori și ce copaci cresc în fiecare parte de pădure prin care trecem, unde ne vor inunda valuri de parfum și unde licuricii pădurii au păstrat puțin din căldura amiezii. Se spune că există pe aici niște șerpi care au un miros asemănător cu cel al orezului nou. În regiunea asta, mișună. Nici nu ne mai e frică de ei. De îndată ce ne percep prezența, se furișează grăbiți din drum. Bineînțeles că pitonul nu dispare chiar atât de repede, este prea lent în mișcări. În afară de cazul că dai peste el și îl calci, un piton nu atacă omul. El nu va face altceva decât să-și dilate ochii spre viitoarea victimă.

Din cauza unui astfel de șarpe a murit un om. S-a împiedicat de un piton încolăcit sub un copac. Omul a început să alerge disperat în direcție opusă. În mod obișnuit, atras de privirea magnetică a reptilei, el ar fi trebuit să rămână nemișcat sau să se ducă țintă spre ea. A avut norocul să poată fugi și, fugind pe o distanță de două mile, trecând peste deal, a ajuns la ușa noastră din spatele casei și acolo s-a prăbușit mort. A murit pur și simplu de spaimă.

Urșii ne ies foarte rar în cale. Le este și lor frică de noi. Dar omul care aduce pâinea și trebuie să străbată optsprezece mile prin pădurea deasă, pe o cărăruie umedă și îngustă, ca să aducă provizii din oraș, îi întâlnește adeseori și folosește o mulțime de șiretlicuri ca să le îndepărteze pe fiarele astea fioroase din drumul lui. Într-o zi, pe când mergea aplecat sub povara coșului plin de provizii pe care-l ducea în spate și care-l lovea la fiecare pas în cap, a observat o figură întunecată uitându-se din frunzișuri. Simțind primejdia, el a aruncat coșul în jos, pe pantă. Ursul a luat-o la goană după obiectul mișcător, lăsându-l în pace pe cel neclintit, aflat în spatele său. Omul care aduce pâinea s-a salvat, dar nu și pâinea. Îi spunem noi așa, dar el aduce nu numai pâinea, ci absolut tot ce avem nevoie din orașul aflat la optsprezece

mile distanță; nimic nu poți găsi aici, nici pește, nici carne, nici medicamente.

Locul acesta este ca o pagină dintr-o carte cu povești pentru copii. Am fost în mod special fascinată de teribila bufniță numită *kiorala*, cea cu ochii mari și rotunzi, care poate ucide și înghiți o pisică mare în numai câteva minute. Dar veverița zburătoare, cu aripile ei ca de liliac, moi și pufoase! Cât de diferită este această lume în care am călcat, față de orașul aglomerat și de toate plăcerile oferite de el!

Treptat am devenit una cu împrejurimile, pădurea primară și omul tribal, primitiv mi-au pătruns cu încetul în conștiință. Progresul e lent. Asta datorită faptului că noi nu știm să ne bucurăm pentru noi înșine, așa cum știu să o facă europenii. Ei sunt iuți, noi suntem lenți.

Când sunt în vacanță, ei își iau pușca pe umăr ori undița, și ies la aer, la o partidă de vânătoare. Servitorii îi urmează încărcați cu coșuri de băuturi și merinde. Beau și mănâncă până nu mai pot, și bărbatul de aici flirtează cu soția celui de dincolo, îndărătul unui tufiș. Oh, nu le lipsește într-adevăr nimic. Până și în acest loc părăsit de Dumnezeu ei știu cum să se distreze.

Cum am putea noi, doi învățați, să urmăm un asemenea model? Suferim atât de mult când vedem un cerb blând și frumos doborât de gloanțe. Și totuși, cu încetul începem să învățăm de la acești oameni. Este, într-adevăr, mult de învățat. Ei au o mare pricepere, un mare talent de a se adapta la cele mai nefavorabile împrejurări.

Cu excepția băuturii și a vânătorii de cerbi, a început să-mi placă viața în sălbăticie, în fiecare zi liberă, aș vrea să ne adunăm într-un grup și să ieșim la iarbă verde, pentru picnic. Călărind mile întregi pe potecile pădurii, ne ducem din ce în ce mai departe, fie pe malul vreunui izvor singuratic, fie în apropierea unui curs de apă în munți. Copacii din această pădure stau drepți și rivalizează unii

cu alții în încercarea de a prinde un sclipit de soare. Ei ar dori să depășească aceste dealuri care i-au transformat în niște prizonieri și să-și odihnească frunțile în limpezimea cerului albastru. Înaintez prin pădurea care miroase a mucegai, de ramuri atârnă mușchi umed, ca un păr încâlcit de fată părăsită și, pe măsură ce înaintez, simt o stranie detașare, întocmai ca prințul Buddha care și-a părăsit regatul. „Călare pe un cal, spunea el, voi intra în adâncul pădurii”.

Încotro mă îndrept, și cine sunt toți acești oameni, mă întreb în sinea mea. Sunt toți numai niște umbre palide. Mi-am dorit eu vreodată o asemenea viață? Doamne, până și insectele își au prietenii lor, pe mine de ce m-ai părăsit?

Oboseala îmi dispare dintr-o dată când, după o cotitură, dau pe neașteptate peste un pârâu de munte care murmură curgând peste pietre. În locul acesta, apele lui repezi au fost stăvilite de bolovani și s-au format locuri în care poți face baie în undele curate și reci.

Pe maluri crește o plantă numită *titapati*, frunza amară, rupem frunzele parfumate, le strivim și le azvârlim în apă. Peștii se îmbată cu apa înmiresmată, amăruie, și încep să se miște amețiți, ca oricare animal uman, devenind prada noastră ușoară.

Facem un foc mare, din ramuri uscate, și frigem peștele pe o sobă improvizată. În mijlocul râului vijelios se află blocuri mari de piatră, cât niște delușoare, apa se rotește în jurul lor, albă și spumoasă. Sunt pe un astfel de bolovan, mă simt îndemnată să-mi spun mie însămi un poem: *Sagarika*, „Fiica oceanului”, scris de Rabindranath și adresat spiritului Indiilor de Est, în special Javei: „Scăldată-n ocean cu pletele tale ude plutind, stai pe țărmul presărat cu prundiș”.

— Jack, tu știi că există o țară numită Java?

— Bineînțeles că știu. Acolo au niște plantații de ceai foarte întinse.

— Oh, de asta știai. Dar ai auzit că civilizația indiană s-a răspândit în regiunile acelea de câteva mii de ani? Ea a cuprins și Siamul.

— N-am mai auzit niciodată de una ca asta. Se poate vorbi de civilizație în India înainte de venirea britanicilor?

La ce fel de conversație te poți aștepta din partea unor asemenea oameni? Bărbatul meu nu și-ar deschide cu plăcere gura și n-ar intra într-o discuție, dar până și el se simte cuprins câteodată de o exasperare care-l împinge să zică și el o vorbă-două.

Jack spune:

— Voi doi sunteți oameni educați și inteligenți. De ce nu vă convertiți? Cum vă veți mântui, dacă nu deveniți creștini?

Soțul meu răspunde:

— Nu vrem să fim în minoritate.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Tu știi ce populație are pământul?

— Nu. Câți suntem?

— Două miliarde. Ai idee câți dintre ei sunt creștini? Jack rămâne perplex. Bărbatul meu continuă:

— Pot fi cam șase sute de milioane. Nu e mai bine să fii cu majoritatea?

Treptat, lumea începe să ne viziteze. Răspunzând invitației mele, rudele s-au obișnuit să vină la noi în timpul vacanței. Oricine se încumeta să călătorească în partea aceasta de lume, trebuia să vină și la noi, atât eram de ospitalieri. Activitatea soțului meu luase un mare avânt, astfel încât musafirii noștri erau bucuroși să ne viziteze, chiar dacă piața se afla la optsprezece mile distanță.

Aveam întotdeauna cămara plină. Îmi place să-mi ospătez musafirii cu mâncăruri cât mai diverse, pe care le pregătesc chiar eu. Mi-am făcut din bucătărie un hobby. Toți cei care stau la noi se simt bine. Dimineața, ei își iau ceaiul în pat, din cești de un mare rafinament, la ușă îi

așteaptă pantofii lustruiți și îmbrăcămintea spălată și călcată proaspăt. Le fac cu mâna mea paturile, acoperindu-le cu cearceafuri de mătase și stropindu-le cu lavandă. Încerc să le fac oaspeților o impresie cât mai bună pentru ca o dată ce au fost aici, să nu uite niciodată această experiență.

În primele zile, fiecare se simte încântat: „Ce frumos trăiți! Ca într-un hotel de clasa-ntâi! Ce frumusețe de decor!”

Dar, după o săptămână, cu toții încep să simtă apăsarea singurătății. Din clipa aceea, simt nevoia să plece, sub cel mai neînsemnat pretext.

Infinita mea energie nu se poate cheltui numai pe treburile casei. Învăț să cresc găini. Tocmai a început să cucerească terenul o nouă metodă în materie. Urmăresc cu înfrigurare crestele cocoșilor de rasă Leghorn și penele dolofanelor reprezentante ale roșcatelor de Rhode Island. Mă străduiesc să pun pe picioare și o prisacă, dar mă limitez să citesc fascinanta „biografie” a albinelor și încă de mai multe ori. Mă tem însă de munca directă la stupi din pricina înțepăturilor.

Aici, în această regiune de pădure, există o mare varietate de insecte. Nu au nici o legătură cu noi, ființele umane, dar existențele lor nu sunt lipsite de rost m desfășurarea vieții. Uneori rămân ore întregi în grădină pentru a urmări un gândac frumos colorat. și foarte activ sau o omidă prinsă în nesfârșita căutare a unei bogății necunoscute. Există aici și câteva plante fosforescente, care aruncă o lumină palidă în jurul lor.

Odată, tata mi-a povestit că a citit în *Puranas*[99] despre plantele luminiscente. „Să le cauți”, mi-a spus el. Am văzut aceste plante de paradis, incandescente. Mai există și niște creaturi care poartă treizeci de luminițe, un rând pe ghimpii din spinare și câte zece pe fiecare latură. O creatură incredibil de ciudată!

[99] texte hinduse de mitologie

Și câți fluturi multicolori și de toate dimensiunile umplu văzduhul! Se învârt împrejur, în briza răcoroasă, ca niște petale smulse din grădina mea de trandafiri.

Și mai există prin preajmă încă o mică ființă la fel de veselă, care zburdă încercând să prindă creaturile înaripate: este fetița mea, venită pe lume în 1936. Ea dă viață acelui cântec care spune: „Cu câtă bucurie ți-ai desfăcut aripile, micule licurici”.

Cea mai importantă activitate a mea aici este creșterea legumelor. De șase ani cultiv cu multă grijă cartofi. Producția mea a fost de douăzeci de ori mai mare decât cantitatea însămânțată. Am fost efectiv mândră de acest succes. Unii pot socoti asemenea ocupație un declin în ce mă privește. Dar sunt convinsă că până și un poet poate cădea în extaz în fața minunii simple a cartofului. O gâgâlice de sămânță este pusă în pământ. Noi nu știm niciodată ce se petrece acolo, înăuntru. Nu facem decât să ridicăm o moviliță de pământ de jur împrejur, să udăm la timp, să privim frunzulițele verzi. La ceasul potrivit, dând la o parte stratul de pământ, descoperim sămânța mică și scorojită tot acolo, înconjurată de tuberculii robuști și mulți care au prins viață din ea. Nu poți să nu rămâi uluit de minunea acestei priveliști. Înlături pământul încetul cu încetul și, unul câte unul, cartofii ies la iveală. Toată după-amiaza stau cu grădinarul și culeg cartofi. Când el apucă și scoate la lumină obiectul mic și rotund, cu mâinile lui viguroase și mari, și îi dă drumul în palmele mele delicate, făcute căuș, ce imagine! Van Gogh ar fi putut să picteze, văzând-o, *Culegătorii de cartofi*.

Rămân întotdeauna surprinsă, fermecată pe veci. Poți descoperi bucuria pretutindeni, în orice acțiune. Privește creatura aceea măruntă, replica exactă a unei frunze de dalie. Nimeni nu ar crede că e altceva decât o frunză, până nu se mișcă. Dar dacă se produce cea mai slabă agitație, ea redevine o frunză neclintită, într-un efort de autoapărare. Dacă nu vezi, nu-ți va veni să crezi că o

insectă poate fi exact ca o frunză, o imitație perfectă. Ce e și mai ciudat, atunci când moare, se decolorează aidoma frunzei. Puterea de imitare a naturii este extraordinară. Numai insecta asta este o minune care mă face să mă gândesc ore întregi la enigma eternă a vieții. Ochii și mintea mi s-au obișnuit treptat să observe natura din jurul meu, atât de bogată în forme, culori și miresme, palpitând de viață.

Și totuși... acest „totuși” nu mă va părăsi niciodată. Uneori, la miezul nopții, părăsindu-mi patul cald de lângă soțul meu, ies și mă așez în verandă. Mă gândesc la ceilalți. Cea mai mare parte a oamenilor pe care îi cunosc pare să fie mulțumită de soartă, de ce nu aș fi și eu? Am tot ceea ce își poate dori ori aștepta cineva. De ce acest sentiment infinit de pustietate, ca și cum nu aș fi îndeplinit ceea ce aveam de îndeplinit, ca și cum nu aș fi spus ceea ce aveam de spus, ca și cum nu aș fi ajuns la ceea ce am aspirat?

Această dorință nelămurită și nedefinită, rămâne mereu nestinsă și nepotolită. Cu siguranță nu este o stare normală. Îmi pare un suflu de nefericire venit din necunoscut. Și totuși, așa sunt. Am citit odată un poem care descria exact starea mea din vremea aceea: „Ascultă, dacă stelele licăresc pe cer, înseamnă că trebuie să fie cineva care ar vrea să le vadă. Trebuie să fie cineva care spune: lasă-le să ardă. Cineva care spune: ce este punctul acela mic, o piatră scumpă? Lovit de furtuna de praf din miezul fierbinte al zilei, el sărută mâna întinsă a lui Dumnezeu și spune: nu voi putea trăi iară o stea...”

În solitudinea nopții reci, stau părăsită și, ridicându-mi fața în sus, îmi caut steaua.

Dacă cineva își închipuie că starea mea de acum are cea mai mică legătură cu incidentul povestit la începutul acestei relatări, se înșeală cu totul. Starea mea de dezolare nu avea nici o legătură cu Mircea. Nu-mi era dor

de nimeni. Nu doream nimic de la nimeni, ci voiam doar să mă înțeleg pe mine, acea parte din mine ce nu se putea exprima și îmi frângea inima cu suferința ei fără nume, în timp ce, în aparență eram cu totul prinsă în desfășurarea fericită a vieții de fiecare zi.

Seara, servitorul trăgea obloanele și potrivea perdelele. Apoi aprindea în cămin un foc zdravăn de butuci. Noi doi ne așezam în fața flăcărilor, adulmecând mirosul pipărat de rășină al lemnului de pin ars. Eu îmi vedeam de lucrul meu de mână, iar bărbatul meu răsfoia câte-o revistă sau un ziar vechi de două zile. La ceasul acela, nu mă gândeam la lucruri subtile ori poetice, nici nu mă amăram pentru cine știe cine. Mă preocupau avansarea soțului meu, nedreptatea pe care i-o făcuse vreunul din șefii lui, refuzul constant al fetiței mele de a mânca atât cât se cuvenea și multe altele la fel. Îmi aminteam de vreo rețetă nouă sau de vreun model nou pentru mobilier.

Cum încerc să scriu povestea vieții mele, îmi este lesne să observ că, de fapt, nu există nici o poveste. Și cum ar putea fi? Poveștile apar din contactul cu viața. Relațiile și conflictele experiențelor omenești, diversitatea eforturilor dau culoare imaginii pe care ne-o putem face despre viața noastră.

Ce povești poate să inspire natura? Au loc multe întâmplări cumplite, dar nu oricine le poate relata. De exemplu, în fiecare an, pădurea ia foc cu violență. Mulți au auzit despre incendiile din pădure, dar câți le-au văzut? Vara, frunzele se usucă de căldură și devin foarte inflamabile, se freacă una de alta și se aprind. Sau câte un pădurar lipsit de minte lasă să-i scape o scânteie, frunzele uscate încep să fumege și, brusc, se aprind. Când toată coasta dealului devine un rug imens, focul se poate vedea de la mare distanță. Bambusul trosnește cu zgomote ciudate și furiosul zeu al focului sare de pe o creangă pe alta. Țipetele de moarte ale animalelor prinse în capcană umplu văzduhul. O pădure în flăcări nu poate

fi stinsă. Singura soluție este doborârea copacilor de jur împrejurul zonei incendiate. Soțul meu luptă cu focul, e un lucru care cere efort inteligent, nu poate fi făcut de ageamii. În fiecare zi, auzim despre accidente petrecute din ignoranță. Unul din ele m-a șocat în mod deosebit. Doi bărbați trebuiau să taie într-un perete abrupt, ca să lărgească drumul. Au săpat intrând tot mai adânc sub mal, până când acesta s-a prăbușit peste ei. Bărbatul meu mi-a povestit că a văzut ieșind de sub bolovănișul acelui mormânt o mână fără viață. Eu nu am văzut-o, dar imaginea ei m-a urmărit multă vreme.

Am vorbit despre pădurea primară, cea care nu a fost plantată. Aceiași copaci sau progenitura lor prospera aici din timpuri uitate. Avem aici plante din perioada carboniferă, frunzele sunt ca de ferigă, dar ele sunt copaci, cresc din trunchiuri și se desfac în umbrele. Există păduri atât de dese, încât nici un picior omenesc n-a pătruns acolo. Ne apropiem acum de o asemenea zonă: copacii vor fi doborâți pentru a face loc unei noi plantații. În căutarea ei, se merge pe elefanți. Elefanții sunt perfecți în asemenea explorări, spre deosebire de căluți, care au nevoie de poteci. Acum se doboară copacii. Copaci uriași cad sub securi obișnuite. Adesea se produc accidente. Robustețea acestor triburi de deal este de nebiruit. Cei prinși sub copaci rabdă fără tresărire și fără anestezie ca oasele să le fie tăiate cu ferăstrăul. Am plecat din atmosfera sofisticată a unui mare oraș pentru a-mi petrece alături de acești oameni cele mai bune zile ale vieții.

În acest loc uitat de Dumnezeu nu există nici telefon, nici telegraf. Telegramele ne vin de la șase mile depărtare, de la gara din vale. Drept spital există o colibă acoperită cu paie, unde oficiază un vraci. Ca să ajungi aici trebuie să conduci mașina pe un drum îngust, șase mile de curbe în ac de păr. Uneori mașina suie panta aproape perpendicular, iar la câte o cotitură bruscă numai câțiva

centimetri te mai despart de abis.

Totuși, sunt curajoasă. Este curajul lipsei de experiență, care te face să te-avânți nebunește, astfel încât îl invit pe Rabindranath Thakur să vină la mine acasă. Din scrisorile mele, el a început să înțeleagă că mi-am ținut promisiunea, acum va trebui și el să și-o țină pe-a lui. Scrisoarea mamei mi-a întețit entuziasmul. Ea mi-a scris așa: „Am fost să vedem drama *Chandalika*. După spectacol, când ne-am dus să-l salutăm pe Poet, acesta m-a întrebat: «De ce-ați trimis-o atât de departe, Sudha? Amrita nu va mai putea vedea nicăieri ceva de acest fel»”. Și mama a adăugat: „Simțeam că întâlnindu-ne pe noi se întristase și-ți simțea lipsa”.

După ce-am primit această scrisoare, m-am grăbit să-i mai scriu încă o dată lui. În general, nu-l copleșesc cu mesaje. El este întotdeauna peste măsură de ocupat dar, cu toate astea, nu se îndură să nu răspundă la scrisori, oricât ar fi de copleșit de treburi. Are de scris mereu atâtea lucruri inutile, numai din delicatețe și din bună creștere, încât nu vreau să-i fac și eu griji. Dar acum îi scriu astfel de răvașe, încât să mă creadă cea mai fericită ființă din lume.

În decursul celor două-trei luni de așteptare, după ce a fixat data sosirii lui la noi, un fel de aură a fericirii ne-a învăluit pe toți. Rudele și prietenii noștri erau uluiți de norocul meu. Mulți dintre ei ar fi vrut să ni se alăture iar pe mine aproape că m-ar fi dat la o parte. Dar am fost de neclintit. În sfârșit, după atâta vreme, eram să mă las îmbrâncită de tot soiul de inși precauți. Fiul și nora Poetului îmi scriseseră: „Îl trimitem pe tata la tine. Noi doi nu venim. Ai drepturi absolute și exclusive asupra lui”.

Da, într-adevăr, doresc să am drepturi exclusive. Ne-am reamenajat casa abia aranjată. Am frecat și am periat totul, am tuns pomișorii în floare, am prășit buruienile cele mai mărunte rătăcite în iarbă, am cosit pajiștea. Am

pus perdele noi, am vopsit ușile. „În templul meu de aur, am așternut un covor de lotuși”. Extenuarea provocată de singurătatea silită dispăruse cu totul. Zgomotul pârâului care trecea pe acolo și care mă istovise cu plescăiala lui cicălitoare mi se părea acum un murmur dulce. Iar țârâitul cicadei, care până atunci parcă mi-ar fi răsucit o șurubelniță în creier, devenise deodată un ciripit melodios. Adierea care trecea printre brazii argintii, aducându-ne suspinul mâhnit al pădurii însingurate, părea că acum intonează: „Vino, o, vino în inima mea, tu, stăpân al inimii mele”.

Din 1938 până în 1940 fusese anul-lumină, anii fără sfârșit ai vieții mele. Nu voi scrie despre această perioadă acum. Nu fac decât să trasez linia cursului interior al vieții mele. Înțeleg relativitatea timpului prin propria mea experiență. În cuprinsul acestor trei ani, timpul dintre venirea, plecarea și revenirea lui a părut neîntrerupt, e un timp întreg, rămas neclintit, presărând cu nectar viața mea mereu însetată și transformându-mi existența neînsemnată într-un lucru plin de înțeles și desăvârșit.

I-a plăcut în casa noastră. Mă sculam devreme și mă îmbrăcam repede. El stătea așezat cu fața spre răsărit așteptând soarele, al cărui nume îl purta, să apară. Mă lăsam jos, pe podea, lângă scaunul lui, și-l întovărășeam în tăcuta contemplare. Astfel începea ziua mea. Și se încheia după ce îl instalam în pat și îi potriveam plasa împotriva țânțarilor.

Cu el, în casa noastră e o sărbătoare continuă. În acest loc greu accesibil, te poți trezi oricând cu o căruță plină de oameni sosiți fără să te avertizeze. De altfel, cum ar putea s-o facă? Aici nu există nici telefon, nici telegraf. Astfel încât trebuie să le pregătesc în grabă masa. Satul acesta de munte nu mai cunoaște izolarea. În casa noastră e ca și cum s-ar desfășura fără încetare o serată muzicală. Și nu numai eu am impresia asta, ci toți ceilalți. Soțul meu e mai deschis ca de obicei, glumele și jocurile

lui de cuvinte sunt mai frecvente. Aerul din jurul nostru pare purificat de ozonul fericirii. Mergem parcă plutind ușor deasupra pământului, parcă în levitație.

Îl ajut la lucru: îi copiez manuscrisele, îi șterg mobila de praf, îi fac patul. Îi frec cu putere farfuria de argint și-i șterg papucii de praf. Hoardele de servitori, mai ales cele care au venit cu el, sunt scandalizate. N-au mai văzut o persoană nebună ca mine!

Lângă odaia lui de lucru își are camera de baie, lipită de dormitor. Într-o zi îi spălam hainele în baie, iar ușa dinspre grădină era deschisă. Sri A., secretarul lui, m-a văzut și s-a apropiat:

— Ce-i asta? De ce îi spălați dumneavoastră lucrurile? Unde sunt servitorii?

Foarte încurcată, am încercat să-mi termin mai repede treaba. Spunându-mi „Încetați, încetați”, el a strigat servitorii:

— Unde sunteți cu toții?

— Vă rog, vedeți-vă de treabă, fac asta în fiecare zi. O s-o fac și acum, am spus eu.

— Îi spălați lucrurile în fiecare zi? m-a întrebat el făcând ochii mari.

— Da, vă deranjează?

— El s-ar simți prost, dacă ar afla.

— Dar cum ar putea să afle?

— Am să-i spun eu.

Vorbind astfel, a deschis ușa spre camera de lucru:

— Priviți, domnule! Amrita Devi[100] vă spală lucrurile și nu vrea să asculte de mine.

Mi-am îndreptat spatele, m-am roșit toată și m-am simțit ca un vinovat surprins cu mâinile pline de sânge. Așezat într-un jilț ușor, el era cufundat în citirea unei cărți. Deranjat atât de brusc, a lăsat cartea în poală și a zâmbit cu blândețe:

[100] zeiță. Adresare universală către femeile indiene, adăugată după numele propriu

— A., ce știi tu despre toate astea? Închide ușa! Iar mie mi-a spus:

— Continuă-ți munca, Amrita. Acum știu de ce îmi sunt hainele fără de pată în ultima vreme!

Sunt sigură că era exact pe dos. N-aș fi putut să-i spăl lucrurile mai bine decât o făceau servitorii, dar astfel voise el să mă răsplătească.

În trei ani, el a fost de patru ori în casa noastră. Bogăția darului adus de acești trei ani mă face să pierd orice simț al trecerii timpului. Pe atunci, nu eram în stare să înțeleg pe deplin valoarea darului lui. Nu era deloc ușor să răzbați în aceste locuri aproape inaccesibile la vârsta de șaptezeci și nouă de ani, neținând seama de neprevăzutul și de greutățile călătoriei. Neamurile noastre apropiate, adesea cu mult mai tinere decât el, n-ar fi îndrăznit s-o facă. Dar veșnic tânărul poet nu lua în seamă piedicile fizice. În această primordială țară a pădurilor năvălea lumea întreagă, adusă de „Poetul lumii”. Trăiam în tovărășia unor oameni iluștri, ascultam povești despre continente și popoare diferite. Bergson, al cărui sistem filosofic îl citisem, fără să înțeleg însă că el era o ființă omenească vie și vorbitoare, a început să stea de vorbă cu mine. Bernard Shaw, cu surâsul lui disprețuitor, Romain Rolland, cu ochii lui triști și adânci, toate chipurile de pe coperțile cărților deveniseră prietenii mei. Vedeam scene dintr-o lume necunoscută. Auzeam multe despre Rusia. El era foarte dornic să afle cât mai multe despre experimentul care se desfășura acolo. La el am văzut pentru întâia oară ziarul „Noutățile Moscovei” și am fost destul de surprinsă de faptul că era atât de îngăduitor și pasionat de o țară atât de hulită de alții. M-a pus să traduc trei articole din „Noutățile Moscovei” privitoare la emanciparea femeii și ele au fost publicate în diferite ziare. Aveam sentimentul unei realizări.

Acum, bărbatul meu era mult mai vorbăreț decât înainte. Într-o zi l-am întrebat:

— Nu ești gelos văzându-mă atât de preocupată de el? Te rog să îmi spui. Ar trebui să fii.

— De ce? Tu ești așa cum ești. De ce ți-aș cere să te schimbi? — Totuși, n-ar fi neobișnuit.

— La ce ne-ar folosi? a zâmbit el.

Poetul era fermecat de casa noastră. Îl considera pe soțul meu „un gentleman perfect”. Natura senină care ne înconjura și relațiile prietenești care domneau în casă împlineau un cerc.

Într-o dimineață, pe când el stătea aplecat peste masa de lucru, am intrat și m-am oprit în picioare în fața lui. Părul îmi era desfăcut și ud după baie. O adiere proaspătă și parfumată legăna tulpina unei nalbe în strălucirea soarelui de dimineață. Puțin mai departe, mărginind bazinul cu pești, se afla un șir de strălucitori crini galbeni. El privea liniile de culoare. Deodată mi-a spus:

— Știi, Amrita, ai înălțat o casă minunată. Știam că așa va fi. Când m-am hotărât să vin aici, mulți se întrebau dacă am să mă simt bine. Știam că așa va fi. Altfel de ce m-ar chema? așa îmi spuneam. E o casă frumoasă, totul curge lin ca pârâul cântător din vale. Știi ce îmi place cel mai mult aici? Că voi doi nu vă certați niciodată. Înțelegerea și pacea dintre voi doi sunt nespus de frumoase. Să mă vezi când R. și P. încep să se certe. Stau și mă uit la ei. O țin tot așa și eventual P. se dă bătut și devine foarte tăcut, dar R. nu se mai oprește. O ia mereu și mereu de la capăt, ca un șarpe care își atacă victima.

— De ce nu-i mustri?

— Îi dojenesc. Dar fără nici un rezultat. Să faci o casă frumoasă este o operă de artă, un fel de poem. În țara asta înflorită, cu fetița voastră ca o floare, ați întemeiat un cămin fericit. Sunt mulțumit, Amrita, să văd asta, foarte mulțumit.

Ținându-mă de speteaza scaunului său, am simțit că mi se taie respirația. Trebuie să-i spun adevărul. Aici și acum.

— Nu e adevărat. Te-am amăgit.

— Ce-ai spus?

M-a lovit ușor cu mâna peste frunte.

— Ce-ai zis? Tânără doamnă, pe cine amăgești?

— Pe toată lumea. Nu am realizat nimic. Jumătate din ce se vede e un spectacol măsluit. Nu am pe nimeni lângă mine în nopțile mele pustii.

— De ce această autoflagelare? a spus el cu tandrețe. Ceea ce poate da fiecare din noi este limitat de spațiu, de timp și de cel care trebuie să primească. Ceea ce nu putem atinge, neîmplinirea, nu avem de ce să regretăm. Să ne mulțumim cu ceea ce avem. Apoi a întins mâna spre crini și a zis:

— E îndeajuns că ai pus aceste flori. Doamnă, îți sunt recunoscător pentru ele.

În ciuda discursului său înțelept, în adâncul inimii sale simțise pe deplin cât de greu poate să apese singurătatea.

În seara acelei zile mi-a spus un lucru pe care l-am păstrat în inima mea ca pe un giuvaer de preț. Stăteam pe verandă. Copacii înalți și întunecați de pe deal se înălțau ca niște fantome, devenind tot mai negri, cu fiecare clipă, de parcă s-ar fi hrănit din bezna din ce în ce mai adâncă a serii. Toți ceilalți plecaseră la o plimbare de seară, astfel că tăcerea era mai profundă ca de obicei. Deodată, el a vorbit:

— Vreau să-ți fac o mărturisire, Amrita, dacă ți-ar putea sluji ca o consolare. Aș vrea să-ți spun că în lunga mea viață am primit multe daruri, însă respectul, admirația și dragostea, amestecate toate la un loc, pe care mi le arătați voi, sunt un dar nespus de rar pentru mine. Și eu aveam cu adevărat nevoie de ele, acum, înainte de a mă despărți de lume pentru totdeauna. Altfel n-aș fi venit la voi de atâtea ori.

Munca este cel mai bun prieten al omului. Așa obișnuia

să-mi spună mereu Poetul. Dar nu este deloc ușor să-ți creezi propriul tău câmp de acțiune. Odată, Poetul se uita la muncitorii care treceau în susul și în josul drumului, cu catâri încărcați de poveri. Pe neașteptate, s-a interesat despre numărul de culi care lucrau pe plantație. I-am spus că trebuie să fie în jur de șase mii.

— Atunci de ce spuneți că sunteți singuri? a întrebat el. Chemați-i la voi acasă, apropiați-vă de ei, încercați să le rezolvați problemele. Sunt sigur că ei au nevoie de prieteni. Fiți voi prietenii lor.

De ziua lui am organizat o mare ceremonie și am invitat la noi acasă muncitori analfabeți. Probabil că a fost un eveniment unic în acea epocă, în care un asemenea amestec între „superiori” și „inferiori”, în mediul industrial al plantațiilor, era de neconceput. Nicăieri pe plantații, muncitorii, numiți culi, nu aveau voie să intre în birourile funcționarilor decât descălțați. Dacă un culi mergea călare pe catâr, trebuia să se dea jos, în semn de respect, îndată ce zărea un *topi* sau un *sahib*. Richard a pălmuit odată pe cineva care nu a descălecat. În această societate mi-am găsit o nouă îndatorire, o nouă cale de a-mi căuta izbăvirea.

A decurs de aici o nouă încordare între noi și englezii care nu erau mulțumiți de purtarea noastră. Cum Mișcarea de Eliberare avansa, ei deveneau din ce în ce mai posaci și mai rigizi. O bătălie mută se desfășura între noi. Într-o zi șeful soțului meu l-a întrebat:

— Ai băgat de seamă că soția ta se împrietenește cu culii?

— Da.

— Ce ți-ai propus să faci în privința asta? — Nimic. Ea e un om liber.

— Dar cum rămâne cu disciplina?

— N-am observat să fie vorba de indisciplină.

— Atunci am să stau eu de vorbă cu ea.

— Nu v-aș sfătui, domnule. Reacția ei poate fi violentă.

Nu am să intru în detalii cu privire la prețul pe care a trebuit să-l plătim pentru toate astea. Nu vreau să pomenesc decât câștigul. În tot acest timp, cu excepția zilelor de foamete dezastruoasă din 1941, în sătucul acela sărman nu a murit nimeni de foame. Dar oamenii aveau alte nevoi. Am început să mă ocup de asta. Ușa noastră se deschidea tot mai larg pentru festivaluri, solemnități, dans și muzică. Următorii paisprezece ani ai vieții mele petrecuți acolo s-au umplut de un rost.

Am ajuns să descopăr că și printre analfabeți și zdrențăroși și săraci există oameni cu o deosebită sensibilitate și cu o adâncă înțelepciune, care se chinuie să răzbată prin necunoaștere. Există, printre clasele de jos, oameni cu sufletul plin de muzică și cu mintea plină de poezie. De câte ori descopeream o scânteie de har în cenușă, sufletul mi se umplea de o bucurie nepământească. Mai păstrez încă un mic obiect de artă făurit de unul din acești oameni, în vreo opt ore de muncă manuală. Mă apropiasem într-adevăr de izvorul din care s-a născut ceea ce astăzi numim artă populară, cântec popular, cultură folclorică, un spirit pur creator, netutelat.

Călătorind prin toată lumea am văzut de atunci multe națiuni și rase, dar tribul acela de pe dealuri le întrecea pe multe în cinste și curățenie sufletească. Cel puțin aceasta este părerea mea. Am observat la ei o strălucire a calităților umane care e greu de descoperit la persoane sofisticate.

Când am plecat să locuiesc pe un mic deal dintr-un braț al falnicilor munți ai Himalaiei, am ajuns acolo cu o imensă senzație de gol în inimă, dar când, după douăzeci și doi de ani am plecat, starea aceea mă părăsise cu totul. Am revenit de acolo plină de viață, de afecțiune, de dragoste și de prietenie. Puternicii Gurkha, cei care rabdă să li se taie o mână fără anestezie, au dat strălucire cu lacrimile lor plecării noastre.

Exact la unsprezece ani de la venirea lui Rama la noi și

după doisprezece ani de la plecarea lui Mircea, viața mamei a devenit o tortură. Destrămarea a început cu zece ani mai înainte, încet dar sigur, ruinând temelia pe care se bazează familia. Suspiciunea pânde din umbră, credința și adevărul pieriseră. Mama s-a zbătut timp de zece ani să păstreze imaginea tatălui meu ca pe a unui om fără păcat, ca pe a unui zeu. Dar oamenii vorbeau. Aluzii răutăcioase și câteodată atacuri directe și brutale erau îndreptate spre noi. Mama îndura răbdătoare durerea care-i însângera fără încetare sufletul. Toți copiii erau de partea ei, dar nu puteau să împartă cu ea suferința. În ciuda neclintitei loialități față de soțul ei, a strădaniei constante de a-i acoperi greșelile, ea nu a reușit decât să amâne ultimul colaps, intervenit în anul 1941. Tata a părăsit-o, lăsând-o cu patru copii minori, de care a trebuit să aibă singură grijă. Minunata noastră casă, care plutise pe crestele poeziei și ale filosofiei, se sfărâmase în stâncile aspre ale lumii terestre. Având asigurată numai locuința familiei, ea a trebuit să înfrunte lumea nemiloasă. E inimaginabilă cruzimea suferințelor unui cămin distrus. Până și drepturile mamei asupra casei au fost contestate. Mă întrebam adeseori dacă setea de răzbunare își poate avea rădăcinile în ceea ce a fost odată iubire. Nu am fost niciodată atât de blândă și de amabilă ca mama. M-am luptat ca o fiară ca să-i apăr drepturile asupra casei. În mod curios, așa-zișii noștri amici, care atâta vreme își bătuseră gurile ca să atâțe spiritele în familia noastră cu clevetiri și bârfe, au început din nou să-și agite limbile. De data asta, inventaseră altceva. Desigur, nevasta asta nu corespunde unui soț atât de învățat. El avea nevoie de o tovarășă de viață mai pe măsura lui. Soția asta lacomă și fiicele ei se luptă pentru casă! Fel de fel de răutăți spuse cu patimă făceau atmosfera întunecată și grea. Foarte puțini își dădeau seama că minorii erau lipsiți de drepturile lor și că nu fusese stabilită nici o înțelegere cu privire la întreținerea

lor. Mama era în realitate cea mai crunt lovită. Ea nu avea nici bani, nici faimă, nici învățătură. Singurul ei sprijin erau fetele care crescuseră, astfel încât și ele deveniseră țintele atacului.

Cei care au trecut prin încercările pe care viața ni le pune atât de des și cu atâta cruzime în cale știu că există situații care nu sunt așa cum par la prima vedere. Dragostea poate fi pentru unii un act de venerație și elevație spirituală iar față de alții se poate manifesta în chip diabolic, zdrobind altarul pe care se află tot ce este mai bun în om. Și amândouă aceste soiuri de iubire ni se înfățișează văzute din afară la fel, de parcă ar fi gemene, dar una dă viață iar cealaltă ți-o ia.

Tatăl meu, nespus de talentat și respectat de toată lumea pentru știința lui, ar fi putut urca din ce în ce mai sus. El însă și-a pierdut familia, pacea sufletească, prestigiul și respectul celorlalți. După zece ani de la despărțirea de soția sa și de cei șase copii, înstrăinat de rude și de prieteni, cu personalitatea mutilată, a murit în dizgrație. Noi am auzit că, înainte de a muri, a spus în taină câtorva persoane că ar vrea să se întoarcă înapoi la mama, să-i ceară iertare. Vestea ne-a parvenit prea târziu. Aceasta a fost tragedia finală a preaînvățatului meu tată și a virtuoasei mele mame.

Mica ambarcațiune a vieții mele a plutit dusă de curenți puternici, lovindu-se de multe stavile. Nu mai sunt o fetiță, întâmpin viața cu tăria care mi se cere. Am devenit neînduplecată. Pielea mea fină, care simțea cea mai slabă atingere, a devenit aspră. Acum sunt un om de acțiune și cunosc lumea. Nici astăzi însă nu-mi e de ajuns să văd numai de treburile casei și ale familiei. Uneori mă simt cuprinsă de o intensă melancolie. Revine vechea mea nemulțumire. Acum trăiesc foarte departe de lumea literară. Ea este astăzi suprapopulată. Nu prea am ocazia să scriu. Am revenit după douăzeci și doi de ani de izolare pentru a găsi toate drumurile blocate. Astfel încât accept

orice muncă dacă mi se pare că merită osteneala. Faima rea și insultele pe care le-am avut de îndurat sunt astăzi pe deplin compensate de respectul și cinstea arătate față de mine. Astfel am ajuns la armonie.

În 1953 am plecat cu soțul meu în Europa. El era în misiune, eu, într-o călătorie de plăcere. În ultimii douăzeci de ani nu mă gândisem deloc la Mircea. Poate că uneori un fel de autocenzură mi se impunea și-mi trecea prin minte că viața mea ar fi fost mai curată dacă nu mi s-ar fi întâmplat o asemenea poveste. Dar oare o asemenea întâmplare măruntă din copilăria mea îmi putea afecta persoana matură? Mă consolam adesea cu astfel de gânduri.

În Anglia l-am întâlnit pe un fost student al tatălui meu, Hiranmoy. Se stabilise acolo, cu o soție englezoaică. Nici nu am putut să îl recunosc, arăta ca un european. Brusc, m-a întrebat:

— Îți mai amintești de Mircea Euclid?

Am tăcut. Mă întrebam ce nevoie avea să-mi pună o întrebare atât de ciudată. El a continuat:

— Euclid ți-a dedicat o carte.

— Câți copii ai? l-am întrebat eu și asta a pus capăt discuției. Nu mă impresionase în nici un fel vestea pe care mi-o dăduse. Călătoream prin Europa, trecând dintr-un loc în altul. La Paris am cunoscut un profesor și pe soția sa. Numele lui era Nicholi Stănescu. Nu-mi amintesc unde l-am întâlnit pentru întâia oară. Îmi amintesc numai o odaie largă, aproape goală, cu trei canapele într-un colț. Ne invitaseră la ceai. Stăteam de vorbă despre țara lor, care era și a lui Mircea. Se exilaseră. Parisul e plin de asemenea refugiați din Europa de Est. Ne povesteau despre greutățile lor. Suferințele acestor exilați erau fără sfârșit. Cum stăteam și ascultam despre războiul nebunesc din Europa, am început să mă gândesc la Mircea. Cine știe dacă mai trăiește sau a murit, într-un lagăr de concentrare, măcelărit ori înfometat. Mă

gândeam să-i întreb pe ei, apoi m-am stăpânit. Ce-mi pasă mie dacă e viu sau mort. Totuși nu aș fi vrut ca el să nu mai fie. Mai speram să-l întâlnesc cândva în lumea asta largă, măcar numai pentru ca să-l întreb de ce m-a amăgit.

Dar oare într-adevăr m-a amăgit? O parte a minții mele își zicea: Tata l-a dat afară, ce-ar fi putut face el? Oare nu i-am văzut fața îndurerată ca de-o agonie, când și-a luat rămas-bun? Dar cealaltă parte, cea întunecată de suspiciune, replica: „Vânătorul din Europa n-a fost în stare nici să-mi trimită o scrisoare?” — „Dar, îmi continuam solilocviul, ce nevoie era să rătăcesc prin hățișuri și să trec prin atâta suferință?” Asemenea gânduri îmi umblau mereu prin minte, acuzându-l ori pledând în favoarea lui. Există multă mângâiere în adevăr și multă suferință în îndoială. Nu voiam să mai trec o dată prin toate astea. Luând un sandvici, am întrebat-o în treacăt pe doamna Stănescu:

— Cunoașteți un scriitor numit Euclid?

Partea a treia

ALȚI UNSPREZECE ANI AU TRECUT DUPĂ MOARTEA mamei. În acest timp, am mai vizitat de două ori Europa, dar nu am mai auzit vorbindu-se de el. Nici eu nu m-am mai gândit la el. Am dobândit câteva răspunderi speciale și m-am cufundat în muncă. Am ajuns la o vârstă înaintată. Sănătatea mi-a slăbit mult, am un cămin fericit, cu copii și nepoți, și casa mea se deschide primitoare prietenilor și colegilor. Poate că am reușit să le creez o imagine a propriei mele persoane, și pe câte îmi dau eu seama, imaginea asta arată cam așa: sunt o persoană reținută, cu deosebire când e vorba de chestiuni sentimentale care nu întrunesc aprobarea societății, astfel încât prietenii mei încearcă să-mi ascundă cu grijă întâmplările lor de acest fel. Opiniile mele cu privire la bine și rău sunt inflexibile, chiar nemiloase. Reacționez aspru la orice greșeală și sunt foarte realistă.

A trebuit să-mi construiesc o imagine despre mine însămi, pentru mine însămi. Nu fac niciodată compromisuri cu ceva ce mi se pare greșit. Admir sobrietatea și disprețuiesc lipsa de reținere. Consider că fiecare este dator societății. Nimeni nu se poate sustrage, dând ascultare propriilor îndemnuri ori sub pretextul unor înclinații artistice. Dacă cineva o face, totuși, nu-l pot aproba. În realitate am dobândit toate calitățile, bune și rele, pe care trebuie să le aibă un conducător! Pentru serviciile mele sociale, deși uneori ironizate, am dobândit recunoștință, pe măsura meritelor. Astfel încât cele două cercuri, al familiei și al lumii, sunt acum împlinite. Nu mai pot vorbi acum de regrete ori aspirații nerealizate.

Și deodată, în 1971, am auzit din nou de el.

Într-o seară, pe când ne întâlnisem, colegi și prieteni, acasă la Srimati Parvati, într-o atmosferă plină de veselie, gazda a declarat, râzând:

— În orașul X trăiește un profesor care este admiratorul Amritei Devi!

Toată lumea s-a entuziasmat: — Chiar așa, chiar așa?

În lunga mea viață am fost, în egală măsură, când blamată, când admirată, așa încât nu mi s-a părut nimic neobișnuit. Am întrebat cu indiferență:

— Cum se numește?

— Mircea Euclid.

Sângele a început să-mi pulseze tare în vine. „Bine, mi-am spus în gând, am crezut întotdeauna ca Parvati mă iubește și mă respectă. Și acum, uite, pur și simplu mă insultă! Dar trebuie să mă arăt cât pot de nepăsătoare”.

Parvati a continuat:

— J. l-a întâlnit acum doi ani. În ziua aceea, Euclid era foarte obosit, probabil și bolnav. Dar întâlnind un indian din Calcutta, a început să vorbească despre Calcutta. I-a spus lui J. că orașul pe care l-a cunoscut acum patruzeci de ani era o minunăție. Pentru el, Calcutta e un loc sacru, acolo femeile sunt fermecătoare, au darul de a fi foarte prietenoase păstrându-și neștirbită demnitatea. Au recitat chiar împreună un poem de Tagore și tot așa. Văzându-l atât de entuziast, istețul de J. a simțit că e vorba de ceva mai mult decât lasă să se înțeleagă profesorul și l-a întrebat: „Domnule, când vorbiți despre Calcutta vă referiți la un loc sau la o persoană?” Profesorul Euclid i-a răspuns: „Hai să mergem și să ne așezăm undeva”. Apoi, stând liniștiți într-un colț, la întrebat pe J.: „O cunoști cumva pe Amrita? Ce mai face?” Apoi i-a arătat lui J. o carte scrisă de el cu mulți ani în urmă. Cartea se intitulează „Amrita” iar pe prima pagină e scrisă o dedicație în bengali: „Îți mai amintești de mine, Amrita? Și dacă da, ai putut să mă ierți?” Dar J. nu cunoaște limba aceea, așa încât nu a luat cartea cu el.

— De ce nu o fi adus-o? Vreunul din noi ar fi putut-o citi, a zis cineva.

În cameră era multă lume. Și toți râdeau. Se distrau pe seama mea! Oricine, fie că e prieten sau dușman, se amuză să râdă pe seama altuia. Am fost lovită de cruzimea prietenilor mei. Începea să mi se învârtească totul în fața ochilor. După toți acești patruzeci de ani, auzeam despre cineva care-l întâlnise și căruia el îi vorbise despre mine. Puteam constata ca, pe măsura ce trecea vremea, devenea tot mai batjocoritor. Cineva a spus:

— Amrita-di, de ce nu îi scrieți câteva rânduri? O să-i luăm adresa de la J. Trebuie să-i scrieți, o să fie nostim.

M-am simțit de parcă mi-ar fi luat foc sariul. Trebuie să plec repede de aici.

O dată cu trecerea timpului, ideea asta începea să-și facă loc în mintea mea. Începea să mă roadă ca un vierme. În sfârșit, puteam să aflu adresa lui corectă. De ce să nu-i scriu? El nu m-a uitat. Ce e rău în a face schimb de scrisori? Oricum, suntem doi oameni bătrâni. Ce rău săvârșesc dacă îl întreb cum o mai duce?

Pe vremea aceea, eram foarte ocupați. Ne aflam în plin război. Tot Bengalul de Vest clocotea de entuziasm. Fiecare era prins într-o treabă sau alta. În confuzia aceea totală, am uitat de seara de la Parvati. Comparate cu suferințele și mizeria altor popoare, propriile noastre amărăciuni exaltate apăreau fără rost.

Mii și mii de bărbați, femei și copii treceau granița, căutând un refugiu. Flacăra fierbinte a chinurilor lor ne pârjolea și pe noi ca un vânt pustiu.

Ne duceam zilnic la frontieră. Printre refugiați izbucnise o molimă. Ne obișnuisem să vedem cadavre împrăștiate pe străzi în apropierea lagărelor. Într-o zi, trecând pe lângă o asemenea tabără de refugiați, am văzut la marginea drumului o femeie bătrână cam de vârsta mea, care trăgea să moară. Era culcată în niște zdrențe

jegoase, la umbra unui copac. Trupul ei, care zăcea liniștit, era din când în când zguduit de convulsii. Era seară iar cerul dinspre apus, vărgat cu dâre stacojii, își schimba culoarea cu fiecare clipă. Lumea de frumusețe din jurul nostru era liniștită și mulțumită de sine, cu totul indiferentă la suferințele oamenilor. O viață în reflux.

Lumânarea se va stinge în curând. Mâine nici urmă nu va mai fi de ea. Cine își va mai aminti că ea a fost odată vie, că a iubit sau a fost iubită? Care ar putea fi sensul acestor lucruri? Oprită în apropierea unui om pe moarte, m-am gândit la propriul meu sfârșit. Nu cred că voi muri în stradă. Poate că îmi voi aștepta sfârșitul pe un pat, înconjurată de rude. Dar după aceea? Trupul meu și al ei sunt la fel. Nu va exista vreo urmă nici după ea, nici după mine. Un straniu simțământ de detașare și-a pus stăpânire pe ființa mea și lacrimile mi-au umplut ochii. Cei din jur și-au închipuit că erau lacrimi de milă.

— Luați-o pe mătușă de-aici! Mătușică, întoarce-te în oraș! a spus Rashid, în timp ce-i făcea o injecție cu sare de magneziu. El nu știa că eu mă întristasem numai la gândul propriei mele morți. Voi sfârși ca ea, și tot ce am primit și tot ce nu am avut vor deveni totuna, pulberea și aurul totuna sunt. Iar în puținele zile pe care le avem de trăit, cât de mult îi facem să sufere pe ceilalți! Putem aduce și un dram de fericire, dar nu facem decât să stârnim dureri fără capăt. Și deodată, l-am văzut pe el, stând lângă patul meu de moarte. În împrejurarea aceea ciudată, imaginea lui a început să mă urmărească. Stând în jeep-ul rapid, nu mă gândeam decât la un singur lucru. Acum, când pot să-i capăt adresa, de ce să nu-i trimit o scrisoare? Nu poți să-i scrii unui prieten bătrân? Dar cum să-i cer adresa Parvatei Srimati? Ce-o să creadă ea? Las-o să creadă ce-o vrea, ce-mi pasă mie? În perspectiva morții iminente, vechile mele valori îmi apăreau lipsite de sens. Nu-mi păsa nici de laude, nici de admonestări.

În ziua următoare, am scris: „Dragă Parvati, fii drăguță

și trimite-mi adresa profesorului Euclid”. Trimițându-mi adresa, Parvati mi-a mai scris câteva amănunte: „El se bucură de o faimă universitară și India îi stăruie în amintire”.

Nu am fost deloc impresionată de faima universală, nu acord importanță gloriei bazate pe erudiție. Învățătura lipsită de înțelegere omenească n-are nici o valoare pentru mine. Oare nu setea de astfel de lucruri l-a făcut să... Oh, n-are nici o importanță. Să-i scriu și să văd dacă îmi răspunde. Așa încât am scris: „Mircea Euclid, am auzit de la J. că te-ai interesat de mine. Aș vrea să știu dacă mai ești aceeași persoană pe care am cunoscut-o acum patruzeci de ani. Dacă este așa, atunci aștept un răspuns la această scrisoare”.

Nici un răspuns. Am așteptat și iar am așteptat. Apoi mi-am șters din minte această întâmplare. Când sunt atâtea lucruri de făcut, atâtea de îndeplinit, nu trebuie să te necăjești pentru un fleac.

În 1971 am auzit din nou numele lui. Mulți oameni din Europa veneau să ne ofere ajutorul lor în cumplita nenorocire a milioanelor de oameni rămași fără casă care emigraseră în țara noastră. Am întâlnit un cuplu care se oferise voluntar să ne ajute. Doamna cunoștea mai multe limbi străine. Odată stăteam pe iarbă, odihnindu-ne, când ea m-a întrebat fără veste:

— Am citit o carte în care este menționat un nume exact ca al dumneavoastră. Despre dumneavoastră e vorba?

Am aruncat o privire rapidă în jur, temându-mă că ne-a auzit cineva, dar nu i-am răspuns la întrebare, și nici ea nu a mai stăruit. Eram din ce în ce mai implicați în cele mai diferite activități.

În fiecare zi cunoșteam oameni noi. Casa noastră și lumea se întâlneau. Nu mai trăisem niciodată atât de plenar.

Cam din epoca asta, de pe la sfârșitul anului 1971, un

simțământ straniu a început să se contureze în mine. Simțeam nevoia de a pleca undeva. Le spuneam oamenilor, mai ales străinilor:

— În curând vă voi vizita țara.

— Da? Când anume?

— Nu știu sigur când, dar curând.

Această stranie pornire prindea avânt cu fiecare zi și mă făcea să nu mai am astâmpăr și odihnă. „Nu am liniște. Aspir la lucruri îndepărtate, am uitat, am uitat că nici nu am aripi”. Aceasta era starea mea de spirit.

În 1972, Sergui Sebastian a vizitat Calcutta. Am vorbit despre asta la începutul cărții. Când m-am dus să-l văd, în dimineața zilei mele de naștere, simțeam puțină curiozitate. Dar am fost de-a dreptul șocată auzind ce avea să-mi spună. Dintotdeauna fusesem sceptică în privința lui Mircea, dar nu știusem cât de mincinos putea fi.

— Ce minciuni nerușinate a scris prietenul tău! Iar tu, Sergui, îl mai și lauzi!

— El nu-mi este prieten, ci este Guru al meu. Eu nu sunt egalul lui.

— Strașnic Guru ți-ai mai ales! Numai din vina lui s-a petrecut totul, iar el s-a răzbunat pe mine și m-a făcut de ocară.

— Nici nu-ți închipui cât de mult a suferit! El n-a făcut altceva decât să încerce să scape, refugiindu-se în fantezie.

— Nici una din aceste explicații nu-mi e de ajuns ca să-l pot ierta, Sergui. Nu mi-a dat nimic în viață, n-a făcut decât să reverse ofense asupra mea.

Sergui stătea cu capul plecat, incapabil să răspundă acuzațiilor mele.

— Ce să fac acum, Sergui? Lumea a devenit acum mai mică, iar eu am familie, am un nume de apărat...

— Dar nu e decât o poveste. Ca să scrii o poveste îți trebuie imaginație, deși știu că India a rămas în multe

privințe cum a fost, a zis el.

— Spune-mi, de ce a trebuit să scrie asemenea minciuni? A făcut-o pentru bani? De ce mi-a folosit prenumele? E o calomnie.

— Tu nu-l înțelegi. Ai uitat de dragostea lui? În fiecare din cărțile pe care le-a scris, există câte-o referință la viața lui de aici. Oare nu pentru tine s-a transformat în indian? Nu s-a putut smulge din vraja numelui tău.

— Atunci de ce nu mi-a răspuns niciodată la scrisori, dacă m-a iubit atât?

— Nu ți-a răspuns? Sergui părea surprins.

— I-ai scris și nu ți-a răspuns? Câte scrisori i-ai scris?

— În total, trei scrisori. I-am scris ca să-i amintesc de existența mea, la distanțe de câte douăzeci de ani.

— A acționat împotriva voinței sale, și-a reînceput Sergui pledoaria. Prin însăși firea lui, el nu poate face să sufere pe nimeni. Sunt sigur că nu ți-a scris tocmai pentru că era *prea* dornic s-o facă.

Am tăcut amândoi pentru o vreme. Îmi aminteam de această trăsătură de caracter a lui Mircea. Îi plăcea să se chinuiască. Ce persoană, misterioasă cu adevărat! M-a iubit atât de mult încât m-a făcut cunoscută tuturor celor din țara lui.

Dar de ce m-a portretizat altfel decât am fost?

Pe de o parte mă simțeam furioasă, pe de alta, mi-l aminteam. Amintirea, vie și ascuțită, îmi umplea mintea năucă.

— Sergui, oare n-ar fi cu putință să-l întâlnesc măcar o dată? Spune-mi, o să vrea să mă vadă, dacă mă duc la el?

— De ce nu? Mental, el nu a părăsit niciodată aceste locuri. Trăiește și acum aici, în acest oraș.

Cum stăteam și discutam cu Sergui, am simțit deodată ce înseamnă un corp astral. Trupul meu astral s-a detașat de cel din carne. Nu mai eram aici. Mă vedeam în două părți deodată, așa cum am mai povestit la început.

În dimineața aceea m-am întors în trecut. Retrăiam

fiecare zi, fiecare eveniment din 1930. Fiecare incident revenea ca o experiență directă. Nu era o senzație plăcută. Nici nu găsesc cuvintele necesare ca să descriu acuta durere pe care o simțeam trăind simultan în două timpuri diferite. Pe de o parte, e viața mea prezentă, cu tot ce îmi cere ea, pe de alta, vechiul meu eu, ca o stafie ieșită din mormânt, întrezărindu-se deasupra mea și modificând curgerea vieții. Mintea trebuia să strunească totul. La cea mai vagă atingere, începea să vibreze, treptat, trecutul venea în față, iar prezentul se retrăgea. Nu știu sigur cum trece ziua în noapte, dar nopțile sunt cumplite, cumplite. Flacăra mâniei care arde în mine este insuportabilă. Înțeleg că trebuie să mă răzbun. Nu voi accepta nedreptatea care mi s-a făcut, chiar dacă, de atunci, au trecut atâția ani. Mă gândesc la toate cu grijă, dar metamorfoza continuă în sinea mea și-mi schimbă felul.

O prietenă a mea trăia de mai mulți ani în țara lui. I-am scris: „Sumita, tu cu siguranță ai citit cartea lui Euclid. Să-ți fie rușine că nu mi-ai spus nimic despre ea până acum. Acum știu totul de la Sergui. Omul acela a locuit în casa noastră, în calitate de student al tatei, și a fost mult ajutat de noi. Ne-a răsplătit pentru toate, cum ai văzut. Tu trebuie să scrii și să-l contrazici. E de datoria ta să restabilești demnitatea femeilor indiene”.

Sumita mi-a răspuns: „Amrita-di, v-ați referit în scrisoarea dumneavoastră la un lucru pe cât de dureros pentru mine, pe atât de complicat. I-am cerut în repetate rânduri lui Sergui să nu vă povestească despre carte, dar el este un om cu idei fixe. Nu am fost în stare să-l conving nici înainte de a vă întâlni în India, nici după, că acest subiect este mai degrabă neplăcut pentru dumneavoastră. Indiferent de ce crede Sergui, am discutat problema cu câteva persoane din lumea literară de aici, care au fost de acord cu mine că el a săvârșit o greșeală scriind cum a scris despre dumneavoastră. Dar

nu vă mai necăjiți, au trecut patruzeci de ani. Nimeni nu-și mai amintește de nimic. Nu mai există nici o posibilitate ca vreunul din membrii familiei dumneavoastră să afle ceva”.

Gândindu-mă la scrisoarea Sumitei, am înțeles că ea încerca să mă consoleze.

Cartea trăiește. Văd că are o longevitate neobișnuită. Sumita îmi scria: „Dacă am reveni asupra acestui punct, nu ar fi decât o împroșcare cu noroi”. Dar ce noroi? În inima nevinovată a fetiței aceleia nu era nimic murdar. Mizeria a fost numai în imaginația bărbatului, el a creat-o.

Le-am spus prietenilor mei:

— Vedeți ce festă mi-a jucat soarta? Familia pe care am întemeiat-o, evenimentele îndelungatei mele vieți, soțul și copiii mei, toate vor fi șterse de trecerea timpului. Viața mea adevărată va deveni o umbră. Iar cineva care n-a însemnat nimic pentru mine, cineva întâlnit doar pentru scurtă vreme în lunga călătorie a existenței mele, acela va rămâne, un om care nu ocupă nici un loc în viața mea, numele meu va rămâne legat de acest străin chiar după moarte. Toate relațiile sociale, chiar relațiile de sânge se încheie prin moarte, dar legătura pe care a creat-o el nu poate fi nimicită. Ce să mă fac, Parvati?

Trece zi după zi. Rămân trează noapte după noapte. Nu mă pot gândi la nici o cale de a-mi curăți numele de mizeria cu care m-a copleșit el. Trebuia să spun totul prietenilor mei. Era o povară prea grea pentru ca s-o duc singură și numai atunci am înțeles cât de mult se schimbase lumea. Prietenii mei nu m-au disprețuit pentru lipsa mea de supunere la convenții și pentru experiența mea mintală prematură. În zilele noastre, nu s-ar mai fi putut petrece o poveste ca a mea. Noi nu știam cum să privim și cum să acceptăm adevărul. Dar oare ce mi s-ar fi întâmplat dacă aș fi fost născută pe vremea lui Bankim Chandra? Ei cu siguranță m-ar fi trimis în iad.

Nu-mi găsesc odihna. Nimeni nu mă poate ajuta, iar

omul acesta impenetrabil rămâne pentru totdeauna înlăuntrul carapacei, adunat ca o broască țestoasă. Ghinionul a făcut ca, exact în perioada asta, o rudă apropiată de-a noastră să-i viziteze țara. Ruda mea a fost extrem de șocată. Nici un gentleman n-ar fi făcut ceva de felul acesta: de ce a fost nevoie ca el să scrie o asemenea carte, despre o problemă atât de neserioasă, legată de o adolescentă? Cu cât auzeam mai multe, cu atât înțelegeam că romanul nu fusese uitat. Supraviețuise timp de patruzeci de ani și acum, când lumea s-a făcut mai mică, cine știe, poate că avea să aibă un efect mai puternic. Eram furioasă pe mine însămi. Cum de nu cerusem mai demult informații despre această carte, deși auzisem de ea de atâta vreme? Procedasem exact ca un struț.

Sunt foarte atentă cu numele și renumele meu. Ori de câte ori cineva mă anunță: „Vezi că am citit un articol despre conferința ta”, eu îmi fac imediat rost de ziarul respectiv, ca să arunc o privire.

Când sunt criticată, mă simt tulburată profund. Și totuși, nu voisem niciodată să văd cartea aceea întreagă scrisă despre mine. Dacă tata ar mai fi trăit, știu că i-aș fi administrat individului o lecție. Ce calomnie, o absolută calomnie! Tata știuse, dar nu acționase în nici un fel. Am început să plâng cu gândul la tata: „Privește, baba, ce mia făcut iubitul tău student. Ai încercat să mă salvezi din mâinile lui, dar ai reușit oare? Sergui mi-a explicat că el m-a imortalizat în artă tocmai pentru că nu a izbutit să-mi dăruiască nimic în viață. Dar poate fi minciuna nemuritoare? Nimic bun nu iese din neadevăr”.

Iată, îmi spuneam, iată-l pe trădătorul acesta a cărui memorie eu am păstrat-o în adâncul inimii mele, ca pe-o credință sacră, al cărui nume nu l-am rostit niciodată. În toți acești patruzeci de ani nu a încetat să-mi vândă carnea, să-mi fixeze prețul. Acesta este Occidentul!

Cum aș putea să vă explic vouă, Parvati și Gautami, că

spaima și dezgustul nu sunt decât un strat în mintea mea și că mai există unul, cu mult mai în adânc, în care frământările sunt altele.

În nopțile fără de somn, focul mâniei arde în inima mea, dar o dată cu el ard și mândria, prejudecata și toate valorile mele de altădată. O pâlpâire de teamă suie dinlăuntrul meu și arde totul în calea ei. Mă topesc ca o lumânare a cărei lumină se împrăștie jur împrejur. Picătură cu picătură, lumânarea cea dreaptă se moaie, topindu-mi vanitatea și setea de prestigiu. Totul dispare în această ardere. Eul meu, construit cu trecerea vârstelor, a fost încăpățânat ca această lumânare, dar astăzi, flacăra fricii la înmuiat. Oare frică să fie? Îmi este frică de scandal și de disprețul celorlalți? Numai de aceea sufăr eu? La miezul nopții, pe când privesc stelele, înțeleg că nu e așa. Ceva ce a crescut în spatele fricii, mai vast decât ea, a distrus-o la rându-i. Este dragostea indestructibilă, dragostea fără de moarte. Flacăra dragostei este cea care arde totul și începe să răspândească lumină. Lumina asta pătrundea în adâncul ființei mele, în cel mai ascuns colțișor al inimii și toate fundăturile oarbe începeau să se lumineze. Toate pretențiile mele, toate autodecepțiile mele se evaporau, dispăreau, am început să văd imaginea întreagă a credinței. Viața mea și-a dobândit un nou înțeles. Mi-l amintesc, îmi apropii fața lui pe jumătate uitată, vocea lui, drumurile lui tainice, mâinile lui, gelozia și, mai presus de toate, dragostea. Treptat am început să acced către o altă dimensiune. Este o altă existență, în care binele și răul, credința și necredința, realitatea și fantezia acestei lumi îmi apar fără rost. Coaja acestei lumi exterioare începe să crape și să cadă, mintea îmi spune că ocara și lauda sunt totuna, că există lucruri mai adevărate decât toate astea.

Zac întrebându-mă de ce a distrus el această iubire, un dar al lui Dumnezeu. Și ce dacă el trebuia să plece? Dacă

am fi izbutit ca, în zece ani, să ne scriem câte o singură scrisoare, ar fi fost de ajuns. Cu această unică scrisoare, noi am fi trecut peste oceanele și continentele care ne despărțeau și am fi devenit „*ardhana-riswar*[101]”. Cele două *euri* ale noastre ar fi dobândit desăvârșirea. Dar pot oare occidentalii să înțeleagă toate astea? Pentru ei, desăvârșirea iubirii are loc în pat. Totuși, *el* știa, cu siguranță știa. Mă pot vedea din nou pe mine însămi, în brațele lui, în chenarul ușii. El îmi șoptește: „Nu trupul tău, Amrita. Eu vreau să-ți ating sufletul”.

Acesta este adevărul, adevărul, adevărul. Trupul piere, sufletul e nemuritor. El nu poate fi ucis prin uciderea trupului. Unde e trupul meu? Sălașul tinereții mele? În trupul acesta bătrân și decrepit, părul meu e cărunt, fața îmi e brăzdată de riduri, dar sufletul îmi e la fel, neatins de vreme.

Nimeni n-a reușit să mi-l distrugă, nici tatăl meu, nici Mircea, nici timpul, nici propria mea mândrie, nici nesfârșitele experiențe ale vieții mele. Un sentiment al nemuririi a pătruns în mine și mă leagă de infinit. „Cel care crede că el ucide și cel care crede că el e ucis nu au cum să știe că nimeni nu ucide și nu este ucis!” Credința pe care scriptura n-a izbutit să mi-o insufle se impune acum de la sine. Iubirea nu are moarte. Sufletul meu, pe care el mi l-a atins în casa aceea de la Bhowanipur, mai rămâne astfel, neclintit. Infinitul curge spre finit, nesfârșitul poate fi atins în limitele trupului meu, sunt departe, dar și aproape, sunt aici și nu sunt aici.

Sunt agnostică, poate chiar atee. Dar schimbarea din mine mă clatină în necredință. Ar trebui ca altcineva să-mi spună cine sunt eu, ce sunt eu. Unde a sălășluit atâta vreme sufletul meu cel de șaisprezece ani, lipsit de trup?

Nu sunt în stare să mă târguiesc cu mine însămi. De multe ori, mă simt încurcată. Într-o zi, soțul meu și cu

[101] Siva și solia lui într-un singur trup, o zeitate pe jumătate femeie, pe jumătate bărbat

mine ne duceam acolo unde lucrez eu. E un lung drum cu mașina. De obicei; când suntem împreună, eu vorbesc mai mult iar el îmi răspunde. În ziua aceea, absorbită de gândurile mele, am stat tăcută. El a încercat să încropească o discuție, dar fără succes. Ajunsă la destinație, mi-am dat seama cât de ciudată am putut să-i par. Așa încât i-am spus:

— Atât amar de vreme ai tăcut tu, acum e rândul meu.

— Ai câștigat concursul, a zâmbit el.

I-am scris Sumitei: „Nu trebuie să scrii ceva care să dezmintă cele afirmate în carte. Pentru mine, toate aceste mici adevăruri ori neadevăruri sunt acum același lucru. Nu-mi mai doresc nimic altceva decât să-l mai pot vedea o dată pe el...”

Nu-mi mai era teamă, dar mă simțeam cumplit de ostenită, ca și cum viața mi s-ar fi scurs prin mâini. I-am scris și lui Sergui: „sunt ca cineva care așteaptă pe țărm, cu biletul în mână, dar vaporul nu se mai arată. Trebuie să-l mai întâlnesc o dată, înainte de a muri”.

Sumita mi-a răspuns: „Am fost copleșiți citind scrisoarea ta. I-am spus lui Sergui că se adeverește maxima aceea cu adevărul care este mai fantastic decât imaginația. Când a fost scris romanul, și-a putut autorul măcar închipui că evenimentele din viitor le vor depăși pe cele prezente? Ultima parte a romanului e tragică, dar tragedia de astăzi este cu mult mai măreață decât aceea. Viața este un artist cu mult mai bun decât noi”.

Uneori, noaptea, vorbeam cu Sergui în gând: „Într-adevăr, Sergui, tu mi-ai răsturnat lumea cu susul în jos. Rana care a rămas ascunsă timp de patruzeci de ani a fost redeschisă de tine. Și când a început să șiroiască sângele, nimic nu l-a mai putut opri”.

Perna mi se umezea ca de sânge, cerul nopților mele fără somn este roșu, deschizând ochii, am văzut că soțul meu stătea pe marginea patului și mă veghea.

— Nu vrei să-mi spui ce se întâmplă cu tine? m-a

implorat el, cu ochii plini de lacrimi. Știu că trebuie să-i spun. Și prietenii mei mi-au cerut s-o fac. Ei toți îl respectă pe bărbatul meu și-și fac griji pentru el. Ei cred că el îmi va putea alina suferința cu blândețea și atașamentul lui. Și totuși, până acum, nu îndrăznisem să-i spun nimic. Ce drept aveam să-i rănesc sentimentele? Era cu putință să nu-l jignească povestea mea? În treizeci și opt de ani de viață în comun, el nici n-ar fi bănuit că a existat o asemenea persoană, nici nu i-a auzit vreodată numele. Și deodată, acest necunoscut să apară de nicăieri, ca un geniu din o mie și una de nopți, care, de îndată ce sticla a fost destupată, iese în nori de fum prefăcându-se într-un uriaș?

Cineva care nu avea nici o legătură cu lumea noastră, despre care nici nu prea se știa de unde vine, cineva asupra căruia ochii mei nu se mai lăsaseră de peste patruzeci de ani. Cum e cu putință ca o amintire pierdută din copilărie să prefacă viața asta adevărată într-o iluzie, într-un joc de umbre? Putea bărbatul meu să îndure una ca asta? Toate aceste gânduri mă făcuseră să ezit, altfel nu mai eram în stare să ascund că realitatea devenise pentru mine un miraj.

M-am așezat pe pat, uitându-mă drept în ochii lui și i-am spus:

— Am vrut să-ți mărturisesc, în tot acest timp, dar m-am gândit să te cruț.

— Mă simt foarte nefericit când te văd că suferi.

Și i-am depănat toată ciudata poveste.

A rămas stupefiat:

— Ce-ai spus? Noi doi am fost atât de apropiați în acești treizeci și opt de ani, iar eu nu am știu nimic. De ce nu mi-ai povestit chiar de la început? N-ar mai fi trebuit să treci prin toate astea.

La aceste vorbe, inima mi s-a strâns de durere. A mai fost cineva vreodată pus la asemenea încercare? El a făcut atât de mult pentru mine, m-a iubit cu atâta duioșie,

fericirea mea este fericirea lui, sunt cu totul a lui. Și acum, la vârsta asta, îl aduc la marginea prăpastiei. Cum mi-a dat tot ce a avut, nu. va socoti nedreaptă răsplata?

— Oh, nu, nu, am izbucnit eu în hohote de plâns, crede-mă, nu te-am înșelat.

— Nu e nevoie să-mi spui asta. Nu mi-am închipuit niciodată că există mai mult decât am primit eu de la tine. Tu ai fost împlinirea mea. Ceea ce mi-ai dăruit nu are egal. Nu regret nimic. Îmi pare numai rău că tu ai suferit. Îmi pare rău pentru domnul acela. Ce păcat.

— Nu vorbi despre el, am izbucnit eu. Un trădător, a avut ce a meritat.

— Cum îți vei putea găsi pacea dacă gândești astfel? Tu erai în casa ta, cu părinții tăi, iar bietul tinerel, într-o țară străină, a fost dat afară cu un preaviz de o oră... Într-adevăr, tatăl tău nu are nici o scuză...

Bărbatul meu m-a silit să mă întind și să mă liniștesc. Îi simțeam grija de mamă. Eram surprinsă văzând că nu pare a se simți în pierdere. Dar oare suferise el cu adevărat o pierdere?

— Crede-mă, n-am suferit niciodată până acum. Altfel, cum ai fi putut să nu știi? am stăruit eu cu căldură.

— Da, e adevărat, nu te-am văzut niciodată suferind.

— Dacă eu aș fi fost nefericită, ai fi putut tu fi fericit?

— Ai dreptate. Deci, acum, după o jumătate de veac, ți s-a făcut dor de el? Ce lucru ciudat îmi spui!

— Știu, și nici eu nu sunt mai puțin uluită. Uneori mă întreb dacă nu-s pe cale să-mi pierd mințile. E rușinos pentru mine. Săvârșesc un păcat, nu-i așa?

Am început să plâng nemângâiată. Mă simțeam mult ușurată de faptul că îmi deschisesem inima în fața soțului meu, ca și cum aș fi respirat aer proaspăt după ce fusesem aproape de sufocare. Lacrimile îmi aduceau o eliberare. Bărbatul meu a zâmbit:

— Ce aș putea să-ți spun? Păcat sau virtute? M-am mai întâlnit eu vreodată cu o asemenea situație sau am mai

auzit de așa ceva? Cine sunt eu ca să te judec? Sunt nefericit că nu stă în puterea mea să îți alin suferința. Totuși, știi, am sentimentul că suferința asta îți va face bine. Am observat că există un țel ce luptă să se împlinească în viața ta.

Am rămas astfel, alături, un cuplu bătrân, tulburat și fără somn, așteptând să se facă ziuă.

Îmi este nespus de greu să scriu despre zilele acelea: nu se întâmpla nimic. Nici un incident despre care să pomenești. Când tânjești, nu te poți exprima decât în poezie. Astfel încât, după mulți ani, am început din nou să scriu versuri. La miezul nopții, pe când toată casa dormea, îmi părăseam patul și mă așezam să scriu. Îmi aminteam de poemele pe care le distrusesem cândva. Acum va trebui să scriu din nou, acum am să accept adevărul. Toate datoriile trebuie plătite.

Primesc o scrisoare de la Sergui. El îmi scrie:

„Dragă Amrita Devi,

Confidențele Dumneavoastră m-au mișcat mai mult decât vă pot spune, și sigur mă întreb dacă sunt demn de ele... Cel mai important și mai emoționant fapt trăit de mine în India a fost să vă întâlnesc pe Dumneavoastră și poate fi legat prin firele destinului meu cu ceea ce mi s-a întâmplat în adolescență. Pe vremea aceea, am citit două cărți — Amrita și Sadhana[102]. Amândouă m-au impresionat în cel mai înalt grad și am rămas fascinat de lumea indiană pentru întreaga viață... În sfârșit, am reușit să vă vizitez țara. Acolo am avut prilejul să învăț din suferința Dumneavoastră ce este sufletul și ce suntem noi toți.

Am fost conștient, când, la vremea aceea, v-am spus că timpul și uitarea nu ating decât suprafața conștiinței noastre, că memoria noastră efectivă este în fapt

[102] o carte a lui Rabindranath (ispășire, solitudine, meditație, retragere)

absolută și că de aceea noi suntem într-un fel nemuritori. Aceasta era convingerea mea fermă, dar, ca ființă omenească, trebuie să caut noi dovezi pentru a-i da un suport. Mi-ați dat, pot spune, cea mai extraordinară mărturie a atemporalității, că, de fapt, conștiința noastră este numai în aparență dominată de timp și că noi suntem apți să ne eliberăm de el. Adevărata moarte e uitarea și singura noastră șansă de a deveni nemuritori este s-o ținem în frâu și să devenim Amrita.

Oricât de dureroasă a putut să pară suferința Dumneavoastră, trebuie să înțelegeți că, după ce v-ați împlinit îndatoririle pământești, vă aflați acum într-o stare de grație care este deasupra fericirii și a nefericirii... Numai dragostea poate sfida uitarea și timpul, și ești în puterea lor și te prăbușești dacă nu ești apt de iubire sau dacă te retragi în inconștient...”

Scrisoarea lui Sergui m-a făcut să mă gândesc: Ce este adevărul? Ce este nemurirea? Voi cunoaște gustul nemuririi, pentru că pot simți din nou prezența vie a ceea ce a fost cândva mort. Privește pe bărbatul care intră în această odaie cu un maldăr de ziare, este oare el mai adevărat decât cele două figuri aplecate peste cutia de lemn, alegând fișe pentru a întocmi un catalog? Trecutul este ireal, nu prezentul? A dispărut nu se știe unde, sau este fixat undeva anume? Capacul a fost dat la o parte; unul câte unul, chipurile de umbră apar la suprafață și-și fac simțită existența.

Uneori sunt înspăimântată de propriile mele emoții. E ca și cum o primăvară fierbinte țâșnește din adâncurile pământului și se împrăștie peste tot. Tot astfel, din necunoscute adâncuri izbucnește această arzătoare flacără a iubirii. Sunt îngrozită. O, Doamne, nu va seca totul în jurul meu?

Câteodată, 1972 se amestecă atât de tare cu 1930, încât nu știu cum să mai fac față. Nu pot exprima

calitatea precisă a acestui simțământ. Poate că asemenea experiențe sunt atât de rare, încât nici o limbă nu e adecvată transmiterii lor. Dacă nu mi s-ar fi întâmplat mie, n-aș fi putut să cred că există. Totuși încerc să povestesc, așa încât dacă, într-o zi, ceea ce scriu va fi publicat, psihologii vor izbuti, poate, să descopere rațiunea și izvorul a tot ce trăiesc.

Noaptea e adâncă. Aud pendula bătând: ding-dong! E două. O văd pe Shanti culcată lângă mine. Aud muzica de pian, venind de jos. Mă simt istovită. Zac în pat.

— Shanti, nu pot să dorm.

— Nici eu nu pot. Euclid-da, el cântă la pian fără oprire.

— Asta e foarte rău, spun eu și mă așez pe marginea patului. Trebuie să cobor și să-i spun să înceteze.

— Nu, nu, nu acum. Spune-i mâine, zice Shanti.

Totuși, sunt în picioare. Sunt atrasă spre el de o senzație ciudată și inexplicabilă, muzica sună ca o chemare. Sunt vrăjită. Trebuie să mă duc la el chiar acum, trebuie cu adevărat. El mă cheamă. Mă apropii de ușă.

Shanti se dă și ea jos din pat. — Ce ai de gând să faci, Ru?

— Mă duc jos să-i spun să înceteze cu cântatul.

— Ești nebună? Uită-te cât e ceasul, e două noaptea. Se duce cineva atât de târziu în odaia altcuiva?

— Dacă te poți duce la ora opt, de ce să nu mergi și la ora două? — Nu, nu se face. Nu te duci noaptea în camera unui bărbat. — Dar tu te duci.

— Ce prostie! Unde mă duc eu? La cine?

— În toate camerele. În camera tatei, în cea a lui Mantu.

— La două noaptea? Niciodată! Nemaivorbind că suntem rude. Sunt mânioasă. Dând-o la o parte, mă apropii de ușă. Trebuie să mă duc. N-am să intru în camera lui. Am să rămân afară și am să-i cer să nu mai cânte. Ce poate fi rău în asta? Shanti devine insolentă,

încearcă să mă oprească. Shanti s-a proptit cu spatele în ușă.

— Drept cine te iei, Shanti? Cum îndrăznești să mă oprești?

— Ai să-ți dai imediat seama cine cred eu că sunt. S-o chem pe mătușa?

Magia lucrează. Leoaica fioroasă se transformă într-un șoricel. Înfundându-mi capul în pernă, încep să plâng.

— Dragă Shanti, tu știi ce se petrece între noi. E un păcat?

Shanti își sprijină obrazul în palmă, meditativă, apoi își exprimă punctul ei de vedere:

— O, da, cu siguranță că e un păcat.

— Dar cine comite păcatul, eu sau el?

Shanti se gândește din nou, apoi devine abătută:

— Cred că sunteți vinovați amândoi deopotrivă.

— Cu siguranță că nu. Eu nu fac nimic greșit. Și-i cer și lui să nu facă.

— Atunci, nu te mai duce în camera lui, spune Shanti cu hotărâre, apoi văzându-mi fața, se înduplecă, miloasă: De ce te gândești la păcat? Fă cum îți place. Eu nu voi spune nimănui nimic.

Suntem în ianuarie 1973. Ceasul bate unu, două. Stau pe pat. Simt că trebuie să cobor repede, altfel Shanti mă va opri. Încerc să mă ridic în picioare. Cineva spune:

— Încotro ai pornit-o?

— Jos

— Unde? E ora două noaptea, a trecut de mult miezul nopții.

— Și ce diferență este între ora opt și ora două?

Shanti mă apucă de spate și imediat realizez că nu e Shanti, era bărbatul meu, el m-a oprit. Încep să tremur, tremur de frică, de-o frică abjectă. Ce mi s-a întâmplat? Am ieșit „în afara timpului”. Cad la pieptul bărbatului meu și, înlănțuindu-l cu brațele de gât, încep să-l implor:

— Scapă-mă, scapă-mă! Cine ar putea să mă salveze în

afară de tine? Sunt o păcătoasă, îți fac atâtea rele.

El mă alină ca o mamă și încearcă să mă culce, să dorm.

— Nu sufăr, nu sufăr deloc. Singura mea durere este că nu-mi stă în putere să-ți astâmpăr jalea. Dar am să fac ce am să pot. Tu trebuie să pleci și să-l vezi.

— Și ce-o să se întâmple dacă lumea o să afle?

— De ce ar afla?

— Poate că o să le spun chiar eu, o să-mi scape, fără să vreau. Nu-mi pot aminti nimic, nimic. Spune-mi, cine mă cheamă? Poate fi el un om pe care nu l-am mai văzut de patruzeci și doi de ani? Care îmi este străin? Mircea nu e decât o unealtă, altcineva este cel care se folosește de numele lui, schimbându-mi întreaga personalitate și ființa lăuntrică. El repetă mereu: „Învață să vezi adevărul”. Știu că această experiență nu va dura mult. Mă voi întoarce la sinea mea obișnuită, dar în clipa de acum, crede-mă, o schimbare adâncă se petrece în mine. Am izbutit chiar să o iert pe Rama. Nu mai simt repulsia pe care mi-o trezea. Mă gândesc la zilele când ea era o tânără fată. Era de o dulceață naturală și plină de umilință. Ea a distrus căminul nostru. Ea a provocat mamei mele suferințe cumplite, dar și ea însăși a suferit. Ea n-a fost în stare să ajungă la adevăr, s-a ales cu coaja, nu cu fructul. Astfel, tot timpul ea a încercat să se încălzească din gloria învățăturii tatălui meu, din numele și faima lui. Sub un pretext sau altul, făcea ca numele ei să apară în fiecare din cărțile tatălui meu, ca o smintită. Cât de puțin a putut avea ea, totuși, dintr-un om cu o soție devotată și cu șase copii zdraveni ca noi! Pe deasupra, tata nu avea darul de iubi altruist. Acum, pe când zilele de odinioară se întorc, mă gândesc la toate astea. Poate că acum aș fi chiar în stare s-o iubesc pe Rama. Crede-mă, o iubesc așa cum am mai iubit-o, odinioară. Într-o zi, i-am spus: „Poate cineva umili pe cel pe care-l iubește?” Dar astăzi simt că, foarte probabil, și Rama a fost o unealtă. Nu jocul nostru îl

jucăm noi. Suntem niște marionete în mâinile cuiva. Poate că ceea ce, din afară, părea ca o pierdere, era, sub un alt aspect, un câștig pentru tata. Sadhu Bijoykrishna Goswami[103] i-a spus tatei că trebuie să aibă o cădere în viață. Tata purta sâmburele ei în el, încă de la naștere. Exista acel uriaș „ego” al lui, pe care noi toți am încercat să i-l protejăm. Am regretat că tata nu a putut fi președintele țării noastre. Nu a fost vrednic de asta, spuneam noi. Numai din cauza ei a pierdut el totul, puterea și prestigiul, și a murit în nemernicia „protecției” ei.

Dar astăzi văd altfel lucrurile. Oare ce mare câștig ar fi avut fiind Președintele? Poate că a sfârșit-o mai bine așa cum a sfârșit-o. Poate că, înainte de a părăsi această lume, a devenit cu totul lipsit de egoism și poate că a dobândit pacea umilinței. Poate că, pierzând toate beneficiile lumești, ființa sa lăuntrică a cunoscut desăvârșirea. Pierderea s-a transformat în câștig. Poate că punctul slab pe care l-a avut, pe lângă geniu, i-a fost spălat și înlăturat de lacrimile umilinței, și, mai înainte de a părăsi această lume, sufletul lui a atins perfecțiunea, purificarea, și toate astea nu noi, ci Rama i le-a prilejuit. Acum înțeleg că această lume nu este așa cum o vedem noi. Astfel încât eu spun: „Ridică-ți vălul, Adevăr, vreau să te cunosc!”

Poate cineva să mă creadă că, lună după lună, rămâneam fără somn? Îl vedeam pe el, vorbeam cu el și mă certam cu el. Motivul supărării era că, acum, Rina îmi citea cartea lui, și toată cartea asta nu este decât un coș plin cu minciuni. Îi spun: „Nu-ți imagina că romanul tău îmi împrospătează memoria!” Îl citesc tocmai pentru că memoria mi-a fost reînviată, altfel nici nu mi-ar fi păsat. Doar nici nu mi-a păsat în tot acest timp. Știam că această carte există, dar nu am simțit niciodată nevoia să o ating. Cartea ta nici nu are calitatea de a reîmprospăta

[103] cunoscut preceptor religios bengalez, din secolul al XIX-lea

memoria, ba chiar, mai degrabă, ți-o poate vicia. Ea poartă o mască a adevărului — este lucrarea unei minți în delir. Pare că el era convins că părinții mei și cu mine îi întindeam o capcană, să-l înhățăm, ca pe un mire acceptabil! Datorită acestei idei preconcepute, el nu a izbutit să mă înțeleagă, niciodată. Iar eu nu mi-am deschis niciodată mintea dinaintea lui, nu am avut timp. Exact din acest motiv, în cartea lui, el mi-a pus în gură niște confesiuni absurde. Pare că nesătula lui dorință îl face să abuzeze de o stranie fantezie. Un soi de autoamăgire. Presupun că, în psihologie, această stare mintală trebuie să aibă o denumire precisă. Eu nu o cunosc, nu sunt specialistă în această știință. Cred că trebuie să fii înarmat cu o imensă îndrăzneală ca să navighezi pe insondabilul și trainicul ocean al minții umane. Așa că nu trebuie ca eu să-l judec pe Mircea. Eu încerc numai să-l înțeleg. Se pare că este de un alt soi decât mine. Oare poate cineva vreodată să ajungă la adevăr prin neadevăr? Fața cunoașterii și a adevărului va fi ascunsă de grămada de gunoi a minciunii. Mizeria trebuie înlăturată, de aceea m-am apucat să scriu. Cu cât mai mult înaintez în lectura cărții, cu atât devin mai critică. Știu că avea motive să fie mânios pe tatăl meu, chiar să-l și urască, dar nu înțeleg cum a putut să dojenească atât de aspru pe cel pe care îl recunoaște drept venerabilul său Guru. De ce i-a folosit numele, dacă l-a urât cu atâta putere? Nu pot sonda într-o minte atât de complexă. Îmi ascut observațiile critice ca pe acele mici săgeți otrăvite, pentru ca prin ele să ajung la el, dar, ce straniu, ele se pierd de îndată ce țâșnesc din arc. Nu-și ating ținta. Gândurile mele pline de mânie sunt ca pietricelele rotunde, în valurile sufletului meu. Nu le pot folosi ca să-l lovesc, îmi lunecă tot timpul din mână, se rostogolesc și se pierd.

Este ca o conspirație a destinului, despre care nu am avut habar timp de atâtea decenii. Soarta a uneltit ca să

aflu totul acum. Atâta lume îmi dă veşti despre el. Să fie întâmplător? Este întâmplător fiecare fapt, sau toate se înlănţuie într-un lanţ de cauze? Trebuie să acţionăm noi înşine în vreun fel, sau nu suntem decât păpuşi trase pe sfori? Cineva care nu a însemnat nimic pentru mine atât amar de vreme poate urzi acum astfel încât să-mi prăvale în prăpastie existenţa mea prezentă? Ce ciudat că aflu tot mai multe lucruri despre el acum. Un profesor mi-a povestit că l-a întâlnit acum doi ani.

— Profesorul Euclid este cu adevărat remarcabil. A fost la Calcutta acum patruzeci de ani, dar îşi aminteşte până şi străduţele. M-a întrebat de Calea Bakul Bagan, dacă ştiu pe unde vine.

Tot acest profesor mi-a spus că Euclid trăieşte într-o stranie lume a fanteziei, duce o viaţă foarte detaşată de realitate iar India este ţara visurilor sale. În scrierile lui, mai ales în proza de ficţiune, el se preocupă mai mult de fantastic decât de real.

Pe măsură ce aflam mai multe despre el, deveneam tot mai neliniştită. Acum sunt convinsă că suferinţa mea nu se va stinge până când nu îl voi întâlni. Acum mă întreb: Pe cine voi vedea? Unde este băiatul acela de douăzeci şi trei de ani? Sau, pe cine va vedea *el*? Unde este fata aceea de şaisprezece ani? Dar cum el nu doreşte să mă vadă, nu mă mai necăjeşte cu problemele lui. Iar problema mea este: Unde aş putea s-o găsesc pe persoana pe care visez să o întâlnesc? Oare îmi doresc să întâlnesc un bărbat de douăzeci şi trei de ani? Aproape un copil. Un copil? Ce altceva? La vârsta mea de azi, el mi-ar veni nepot. Dacă, printr-o şansă, l-aş întâlni pe acel Mircea, am putea fi oare prieteni? Totuşi, persoana pe care o voi întâlni acum este un bărbat bătrân şi absolut străin. Ce fel de mângâiere poate fi el pentru mine? „Cum se poate, mă întreb singură, ca omul acesta, absolut străin, să mă atragă într-atât, încât puternicele legături ale lumii mele prezente să se piardă?”

Este de înțeles faptul că această misterioasă patimă a nopților mele fără de somn, această neîncetată dorință de a porni într-o călătorie spre necunoscut nu au alt scop decât să întâlnesc un străin, un necunoscut locuind într-un oraș pe care nu-l cunosc? Poate fi el rațiunea acestora toate sau este vorba de o altă putere, dintr-un alt plan, care mă împinge spre un destin tainic? Se ascunde aici cineva care este izvorul înțelepciunii și al iubirii? De acolo să vină mesajul? Mintea mea agnostică nu poate admite cu bucurie, dar îndoiala mă împovărează. În amurgul vieții mele, mă încălzește lumina dimineții. Dimineața și seara s-au amestecat. Timpul este instantaneu.

Uneori mă gândesc la Sergui: oare acesta este gustul nemuririi? Îmi aduc aminte de rândurile scrise în zilele tinereții: „Când timpul își va pierde minutele și clipele”. Mă simt zidită în acest timp nemăsurat, perpetuu. Să fie nemurirea? Dacă e așa, atunci de ce atâta chin? De ce îmi curg lacrimile fără încetare? Și e cu adevărat un chin? Oare ar trebui să nici nu-mi caut scăparea? Și oare îmi caut scăparea? Mi-ar plăcea oare ca lunile acestea să dispară ca un miraj, iar eu să revin la îndatoririle mele lumești, zilnice, să mă scufund în treburile casei și în problemele bănești? Își poate imagina cineva de vârsta mea că, trăind în lumea materială, înconjurat de copii și nepoți, poți pluti departe, spre o țară de vis?

Fricțiunea permanentă cu lumea materială ne face duri și tereștri. Devenim grijulii și calculați. Prea am fost așa. Nu mi-am numărat bănuții atâta timp? Dar astăzi? Dacă cineva îmi spune: vino cu mine lăsând totul în lume, am să ți-l arăt pe el, nu m-aș duce oare? Dacă cineva mă întreabă: ce vrei, o casă cu patru etaje pe

Bulevardul Teatrului, sau să-l vezi pe el, există vreo îndoială ce aș alege? Nu sunt nefericită că în mine s-a petrecut o asemenea schimbare. Este o binecuvântare să trăiești asemenea emoții chinuitoare și tinerești la vârsta mea. Astfel încât scriu:

Nu știu de unde-mi vine acest dar,
Cine păstrează această nesfârșită bogăție.
În noroiul de după reflux,
Cine face apa să cânte?
Ce binecuvântare, adevărată binecuvântare!
Chemarea vine din necunoscuta încrucișare de drumuri.

Gândindu-mă la „necunoscuta încrucișare de drumuri”, la „întâlnire”, nu am în vedere să fiu de folos și altcuiva, ci numai să-mi câștig deplina împlinire. Așa cum spunea înțeleptul Yainavalkya[104]: „Nu poți să câștigi decât pentru tine însuți și pentru nimeni altcineva — fiul meu îmi e drag dar nu de dragul lui, ci de dragul meu, soțul meu mi-e drag nu de dragul lui, ci de dragul meu”. Ei îmi umplu sufletul meu. Amintindu-mi-l pe Mircea, eu nu am dat nimic nimănui altcuiva, ci numai eu am dobândit un al treilea ochi, pentru a privi lumea.

Cineva mă întreabă de ce trebuie ca eu să-mi dezgrop amintiri atât de vechi, pe care le-am uitat de atâta timp, când mi-am îndeplinit în chip sârguincios îndatoririle pământești atât de roditoare. De ce nu-mi încordez forțele ca să termin cu asta? Nu cunosc răspunsul. Simt numai ca această dragoste abstractă și fără formă împrăștie în tot trupul meu și în mintea mea o muzică rară, cum nu am mai auzit înainte. Sergui are dreptate: în tot ce mi se întâmplă, se află un mesaj de nemurire. Nemurirea simțită în lacrimile smulse de muzică, setea de dragoste sunt un unic mesaj pe care l-am primit printr-un magician cosmic. Și nu aș putea să-mi bat joc de el.

Și pe urmă, creadă ceilalți ce vor, bărbatului meu nu îi pasă. A doua zi mi-a spus:

— Nici un eveniment nu se repetă aidoma. Trebuie să

[104] înțelept care joacă rolul de principal preceptor în Brihadaranyaka - Upanișad

judecăm fiecare întâmplare separat, după propriile ei merite. Este un fapt că viețile noastre nu coincid și nici nu pot coincide total. Multe părți ale minții tale mie îmi sunt necunoscute. Când scrii poezie, eu nu știu ce gândești. Nu cunosc pe deplin lumea ta literară. Tot așa, întâmplarea ta este o altă expresie a minții tale. N-am de ce să mă întristez, ori să mă supăr.

Constat cu surprindere că el nu se simte nici pierdut, nici rănit. Dacă ar fi fost așa, eu m-aș fi considerat în culmea mizeriei. Nu m-aș fi putut gândi niciodată să merg și să-l văd pe Mircea. Nu pot aspira la o fericire dobândită prin jignirea bărbatului meu, ea și-ar pierde orice valoare. Dragostea însăși ar fi umilită astfel. Și nu există păcat mai mare. Aș putea pleca în pelerinaj cu povara impietății asupra mea?

Zi de zi, intru mai adânc într-o asemenea stare, încât nici nu-mi mai pot vedea de treburile cotidiene. Cum aș putea conversa pe temele pământești? Când trebuie să intru într-un birou guvernamental, mă întreb cu groază ce-o să creadă secretarul deputatului dacă lacrimile o să înceapă să mi se rostogolească pe obraji. Încerc din toate puterile să mă stăpânesc, dar fără succes. Zac la mine acasă, în salon, trântită în scaun pe jumătate absentă, uitând de tot ce mă înconjoară. Servitorii sunt năuciți. La vârsta mea, motivul obișnuit al vărsării de lacrimi n-ar putea fi decât o puternică diferență de opinii între mine și noră-mea. Pentru doamnele vârstnice din Bengal, aceasta era ocupația curentă. Servitorii nu au observat însă nimic de acest fel, și, dacă există o tulburare în familie, e de așteptat ca toți ceilalți să fie afectați. Or, în casa noastră, viața normală se desfășoară în liniște, numai eu pot fi văzută într-o stare de neexplicat. Îmi este rușine. Îmi dau seama de nebunia mea, dar nu-mi pot stăpâni mintea. Dacă mă aflu în mașină, privesc spre automobilul din față și simt nevoia să mă dau jos. Dacă aud povestindu-se despre cineva care pleacă în străinătate, un sentiment de

disperare pune stăpânire pe mine. Mă tem ca această insuportabilă violență a trăirii să nu dăuneze prea mult bătrânului meu trup. Dacă mă îmbolnăvesc, nu voi mai fi în stare să plec la el. Dar, ciudățenie, sănătatea mea s-a îmbunătățit. În ultimele câteva lui, inima nu m-a deranjat deloc iar tensiunea este normală.

Mă contrazic continuu, în tăcere, cu cei care-mi spun să încerc să îmi domin acest atac al memoriei. În realitate mă cert cu mine însămi. Ei spun că, cu cât mă voi gândi mai mult, cu atât voi fi mai obsedată de el. Acest sfat înțelept, proclamat de neînțelepți, poate fi parțial adevărat, dar niciodată în întregime.

O întâmplare care nu m-a tulburat timp de patruzeci și doi de ani, amintirea care s-a retras ca o umbră spre anii tinereții și nu m-a ținut deloc în strânsoarea ei... cum mă poate ea răscoli acum în asemenea măsură? De exemplu, la Paris, oare n-aș fi putut să-l urmez pe acel Popescu? Cine știe ce s-ar fi putut întâmpla atunci? Încă din vremea aceea, mă consideram o femeie în vârstă. Așa cum sunt sortite să gândească femeile indiene. Dar ce vârstă aveam în realitate? Numai patruzeci și doi. Acum, având șaizeci, știu că nu eram deloc bătrână. De ce nu m-am simțit atât de puternică atunci și nu acum, când sunt cu un picior în groapă? În groapă? Am rostit doar aceste cuvinte, dar nu mă simt defel așa. Nu-mi simt vârsta. M-am eliberat de carapacea ei și flacăra unui suflet fără bătrânețe mă luminează. Poate cineva să se dorească într-o asemenea stare? Sau să se smulgă ei? Sunt astfel de lucruri la îndemâna noastră? După-amiaza aceea, când tata mi-a făcut cunoștință cu Euclid, oare el a făurit-o?

Și oare eu l-am chemat pe Sergui Sebastian la 1 septembrie 1972? Nu e o conspirație a timpului imemorial? Aceste întâmplări sunt legate de primul început, când pământul era o nebuloasă de gaz, așa cum spune poemul „De Profundis”: Când tot ce trebuia să fie era în tot ce-a fost!

Cineva mă consolează:

— Nu ai nimic de pierdut, dacă retrăiești la bătrânețe amintirile tinereții. Dar unde ai de gând să pleci și de ce? Altul o spune:

— O să-ți facă bine. Ai să te simți eliberată de îndată ce ai să-l vezi bătrân, o să ți se facă rușine și-ai să te întrebi singură: pe cine am vrut eu să văd?

La suprafață, mintea mea îi aproba, dar, în adâncul ei, spunea: asta nu se va întâmpla niciodată. Omul pe care dorești să-l vezi nu are vârstă, așa cum nu ai nici tu. Vârsta e numai un acoperământ, poți să îl înlături. Unii o pot face prin stăruință, alții își primesc sufletul ca pe un dar, ca pe un hatâr, ca pe o favoare a sorții. Din partea cui? Nu știu. Nu știu dacă Dumnezeu există, dar acum am cunoscut natura ființei noastre interioare. Toate îndoielile mele au dispărut ca un miraj mișcător. Această experiență nu poate fi transmisă altora, așa cum nu le poți arăta lumina orbilor. E o experiență de dincolo de argumente și de intelect, care nu poate fi învățată din cărți și din scriptură. Acum știu că dragostea nesfârșită și indestructibilă nu va fi niciodată zdrobită de grijile lumești, ci va pluti din clipă în clipă, ducându-mă departe de starea profană, întocmai ca râul care-și întețește viteza în apropierea vărsării în mare.

Trebuie să plec în țara asta îndepărtată. E mult mai ușor de spus decât de făcut, sunt multe probleme. Nu vreau să-i destăinuiesc nimic dinainte, pentru că există toate șansele ca el să fugă de o întâlnire. Simt că nu vrea ori poate nu e în stare să mă vadă. De ce? Suferă oare de sentimentul vinovăției pentru că a scris romanul acela incredibil despre mine? Nu cred. Nu cred că a înțeles cât de mult m-a rănit. Așa cum nici Sergui nu a înțeles.

Foarte încet, pregătirile pentru călătoria mea înaintează. O plecare în străinătate e complicată, dichisurile birocratice sunt fără capăt. În timpul zilei, mă agit cumplit să aranjez lucrurile, dar noaptea e altfel. Nu

mai sunt așa de tânără. Dacă am să mă îmbolnăvesc într-o țară străină, cine o să mă îngrijească?

Soțul lui Parvati spune și el:

— Cum poți s-o lași pe Amrita să plece în starea asta a sănătății? Și omul acela ciudat, cine știe cum ar putea-o jigni.

Ei își fac griji. Numai bărbatul meu nu-și face. În mod obișnuit, el este foarte preocupat de sănătatea mea, dar acum mă liniștește:

— N-o să ai nici o încurcătură. Nimeni nu te va jigni. N-ai să te îmbolnăvești deloc. Totul va fi perfect aranjat. Ai să te întorci sănătoasă acasă.

Sunt uimită de el. Dacă am ezitări, el mă încurajează. Mă surprinde cu seninătatea și optimismul lui.

— Vei merge cu siguranță și îți vei trăi povestea cu zâne.

Nu știu dacă pot obține o invitație. Sper să-i influențez pe cei cu care lucrez. Dar am șanse numai dacă urmează să aibă loc vreo conferință. Și încă mai rămân multe piedici de trecut.

Cum stăteam așa, meditativă, un domn a venit să mă vadă. El se ocupă cu niște vaste scheme în vederea creării unui institut al educației. Brusc, îmi declară:

— Sunt foarte optimist cu privire la viitorul lucrării mele, pentru că astrologul meu spune că voi reuși.

Sunt surprinsă. Am mai văzut eu din ăștia, dar toți sunt niște șarlatani. Astfel încât îi spun:

— Și credeți în asemenea escroci?

— Sunt și mulți pungași, dar acesta e foarte serios.

— Vreți să mă duceți și pe mine la el? îl întreb. Sunt îngrozită de atâta degradare. Mi-am pierdut încrederea în mine însămi și sper într-un miracol!

Am fost la astrolog. Bătrânul stătea cocoțat într-un pat. Nu mi-am dezvăluit identitatea, într-atât îmi era de rușine de slăbiciunea mea. Astrologul privea gânditor semnele

zodiacului. Eu zâmbeam. Știam că am să-l păcălesc. Cum poate cineva să știe ce se petrece în mintea mea?

Vârsta mea este armura mea. Privindu-mă pe deasupra ochelarilor, astrologul mă întrebă:

— Ce vreți să știți?

— Spuneți-mi ceva despre viitorul meu. N-am nevoie să vorbim despre trecut. N-am nici prea mult viitor.

— Nu, nu, veți trăi ani mulți. Și foarte curând, după unsprezece aprilie viitor, veți traversa mările. Să fiți atentă la dată.

— Cum aș putea să plec? Nu am bani.

— Veți primi o invitație. O să vină și banii. Trebuie să încercați. Sunt uluită. Nu știe nimic despre mine, cum de poate ghici atâtea?

— Spuneți-mi, Astrologule, ce va decurge bun de aici? Ce mi se va întâmpla mai departe?

— Acolo vă veți întâlni cu un bărbat pe care ați vrut să-l întâlniți toată viața.

Încerc să-mi păstrez calmul și întreb cu gravitate:

— Cine este acest bărbat? Oftez.

— Ce fel de întâlnire va fi? întreb eu aparent nepăsătoare iar el folosește un cuvânt englezesc:

— Romantică.

Râd.

— Dragă Astrologule, cui îi vorbești? Uită-te la părul meu. Este ca zăpada.

— Eu nu mă uit nici la părul, nici la dinții și nici la unghiile nimănui. Eu mă uit numai la stelele sub care e născut, spune el iritat de râsul meu insolent.

Nu mai e nici o îndoială: totul e conspirația timpului etern; după patruzeci și doi de ani, Amrita îl va întâlni pe Mircea Euclid. Am eu vreo putere să pătrund acest mister? Cum aș putea eu, mica și neînsemnata *eu*, să înțeleg toate acestea?

— Astrologule, ai prezis lucruri uluitoare, spun zâmbind. Dacă ceva din toate astea se va împlini, voi fi blamată?

— Nu, cu siguranță că nu. De ce ai fi blamată?

— De ce nu? Bine e ca la vârsta mea să am întâlniri romantice?

— De ce nu, de ce? mormăie bătrânul mânios. Cum ar putea fi vorba de o defăimare, dacă stelele îți sunt favorabile?

Invitația mea a sosit. Cu banii s-a aranjat. Unul câte unul, complicatele noduri au fost dezlegate. Uimitor. Cine mă împinge spre viitorul necunoscut, ca și cum m-ar duce de mână? Cum e cu putință ca, trăită într-o casă bengali din clasa de mijloc; viața mea să intre într-o asemenea colorată și unică experiență? Prietenii îmi cer să scriu totul, să închei povestea fantastică și neterminată a lui Mircea, mai ales că sunt pe cale să săvârșesc în viață povestea începută în 1930. De ce nu aș face-o și în literatură? Acum este ceasul „ultimei părți a vieții, pentru care a fost făcut începutul”.

Nu e ciudat că în ultimele câteva luni am aflat atâtea despre cel asupra căruia timpul a așternut uitarea pentru patruzeci și doi de ani? Am aflat că e căsătorit, dar nu are copii. S-a îngropat singur în cărți și iese rar din bibliotecă. M-am mohorât aflând asta. Am auzit că nevastă-sa îl păzește cu strășnicie și îi deschide toate scrisorile. Unii spun că probabil de aceea nu a primit scrisorile mele. Dar eu nu sunt de acord. În scrisorile mele nu se găsea nimic care să fie privit cu suspiciune ori să-i trezească ei gelozia. Eu nu sunt decât o umbră a trecutului. Nu am mai avut vești despre el din acea fatală după-amiază de întâi septembrie. De aceea m-am îndoit de sinceritatea lui iar dragostea mi-a fost sufocată de un otrăvitor nor de suspiciuni. Și acum, după atâtea zeci de ani, am auzit că el ar fi spus cuiva: „I-am trimis o fotografie de-a mea, de la Svargadvar, prin Khoka. Pe vremea aceea purtam barbă și ea i-a spus lui Khoka să mă roage s-o mai dichisesc puțin sau să mi-o rad”. Am rămas uluită la auzul acestui amănunt. Când incidentele din 1930 mi se

deapănă pe dinaintea ochilor, ca imaginile dintr-un film, le pot vedea pe toate. Văd unde stătea tata în clipa când mi-a spus: „Ha, ha, și-a lăsat barbă!” Dar nu mi-l amintesc deloc pe Khoka arătându-mi fotografia, nu pot vedea scena. Și cum aș fi putut avea cruzimea să-i zic: „Cere-i să se radă!”? Aș fi încercat mai degrabă să-l conving pe Khoka să mă ducă la el. Dar nu-mi amintesc nimic de felul acesta. Mă scrutez adânc. Cu fotografia, el ar fi trebuit să-mi trimită și o scrisoare. Dar n-a existat o asemenea scrisoare. Acum știu că uneori Khoka se ducea să-i ceară bani cu împrumut. Khoka i-a povestit câte persecuții cumplite am avut de îndurat, cum m-a biciuit mama și altele la fel, anume ca să-l facă să sufere.

Astfel încât m-am decis să mă duc la Khoka. Nu era nici o rușine, acum, să vorbesc despre ceva atât de depărtat în trecut. Într-o seară m-am dus acasă la Khoka. Este și acum la fel de sărac, dar nu-i de mirare, are doisprezece copii! Acum au crescut cu toții, e o sărăcie ereditară, care-i urmărește de trei generații. Am găsit casa cufundată complet în întuneric. Ei locuiesc într-un cartier bun din Calcutta. Toate casele din jur erau strălucitoare și luminoase, numai a lor avea aerul unei case cu stafii. Am bătut la ușă. După puțin timp, Khoka și-a făcut apariția. Îl vedeam după mulți ani. Fața lui, dintotdeauna urâtă, se urâțise și mai mult o dată cu înaintarea în vârstă. Era numai riduri. El întrebă:

— Cine sunteți?

Apoi m-a studiat timp de câteva clipe prin întuneric.

— Oh, este Ru. De mult nu te-am mai văzut. Ce te-a adus la ușa unui om sărac?

— De ce nu e lumină?

— Ușor de explicat. N-am putut achita nota de plată. Așa că mi-au tăiat curentul. Nu vrei să intri? Lasă-mă să ți-o iau înainte și să aprind o lumânare.

Khoka a revenit cu o lumânare și, ridicând-o, mi-a privit fața:

— Mai ești încă destul de frumoasă, Ru. În ziua de azi fetele nu mai au nici o grație.

— Oare? E plăcut să auzi asta. Spune-mi, Khoka, unde se află scrisorile pe care ți le-a scris ție Mircea? Dă-mi-le!

Șiretlicul mi-a reușit.

— Scrisorile lui Mircea! Ți-ai amintit de el după toți anii ăștia!

— Îmi scriu autobiografia. Nu trebuie să scriu puțin și despre el?

— Ba da, dacă ai curajul. Dacă vrei să pozezi ca femeie de mare virtute, mai bine să nu scrii.

— M-am hotărât să scriu totul despre el.

— Bun, bun, mă bucur să aud asta. Toată lumea spune că ești o persoană plină de curaj. Nu poate fi greu pentru tine... Ce frumoase au fost zilele acelea, Ru... Cât de dulce și ce băiat bun era Mircea. Khoka începu să-și rumege amintirile...

— Să-l dai pe loc afară... Unchiul nu avea simțul dreptății. Cum să-l crezi pe un copil nerod?

Khoka divaga.

— Te rog să-mi dai scrisorile, i-am spus eu. Nu mai țin minte nimic. Poate că scrisorile acelea or să mă ajute să-mi amintesc. Ia spune, câte scrisori ți-a scris?

Calculasem câte scrisori ar fi putut să-i scrie în zece luni. Poate că două pe lună...

— O, câteva, dar le-am distrus pe toate. — De ce?

— Am vrut să fiu discret.

— Khoka, dă-mi fotografia lui, cea în care e cu barbă. Pe asta nu aveai de ce s-o distrugi.

— Pe asta ți-am dat-o ție.

— Niciodată. Nici măcar n-am văzut-o. Dacă aș fi văzut-o, nu aș fi uitat. Khoka, te rog, dă-mi fotografia. Și, cu siguranță, mai există și câteva scrisori. Dă-mi-le, te rog. Vorbeam stăruitor.

— Ești nostimă. Crezi că am ținut scrisorile astea prin buzunare timp de patruzeci de ani? Lasă-mă să le caut.

Vino peste o săptămână.

Peste câteva zile, a trimis după mine. Fuseseră găsite câteva scrisori. Khoka venea alene pe scări în jos. Era îmbrăcat într-un *lungi*[105] și trupul lui păros era dezgolit. Ținea scrisorile ascunse la spate. Vederea lor, lipite de trupul său obez, ud de transpirație, m-a făcut să tremur. Am întins mâinile:

— Dă-mi-le!

El mi-a întins trei scrisori și mi-a zis:

— Am căutat o groază până le-am descoperit pe astea, poate că sunt mai multe. Am să mai caut.

M-am pus de îndată pe citit. Khoka a continuat:

— Citește-le acasă, Ru. Hai mai bine să vorbim despre timpurile de demult. Știi, ți-am văzut umbra prin ușa de sticlă de pe partea cealaltă a peretelui despărțitor. I-am spus lui Mircea: Vino să stai pe scaunul ăsta și fii cu ochii pe ușă. Acolo am stat eu când voi doi erați împreună adineaori. Vezi, când i-am spus-o, ți-am văzut din nou umbra, bietul băiat a tresărit.

Neluând seama la pălăvrăgeala lui, am început să citesc scrisorile. Ele dezvăluiau frământările unei minți europene, deschise la atingerea baghetei magice a Indiei antice, și arzând în flăcările iubirii. Prima scrisoare era datată 10 noiembrie. Cum el plecase din casă la 18 septembrie, se putea presupune că mai fuseseră și altele. Scrisoarea spunea într-o engleză nesigură:

Svarga Ashram
Risikesh, 10 Nov. 1930.

Dragul meu Coca,

M-am întors aici ieri noapte, după mai multe zile de singurătate, petrecute în pădurea Brahmapuri, și am găsit scrisoarea ta. Neînțelegere, între tine și mine! Nici vorbă. Au existat numai câteva detalii necunoscute de tine, și

[105] îmbrăcăminte a bărbaților săraci

din acest motiv ți le-am explicat. Lasă să-mi zică lumea Srichaitanya[106], această ieftină zeflemea nu mă tulbură. Sunt bucuros că cei doi prieteni ai mei (tu și A.) nu îi cred.

Când îmi analizezi vairagya[107], nu mă judeca așa cum o fac europenii, poartă-te ca un indian. Vei înțelege mai bine decât mine de ce Iisus a avut de trecut prin douăzeci de ani de grele încercări, în pustiu, mai înainte de a-și rosti mesajul. Ia aminte, Iisus nu a predicat decât optsprezece luni și a schimbat lumea iar eu cunosc multe creiere strălucite din zilele noastre, care au predicat toată viața fără să-și poată schimba nici măcar propriul suflet. Nu mă grăbesc deloc să revin în lume. Lumea a venit ea la Sri Ramakrishna după izbânda lui, în timp ce Swami Vivekananda a călătorit prin toată lumea fără să poată converti pe nimeni. Prea multe palavre, prea multe palavre. Sadhana nu înseamnă să te apuci de treabă citind, scriind cărți, dându-ți palme și învățând neghiobiile fără de număr ale timpului nostru. La urma urmei, pentru mine, sadhana înseamnă ceva mai altfel și ceva mai mult.

Tatăl, mama și sora mea mă așteaptă acasă, astfel încât nu am mai primit de mult vești de la ei.

Manuscrisul cărții mele „Lumina ce se stinge" a fost primit de prietenul meu în „aceeași" anume zi, adică optsprezece septembrie. Nu e ciudat?... Societatea femeilor literate, „Femina „, a ales ultimul meu roman pentru a-l premia pe 1930... Și toate astea Și celelalte și câte încă sunt fleacuri, lucruri fără sens și minciuni...

Fii bun și arată-i această scrisoare lui A.

Cu prietenie, al tău Mircea

Citind această scrisoare, am înțeles în ce măsură îi

[106] ca și Gouranga, fondator al unei secte religioase acum patru sute de ani

[107] lepădare (de sine)

crescuse resentimentul față de tatăl meu. Nu-i mai păsa de lecturile lui și nici de învățarea filosofiei. Dar era evident că-l considerase atât de sus, încât îl comparase cu cei mai strălucițioameni din lume și fusese dezamăgit. Aceasta a fost tragedia întregii vieți a tatălui meu, toți cei care i-au fost dragi au vrut să-l vadă mai mare decât era cu adevărat. Iată următoarele două scrisori:

Svarga Ashram,
25 noiembrie 1930

Dragul meu Coca,

Așteptam scrisoarea ta și am citit-o în grabă. De ce nu am scris acasă despre ghinionul meu? I-am pomenit ceva surorii mele. Ei toți știu puține lucruri despre mine și despre gândurile mele, cât lasă să se înțeleagă scrisorile mele. Ei știu că intenționam să mă căsătoresc cu o fată hindusă și că mă pregăteam să mai rămân în India cinci ani. E numai greșeala mea că le-am spus atâtea. În ceea ce privește sufletul meu, sunt întotdeauna și față de toți taciturn... Totuși le voi spune totul, totul, dar nu acum. Acum aștept să apară și pentru mine zorii. Crezi că mai am mult de așteptat până vor veni?

Vezi, fleacurile legate de faima mea literară nu mă pot ajuta cu nimic în suferința de acum și de aceea mă sinchisesc prea puțin de literatură și de distracții. Citesc acum fără încetare, zi și noapte. Upanișadele[108] și părți întregi din Veda[109]. Am fost la Gurukul[110] Hardwar, faimosul colegiu al lui Arya Samaj[111], și am fost invitat să

[108] comentarii filosofice sanscrite, constituind scrierile anexă ale ciclului veda. Hermeneutică vedică
[109] (sanscr. știință sacră, cunoaștere) ciclu de patru scrieri sacre antice apărut spre mileniul al II-lea î.d.C - mitografie, filosofie religioasă și literatură sanscrită (pl. vedas)
[110] universitate din Himalaia, în care se predă în limba sanscrită și după metode indiene antice
[111] o mișcare reformistă în sânul hinduismului

ţin prelegeri de religie comparată. În principiu am acceptat, pentru că în Gurukul am să am ocazia să vorbesc în sanscrită. Acolo, băieţii duc o viaţă în cel mai măreţ spirit al arianilor antici, într-o minunată puritate, sub copaci, în aer liber. Este singura viaţă pe care aş putea-o duce acum.

Mă întrebi de ce nu mă duc pentru scurt timp acasă? Pentru că ei nu-mi vor mai îngădui să mă întorc aici. Ei vor citi în ochii mei cât de mult m-a învăţat India. Se vor speria şi vor încerca să mă oprească în Europa. Europa este pentru mine continentul Viselor. Acolo am fost eu liber şi tânăr, acolo am fost nepăsător faţă de viaţă şi fericit în ignoranţa mea. Toate astea sunt acum pentru mine un vis, ţărmurile Siciliei şi ruinele Romei şi cerul albastru închis al Florenţei şi singurătatea Elveţiei nu le voi mai vedea niciodată. Eu am de luptat aici, în India, cu India. India m-a făcut sclav, India îmi va reda libertatea... Nu fac pe nebunul, nici faţă de mine însumi, nici faţă de ţara mea. Aşa încât ce rost ar avea să mă întorc acolo şi să spun la minciuni despre minunatele mele studii de Yoga, când adevărul este... agonia.

Îţi cer mai multă înţelegere şi simpatie, tu nici nu-ţi închipui ce dezastru m-a lovit, ce dezastru absolut. Deocamdată mai rămân aici. Muncesc ca un nebun în domeniul filosofiei sanscrite şi indiene. Acum am o lampă. Lucrez mult noaptea. E un loc friguros şi pustiu. Acum, sunt şi eu un hindu.

Te rog, arată-i lui A. această fotografie şi scrisoarea mea. Ea ştie că mi s-a interzis să-i scriu şi că sufăr mult din acest motiv. Ce mai fac Sabi şi copiii?

Cu drag, Mircea

Svarga Ashram
5 dec. 1930

Dragul meu Coca,

Am citit scrisoarea ta. De ce să te iert? Ai făcut exact ce trebuia vorbindu-i prietenului tău despre dificultățile financiare care te hărțuiesc. Este vina mea că sunt incapabil să te ajut. Așa încât nu te necăji și fii din nou Coca cel dintotdeauna! Lucrez ca un nebun. Am tradus Katha Upanishad în limba noastră și mi-am completat lungul articol despre filosofia Upanișadelor... Pot spune despre Upanișade: „Au fost mângâierea vieții mele și vor fi mângâierea morții mele”

Cât sunt de obosit și sătul de lucru, scriu literatură... scrisul este singura mea odihnă de după-amiază...

Aș vrea să te întreb ceva: i-ai arătat fotografia mea lui A.? Ce proiecte are? Îmi scrii în fiecare scrisoare că ea „trece încă printr-o criză”, dar acest cuvânt este la urma urmei numai un cuvânt. Înțelege că sunt dornic să știu totul despre ea. Știu că ea face și va face întotdeauna exact ce se cuvine, dar mi-ar plăcea să aflu mai multe despre ea. De ce nu-i arăți scrisorile mele atunci când e singură? Ai putea să-mi dai, indirect, detalii despre adevărata ei stare sufletească. Nu e nevoie să spui că „ea nu poate uita trecutul”, pentru că „trecutul” este numai un cuvânt. Înțelegi ce vreau să spun?... Experiența nebunească (tu poți să-i spui iubire) care m-a torturat în ultimele trei luni începe acum să-și arate aspectele ei pozitive, concrete și veșnice. Ea mi-a schimbat viața, făcându-mi-o de o mie de ori mai bună. Deșteptarea este măreață ca un răsărit de soare. Am văzut Realul, dar am văzut și toată mizeria lumii intelectuale și sociale. Toate sunt numai murdărie și lașitate. Iar eu simt o inexprimabilă și volatilă bucurie știindu-mă pe mine însumi pur și puternic printre acești viermi care-și fălesc fetida lor fericire în numele legii, al normelor sociale etc. Cu cât descopăr mai multă minciună, cu atât mă consolez mai mult că nu sunt destinat să mă bucur de o asemenea viață. Nu mă voi bucura de nimic. Voi renunța la totul.

Arată-i scrisoarea asta lui A., te rog, te rog.

Prietenul tău, Mircea

Pe când citeam scrisorile, m-am gândit că Mircea risipise mărgăritare dinaintea unui porc. Fusese constrâns să făgăduiască părinților mei că nu va lua legătura cu mine, astfel încât îi scrisese lui Khoka. El fusese sigur că acesta o să-mi arate scrisorile și că, astfel, eu am să fac ceea ce trebuie la timpul potrivit. El avea totală încredere în mine, iar eu ce am făcut? Toată viața îmi imaginasem că m-a înșelat. În realitate, aș fi putut face multe. Eram în țara mea. Aveam mulți prieteni și câțiva dintre ei erau oameni iluștri. Nu aș fi găsit pe cineva care să mă sprijine? De ce nu am cerut ajutorul? Numai pentru că aveam ideea preconceptă că în asemenea probleme bărbatul trebuie să ia inițiativa și nu femeia. Ar fi fost o nerușinare ca femeia să acționeze. Era și acesta un soi de prejudecată și vanitate. Fusesem o fată nebună, îngâmfată și fără cuvânt. Ar fi trebuit să-mi dau seama că, în calitate de străin, avea o poziție vulnerabilă. Desigur, nici vorbă să aflu la vremea aceea că tata trimisese poliția să-l avertizeze. Tata îi spusese că, dacă încearcă să ia legătura cu mine, va fi imediat trimis înapoi în țara lui. Tata îi scrisese: „Mi-ai întinat casa. Ai fost ca un șarpe ascuns în iarbă, când șarpele își arată capul, trebuie să-l izbești puternic — astfel încât am izbit”.

Firește că el nu avea alternativă, totuși eu îi făcusem reproșuri toată viața. Pe de altă parte, Khoka îi spusese numai minciuni. Îl mințise că mi-a arătat scrisorile, până acolo încât, atunci când fusese vorba de fotografie, inventase că eu l-am sfătuit să-și radă barba. Este cu neputință, deci, ca el să nu mă considere la rândul lui o decepție. Poate că s-a gândit că eu am evitat dinadins să fac „lucrul potrivit la timpul potrivit”, pentru că nu aveam încredere în mine.

Scrisorile astea fuseseră păstrate la două mile de casa

mea în toți acești patruzeci de ani și eu le descopeream acum, după patru decenii! Aceasta e *karma*, acesta e destinul!

Khoka pălăvrăgea înainte...

— De ce să nu le citești mai târziu? Hai să vorbim despre copilăria noastră, Ru...

— Porcule, am spus eu. Tremuram de mânie.

El a încremenit de uimire, auzindu-mă vorbind atât de vulgar pe mine, o persoană atât de sofisticată.

— Ce-ai spus, Ru?

— Nimic. Am spus numai numele unui animal.

— Și ce-ai vrut cu asta?

— Exact ce am spus. Dar, Khoka, spune-mi, de ce nu mi-ai arătat aceste scrisori?

— Ba ți le-am arătat!

— Mincinosule! Spune-mi de ce i-ai înșelat încrederea.

— Ce-ai fi putut tu să faci, chiar de ți le-aș fi arătat? Aveai tu puterea să faci ceva?

L-am privit atentă. Transpirația se prelingea pe figura lui brutală. În lumina pâlpâitoare a lumânării, îmi apărea ca un soi de animal primitiv într-o peșteră. De ce se purtase omul acesta cu atâta prefăcătorie? Nu există răspunsuri la asemenea întrebări. Și la ce mi-ar folosi, dacă ar exista? Mă port inutil de dur. Bietul băiat n-a priceput mare lucru din toate astea.

— Oricum, Khoka, eu am plecat. Îți mulțumesc că ai păstrat scrisorile atâta vreme. Mi-am deschis geanta și eram gata să le îndes înăuntru, hârtii îngălbenite de vreme. Khoka a spus:

— Știi și tu, Ru, cât au crescut prețurile în aceste zile. De mult timp n-am mai avut o slujbă, dacă mi-ai da câteva rupii, aș putea să cumpăr rația pe săptămâna asta.

Am luat câteva rupii din geantă și, aruncându-le spre el, am făcut câțiva pași spre ieșire. Simțeam un fel de greață. Khoka m-a întrebat din urmă:

— Știi unde se află acum?
— Da.
— Unde? Spune-mi.
— Acolo unde a fost întotdeauna.
Khoka părea surprins.
— Ce fel de adresă e asta?
— Este singura adresă pe care o știu, Khoka.

E uimitor că anul 1930 a pus la cale împiedicarea unirii noastre, iar 1972 ne-a îngăduit să ne întâlnim. Încrederea mea crește. S-ar putea să fiu în stare să ajung la destinație.

Nu sunt în schimb în stare să înțeleg cum, cineva care a scris asemenea scrisori în 1930 a putut să scrie cartea aceea în 1933. Nu dau de capăt acestor gânduri. Acum mă tem și ca nu cumva tandra și frumoasa minte ce se vădește în fiecare rând de scrisoare să nu mai fie în viață. Sau să se fi ofilit de prea multă pedanterie. Cu cât aud mai mult despre faimoasa lui erudiție, cu atât devin mai temătoare. Eu știu că, sub povara învățăturii, sufletul se înăsprește. Tatăl meu spunea: „Mulți dintre noi se lasă încovoiați sub apăsarea științei ce au dobândit și abia se mai mișcă, striviți ca animalele de corvoadă sub încărcătura din spinare. Numai cu Rabindranth era altfel. Lui totul îi intra în sânge și ceea ce pentru alții era greu și chinuitor, la el se transforma în aripi și-l ridica în slava cerului cu tot avântul”.

Cum timpul plecării se apropia și toate obstacolele se dădeau în lături, eram tot mai năucită gândindu-mă dincotro bătea acest vârtej de vânt și încotro avea să mă poarte, spre ce culme avea să-mi ducă viața.

Bărbatul meu era mereu lângă mine, liniștindu-mă:

— Fii sigură că o să iasă ceva bun din asta. Sunt sigur că toate au un scop. Suferința este întotdeauna roditoare. Amândoi vom avea de profitat de aici.

— Dar cum ai putea avea *tu* de câștigat? am întrebat — Ai să vezi, mă liniștea el.

Eu știu că el are darul anticipării. Cu toții știm că e plin de ardoare, cum noi n-am fost niciodată. Îl și respectăm mai mult. El știe să descopere ceea ce merită osteneala. Și trece, cu succes, prin încercarea răbdării, a iubirii și a generozității.

El întâmpină toate greutățile vieții parcă fără efort. Uneori mă întreb dacă judecătorul mut Sadhu din Hrishikesh a putut vreodată atinge înălțimea pe care soțul meu a atins-o trăind în lumea asta a noastră, obișnuită și terestră.

Sunt foarte ocupată cu scrierea conferințelor mele și cu numeroase alte detalii. Totuși mă mișc ca într-un vis, mintea mi-e liberă și mă împovărează o emoție fără nume. Mi-am luat tocul ca să scriu despre acest bizar și neobișnuit fenomen și nu despre ceea ce s-a întâmplat în 1930.

Povestea a doi tineri. Neașteptatul și abruptul sfârșit al unei iubiri abia începute este o împrejurare banală. Asemenea episoade au loc mereu. S-au întâmplat în trecut și se vor petrece și în viitor. Mulți scriitori au povestit despre sfârșitul trist al primei iubiri, cu pene mult mai inspirate decât a mea. Eu scriu însă cu patruzeci și doi de ani mai târziu, pentru a înregistra episodul petrecut, și aceasta e cu adevărat uluitor și, probabil, fără precedent. Și tocmai de aceea reușesc cu atâta dificultate să exprim lucrurile — nu există limbaj pentru redarea stării minții mele în această împrejurare. Cuvintele par a fi devenit umbre fără viață, nu au puterea de a prinde ideea.

Cu câteva luni mai înainte, ca să-mi aduc din nou aminte de Mircea, și cu puțin înainte de venirea lui Sergui, începusem să tânjesc după ceva misterios. Am mai scris despre asta. Nu pot descrie acuitatea acestui simțământ. Îmi repetam fără încetare: „Sunt fără odihnă, mi-e dor de lucruri îndepărtate, uit, uit mereu că nu am aripi”.

Sentimentele care mă bântuiau nu ar fi putut fi exprimate decât prin muzică. Aveam un coleg, un *padre* cu multe relații în străinătate. Când și când îl întrebam:

— Nu ați putea să mă ajutați să plec undeva, departe?

— Unde ați vrea să plecați?

— Oriunde, dincolo de hotarele țării ăsteia.

— Dar ce nu vă place aici?

Mă supăram. Omul ăsta nu vrea să mă ajute.

— Bine, o să facem noi ceva, dar spuneți-mi unde ați vrea să mergeți?

— Oriunde. În Japonia, în America, în Anglia.

— Oriunde? mă privea el atent. Sunteți o femeie ciudată.

Dorul meu de ducă fusese exact ca zorii înainte de răsăritul soarelui, ca și cum o putere necunoscută m-ar fi chemat într-un loc necunoscut, să mă eliberez de cătușele mele. Era ca mesajul primăverii, care vine nevăzut și face să încolțească sămânța deschizând ușa închisorii pământului. Era sortit ca pereții închisorii mele să fie înlăturați. Mircea nu era decât o unealtă. Și ce închisoare e asta? Este închisoarea încrederii oarbe în această lume, lumea pe care am cunoscut-o prin intermediul celor șase simțuri și o consideram finală. Știu că această stare de spirit nu poate fi decât vremelnică, nu va dura prea mult. Totuși, pentru un scurt răstimp ușa închisorii s-a deschis în fața mea. Am putut vedea infinitul. M-am înălțat până la o altă dimensiune, de unde am putut înțelege că ceea ce noi socotim trecut, nu e trecut. Timpul nu se duce nicăieri, el nu are nici început, nici sfârșit. Întocmai ca Arjuna, aveam și eu binecuvântarea unui Spirit Universal. Dar ce câștigasem prin asta? Dezorientată, mă rugam stăruitor: „Doamne, spune-mi, cum să mă port?” Oare nu știu și singură răspunsul? Nu de pierdere sau de câștig e vorba, există anumite evenimente care nu au un rost imediat în viața de fiecare zi, dar asemenea lucruri ireale, superflue și

lipsite de scop sunt cele care alcătuiesc lumea oamenilor, cea atât de deosebită de cea a animalelor. La capătul acestor opt luni, realizam că nu eram numai un biped, eram o ființă umană, cu o sămânță de nemurire în mine și cu dreptul de a privi realitatea dintr-o altă perspectivă.

Infinitul mă culesese din lumea de jos. Ținându-mă între faldurile lui, dansa, iar părul lui despletit îmi acoperea ochii, fața și întregul trup. Totul se amestecă, ce e înainte și ce e înapoi, estul și vestul, aproapele și departele sunt totuna. Închisoarea mea s-a sfărâmat. M-am eliberat de rușine, de teamă și de corsetul relațiilor sociale. Numai iubirea, necucerită de timp, arde ca o stea polară în colțul întinderii nemărginite. Ea mă conduce, ea mă va îndruma peste ocean.

Ajungând la aeroport, am vrut să-l salut pe soțul meu cu un *pranam*. Dragostea lui plină de tandrețe, ca o briză răcoroasă, mi-a liniștit întotdeauna sufletul și trupul. Dar nu aveam cum să-i ating picioarele acolo, în lume. El s-ar fi simțit încurcat, așa încât i-am șoptit:

— Mi-ai dat întotdeauna atâta libertate.

El a zâmbit.

— De ce să-ți fi îngrădit libertatea și să ți-o fi dat cu zgârcenie, din când în când?

Libertatea ta este dreptul tău prin naștere.

Partea a patra

PE CÂND MAȘINA NOASTRĂ ÎNAINTA CU REPEZICIUNE pe autostradă spre marele oraș, i-am spus lui John:

— Când ajungem la Woody Land, să mă anunți!

Am adresa lui. Am făcut cu greu rost de adresa și de numărul lui de telefon. Nu ar fi fost nevoie să o fac. Dar fusese ca un ritual. Trebuia să am adevărata lui adresă. Atâta vreme pribegisem pe cărări greșite.

Mașina înaintează. O țară nouă, un oraș, fețe necunoscute în jurul meu. Dar eu mă îndrept spre o destinație cunoscută dintotdeauna. Mintea mi-e risipită de parcă aș fi în transă, de parcă persoana care stă ținând adresa în mână este altcineva, nu eu, străin de trupul care a trecut printr-o lungă viață. Este nespus de greu să ții alături aceste două identități. E o sarcină grea să-mi amintesc cine sunt. John îmi spune:

— Suntem în Woody Land.

Woody Land — o pădure sălbatică pe ambele părți ale drumului, sau casele largi ale unui oraș foarte populat? Nu știu. Văd case mari, cu grădini mici dinainte și, din când în când, o pădure plină de umbră. Care dintre aceste imagini este cea adevărată? Nu știu. O imagine e în afară, cealaltă, în mintea mea. Scena interioară este mai adevărată, pentru că mintea este cea care o vede. Mintea este vizionară. Lumea în care trăiesc în prezent este o lume a minții. În câte nopți fără somn nu m-am gândit la drumul acesta, o cărare șerpuită pe sub umbra unor arbori, așa încât, acum, imaginea există, chiar dacă aici nu prea sunt copaci.

Mașina se oprește. Molly mi-o prezintă pe Shirley și spune:

— Fata asta o să te ducă oriunde vei voi să mergi.

— I-ai telefonat profesorului? întreb eu. Crezi că este acolo?

— Da, am telefonat. Dar secretara lui spunea că el n-are ore fixe.

Shirley e tânără de tot. E studentă a acestei Universități. Intrăm într-o cofetărie să mâncăm ceva. Ea aduce tava, dar eu nici nu pot identifica felurile, furculița îmi scapă tot timpul din mâini. Cred că Shirley e cam mirată. Ieșind în stradă, o întreb:

— Știi unde se află colegiul de teologie?

— Exact la două colțuri de stradă de aici, zice ea, arătând înainte.

— Putem merge până acolo?

— Cum să nu? E numai la două blocuri distanță.

Mergeam una lângă alta. Am încercat să discut cu indiferență. Ea m-a întrebat:

— Vă întâlniți cu cineva?

— Da, am un prieten acolo.

— Știe că veniți?

— Nu.

— Când l-ați întâlnit ultima oară?

— Acum patruzeci și doi de ani.

— Cerule! Nu v-ați mai întâlnit niciodată în toți acești patruzeci și doi de ani! Nici n-o să vă recunoașteți unul pe altul.

— Eu cred că da. Patruzeci și doi de ani nu înseamnă atât de mult. Cât de bătrân e pământul? Cine știe când s-a născut soarele? Brusc îmi spun că n-ar fi trebuit să vorbesc cu glas tare. Fata ar putea să se simtă încurcată. Dar Shirley se lăsase surprinsă de un alt aspect. Ea a spus:

— Mă întreb cum trebuie să te simți întâlnindu-te cu un prieten după patruzeci de ani. Nici nu-mi pot închipui.

— Cu timpul ai să poți.

— Trebuie să fie dramatic.

— Știm cu toții că viața însăși e o dramă.

Brusc, ca de nicăieri, ca la atingerea baghetei unui magician, o firmă a apărut într-o margine de peluză. Poate o firmă să fie atât de plină de înțelesuri? Am văzut Sfântul Graal? Plutesc spre intrarea din față de parcă aș păși prin aer. Shirley deschide larg ușa. Pe dreapta, pe un panou mare, șiruri de nume. Ea mă întreabă: — Pe cine vreți să vedeți?

Respirația mi se tăiase, nu mai puteam vorbi, așa că i-am arătat numele cu degetul.

— Oh, pe el? E un mare om, o personalitate distinsă!

Shirley mă sprijină, mă susține, mă ajută să urc treptele. De ce? Sunt eu octogenară? Întreb:

— De ce e atât de vestit? — E un mare savant!

Un mare savant! Îmi vine să dau înapoi. Pe cine am venit eu să văd? Astfel încât întreb:

— Shirley, spune-mi, el este numai un învățat sau și un înțelept? Shirley a rămas încurcată:

— De fapt, nu știu. Nu-l cunosc îndeaproape. Eu nu sunt decât o studentă.

Ne-am apropiat de lift. Era un lift privat, cei din afara colegiului trebuiau să folosească scara, sunt numai trei etaje. Am auzit-o pe Shirley vorbindu-i cu asprime liftierului:

— Deschide ușa. Ea a sosit aici abia ieri, străbătând mii de mile. N-o să fie în stare să urce nici o treaptă.

Mă gândeam: de ce spunea ea toate astea? Oare nu cumva tremur? Shirley mă sprijină în lift. Cine poate să-mi spună de ce, în țară străină, fetița asta necunoscută îmi poartă de grijă ca o mamă?

Liftul oprește la etajul trei. Intrăm în bibliotecă. Parcă m-aș trezi dintr-un vis. Deci asta e o bibliotecă. Un bun început, într-adevăr. Străbatem biblioteca și ieșim într-un coridor. Camere pe ambele părți. Shirley mi-a spus:

— Profesorul se află aici.

Am intrat în cameră. În același moment, bătrânul a

exclamat: „Ohh!” și a țopăit în loc. Pe urmă s-a așezat, s-a ridicat iar și s-a întors cu spatele la mine. Ce-o fi asta, mi-am spus, m-o fi recunoscut? Cum a putut? Nici nu s-a uitat la mine, e cu putință să-mi fi recunoscut zgomotul pașilor? Imposibil. În orice caz, farsa asta nu mai putea continua. Întorcându-mă la ușă, am descoperit-o pe Shirley încremenită, cu ochii larg deschiși spre noi, ca într-o poză. Singurul martor al întâlnirii dintre doi oameni bătrâni. I-am spus:

— Shirley, te rog, lasă-ne singuri. O să vin îndată.

Mintea mi s-a liniștit, nu mă mai simt tulburată. Tot ce-a fost dat să fie, s-a împlinit.

— Azi e prima dumneavoastră zi aici. În orașul ăsta atât de mare, vă puteți rătăci, a zis Shirley.

— Nu, n-am să mă rătăcesc.

Dacă am izbutit să ajung până aici, străbătând oceanul timpului, nu îmi voi mai pierde niciodată drumul, îmi spun.

Găsesc cu greu drumul spre Mircea, pornind de la ușă. Peste tot pe podea sunt cărți și trebuie să te hazardezi printre coloanele lor ca niște munți stâncoși, înalți până în tavan. Am o senzație ciudată: tremur de frică, nu de frig. Am auzit că, strivite de bolovani grei, animalele delicate s-au prefăcut în fosile. Oare și lui i s-a întâmplat ceva de felul ăsta? Îl urmăresc din ochi... n-are fir de păr în creștet, numai la tâmple și la spate, câte un pic de păr alb. Este subțire ca întotdeauna și agitat. Ia hârtii de pe~ birou și le pune la loc.

— Mircea, de ce stai cu spatele la mine?

— Nu vreau să te văd pe tine. Aștept pe altcineva.

— Pe cine aștepți tu, Mircea?

— Pe funcționarul de la fisc.

— Funcționarul de la fisc!?

— Da, da, da.

— Nu fi prost. Știi tu cine sunt eu?

Fără să mai aștept răspunsul, mă aud repetând:

— Nu m-ai recunoscut? Știi cine sunt?

— Desigur, desigur, dă el din cap.

Da, e același Mircea, același, într-adevăr, bătrânelul acela de douăzeci și trei de ani este foarte vizibil în bătrânul acesta de șaizeci și șase. El îmi spune: „Folosești prea des cuvântul *beeshan*, teribil, la tine totul este teribil”. Mulți oameni mi-au spus asta. Poate că eu am și folosit vorba asta acum, dacă el dă din cap și repetă: „Desigur, desigur”.

Ce taină, ce taină fără de sfârșit!

L-am putut recunoaște atât de ușor, cu toată ființa mea. Acesta e el, acesta și nu altul. Dar eu? Eu cine sunt? Și eu sunt tot eu. Mintea mea de la șaisprezece ani se dovedește indestructibilă. Ai putea s-o redescoperi și acum.

Am spus:

— Spune-mi, cine sunt.

— Ești Amrita. Am știut din momentul în care ai pus piciorul în țara asta.

— Cum așa?

Nici un răspuns. Îmi repet întrebarea. — Spune-mi. De ce nu vorbești?

— Mi-a spus Ed.

— Dar Ed nu știa data. Cum a putut să-ți spună?

— Ei, am știut.

— Întoarce-te spre mine, Mircea, dragul meu. Am venit de departe ca să te văd. Nu vrei să te uiți la mine?

— Ascultă, Amrita, spune el sprijinindu-se de etajera cu cărți, de parcă altfel s-ar prăbuși, lasă-mă să-ți spun: eu am văzut toată povestea asta altfel. Nu spun că eu am dreptate. Poate că și tu ai dreptate. Ce tot spun eu poate, cu siguranță că tu ai dreptate.

— De ce nu mi-ai răspuns la scrisori? Le-ai primit? — Da, erau foarte scurte, două sau trei rânduri.

El îmi arătă cu degetele câte rânduri erau.

— De ce nu mi-ai răspuns? Puțin sau mult, așa se cădea

să te porți?

— Cine se gândea la ce se cade? Și, după o pauză: Îți spun, experiența asta a fost atât de... atât de sacră, încât niciodată nu m-am gândit că aș putea s-o trăiesc din nou. Astfel încât eu te-am scos din spațiu și din timp.

— Adevărul e că sperai să te uit în noua mea viață.

— Nu, nu, Amrita. Nici măcar pentru o clipă nu m-am gândit că ai putea să mă uiți.

El scoase o carte din raft.

— Numai că n-am știut niciodată că ai vrea să mă vezi.

— De ce?

— Acolo există lucruri atât de frumoase: muntele Sumeru, Himalaia cea acoperită de zăpezi. Oare poți să ajungi până la ele? Știu că ne aparțin, dar poți să le ai? Și totuși, nu le uiți. Ne rămân drept cel mai frumos vis al universului nostru propriu.

— Dar vezi, eu mi-am împlinit visul. Sunt aici.

— Asta pentru că tu ești Amrita, indestructibila Amrita. Pot eu oare ceea ce poți tu? Cultura ta e cu multe mii de ani mai veche, mediile noastre nu sunt aceleași, tu ești fiica nemuritoarei Indii...

— Așa să fie? Mi s-a spus că și tu ești indian.

— O, da, spun asta tuturor. Mă consider indian.

— Nu mai suport flecărelile astea. Întoarce-te Mircea, vreau să te văd.

El stă nemișcat și, brusc, pentru că între noi sunt aproape trei metri, ridic glasul. Suntem destul de bătrâni, poate că nu aude. El pare confuz.

— Cum aș putea să te privesc? Oare Dante s-a gândit, măcar, s-o privească pe Beatrice cu ochii cărnii?

Tremur toată. Mă înfurie zăpăceala lui. Omul ăsta trăiește într-adevăr în lumea ireală a fanteziei. De unde i-o fi scos pe Dante și Beatrice?

— De ce spui că m-ai așezat dincolo de spațiu și de timp? Am devenit eu stafie? În ce lume de vis, în ce rai obscur trăiești tu, Mircea? Eu aparțin lumii adevărate, eu

sunt Amrita din carne și sânge, stând în mijlocul biroului tău, în picioare, ăsta e adevărul. Va trebui să-l admiți. Debarasează-te de mentalitatea asta evazionistă.

— Ce să fac, Amrita? Tu ai un soț, iar eu am o soție. Ce mai pot spune acum?

Sunt șocată peste măsură. Am amuțit. Ce tot spune omul ăsta?

— Mircea, ai citit atât de mult, dar n-ai dobândit înțelepciunea. Nu vorbești ca un bărbat înțelept. Este dragostea un obiect material care poate fi smuls unuia și încredințat altuia? E dragostea o proprietate sau o podoabă? O lumină, Mircea, o lumină la fel cu cea a înțelepciunii sau a cunoașterii, asta este lumina dragostei. Lumina inteligenței are o limită, ea nu acționează decât într-o singură sferă, dar lumina iubirii e mult mai strălucitoare, ea arată toate lucrurile în adevărata lor înfățișare. Îndată ce lumina asta s-a aprins, lumea întreagă se umple de iubire. Până și lucrurile dizgrațioase devin plăcute. Crede-mă, Mircea, soțul meu mi-a devenit cu mult mai drag din clipa când mi-am adus aminte de tine. Niciodată nu l-am iubit atât de mult înainte. Mă crezi?

A dat din cap în semn de aprobare. — Desigur, desigur. E adevărat.

— Ce e adevărat?

— Tot ce spui tu e adevărat, tu ai spus întotdeauna numai adevărul.

— Da. M-am consacrat adevărului și numai adevărului. Și astfel am ajuns în stare să recunosc un adevăr suprem. Nu este o sarcină ușoară, trebuie să ignori privirile încruntate ale societății care te înconjoară. În fața familiei, a rudelor și chiar a copiilor mei, am căzut de pe înaltul piedestal al onoarei. Poate că unii mă socotesc senilă. Ce o să spună lumea dacă o să afle că am ajuns aici? Tu știi cum e în țara mea, or să mă scuipe. E oare ușor să vin și să te văd după patruzeci și doi de ani?

— Nu, deloc. Eu n-aș fi fost în stare s-o fac. De câte ori nu am fost invitat în țara visurilor mele, India, și nu m-am dus niciodată. Cum aș mai putea să merg acolo din nou?

— De ce? Pentru că eu sunt acolo? El a aprobat din cap:

— Da.

— Iar eu am venit tocmai pentru că tu ești aici. Știi cine mi-a dat acest curaj?

— Asta mă întrebam și eu. Cum de ai devenit atât de vitează?

— Mahatma Gandhi. Ai citit cartea lui, „Experimentul cu adevărul”? El și-a dezvăluit viața în fața tuturor. Astfel încât mi-am spus: Tot vorbesc despre el la aniversări și comemorări, de ce naș face și eu ca el? Altfel ce rost mai au toate vorbele despre el? Știi că eu țin conferințe.

— A devenit Gandhi atât de mare?

— O, da, a crescut și mai mult. A devenit cu mult mai important decât era când l-ai văzut în 1930. Și-a dedicat viața umanității, nu a fost un șoarece de bibliotecă...

Vroiam chiar să te întreb, uită-te la portretul pe care mi l-ai făcut în cartea ta! Nu văd nici o asemănare cu adevărata mea fire. Nu sunt eu.

— Fantezie, fantezie. Voiam să fac din tine o ființă plină de taină, o zeiță Kali.

— E un nonsens. Nu mă compara pe mine cu ea. Eu nu sunt neagră cum e Kali...

Întotdeauna mi-ai minimalizat meritele.

— În regulă, în regulă. O zeiță ca Durga[112], cea în stare să săvârșească imposibilul, făptura enigmatică, ea cu o mână nimicește, iar cu cealaltă alină, o taină, taina care ai fost tu.

— Mircea, ți-o spun, fantezia e frumoasă iar adevărul e și mai frumos. Dar adevărul pe jumătate e teribil. Pentru mine, cartea ta e un coșmar. Eram o fetișcană care, uneori, se juca de-a filosoful. Nu eram o enigmă. Misterul meu e creația ta. Adori fantasticul și irealul. Dar acum eu

[112] (sanscr. inaccesibila, nebiruita) zeiță a violenței în mitologia vedică

am venit cu adevărat, pentru a săvârși o faptă cu neputință de înfăptuit.

Stătea tot cu spatele spre mine. Mi-am întins spre el mâna dreaptă. Mintea mea e lucidă și fermă. Îl voi elibera din lumea lui de fantasme. Ne vom putea vedea unul pe altul în această lume adevărată.

— Trezește-te, dragule, trezește-te!

Mircea nu se întoarce, își ține capul în jos, e hotărât să nu se întoarcă.

— Ce vrei de la mine?

— Pacea. Vreau să-mi redai pacea.

— Ha, ha, își dă el capul pe spate, cum aș putea eu să-ți redau pacea, când eu nu am pace în mine?

Începe să râdă. Mi-e frică. Spaima îmi strânge inima. Și-o fi pierdut mințile? De ce nu poate simți adevărul, frumusețea și binele? Îl întreb deodată:

— Cântai minunat la pian. Mai cânți și acum? — Nu. M-am lăsat de foarte multă vreme.

— De ce?

— La ce bun? Pierdere de timp.

Mă gândesc: cum ar mai putea să cânte? Degetele i s-au întărit ca niște coperți de carte, i s-au uscat în ele vasele de sânge... Nu, melodia aceea nu mai poate fi adusă la viață, nu va mai scânteia ca o rafală de ploaie. Niciodată.

— Mircea, sunt aici, în biroul tău, o făptură umană din carne și sânge. Nu un simbol, nu un mit. Asta nu înseamnă nimic pentru tine? Beatrice s-a dus în paradis și acolo sa întâlnit cu Dante. Ea era o fantomă, o umbră, dar chiar nu înseamnă nimic pentru tine că eu am venit în viața cea adevărată?

El a vorbit fără să se întoarcă, încet și înăbușit:

— E o minune. Ce minune! Le-aș spune pesimiștilor: cine știe care sunt puterile vieții? Ce se poate întâmpla și ce nu? Nu m-am gândit niciodată că ar exista vreo șansă să te întâlnesc.

— Bine, atunci întoarce-te cu fața.

S-a răsucit spre mine, dar își ținea capul plecat. Nu putea privi în sus, încă nu era pregătit să mă întâlnească. Am pledat:

— De ce nu mă privești, Mircea? Ai scris în cartea ta că, dacă m-ai întâlni, m-ai privi drept în ochi. Ai uitat?

— Oh, asta a fost cu atâta timp în urmă! Patruzeci de ani! Haida-de! Patruzeci de ani!

— Știi, lumea mă întreabă cât timp ai stat la noi. Cât ai stat, Mircea? Nu-mi pot aminti.

— O mie de ani!

— Da? Atunci mai știi cine ești tu? Cine suntem noi? Am venit să te văd pe tine, cel pe care arma nu-l poate străpunge iar focul nu-l poate arde.

El a spus în sanscrită: „*na hanyate hanymane sharire*”, asta nu moare, când trupul moare.

— Bine, și atunci? Acel tu care nu are început, mijloc și sfârșit, pe acela am venit să-l văd în tine. Dacă mă vei privi, crede-mă, într-o singură clipă am să te duc, peste cei patruzeci de ani, exact în locul în care ne-am întâlnit pentru prima oară.

Mircea și-a ridicat fața. Ochii îi erau opaci. Oh, nu, cele mai rele temeri ale mele s-au adeverit: ochii lui au devenit de piatră. El nu va mai putea să mă vadă niciodată. Ce trebuie să fac? Nu mai am puterea să aduc lumină în ochii aceia, nu mai am lampa în mână, cine știe când i s-a irosit uleiul și când i s-a stins pâlpâirea, tot purtată de-a lungul acestui drum. Spaima m-a schimbat, nu mai sunt Amrita. Am redevenit o făptură muritoare, acum gândesc ca el: patruzeci de ani! Patruzeci! E într-adevăr prea târziu. Mă întorc încet, trebuie să ajung la ușă, trebuie să apăs pe clanța de alamă și să deschid ușa. Pe urmă, am să ajung afară în stradă și am să mă duc la Shirley. Din străfundurile ființei mele suie un oftat și se rotește prin cameră. Mă îndrept spre ușă printre mormanele de cărți, când aud vocea lui Mircea vorbind în

urma mea:

— Amrita, așteaptă puțin. De ce te lași doborâtă acum, când timp de atâția ani ai fost atât de curajoasă? Îți promit că am să vin la tine și, acolo, pe malurile Gangelui, am să mă arăt ție așa cum sunt eu cu adevărat.

Nu sunt o pesimistă. În adâncul inimii mele zdrobite, o mică pasăre a speranței, care se zbătea de moarte, a tresărit la auzul vocii lui Mircea și simt că ea reînvie și se preface într-un *phoenix*. A văzut cineva un *phoenix*? Arată exact ca un albatros. Pasărea aceea uriașă își flutură aripile mari și apoi, luându-mă cu ea, mă înalță tot mai sus, tot mai sus, în timp ce acoperișul biroului lui Mircea se deschide ca o cutie a Pandorei și zidurile dispar iar cărțile de piatră se prefac în vălurele; aud gâlgâitul apei curgătoare.

Pasărea asta colosală, făcută din iluzia speranței, îmi șoptește, pe când plutim spre un continent necunoscut, pe deasupra lacului Michigan:

— Nu fi deznădăjduită, Amrita, vei izbuti să mai aduci lumină în ochii lui.

— Când? întreb eu cu patimă. Și ea îmi răspunde:

— Când îl vei întâlni în Calea Laptelui. Acum, ziua aceea nu mai este foarte departe.

--- Sfârșit ---

Glosar

Akas Ganga: Calea Laptelui.

Alta: o nuanță de roșu folosită pentru vopsirea unghiilor de la picioare.

Amrita: nectarul nemuririi, băutură a zeilor și a oamenilor hărăziți să ajungă la zei. Nume feminin sugerând nemurirea.

Anadi Dastidar: un cunoscut cântăreț, interpret al cântecelor lui Rabindranath.

Anarkali: sclavă în vârstă de șaisprezece ani, arsă de vie de împăratul Akabar.

Andrews Sahib: misionarul C. F. Andrews, prieten cu Rabindranath și cu Gandhi.

Ardhanariswar: Siva și solia lui într-un singur trup, o zeitate pe jumătate femeie, pe jumătate bărbat.

Arya Samaj: o mișcare reformistă în sânul hinduismului.

Ashram: refugiu, adăpost pentru pelerini.

Ashtanga Yoga: cele opt forme de Yoga.

Baba (babu): tată.

Balaka: volum de poeme al lui Rabindranath.

Bandhu: dragul, iubitul.

Bankim Chandra Chatterjee: cunoscut romancier bengalez.

Basarghar: camera nupțială.

Bauls: sectă a cântăreților populari care urmează o filosofie umanistă specială, ce combină credințele hinduse și musulmane.

Bijoykrishna Goswami: cunoscut preceptor religios bengalez, din secolul al XIX-lea.

Bowdidi: formă de adresare, către solia unui frate mai

mare. Literal — solie-soră.

Brahmavadini: orice femeie învățată care vorbește despre ființa supremă, despre Absolut.

Brahmo: sectă unitariană, care intenționează să transforme societatea hindusă și este net împotriva oricărei forme de idolatrie.

Chandsi: alifie făcută de medicii arabi tradiționali.

Chatim: castan.

Darshan: binecuvântare.

Devi: zeiță. Adresare universală către femeile indiene, adăugată după numele propriu.

Dharma: virtute, învățătură, morală, conștiință, dreptate, binefacere, credință religioasă.

Dhuti: piesă de îmbrăcăminte bărbătească, lungă și creață în talie.

Didi: soră mai mare. Conform obiceiului indian, cei mai tineri se adresează respectuos surorilor, fraților sau verilor mai mari, spunându-le didi sau dada, sau di și da, ca sufixe adăugate numelui propriu.

Didima: mama mamei.

Dol: terci de legume.

Draupadi: personaj din Mahabharata, soția celor cinci frați Pandava.

Durga: (sanscr. inaccesibila, nebiruita) zeiță a violenței în mitologia vedică.

Dushyanta: personaj al lui Kalidasa, regele care a trădat-o pe soția sa Sakuntala și care, încercând să se apere de acuzația ei, a afirmat: „La femei, minciuna este instinctivă”.

Gandharva vivaha: tip de căsătorie specifică gandharvilor, genii ale aerului și muzicanți cerești, în care băiatul și fata se alegeau unul pe altul după voia lor, fără rituri și în taină.

Gouranga: fondatorul sectei Vaishnava. Reformator religios.

Gurkhas: un popor războinic care trăiește în munții

Himalaia.

Gurukul: universitate din Himalaia, în care se predă în limba sanscrită și după metode indiene antice.

Harmajada: fecior de scroafă.

Indrapuri: Indra e regele zeilor. Puri este palatul lui Indra.

Jatin Das: patriot, care a murit în închisoare după o grevă a foamei.

Jivatma: sufletul conștient, încorporat în trupul omenesc.

Kacha și Devajani: povestea descrie cum a fost trimis Kacha de zei, să învețe arta secretă de a readuce morții la viață. Preotul Sukre l-a acceptat pe Kacha ca discipol, deși era împotriva interesului său. Kacha locuia cu el și cu fiica lui, Devajani. Ei s-au îndrăgostit unul de altul dar, după ce a dobândit învățătura, Kacha s-a întors în paradis, afirmând că munca lui este cu mult mai importantă decât dragostea.

Kajuntala: dramă de Kalidasa.

Kali: (Devi Kali — zeița neagră) divinitate dualã, blajină și aspră, adorată adesea ca personificare a mâniei sau a sorții rele.

Kalidas Nag: cunoscut profesor și istoric, prieten cu Romain Rolland și asociat apropiat al lui Rabindranath.

Kalidasa: faimos dramaturg sanscrit, din sec. al IV-lea al erei noastre.

Kama: zeul iubirii în panteonul hindus.

Kamandalu: un vas special pentru apă, utilizat de pustnici.

Kamini Roy: o poetă vestită.

Karma: forță impersonală care, în credința hindusă, face bilanțul vieților, determinând astfel natura reîncarnărilor următoare.

Kashiram Das: traducătorul Mahabharatei în bengaleză.

Keora: parfum făcut din apă de keora.

Kesava-Krishna: Cel care ține în cele patru mâini ale sale cele patru embleme: scoica, discul, măciuca și lotusul.

Konarak: templu al soarelui din Orissa, cunoscut pentru sculpturile sale erotice.

Krishna: cel mai popular și mai vechi dintre zeii mitologiei vedice, a opta reîncarnare a zeului Vișnu.

Kshitimohan Sen: distins profesor de la Santiniketan. Autor al unei cărți despre hinduism.

Kushandika: spectacolul riturilor unirii religioase dintre mireasă și mire.

Lathi: baghetă.

Lungi: îmbrăcăminte a bărbaților săraci.

M.A.: Master of Arts — licențiat în arte sau litere.

Ma: adresare universală către femeile indiene, pentru a arăta respectul sau afecțiunea ce li se poartă.

Madhusudan Dutt: poet din secolul al XIX-lea, care a introdus versul alb în poezia bengaleză și e numit Milton al Bengalului.

Mahadev: o denumire a lui Siva.

Mahakal: Timpul infinit, un apelativ al lui Siva, cel de-al treilea aspect din trinitatea hindusă — Brahma, creatorul universului, Vișnu, păstrătorul, Siva, distrugătorul.

Maharsi: „mare înțelept”, titlu onorific al lui Maharsi Devendranath Thakur, tatăl lui Rabindranath.

Mahua: carte de versuri a lui Rabindranath.

Mali: grădinar.

Mankumari Basu: nepoată a lui Madhusudan Dutt, văduvă de când era copil, cunoscută poetă.

Mantra: imun sau formulă esoterică sacră.

Maya: zeița supradivină, personificând aparența iluzorie a lumii, simbolul iluziei.

Mlechcha: străin.

Nagrai: pantofi decorativi în stil indian, lucrați de mână.

Namaskar: formă de salut între cei egali, prin alipirea palmelor.

Nataraj: Siva dănțuitorul.

Nilambari: sari albastru, îmbrăcămintea specifică a Radhei.

Pan: frunza nucului betel, mestecată în scopuri digestive, în general după mese.

Panjabi: o cămașă bărbătească largă.

Paramatma: supremul spirit.

Pranam: mod în care cei tineri îi salută pe cei mai în vârstă.

Priyambada Devi: o poetă lirică.

Puja: (sanscr. respect, închinare) sărbătoare populară anuală de adorare a zeiței Durga.

Pundit: savant, învățat.

Punthi: vechi manuscrise pe frunze și scoarță de copac.

Puranas: texte hinduse de mitologie.

Purdah: „perdeaua” — femeile drept credincioase rămâneau de obicei nevăzute străinilor, în spatele perdelei.

Rabi Thakur: Rabindranath Thakur (Tagore). Rabindra înseamnă „marele soare”, înțeles care oferă prilejul unor jocuri de cuvinte.

Rabindranath: Rabi Thakur (Tagore)

Rabindrik: tagorean.

Radha: soția lui Krishna, păstoriță.

Raga: cuvânt cu mai multe înțelesuri — dragoste, muzică, mânie, culoare. Aici, joc de cuvinte între înțelesurile de mânie și dragoste.

Ramananda Chatterjee: editor a trei reviste lunare și apropiat colaborator al lui Rabindranath.

Ramen Chakraborty: artist cunoscut. Mai târziu, director al Colegiului de artă din Calcutta.

Sadhana: o carte a lui Rabindranath (ispășire, solitudine, meditație, retragere).

Sahib și mem: bărbatul și femeia europeană. Sahib este folosit și pentru a desemna pe cineva cu funcții înalte.

Sakhi: o adresare plină de dragoste, cu înțelesul de „prieten”, folosită des în literatura Vaisnava. Prietenii Radhei erau „sakhi”, fiind totodată și prietenii lui Krishna.

Sakuntala: dramă de Kalidasa.

Sala: „cumnat”, dar cu nuanță batjocoritoare când desemnează alte persoane.

Sandesh: un soi de dulce.

Sankara: un mare filosof, care propune teoria iluziei sau realitatea relativă a lumii fenomenale (maya).

Sannyasi (Sadhu): cineva care au renunțat la lume.

Santiniketan: „sălaș al păcii” — numele școlii, fondate de Rabindranath.

Sarojini Naidu: poetă și politiciană de reputație. Și-a scris poeziile în limba engleză.

Sarat Chandra: romancier bengalez.

Sati: autosacrificare a soției pe rugul mortuar al soțului ei.

Shehnai: un tip de flaut.

Somapayee: băutor al sucului plantei cățărătoare soma. Băutura cu efecte toxice era folosită de înțelepții din India pentru a-și produce o stare favorabilă meditației transcendentale. Soma înseamnă și lună, iar planta cu acest nume crește și descrește în funcție de fazele lunii.

Srichaitanya: ca și Gouranga, fondator al unei secte religioase acum patru sute de ani.

Subhas Bose: un mare lider naționalist.

Sudra: cea mai jos dintre caste.

Suras: zei.

Svayamara: o fată care și-a ales singură bărbatul. În India antică, fetele din societatea înaltă își alegeau soții cu prilejul unor reuniuni organizate special în acest scop.

Tantra: (sanscr. text sacru, magie, învățătură, călăuză, codice) grup de texte, tradiționale din India, simbolizând

calea spre divinitate, pe care se fundamentează o religie autonomă: tantrismul.

Thakuma, thakurma: mama tatălui.

Thakur Bari: casa strămoșească a familiei Thakur. Thakur era în mod incorect pronunțat de britanici Tagore.

Uday Shankar: dansator foarte cunoscut.

Upanișadele: comentarii filosofice sanscrite, constituind scrierile anexă ale ciclului veda. Hermeneutică vedică.

Vairagya: lepădare (de sine).

Vaishnava: adorator al lui Vișnu (Krishna). Sectă care adoră zeul ca dragoste. Iubirea Radhei și a lui Krishna reprezintă iubirea dintre muritori și Puterea supremă.

Vamana: una din principalele reîncarnări ale zeului Vișnu, efectuata în scopul salvării universului și a prestigiului zeilor.

Veda (pl. vedas): (sanscr. știință sacră, cunoaștere) ciclu de patru scrieri sacre antice apărut spre mileniul al II-lea î.d.C — mitografie, filosofie religioasă și literatură sanscrită.

Yajna: sacrificiu religios.

Yajnavalkya: înțelept care joacă rolul de principal preceptor în Brihadaranyaka — Upanișad.

Postfață

Puține opere din literatura universală tratează aceleași fapte în viziunea a doi scriitori care au fost, în același timp, protagoniștii lor.

Pentru noi, românii, romanul *Maitreyi* al lui Mircea Eliade a constituit, generații de-a rândul, o adevărată încântare. Cu toate acestea, puțini știu că prototipul personajului principal al cărții a trăit cu adevărat, până în 1990, în țara *Vedelor* și a *Upanișadelor*. Era fiica lui Surendranath Dasgupta, cel mai mare filosof indian, și se numea Maitreyi Devi.

Tânărul Mircea Eliade avea, când a cunoscut-o, 23 de ani iar ea 16. Adolescenta scria versuri, apreciate de Rabindranath Tagore, și avea să devină o cunoscută poetă indiană.

Întâlnirea dintre Maitreyi Devi și reputatul nostru sanscritolog Sergiu Al-George la Calcutta, în 1972, a „declanșat" scrierea unei noi cărți. Tulburătoarea poveste de dragoste din anii '30 a primit astfel o replică magistrală de la însăși eroina ei, Maitreyi (în carte, Amrita), după 42 de ani.

Romanul-răspuns *Dragostea nu moare*, scris mai întâi în bengali, a fost tradus și publicat în limba engleză în 1976.

Constantin Noica mi-a vorbit pentru prima oară despre această carte în toamna lui 1977 sau 1978. De-abia îl cunoscusem și începuse să-mi răspundă la nenumăratele întrebări privitoare la tinerețea prietenului său, Mircea Eliade.

Într-o după-amiază, acasă la mine, încă de la ușă, a ridicat „trofeul" adus — o carte în limba engleză: „am

primit zilele trecute un document senzațional! Ascultă...” Și a-nceput să-mi citească, direct în limba română, ample pasaje. Era — ați ghicit — *Dragostea nu moare*.

Din când în când se oprea, cerându-mi să caut echivalentul unor episoade și în romanul lui Mircea Eliade. Dădea din cap aprobator și pufăia din pipă... Remarcând mici inadvertențe în relatarea unor amănunte, zâmbea visător și, adesea, izbucnea în râs, lăsându-și luleaua să se stingă pe marginea scrumierei.

„Cred că Mircea are dreptate, spunea el. A avut la îndemână jurnalul din India și corespondența... Pe când Maitreyi scrie sub impulsul unei puternice emoții, după aproape o jumătate de veac de la consumarea faptelor. S-ar putea ca timpul să-i fi aburit unele imagini”. Apoi, tot el: „Dar, mai știi? Eu cred că nici unul, nici altul n-ar putea să ne spună ce e ficțiune și ce e realitate în scrierile lor. Dar — la urma urmei — asta nici nu contează. Important e că un sentiment puternic, trăit cu intensitate de cei doi creatori hipersensibili și hipertalentați, a dat naștere la două romane de excepție”.

La 9 martie 1982, Mircea Eliade urma să împlinească 75 de ani. M-am gândit să-l omagiez printr-o carte de interviuri, intitulată *Cu și despre Mircea Eliade*. Volumul, în întregul lui, a rămas până azi inedit. O parte din întrevederi le-am publicat însă în diverse reviste. Prima care a apărut a fost discuția cu Sergiu Al-George, tipărită postum în *România literară*. Distinsul meu interlocutor mi-a relatat amănunțit împrejurările în care a cunoscut-o pe Maitreyi, la 1 septembrie 1972:

„Mărturisesc, intenționasem inițial să o caut pe Maitreyi dar, după ce sejurul meu la Calcutta, în urma cererii mele de a vizita Santiniketanul — Universitatea înființată de Tagore — a fost redus de la cinci la trei zile, am renunțat la proiectul meu. Totuși, până la urmă, a intervenit ceea ce obișnuim să numim «pură coincidență». Trebuia să mă întâlnesc cu un regizor de film și, în casa acestuia *una din*

milioanele de case ale Calcuttei — un prieten al gazdei, căruia i-am fost prezentat, aflând că sunt din România, mi-a spus, spre surprinderea mea, că a mai avut ocazia, cu ani în urmă, să cunoască în casa unchiului său, profesorul Dasgupta, pe un alt român, Mircea Eliade. Când l-am întrebat ce poate să-mi spună în legătură cu ultimul volum din *History of Indian Philosophy*, care fusese anunțat, dar nu apăruse, a propus să o întrebe pe Maitreyi. Nici nu am terminat bine discuția, când soția sa a și anunțat-o la telefon că a venit cineva din România, care se interesează de lucrările profesorului Dasgupta. Drept răspuns mi s-a comunicat din parte-i că va veni să mă viziteze a doua zi, la ora 9, la Ramakrishna Mission, unde fusesem găzduit.

În cursul serii și al nopții, deși la sfârșit de Musson, o ploaie mare a inundat întregul cartier unde mă aflam. Dimineața, văzând pe fereastră diluviul și lumea circulând numai pe bicicletă sau în apă până la genunchi, am considerat întâlnirea ratată. Totuși, la ora stabilită, mi-a bătut în ușă o doamnă, care nu-și arăta cei șaizeci de ani pe care tocmai îi împlinise (de fapt, 58 n.n.), și care mi-a spus cu simplitate: „*I am Maitreyi*".

Nu întâmplător am intitulat acest text *Vocația autenticității*. Țin minte cu câtă însuflețire mi-a vorbit Sergiu Al-George despre această întâlnire. Interlocutoarea sa trăia o puternică emoție, parcă se află într-o stare de transă. Tonalitatea vocii nu ascundea trecerea bruscă de la blândețe, gingășie, duioșie, nostalgie, la asprime, răceală și indignare. În aprilie 1981 a venit la București, cu o bursă Fullbright, pentru trei luni, exegetul lui Mircea Eliade, Mac Linscott Ricketts. M-am împrietenit cu profesorul american, ajutându-l atât în timpul șederii în România, cât și în următorii ani să se documenteze pentru monumentala sa monografie *Rădăcinile românești ale operei lui Mircea Eliade* (1988).

Mac Ricketts mi-a trimis apoi atât romanul lui Maitreyi

Devi, cât și fotocopia schimbului de scrisori dintre el și autoare, din anul 1976. Iată-mă deci, în posesia a noi date semnificative, din care reținacum un scurt pasaj: „Mă întrebați — îi scria Maitreyi profesorului american — cât de mult din lucrarea mea este adevărat. Totul este adevărat, cu excepția descrierii din ultimul capitol, unde am încercat să utilizez simbolul...”

Desigur că similitudinea cu realitatea nu conferă automat valoare unei cărți. Sunt de notorietate atâtea relatări realiste, dar scrise fără talent. În cazul de față, însă, autenticității i se adaugă marele har al autoarei.

În timpul redactării cărții sale, Maitreyi Devi, nu-și găsește liniște până când nu-și vizitează iubitul din adolescență, ajuns savant celebru și profesor erudit la Universitatea din Chicago. în primăvara anului 1973, Eliade notează în treacăt „evenimentul” în *Jurnal*[113]. La sfârșitul aceluiași an, ea vine în România ca invitată a Uniunii Scriitorilor. Avându-l drept ghid pe Constantin Noica, a făcut o vizită în casa din Intrarea Stăniloiu nr. 7, unde locuiau mama și sora lui Mircea Eliade.

În interviurile date atunci în România, Maitreyi a ocolit răspunsurile la orice întrebare referitoare la pasiunea tinereții sale. A oferit însă revistei *Tribuna* din Cluj un poem însoțit de următorul (scurt) comentariu: „Considerați aceste versuri răspunsul la întrebările care privesc un capitol intim al biografiei mele”. Poemul a fost tradus în românește de Lidia Ionescu. Iată-l:

Chiar dacă mă vei prinde sub plasa de oțel
N-am să strig.
Golurile se vor mări de la sine
Destul ca să-mi scot mâna, și să cuprind luna.

[113] La 13 aprilie 1973, Eliade nota în jurnal despre întâlnirea neașteptată cu Maitreyi, care a intrat fără să se anunțe în biroul acestuia, la Meadville Seminary: „Întâlnire cu Maitreyi, după aproape patruzeci de ani! Totul mi se pare neverosimil, ireal, fals - și, într-un anume sens, de prost gust.”

Și de vei face ziduri de piatră
Nicicând n-ai să zidești închisoare pentru mine.
Pietrele se vor nărui de la sine
De îndată ce voi apărea eu.
Dacă mă vei exila și mă vei trimite peste un ocean
Într-o barcă găurită
Am să desfid oceanul
Și n-am să pierd nici această bătălie marină.
Sau dacă mă vei trimite în deșertul Saharei
Unde nisipul dușmănos e fierbinte,
Deodată va sufla parfum de iasomie
Ca să-mi umple serile pustii.
Ai uitat că într-una din primele noastre dimineți
Mi-ai pus în mână o săgeată care poate ochi sunetul
Și că tu ai fost cel care m-a învățat
Să trag la țintă fără greș.
Și azi, dacă vrei să mă umpli de întuneric
De nu-mi mai pot vedea drumul,
Fii sigur c-am să netezesc cerul
Și am să umplu lumea de lumină într-o noapte fără lună.
N-ai decât să stai cu spatele întors la mine,
Am să-ți umplu cerul cu un cântec
Tăcut ca o rază. Iar tu, mirat, n-ai să știi
De unde vine revărsarea aceasta de lumină.

Dar legăturile mele cu volumul de față sunt și de natură... sentimentală.

În arhiva din țară a lui Mircea Eliade se aflau peste o sută de documente consacrate ciclului indian. În toamna anului 1981, am obținut din partea marelui scriitor permisiunea să-i cercetez și să-i clasez arhiva. Atunci am venit pentru prima oară în contact cu scrisorile lui Dasgupta și cu cele ale lui Khoka. Le-am xeroxat, dactilografiat și tradus și ele își așteaptă rândul să fie publicate în corpusul de corespondență Mircea Eliade.

Zilele acestea am revăzut cele 18 scrisori ale lui Khoka, adresate lui Eliade. Într-un plic se află și fotografia expeditorului, adolescent chipeș, în trăsăturile căruia întrezărim portretul schițat de Maitreyi. Pe o bucată de hârtie, ea adaugă în plicul expediat de Khoka la 5 noiembrie 1930: „Mircea, oare chiar atât de mult m-am depărtat de tine? Mircea, Mircea... „

Într-un alt plic, alături de câteva flori uscate și o agrafă de păr, se păstrează un bilețel al aceleiași eroine-autoare: „Nu te pierde pe tine însuți! fii ascet și arată-le tuturor adevărul tău. Scrie sorei tale!...”

Am citit și scrisoarea *strict confidențială*, de o rară violență, a lui Dasgupta către Mircea Eliade, datată 18 septembrie 1930, și care este aidoma cu textul reprodus în romanul *Maitreyi*:

„Dumneata ești un străin și eu nu te cunosc. Dar, dacă ești capabil să consideri ceva sacru în viața d-tale, te rog să nu mai intri în casa mea, nici să încerci să vezi sau să scrii vreunui membru al familiei mele. Dacă vrei să mă vezi personal, caută-mă la birou și, dacă ai vrea vreodată să-mi scrii, scrie-mi numai acele fapte pe care un necunoscut le poate scrie unui necunoscut sau un funcționar superiorului său. Te rog să nu pomenești de această notă nimănui și rupe-o după ce o vei citi. Rațiunea acestei purtări trebuie să-ți fie evidentă, dacă ți-a rămas cât de puțină minte în nebunia d-tale. Îți cunoști ingratitudinea și ofensa pe care mi-ai adus-o.

N.S. Dasgupta

P.S. Te rog nu fi inoportun, încercând să te explici și adăugând astfel alte minciuni depravatului dumitale caracter”.

Inexplicabilă și regretabilă comportare față de dragostea unor tineri, din partea unui mare savant! Cu atât mai de neiertat cu cât, în viața lui personală, el se va

comporta imoral și blamabil, așa cum îl arată cu necruțare propria-i fiică.

În romanul pe care-l discutăm, apar episodic și alte personaje reale: Giuseppe Tucci, Stella Kramrish, Lucian Bogdanov. Cititorul e, de asemenea, familiarizat cu intimitatea vieții lui Rabindranath Tagore (1861-1941), Guru-ul Maitreyiei, cel care-i prefațase primul volum de versuri, din 1930, laureatul premiului Nobel, cea mai proeminentă personalitate a Indiei moderne.

Ne cufundăm, în timpul lecturii, în peisajul și în mentalitatea indiană, cu mirifica ei lume a miturilor, ritualurilor și simbolurilor. Coloana vertebrală a cărții de față este însă relatarea cu autenticitate și, aș zice, cu geniu a celei mai mari minuni a lunii: înfiripareа sentimentului de dragoste, fericirea iubirii împărtășite și destrămarea ei.

Mircea și Amrita (din *Dragostea nu moare*), ca și Allan și Maitreyi (din *Maitreyi*), pot sta alături de nemuritoarele cupluri Paul și Virginia, Tristan și Isolda, Romeo și Julieta. *Dragostea nu moare* (1976), cartea apărută până acum în limbile bengali, engleză, germană și română, nu are încă notorietatea planetară a romanului Maitreyi (1933). Ea însă înaintează triumfal pe aceeași cale regală a consacrării universale.

MIRCEA HANDOCA

Imagini

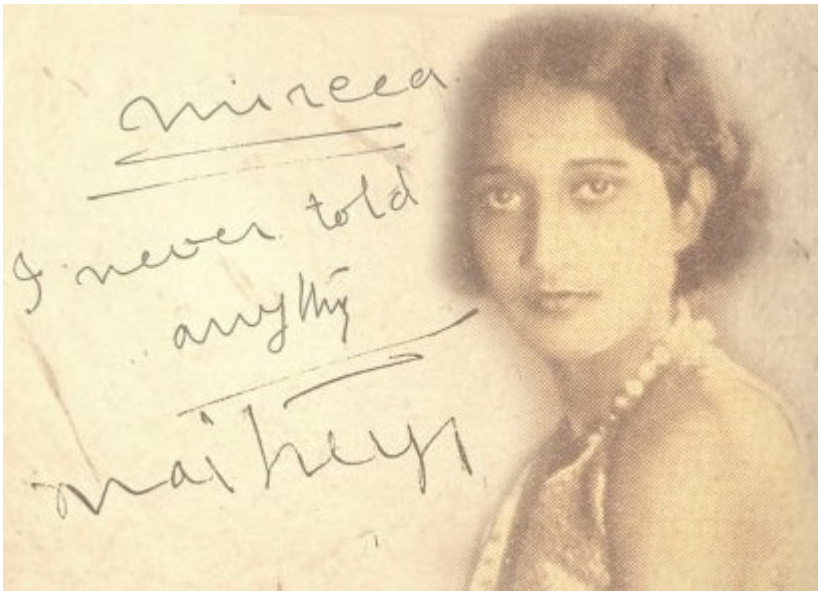

Maitreyi Devi - autograf

Maitreyi Devi așa cum a cunoscut-o Mircea Eliade

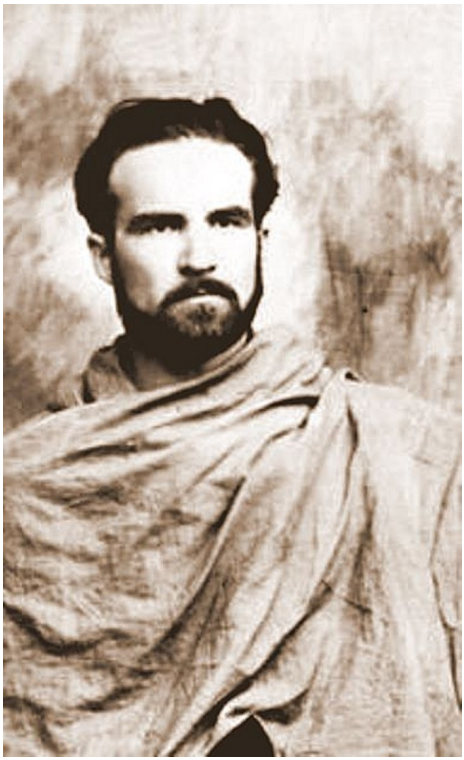

Mircea Eliade 1933

Mircea Eliade 1937

Mircea Eliade și Maitreyi Devi 1973

Mircea Eliade și Maitreyi Devi 1973

EROINA LUI MIRCEA ELIADE
face destăinuiri cutremurătoare
MAITREYI
DEVI
DRAGOSTEA NU MOARE
ROMAN
PRIMA EDIŢIE ROMÂNEASCĂ
IUBIREA SECOLULUI – ÎN CARTEA ANULUI
EDITURA ROMÂNUL